

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παραδοσιακές γυναικείες τέχνες στους δήμους Αγίου Νικολάου και Ιεράπετρας
του Νομού Λασιθίου Κρήτης. Συμβολή στη βιώσιμη ανάπτυξη με βάση τον
παραδοσιακό πολιτισμό.

της φοιτήτριας
Ειρήνης Γιακουμάκη
ΑΜ 9844

Τριμελής Επιτροπή:

Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη, Επίκ. καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Ελένη Θεοδοροπούλου, Λέκτορας

Κων/να Κουτρούμπα, Λέκτορας

ΑΘΗΝΑ 2002

ΠΤΥ
ΓΙΑ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΙΣ ΜΟΦΗΚΗ

Αρ. Βιβλίου:

Αρ. Τεύχους:

Τμήμα γράμματος:

Τάξη, Αρ. θη:

10 136

6292

ΠΤΥ ΓΙΑ

Εξώφυλλο: Κυλίμι που χρονολογείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα από την Κριτσά.
Πηγή: Σταμέλος Δ., Νεολληνική Λαϊκή Τέχνη, έκδ. «Gytenberg», 3^η έκδοση, Αθήνα
1993, σ.172.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΥΦΑΝΤΙΚΗ	11
1.1. Ιστορία της υφαντικής	11
1.2. Τεχνικές της υφαντικής	16
1.3. Υφαντικές ύλες	29
1.4. Είδη υφαντών	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΚΕΝΤΗΤΙΚΗ	46
2.1. Ιστορία της κεντητικής	46
2.2. Τεχνική της κεντητικής	47
2.3. Υλικά της κεντητικής	50
2.4. Είδη κεντημάτων	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΠΛΕΚΤΙΚΗ	60
3.1. Ιστορία πλεκτικής	60
3.2. Τεχνικές, υλικά και είδη πλεκτικής	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΒΑΦΙΚΗ	63
4.1. Ιστορία της βαφικής	63
4.2. Τεχνικές της βαφικής	64
4.3. Βαφικές ύλες	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.	69
5.1. Στόχος της έρευνας.	69
5.2. Μεθοδολογία.	69
5.3. Ανάλυση αποτελεσμάτων.	70
5.4. Διαπιστώσεις.	88

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο ολοκλήρωσης του προπτυχιακού κύκλου των σπουδών μου στο Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου και ως θέμα της έχει τις γυναικείες παραδοσιακές τέχνες στην περιοχή των δήμων Αγίου Νικολάου και Ιεράπετρας στην Ανατολική Κρήτη.

Σημαντικό ρόλο στην επιλογή αυτού του θέματος έπαιξε η αγάπη μου για τον τρόπο καταγωγής μου, την Ιεράπετρα, που σε συνδυασμό με τα ερεθίσματά μου από τα πολιτισμικά μαθήματα που παρακολούθησα κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, με οδήγησαν στην έρευνα σχετικά με τις γυναικείες παραδοσιακές τέχνες στο δήμο Ιεράπετρας. Από την εργασία, όμως, αυτή δε θα μπορούσαμε να αποκλείσουμε τα χωριά Κριτσά και Κρούστα του δήμου Αγίου Νικολάου, τα οποία έχουν παράδοση στην υφαντική και κεντητική. Έτσι, η εργασία επεκτάθηκε και σε έρευνα στο δήμο Αγίου Νικολάου. Ένας άλλος λόγος, που συνέβαλε στην επιλογή μου να ερευνήσω τις γυναικείες παραδοσιακές τέχνες στην παραπάνω περιοχή είναι ότι δεν έχει εκπονηθεί ανάλογη έρευνα, μέχρι στιγμής, γι' αυτό το θέμα στην περιοχή αυτή.

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε σε στοιχεία που προήλθαν από προφορικές μαρτυρίες, σχετικούς φορείς (Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης, Επιμελητήριο Λασιθίου, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας, Μικρασιατικό Σύλλογο Ιεράπετρας, Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου και Λαογραφική και Ιστορική Μουσειακή Συλλογή στο Ίστρο Καλού Χωριού Αγίου Νικολάου), επιτόπια έρευνα με ερωτηματολόγια και συγχρόνως λήψη πρωτότυπου φωτογραφικού υλικού, και βεβαίως μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής αφορά την τέχνη της υφαντικής. Γίνεται συνοπτική αναφορά στην ιστορία της και παρουσιάζονται οι τεχνικές της υφαντικής, τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται, οι υφαντικές ύλες και, τέλος, τα είδη υφαντών, πάντοτε με έμφαση στην υπό εξέταση περιοχή.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στην τέχνη της κεντητικής. Παρουσιάζονται η ιστορία, οι τεχνικές και τα υλικά που χρησιμοποιούνται, καθώς, και τα είδη κεντημάτων και δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην υπό μελέτη περιοχή.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται η τέχνη της πλεκτικής. Παρουσιάζονται, ομοίως, η ιστορία της πλεκτικής, οι τεχνικές της, τα υλικά που χρησιμοποιούνται, καθώς και τα είδη πλεκτών στην περιοχή αυτή.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται η τέχνη της βαφικής. Παρουσιάζονται, ομοίως, η ιστορία της βαφικής, οι τεχνικές της και οι βαφικές ύλες που χρησιμοποιούνταν στην περιοχή αυτή.

Το πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, για να προσδιοριστεί το «προφίλ» των γυναικών που ασχολούνται με τις τέχνες που εξετάζουμε. Η εν λόγω έρευνα βασίστηκε κατά κύριο λόγο στη συλλογή προφορικών μαρτυριών, καθώς, δευτερευόντως, σε στοιχεία που παραχωρήθηκαν από την τοπική αυτοδιοίκηση. Για το τρίτο κεφάλαιο ειδικότερα, η έρευνα στηρίχθηκε σε ερωτηματολόγιο.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα μας για τη σημερινή κατάσταση των γυναικείων παραδοσιακών τεχνών στην υπό μελέτη περιοχή και ακολουθούν οι προτάσεις μας σχετικά με τη βιωσιμότητα των τεχνών αυτών.

Τέλος, η εργασία συμπληρώνεται με την αναφορά της σχετικής βιβλιογραφίας.

Ακολουθεί το παράρτημα. Στο πρώτο μέρος δημοσιεύονται οι συνεντεύξεις που λήφθηκαν από τα άτομα, τα οποία ασχολούνται σήμερα ή ασχολούνταν στο παρελθόν με την υφαντική, την κεντητική, την πλεκτική ή τη βαφική.

Στο δεύτερο μέρος, παρατίθενται τα στοιχεία που μας παραχωρήθηκαν από το τμήμα της Λαϊκής Επιμόρφωσης της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λασιθίου σχετικά με τα προγράμματα που υλοποιήθηκαν την τελευταία δεκαετία με θέμα την υφαντική και κεντητική.

Η εργασία περιλαμβάνει και φωτογραφικό υλικό, κατά κύριο λόγο αδημοσίευτο, που λήφθηκε ως επί το πλείστον στο πλαίσιο της εν λόγω έρευνας. Εδώ θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Καίτη Καλογενάκη, υπεύθυνη του Λαογραφικού Μουσείου Αγίου Νικολάου, και το προσωπικό της Λαογραφικής και Ιστορικής Μουσειακής Συλλογής στο Ίστρο Καλού Χωριού Αγίου Νικολάου, που επέτρεψαν τη λήψη φωτογραφιών από τα εν λόγω μουσεία.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους βοήθησαν στο να πραγματοποιηθεί αυτή η εργασία. Καταρχήν, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου για τη βοήθεια και τη συμπαράστασή τους στη διεξαγωγή αυτής της εργασίας.

Στο δύσκολο έργο της συλλογής των απαραίτητων στοιχείων για την εργασία αυτή, θα ήθελα να ευχαριστήσω προσωπικά την Αντιδήμαρχο του δήμου Ιεράπετρας, κυρία Μαρία Δημητρομανωλάκη για την άψογη συνεργασία μας, την κυρία Αγάθη Γαλάνη, διευθύντρια του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας, τον υπάλληλο της βιβλιοθήκης του

δήμου Ιεράπετρας Βαγγέλη Χαραλαμπίκη και τέλος, τον κύριο Δημήτρη Μαρκάκη, πρόεδρο του Συλλόγου Μικρασιατών Ιεράπετρας.

Επίσης, ευχαριστώ και το θείο μου Γιάννη Γιακουμάκη, υπάλληλο στη Νομαρχία Λασιθίου, ο οποίος συνέλεξε όλες τις σχετικές με τον δήμο Αγίου Νικολάου πληροφορίες και γενικότερα ευχαριστώ το προσωπικό του δήμου Αγίου Νικολάου. Ακόμη, ένα ευχαριστώ στην κυρία Αικατερίνη Παπαθανασάκη-Δρακάκη, υπεύθυνη του τμήματος Λαϊκής Επιμόρφωσης της Νομαρχίας του Αγίου Νικολάου για τις πολύτιμες πληροφορίες της σχετικά με τα επιμορφωτικά προγράμματα τους για τις τέχνες που εξετάζουμε. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Νίκο Τζανόπουλο, πρόεδρο του Επιμελητηρίου Λασιθίου για τους πολύ χρήσιμους, για την επιτόπια έρευνα, καταλόγους των επιχειρήσεων κεντητικής-υφαντικής.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω και στους πληροφορητές μου που ανταποκρίθηκαν με προθυμία και κατέθεσαν τις γνώσεις και εμπειρίες τους για την τέχνη που ασκούσαν ή εξακολουθούν να ασκούν. Χωρίς αυτούς, δεν θα είχε αντικείμενο και δεν θα μπορούσε να διεξαχθεί αυτή η εργασία και το γεγονός αυτό καθιστά τη συμμετοχή τους πολύτιμη. Ξεχωριστά, θα ήθελα να ευχαριστήσω το μοναδικό βαφέα κύριο Παύλο Καλαϊτζάκη, ο οποίος κατοικεί στον Άγιο Στέφανο Σητείας, για τις πολύτιμες πληροφορίες του για την βαφική τέχνη, η οποία έχει σήμερα εξαφανιστεί.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη, επίκουρος καθηγήτρια του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου για την πολύτιμη βοήθειά της και την άψογη συνεργασία μας, καθώς και τα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής, την κυρία Ελένη Θεοδοροπούλου και την κυρία Κωνσταντίνα Κουτρούπα, λέκτορες του Χαροκπείου Πανεπιστημίου, για τις πολύ χρήσιμες συμβουλές τους. Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω για τη βοήθειά τους και τις φίλες μου, Σούλα Λεμονιά και Ελένη Σαρακατσιάνου, συμφοιτήτριές μου στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, καθώς και τον αδελφό μου Γιώργο και τη φίλη μου Μαρία Διακάκη, συγγάτοικό μου την χρονιά αυτή, οι οποίοι δέχτηκαν τις παραξενιές μου χωρίς παράπονο.

Ευελπιστώ η εργασία αυτή να δώσει το έναυσμα να εκπονηθούν ανάλογες έρευνες για τον παραδοσιακό πολιτισμό στην υπό μελέτη περιοχή, διότι μέχρι στιγμής δεν έχει εκδηλωθεί το ανάλογο ενδιαφέρον για τις γυναικείες παραδοσιακές τέχνες του τόπου αυτού. Ευελπιστώ, επίσης, η εργασία αυτή να δώσει το ερέθισμα και σε άλλα άτομα να ασχοληθούν με το θέμα αυτό, αλλά και με τον τρόπο καταγωγής τους

του τύπου μου, βασισμένη στον παραδοσιακό πολιτισμό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι οι παραδοσιακές γυναικείες τέχνες στους δήμους Αγίου Νικολάου και Ιεράπετρας στην Ανατολική Κρήτη.

Ο Άγιος Νικόλαος είναι η πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου. Η πόλη είναι κτισμένη γύρω από μια λίμνη στη βορειοδυτική πλευρά του κόλπου του Μεραμπέλλου¹. Έχει αναπτυχθεί πάνω στα ίχνη της αρχαίας πόλης “Λατούς προς Καμάρα”, που ήταν το λιμάνι της “Λατούς Ετέρας”. Η μεγάλη αυτή δωρική πόλη ήταν κτισμένη πάνω σε προγενέστερη μινωική θέση και ήταν ιδιαίτερη πατρίδα του Νεάρχου, ναυάρχου του Μέγα Αλεξάνδρου. Η Λατώ αποτελούσε διοικητικά μια ενιαία πόλη-κράτος, με δικά της ιερά, δική της οικονομία και ξεχωριστό νόμισμα².

Κατά τη ρωμαϊκή εποχή η “Λατώ προς Καμάρα” περιέπεσε σε αφάνεια, διότι οι Ρωμαίοι έδωσαν μεγαλύτερη προσοχή στα νότια παράλια του νησιού και κατά συνέπεια αναπτύχθηκε περισσότερο η Ιεράπετρα που είναι σταθμός διέλευση προς Μέση Ανατολή και Αίγυπτο. Η πόλη του Αγίου Νικολάου πήρε το σημερινό της όνομα από την ομώνυμη βυζαντινή εκκλησία του Άη Νικόλα, που κτίστηκε τον 7^ο αιώνα στη θέση “Νησί”. Κατά την αραβική κυριαρχία η πόλη καταστράφηκε και εγκαταλείφθηκε οριστικά. Αργότερα όμως ξαναοικοδομήθηκε, φθάνοντας το 1881 να αποτελεί ένα μικρό χωριό του Δήμου Κριτσάς με λίγους κατοίκους, αλλά μέχρι το 1905 αναπτύχθηκε ξανά και έγινε πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου³.

Ο Άγιος Νικόλαος έγινε παγκόσμια γνωστός τη δεκαετία του '60, όταν τον ανακάλυψαν διάσημοι κινηματογραφιστές, όπως ο Ζύλ Ντασσέν και ο Ουόλτ Ντίσνεϋ, και άρχισε να συγκεντρώνει μεγάλους αστέρες του κινηματογράφου. Τότε άρχισε και η ραγδαία τουριστική ανάπτυξη της πόλης, που σήμερα κατακλύζεται από ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και τουριστικά καταστήματα. Η βασική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της, κατά συνέπεια, επικεντρώνεται στον τριτογενή τομέα παραγωγής. Σημαντικό τμήμα του πληθυσμού του δήμου απασχολείται στις δημόσιες υπηρεσίες, οι οποίες είναι συγκεντρωμένες στην πόλη επειδή είναι

¹ CD-ROM από την Νομαρχιακή Επιτροπή Τουριστικής Προβολής Λασιθίου με την συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού προγράμματος INTERREG II και του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού(Ε.Ο.Τ), εκδ. Οργανισμός Ανάπτυξης Ανατολικής Κρήτης(ΟΑΝΑΚ), Ηράκλειο.

² Ε. Παχυγιαννάκης, *Σύντομος Ιστορία της πόλεως του Αγίου Νικολάου και των εκκλησιών αυτής*, εκδ. Τυποκρέτα, (1^η εκδ.1976), Άγιος Νικόλαος Κρήτης 1994, σσ.13-15.

³ Ο.π., σσ.18-19.

πρωτεύουσα του Νομού. Αναπτυγμένος είναι και ο δευτερογενής τομέας με πλήθος επιχειρήσεων⁴.

Ο πληθυσμός της πόλης είναι 10.080 κάτοικοι, ενώ ολόκληρου του δήμου Αγίου Νικολάου είναι 19.462 κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του 2001. από την απογραφή διαπιστώνουμε ότι περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους του δήμου, διαμένουν στην πόλη του Αγίου Νικολάου. Τους καλοκαιρινούς μήνες ο αριθμός αυτός πολλαπλασιάζεται, λόγω της προσέλευσης ξένων επισκεπτών. Το κλίμα είναι μεσογειακό, ξηρό χωρίς υγρασία.

Στο Δήμο Αγίου Νικολάου, όμως, υπάρχουν και ορεινά χωριά, όπως η Κριτσά και ο Κρούστας, τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την εργασία αυτή. Η Κριτσά βρίσκεται 11χλμ. δυτικά από τη πόλη του Αγίου Νικολάου σε υψόμετρο 375μ. Βορειοδυτικά του χωριού βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης “Λατούς Ετέρας”. Γνωστή είναι η Παναγία η Κερά, εκκλησία του χωριού, σημαντικό βυζαντινό μνημείο, με αξιόλογες τοιχογραφίες. Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται με την κτηνοτροφία και τους καλοκαιρινούς μήνες με το εμπόριο κεντημάτων, υφαντών και τουριστικών ειδών. Σε υψηλότερο υψόμετρο βρίσκεται ο Κρούστας. Οι κάτοικοί του ασχολούνται με την κτηνοτροφία, δεν έχουν αναπτύξει το εμπόριο και αρκετοί είναι αυτοί, οι οποίοι αναζητούν ή έχουν μερική απασχόληση στον Άγιο Νικόλαο σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις. Παλαιότερα το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στον Κρούστα, το οποίο κτίστηκε το 1215, υπήρξε κέντρο οπλαρχηγών της Ανατολικής Κρήτης κατά την Επανάσταση⁵.

Όσον αφορά την Ιεράπετρα απέχει γύρω στα 36χλμ. από τον Άγιο Νικόλαο. Η πόλη της Ιεράπετρας είναι παραλιακή, βλέπει στο Λυβικό Πέλαγος, αλλά στα όρια του δήμου υπάρχουν ορεινές περιοχές, όπως τα Όρη Θρυπτή. Το κλίμα της είναι μεσογειακό, ζεστό με λίγες βροχοπτώσεις τελευταία⁶.

⁴ CD-ROM, ό.π., (υποσημείωση 1).

⁵ Ό.π..

⁶ Το γεγονός αυτό αποτελεί πρόβλημα, διότι τα αποθέματα του υδροφόρου ορίζοντά της τελειώνουν με συνέπεια να μην είναι δυνατή η ύδρευση και άρδευση των καλλιιεργειών, οι οποίες αποτελούν την κύρια απασχόληση των κατοίκων της.

Το αρχαίο όνομα της ήταν Κύρβα ή Κορύβα, το οποίο προέρχεται από τον πρώτο οικιστή της, τον Κύρβα. Αργότερα η πόλη ονομάστηκε Πύτνα ή Κάμειρος ή Κάμαρος. Η ονομασία Πύτνα επεκράτησε και με την προσθήκη της λέξης Ιερά έγινε Ιεράπυτνα. Στη συνέχεια πήρε την ονομασία Ιεράπετρος-Ιεράπετρα και Γεράπετρα, όπως συνηθίζεται σήμερα να λέγεται⁷.

Έντονη ήταν η παρουσία της Ιεράπετρας στην αρχαιότητα, αφού υπήρξε ισχυρή πόλη στην Κρήτη και η οικονομία της στηρίζονταν στην παραγωγή δημητριακών και ελαιολάδου και στο εμπόριο με την εξαγωγή ξυλείας, όπως φαίνεται από παραστάσεις στα αρχαία νομίσματά της. Η θέση της την βοήθησε να είναι πάντα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, διότι αποτελούσε σταθμό στη διέλευση προς Μ. Ανατολή και Αίγυπτο. Το πλεονέκτημά της αυτό την καθιέρωσε ως μια σημαντική πόλη από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα⁸.

Σήμερα, η Ιεράπετρα είναι η νοτιότερη πόλη της Ευρώπης. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 έχει 11.712 κατοίκους, ενώ ο συνολικός πληθυσμός του Δήμου Ιεράπετρας είναι 23.716 κάτοικοι, ο οποίος κατά τους θερινούς μήνες διπλασιάζεται. Με το νόμο του Καποδίστρια, ο διευρυμένος Δήμος Ιεράπετρας περιλαμβάνει την Ιεράπετρα με 8 γειτονικούς οικισμούς και 16 Δημοτικά Διαμερίσματα. Καταλαμβάνει έκταση 394,8χιλ στρέμματα. Η Ιεράπετρα είναι η έδρα του Δήμου Ιεράπετρας, συγκεντρώνει το 65% του συνολικού πληθυσμού του δήμου, ο οποίος είναι ο μεγαλύτερος στο Νομό Λασιθίου. Η Ιεράπετρα είναι η τέταρτη μεγαλύτερη πόλη στην Κρήτη⁹.

Η βασική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων επικεντρώνεται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής και συγκεκριμένα στην καλλιέργεια και εξαγωγή πρώιμων κηπευτικών και ακολουθεί η παραγωγή ελαιολάδου, μελιού, αλιευμάτων και κτηνοτροφικών προϊόντων. Όμως, το ζεστό κλίμα, οι καθαρές παραλίες σε συνδυασμό με τη πολιτισμική κληρονομιά της Ιεράπετρας βοήθησαν στην ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα, ο οποίος απορροφά ένα μέρος του εργατικού δυναμικού για εποχιακή απασχόληση. Φυσικά δεν απουσιάζει ο δευτερογενής τομέας, όπως αποδεικνύουν οι επιχειρήσεις, η πλειοψηφία των οποίων έχει έδρα την Ιεράπετρα. Η

⁷ Γ. Μαρκόπουλος, *Γεράπετρος και Γεραπετρίτες*, έκδ. Μακρής Α.Ε, Αθήνα 1981, σ.11

⁸ Ο.π.,σ.15.

⁹ Προφορικά στοιχεία από την αντιδήμαρχο του δήμου Ιεράπετρας κυρία Μαρία Δημητρομανωλάκη.

Ιεράπετρα θεωρείται μια από τις πλουσιότερες πόλεις της Ελλάδας με πολύ υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα¹⁰.

Αυτός είναι, σε γενικές γραμμές, ο τόπος, με τον οποίο ασχολείται η παρούσα εργασία, ερευνώντας ένα τομέα του παραδοσιακού του πολιτισμού.

¹⁰ Δ. Σαράντζης, *Ελλάς 1994*, σελ. 146-147, Εθνική Εταιρεία Λόγων, Αθήνα 1994, σ. 25.
¹¹ Γ. Π. Σαράντζης, *Οικονομία και κοινωνία στο προκυμαίο Αθηνών 1830-1900*, Γεννημένο στην Ελλάδα, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 24.
¹² Γ. Π. Σαράντζης, *Ο Αθηναϊκός Σπάρτακός*, Αθήνα 1995, σ. 16.

¹⁰ Ο.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΥΦΑΝΤΙΚΗ

1.1. Ιστορία της υφαντικής

Η υφαντική είναι μια πανάρχαια τέχνη, την οποία κατείχαν κυρίως γυναίκες. Η αρχή της υφαντικής χάνεται στα βάθη της ανθρώπινης προϊστορίας. Όμως, το πλήθος των πέτρινων σφοντυλιών που έφεραν στο φως οι αρχαιολογικές ανασκαφές μαρτυρούν τη διάδοσή της στην Ελλάδα της νεολιθικής εποχής¹¹. Ίχνη υφαντικής, η οποία εξελίχθηκε παράλληλα με την καλαθοπλεκτική, βρέθηκαν στην Ελλάδα στον νεολιθικό οικισμό της Νέας Νικομήδειας το 6.000π.Χ¹². Ειδικότερα στην Κρήτη η υφαντική αποτελεί μια από τις παλαιότερες τέχνες του ελληνικού χώρου, γεγονός που βεβαιώνεται από τα πολυάριθμα σφοντύλια των αρχαιολογικών ανασκαφών. Ο ρόλος της στην οικιακή οικονομία στη μινωική εποχή φαίνεται από το γεγονός ότι το 1.500 π.Χ στο παλάτι της Κνωσσού υπήρχε βιοτεχνία επεξεργασίας και ύφανσης του μαλλιού¹³.

Στην εποχή του Ομήρου δεν έγενθαν όλες οι γυναίκες με αδράχτι και ρόκα. Φαίνεται ότι αυτό περιοριζόταν σε λίγες, που μάλλον βρίσκονταν σε πλεονεκτικότερη κοινωνικά θέση, όπως η Πηνελόπη που περιμένει τον Οδυσσέα υφαίνοντας. Οι περισσότερες, και σχεδόν σίγουρα οι δούλες ή οι τελείως άπορες, έγενθαν με τα χέρια, γι' αυτό ονομάζονταν “χερνήτιδες”. Επίσης, ο Όμηρος μας πληροφορεί ότι τα πιο περιζήτητα λάφυρα του πολέμου ήταν οι ωραίες και καλές υφάντρες¹⁴.

Γενικότερα, στην αρχαία Ελλάδα, η υφαντική καθόριζε τη διαμόρφωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και τον καταμερισμό των εργασιών στα πλαίσια της κοινότητας, διότι, πρώτον, τα προϊόντα της υφαντικής, δηλαδή τα ρούχα, ορίζουν την όψη των ανθρώπων και δηλώνουν τη θέση τους στο κοινωνικό σύνολο και δεύτερον το είδος των εργαλείων που χρησιμοποιούνταν εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη θέση του χρήστη τους στα πλαίσια της κοινωνικής οργάνωσης¹⁵.

Υπήρχαν διάφοροι τύποι αργαλειών. Αυτός που κυριαρχούσε στην Ελλάδα ήταν ο όρθιος αργαλειός με βάρη, ενώ αντίθετα στην Αίγυπτο χρησιμοποιούσαν τον όρθιο αργαλειό με δύο δοκούς. Πιθανότατα το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι στην

¹¹ Π. Ζώρα, *Λαϊκή Τέχνη*, σειρά: Ελληνική Τέχνη, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994, σ.29.

¹² Ι. Τζαχίλη, *Υφαντική και υφάντρες στο προϊστορικό Αιγαίο 2.000-1.000π.χ.* Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997, σσ.5-8.

¹³ Ε. Αγγελόπουλου-Βόλφ, *Ο Αργαλειός*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1986, σ.16.

¹⁴ Ι. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σσ. 23-24.

¹⁵ Όπ., σ.23.

Αίγυπτο η ύφανση ήταν ανδρική δουλειά και αυτός ο τύπος αργαλειού εξυπηρετούσε καλύτερα την ύφανση των αδιακόσμητων μονόχρωμων ενδυμάτων που φορούσαν, ενώ ο κάθετος με βάρη ήταν προσφορότερος για την ύφανση των πολύχρωμων κρητικών υφαντών¹⁶.

Με το πέρασμα των χρόνων, η υφαντική δέχτηκε τεχνικές εξελίξεις, οι οποίες ξεκίνησαν από το απλό τέντωμα των στημονιών σε ένα οποιοδήποτε πλαίσιο, όπου τα υφάδια περνιόνταν με το χέρι, και προχώρησαν σε πιο σύνθετες μορφές, όπου προστέθηκαν μιτάρια, για να σηκώνουν τα στημόνια, μηχανοποιώντας έτσι την οριζόντια κίνηση για το πέρασμα του υφαδιού¹⁷. Επίσης, μεγάλη καινοτομία υπήρξε ο αργαλειός με τις πατήθρες (πατητήρες), το 1300 μ.Χ.¹⁸, στον οποίο η κίνηση για τη σταύρωση των στημονιών δίνεται με το πόδι, ελευθερώνοντας έτσι τα χέρια της υφάντρας για τη σαΐτα. Έτσι, η εργαζόμενη υφάντρα δουλεύει καθιστή, πιο γρήγορα και πιο άνετα¹⁹.

Στο Βυζάντιο το γνέσιμο και η ύφανση ήταν στερεότυπες γυναικείες ασχολίες για όλες τις κοινωνικές τάξεις, ακόμη και για τη βασιλική οικογένεια, όπου προφανώς, δεν υπήρχαν οικονομικοί λόγοι που να ανάγκαζαν τις γυναίκες να ασχολούνται οι ίδιες με την κατασκευή των ρούχων τους. Στη βυζαντινή τέχνη πολύ σπάνια απεικονίζονται γυναίκες σε οποιαδήποτε παραγωγική δραστηριότητα. Η παραγωγή υφασμάτων από γυναίκες ήταν αποδεκτή στο ποσοστό που ικανοποιούσε απλώς τις ανάγκες του νοικοκυριού και όχι αυτές της ευρύτερης οικονομίας. Η ύπαρξη, όμως, του πανηγυριού της Αγάθης που τελούνταν κάθε χρόνο στην Κωνσταντινούπολη μαρτυρεί ότι τον 11^ο αι.μ.Χ. υπήρξε στην Κωνσταντινούπολη μια συντεχνία ή ένα είδος συντεχνίας, μέλη του οποίου ήταν μόνο γυναίκες-υφάντρες. Η ύφανση ήταν κύρια γυναικεία απασχόληση από τον 4^ο έως το 14^ο αι.μ.Χ.²⁰.

Όσο αφορά την Κρήτη, τόσο στους ελληνιστικούς χρόνους όσο και στα βυζαντινά χρόνια, την αραβοκρατία και τη μεταβυζαντινή εποχή, η πληθώρα των πηγών βεβαιώνει την παρουσία της υφαντικής στον κρητικό χώρο²¹. Η μεγάλη άνθηση της κρητικής παραδοσιακής υφαντικής τέχνης, που παρατηρείται στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή, όπως και στους νεότερους χρόνους, έχει το δικό της ύψος που

¹⁶ Όπ., σ.24.

¹⁷ Όπ., σσ. 17-18.

¹⁸ Ε. Αγγελόπουλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.16.

¹⁹ Ι. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σσ.17-18.

²⁰ Κ. Νικολάου, *Η θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία*, έκδ. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, Αθήνα 1993, σσ.27-29.

οφείλεται κατά κύριο λόγο στις ιδιαίτερες τοπικές ιστορικές, πολιτισμικές και κλιματολογικές συνθήκες, όπως είναι η γεωγραφική θέση της μεγαλονήσου, τα ήθη και έθιμά της, η ναυτιλιακή της δύναμη και τέλος η σημαντική θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία της Κρήτης²².

Η υφαντική συνεχίστηκε και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας /Λατινοκρατία, κυρίως κατά το 17^ο και 18^ο αιώνα, οπότε άνθησε σαν οικιακή και σαν εργαστηριακή τέχνη. Ο 18^ο αιώνας έχει χαρακτηριστεί ως «ο αιώνας του αργαλειού» για την ελληνική οικοτεχνία. Ο αργαλειός αποτελούσε μέρος της ίδιας της ζωής και δεν έλειπε, σχεδόν, από κανένα σπίτι. Φιλοδοξία κάθε κοριτσιού ήταν να αποκτήσει το ζηλευτό «μηχάνημα» του αργαλειού, που θα το βοηθούσε να ετοιμάσει την προίκα του, αλλά και θα έδινε εισόδημα στην οικογένειά του²³. Υπήρχε σε αυτή τη μαθητεία μια διατήρηση της καλλιτεχνικής συνέχειας. Ωστόσο, κάθε υφάντρα έδινε την προσωπική της σφραγίδα σε μια προσπάθεια να ανανεωθεί η παράδοση. Στην ίδια περίοδο εμφανίζονται τα πιο οργανωμένα εργαστήρια υφαντικής, με σπουδαιότερο κέντρο τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας, που βοήθησαν να ακμάσει η υφαντουργία των βαμβακερών, την οποία άσκησαν επαγγελματικά οι γυναίκες όλων σχεδόν των χωριών της Θεσσαλίας και πολλών περιφερειών της Θράκης και της Μακεδονίας. Εκτός από τα στριμμένα βαμβακερά νήματα, στην περιοχή των Αμπελακίων παρασκεύαζαν ανεξίτηλα κόκκινα βαμμένα νήματα με ριζάρι, τα οποία έστελναν σε όλα τα λιμάνια της Ελλάδος και κατεξοχήν στους μεγάλους εμπορικούς οίκους της Σμύρνης, Πόλης, Βιέννης, Λιμίας για να διατεθούν σε όλη την Ευρώπη²⁴.

Άλλα γνωστά οργανωμένα εργαστήρια βρίσκονταν στη Χίο, την Κύπρο και τη Ζάκυνθο. Γνωστά για την παραγωγή λινών και μεταξωτών υφασμάτων, καθώς και για την ακμή της μεταξουργίας ήταν τα Ζαγόρια και τα Πωγώνια της Ηπείρου, το Γαλαξειδί, η Σαλαμίνα, η Κύμη, το Σουφλί της Θράκης, η Καλαμάτα, και άλλες πόλεις.. Τα περισσότερα από αυτά τα λινά και τα μεταξωτά αυτά υφάσματα προορίζονταν για ενδυμασία, κυρίως νυφική και ήταν πάρα πολύ λεπτά²⁵.

Την περίοδο που η βιομηχανική ανάπτυξη της υφαντικής περιόρισε και σιγά-σιγά εξαφάνισε το χειροκίνητο αργαλειό, η υφαντική σαν οικιακή και εργαστηριακή

²¹ Μ. Προβατάκης, *Κρήτη. Λαϊκή Τέχνη και Ζωή*, Έκδ. Εκπολιτιστικού Λαογραφικού Συλλόγου Οροπεδίου, Αθήνα 1990, σ.285.

²² Ο.π.,σ.285.

²³ Δ. Λουκάτος, «Λαϊκός Βίος», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΑ΄, Αθήνα 1975, σ.277.

²⁴ Δ. Σταμέλος, *Νεολληνική Λαϊκή Τέχνη*, Αθήνα 1993, σσ. 166-167.

²⁵ Ο.π.,σ.167.

τέχνη, άνθησε σε όλη την περιοχή της Ηπείρου και της Αιτωλίας, στο Σουφλί, στην Καλαμάτα, στην Αράχωβα του Παρνασσού, σε πολλά αιγαιοπελαγίτικα νησιά, όπως στη Μύκονο, ακόμα στην Κρήτη, στην Αθήνα και αλλού. Η Μύκονος ήταν γνωστή για τα υφαντά της την περίοδο 1947-1962, λόγω της αδιάκοπης αναζήτησης νέων σχεδίων από τις υφάντρες, σε αντίθεση με το συντηρητισμό των υφαντών της ηπειρωτικής Ελλάδας, όμως, τη δεκαετία του '60, τα μυκονιάτικα υφαντά παρήκμασαν, κατά κύριο λόγο, από την τουριστική έκρηξη στο νησί²⁶. Η τουριστική ανάπτυξη των νησιών σε συνδυασμό με τη βιομηχανοποίηση, εξαφάνισε την τέχνη αυτή, αφού κατάφερε να αλλάξει τη επαγγελματική απασχόληση των κατοίκων αυτών των νησιών, στρέφοντάς τους προς τη τουριστική εκμετάλλευση του νησιού, με την ενοικίαση δωματίων και την παροχή ανάλογων υπηρεσιών, αφήνοντας τη χρονοβόρα διαδικασία της ύφανσης, η οποία δεν ήταν τόσο κερδοφόρα όσο η τουριστική δραστηριότητα.

Το ευτύχημα είναι πως η νεότερη βιομηχανική παραγωγή πήρε πολλά διακοσμητικά στοιχεία από την παράδοση, που της επέτρεψαν να διατηρήσει μια επικοινωνία με την παλιά ελληνική υφαντική, αλλά και να δώσει προσωπικότητα και γνησιότητα στα προϊόντα της. Όσο όμως κι αν εμπλουτίστηκε, χρωματικά και σχηματικά, δεν έχει την καλλιτεχνική διαύγεια, το μεράκι, το μόχθο που αποπνέει το παλιό υφαντό, το χειροποίητο, το δουλεμένο με το κέφι, με τη διάθεση της αυτόνομης προσωπικής συμμετοχής στο έργο της καθημερινής χρήσης που είναι και έργο τέχνης²⁷.

Σήμερα η υφαντική έχει περιοριστεί αρκετά, τα προϊόντα της, έχουν αντικατασταθεί από τα έτοιμα ενδύματα και είδη οικιακής χρήσης που παράγουν πολλές βιομηχανίες. Στη σύγχρονη κοινωνία, η Ελληνίδα δεν ασχολείται με την τέχνη αυτή, γιατί απαιτεί χρόνο, αφοσίωση, υπομονή κι επιμονή, που δεν διαθέτει η εργαζόμενη γυναίκα η οποία είναι υποχρεωμένη να ακολουθεί τους γρήγορους ρυθμούς της ζωής. Την τέχνη αυτή διατηρούν ακόμη οι γιαγιάδες μας, όχι όλες, κυρίως αυτές που μένουν σε χωριά, αλλά όταν αυτές φύγουν από τη ζωή παίρνουν μαζί τους τις γνώσεις τους, τα μυστικά τους για την τεχνική της ύφανσης, τους τρόπους βαφής των νημάτων και τα είδη διακοσμητικών θεμάτων και τη σημασία τους²⁸.

²⁶ Μ. Μερακλής, *Λαϊκή Τέχνη*, τόμος Γ', 1^η Έκδοση 1992, εκδ. Οδυσσέας, σσ.106-107.

²⁷ Δ. Σταμέλος, ό.π., (υποσημείωση 24), σσ.167-168

²⁸ Στοιχεία από προσωπική παρατήρηση της γράφουσας.

Οι λόγοι, στους οποίους οφείλεται η άγνοιά των μητέρων μας για αυτή την τέχνη, είναι πολλοί. Σίγουρα για την άγνοιά τους φταιει η βιομηχανική ανάπτυξη που πρόλαβε και πρόσφερε σ' αυτές απλόχερα όλα τα προϊόντα της υφαντικής. Πιθανότατα, να φταίει το γεγονός ότι οι μητέρες τους είχαν ήδη εγκαταλείψει την εν λόγω τέχνη λόγω της βιομηχανοποίησης ή εξακολουθούσαν να υφαίνουν με έτοιμα νήματα χωρίς να προβαίνουν στην επίπονη προεργασία των πρώτων υλών· έτσι άρχισε να χάνεται η διαδικασία παρασκευής του νήματος με τον πατροπαράδοτο τρόπο. Ίσως να φταίνει και οι ανάγκες της εποχής μας, οι οποίες οδηγούν τα κορίτσια στη μόρφωση και στην επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και η επιθυμία τους να φύγουν από το χωριό και να πάνε στην πόλη, όπου υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες εργασίας. Σημαντικός λόγος είναι και η κατάργηση της προίκας, η οποία υποχρέωνε τις κοπέλες να ασχολούνται με αυτή την τέχνη²⁹.

Για τους παραπάνω λόγους, κυρίως, η υφαντική τέχνη χάνεται σιγά-σιγά αφήνοντας πίσω της έργα τέχνης, κάποια από τα οποία σώζονται σε μουσεία, σε ιδιωτικές συλλογές και σε σπίτια και μας θυμίζουν την παράδοσή μας και την εθνική μας ταυτότητα. Η κόρη μάθαινε από μικρή την τέχνη της υφαντικής κάτω από την επίβλεψη της μάνας, και χωρίς αυτήν, καμιά φορά, όπως μας λένε δύο πληροφορήτριές μας³⁰. Στην Κρήτη, η υφαντική τέχνη συνεχίζεται σήμερα με κέντρο τα Ανώγεια του νομού Ηρακλείου, όπου οι κοπέλες από μικρή ηλικία μαθαίνουν την τέχνη αυτή του αργαλειού. Επίσης, παρατηρείται ότι στα περισσότερα χωριά της Κρήτης, οι ηλικιωμένες γυναίκες υφαίνουν ακόμη, περισσότερο για δική τους χρήση ή για τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους. Το ενδιαφέρον της εργασίας μου εστιάζεται ιδιαίτερα στην Κριτσά και στον Κρούστα, δύο ορεινά χωριά του Δήμου Αγίου Νικολάου, στα οποία διαπίστωσα ότι αρκετές γυναίκες, ηλικιωμένες βέβαια, ασχολούνται με την υφαντική, στη δε Κριτσά γίνεται και εμπορική χρήση αυτών των υφαντών³¹.

²⁹ Σύμφωνα με προσωπική παρατήρηση της γράφουσας.

³⁰ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.12 και σ.16.

³¹ Από προσωπική παρατήρηση της γράφουσας.

1.2. Τεχνικές της υφαντικής

Απαραίτητο εργαλείο για την υφαντική είναι ο **αργαλειός**, ο οποίος λέγεται στην Κρήτη *τελάρο* ή *αργαστήρι*, κι ήταν απαραίτητος στην οικοσυσσκευή κάθε κοπέλας. Ο αργαλειός που συναντάμε σ' όλη την Κρήτη, συμπεριλαμβανομένης και της περιοχής που εξετάζουμε, είναι ο «καθούμενος» αργαλειός και ο αργαλειός τύπου «Π», ο οποίος είναι και ο επικρατέστερος στην Ελλάδα³². Υπάρχουν διάφορες μικρές παραλλαγές από τόπο σε τόπο και ακόμα από σπίτι σε σπίτι, διότι η κατασκευή του αργαλειού εξαρτιόταν από πολλούς παράγοντες, τις τοπικές συνήθειες, την επιθυμία της υφάντρας, το διαθέσιμο χώρο, την ικανότητα και τη φαντασία του κατασκευαστή και τέλος, σε μεγάλο βαθμό, από την υπάρχουσα ξυλεία³³.

Στην Κρήτη ο αργαλειός κατασκευαζόταν από ξύλο κυπαρισσιού, καρυδιάς και μουριάς. Το ξύλο των δέντρων αυτών είναι γερό, δε σαπίζει, δε σκεβρώνει ούτε αλλοιώνεται. Τα ξύλα αυτά ήταν καλύτερα να κοπούν τον Ιανουάριο. Τα τοποθετούσαν σε στεγνά και ευάερα μέρη, για να παλιώσουν κι ύστερα από χρόνια τα χρησιμοποιούσαν. Ο αργαλειός έπρεπε να κατασκευαστεί από πολύ έμπειρο και καλό τεχνίτη, για να ισορροπεί απόλυτα ο σκελετός ή το σκαρί. Συχνά, πάνω στο σκελετό, ακόμα και στα βοηθητικά εξαρτήματα του, σκάλιζαν διάφορα διακοσμητικά σχέδια και παραστάσεις³⁴.

Ο αργαλειός αποτελείται από:

1) Το *σκελετό*, ο οποίος με τη σειρά του αποτελείται από τα δύο *μεριά*³⁵, στα πλάγια δεξιά και αριστερά και τα τέσσερα *πόδια* ή *ποδάρια* όπου στηριζόταν τα μεριά. Τα μεριά συνδέονται μεταξύ τους με δύο οριζόντια ξύλα, τα *κλειδιά*. Περιλαμβάνει επίσης *κορώνες* ή *κολώνες* ή *στόλους*. Κάθε μερί έχει δύο κάθετες κολώνες σε κάθε άκρη του, που συνδέονται μεταξύ τους με ένα ξύλο, την *κορατσίνα*, η οποία τοποθετείται στην κορυφή τους και σχηματίζει ένα κεφαλαίο Π. Αυτή έχει δύο βαθουλώματα τα *λάσφυρα*. Οι τέσσερις κολώνες που βρίσκονται αντίστοιχα μπρος και πίσω στον αργαλειό έχουν δύο βαθιές εντομές, που λέγονται *κοράτσα*³⁶ ή *αμασχάλες* των αντιών και χρησιμεύουν, για να στηρίζονται αυτά και να μπορούν να γυρίζουν. Η όλη σύνδεση του σκελετού γίνεται με κυλινδρικά ξυλαράκια, τους

³² Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.21.

³³ Ο.π., σ.20.

³⁴ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, *Τα υφαντά της Κρήτης*, Αθήνα 1987, σ. 33.

³⁵ Βλέπε λεξιλόγιο.

³⁶ Βλέπε λεξιλόγιο.

Εικ.1: Ο σκελετός του αργαλειού της Σοφίας Σιγανού (Διακρίνονται τα ντοντόνια που κρέμονται στο άσπρο σχοινί του πisanτιού).

Εικ.2: Το μπροστάντι του αργαλειού της Σοφίας Σιγανού, στο οποίο τυλίγεται το έτοιμο υφαντό.

Εικ.3: Το μπροστάντι του αργαλειού της Ειρήνης Αλέξη (Διακρίνεται ο γκάρδιος ή το γκάρδι, το καλάμι που είναι τοποθετημένο πάνω στο μπροστάντι).

Εικ.4: Η μπροστινή όψη του αργαλειού της Σοφίας Δατσέρη (Διακρίνεται δεξιά ο μικρός σφίχτης).

πύρους. Ο σχηματισμένος κενός χώρος μετά τη συναρμολόγηση των μερών λέγεται *πατητηρόλακκος*. Στο δεξί μερί προς το μέρος της υφάντρας, καρφώνεται ένα σανιδάκι που λέγεται *ντάκος*. Δίπλα στον ντάκο καρφώνεται ένα χονδρό καρφί, που λέγεται *πρόκα*. Ανάμεσα στον ντάκο και την πρόκα δένεται ένα λεπτό σχοινάκι που αγκαλιάζει το μερί σαν βραχιόλι και λέγεται *κορδόνι*³⁷.

2) Από τα βοηθητικά εξαρτήματα του σκελετού. Αυτά είναι:

α) Τα δύο *αντιά*, ξύλινα κυλινδρικά ξύλα μήκους όσο και το πλάτος του αργαλειού. Το ένα λέγεται *πισαντί* και δέχεται το στημόνι, ενώ το άλλο *μπροσάντι* και δέχεται το έτοιμο υφαντό, σύμφωνα και με προφορική μαρτυρία³⁸. Τα μέρη τους είναι: *κεφαλή*, *σώμα*, *κώλος*. Κάθε *αντί* έχει τέσσερις τρύπες, ανοιγμένες κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην συμπίπτουν σε κανένα σημείο. Απ' αυτές περνούν οι *σφίχτες*. Το αντί σε όλο το μήκος του έχει ένα κοίλωμα που λέγεται *αυλακός*, μέσα στον οποίο μπαίνει ο *γκάρδιος* ή το *γκάρδι*³⁹, που χρησιμεύει για να στερεώνει το υφαντό πάνω στο αντί⁴⁰. Τα δύο *αντιά* χρησιμεύουν, για να κρατούν το υφαντό πάνω τους τεντωμένο κι έτσι διευκολύνουν την ύφανση⁴¹.

β) Οι *σφίχτες*, που είναι δύο, ο μεγάλος και ο μικρός. Ο μεγάλος *σφίχτης* είναι ένα μακρύ κοντάρι ξύλινο ή σιδερένιο, που μπαίνει σε μια από τις τέσσερις τρύπες, που βρίσκονται στο κεφάλι του *πισαντιού* και συναντά αντίσταση με το άλλο άκρο του στο πάτωμα ή επάνω στο σκελετό του αργαλειού. Έτσι εμποδίζει το *πισάντι* να γυρίζει και το στημόνι να ξετυλίγεται⁴². Ο μικρός *σφίχτης* τοποθετείται σε μια από τις τέσσερις τρύπες του κεφαλιού του *μπροσταντιού* και χρησιμεύει σαν μοχλός. Η υφάντρα πιέζοντας το *σφίχτη* κάνει το αντί να γυρίζει, το πανί να μαζεύεται πάνω στο αντί και το στημόνι να τεντώνεται. Ο *σφίχτης* αυτός στερεώνεται γερά, με σχοινί που είναι περασμένο από την τρύπα του, στο πλευρό του αργαλειού, συνήθως στο δεξί, κρατώντας το αντί ακίνητο και το στημόνι καλά τεντωμένο. Από το σφίξιμο εξαρτάται εάν η ύφανση θα γίνει αραιά ή όχι. Στην περίπτωση που δεν σφίχτεί καλά το αντί, τότε δεν υφαίνεται καλά το υφαντό, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία⁴³.

γ) Το *πέταλο*, που χρησιμεύει για την τοποθέτηση του χτενιού και για το σπρώξιμο του υφαδιού, ώστε να στερεώνεται αυτό καλά στο στημόνι. Τα μέρη του

³⁷ Ε. Φραγκάκι, *Η λαϊκή τέχνη της Κρήτης*, εκδ. COPYRIGHT, Αθήνα 1974, σσ. 15-16.

³⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.14.

³⁹ Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.25.

⁴⁰ Ο.π., σ.16.

⁴¹ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.34.

⁴² Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.25.

⁴³ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.17-18.

Εικ.5: Ο μεγάλος σφίχτης του αργαλειού της Ειρήνης Αλέξη (Στο βάθος της εικόνας).

Εικ.6: Ο αργαλιός της Ειρήνης Αλέξη (Διακρίνονται το πέταλο, το χτένι και οι δύο μίτοι που χρησιμοποιούνται γιατί υφαίνεται κουρελού).

πετάλου είναι: *πανωμάσελο*, *κατωμάσελο* και *μπράτσα* του πεταλιού. Ανάμεσα στο *πανωμάσελο* και το *κατωμάσελο* τοποθετείται το *χτένι*⁴⁴. Το *πανωμάσελο* έχει στη μέση περίπου ένα ημικυκλικό εξόγκωμα που λέγεται *κεφαλή* του πεταλιού. Τα *μπράτσα* είναι δύο ξύλινες πήχες που βρίσκονται στις δύο άκρες του *κατωμάσελου* και κρέμονται από μια βέργα που ονομάζεται *βέργα του πετάλου* ή *πήχη*, ξύλο κυλινδρικό που είναι τοποθετημένο μέσα στα *λάσφυρα*. Το πέταλο έχει σχήμα ανεστραμμένου Π⁴⁵.

δ) Τα *χτένια*, που κατασκευάζονται από πλανόδιο τεχνίτη, τον *χτενιά*, ο οποίος είναι ειδικευμένος σ' αυτή την τέχνη. Τα *χτένια* γίνονται από καλάμι ή από σφάκα. Ο σκελετός τους αποτελείται από τέσσερα μακριά λεπτά καλάμια. Ανάμεσα στα καλάμια τοποθετούνται τα *δόντια*. Το διάστημα μεταξύ δύο δοντιών λέγεται *θύρα*, μέσα από την οποία περνούν οι κλωστές του στημονιού⁴⁶. Το *χτένι* επιτελεί τις εξής λειτουργίες⁴⁷: Κρατάει παράλληλες τις κλωστές του στημονιού κι έτσι δίνει στα νήματα την κανονική τους πορεία. Κανονίζει την απόσταση που η υφάντρα επιθυμεί να έχουν οι κλωστές του στημονιού μεταξύ τους, για να εμποδίζεται το μπερδεμα. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία πρέπει να έχουν την ίδια απόσταση από τη μία κι από την άλλη μεριά⁴⁸. Οδηγεί τη σάιτα, και, τέλος, χρησιμεύει στο κτύπημα του υφαδιού και του υφαντού για να γίνει πιο στέρεο το ύφασμα.

Στην Κρήτη χρησιμοποιούν για κάθε είδος υφαντού διαφορετικό *χτένι*. Για *χοντρές πατανιές* χρησιμοποιούν τα *αρόθυρα*, για λεπτά νήματα τα *σφιχτά*, για ζώνες τα *ζωνόχτενα* και για *βούργιες* τα *βουργιδόχτενα*. Το νούμερο του *χτενιού* εκφράζεται σε *λιγαδούρες*⁴⁹. Το μικρότερο *χτένι* είναι έξι *λιγαδούρες* και το μεγαλύτερο δεκαοκτώ⁵⁰.

ε) Οι *μίτοι*⁵¹, που είναι το σύνολο των από χονδρό νήμα εξαρτημάτων, μέσω των οποίων περνούν οι κλωστές, πριν περάσουν στο *χτένι*, σύμφωνα και με μία προφορική μαρτυρία⁵². Οι *μίτοι* συντελούν στο ανοιγοκλείσιμο των διασταυρωμένων νημάτων του στημονιού, όταν προκληθεί η κίνησή τους από τις *πατητήρες*. Το κάθε

⁴⁴ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.16.

⁴⁵ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.34.

⁴⁶ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.17.

⁴⁷ Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.28.

⁴⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.18.

⁴⁹ Βλέπε λεξικό.

⁵⁰ Ι. Χαβάκης, *Ο Κρητικός αργαλειός και τα μεσαιωνικά και μεταμεσαιωνικά ρούχα*, Ηράκλειο 1955, σσ. 14-15.

⁵¹ Οι *μίτοι* είναι τα μεμονωμένα μάτια ή θηλιές. Ολόκληρο το τελάρο που περιλαμβάνει τα μεμονωμένα μάτια. Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.29.

⁵² Βλέπε παράρτημα Ι, σ.18.

ένα απ' αυτά τα εξαρτήματα λέγεται *μιτάρι*. Μπορεί να χρησιμοποιηθούν 2-14 μιτάρια, ανάλογα με το είδος του υφαντού. Τα μιτάρια πλέκονται με τρίκλωνη στριμμένη βαμβακερή κλωστή, «κερωμένη», για να έχει αντοχή, από έμπειρες γυναίκες⁵³. Σήμερα κατασκευάζουν τα μιτάρια με κλωστή «μερσεριζέ»⁵⁴. Οι μίτοι πλέκονται μεταξύ δύο καλαμιών, τα οποία λέγονται *μιτοκάλαμα*, με τη βοήθεια εργαλείου που ονομάζεται *μιτοτίρα* ή *μιτοσανίδα*, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία⁵⁵.

Κάθε υφαντό χρειάζεται ορισμένο αριθμό από μιτάρια. Τα μιτάρια αυτά, πρέπει να είναι στο ίδιο νούμερο με το νούμερο του υφαντικού χτενιού που χρησιμοποιείται⁵⁶.

στ) Οι *πατητήρες* ή *πατήθρες*, τις οποίες πατεί η υφάντρα και προκαλεί την κίνηση των *μιτών*. Κινούνται με τα πόδια και διευκολύνουν να σχηματιστεί άνοιγμα μέσα στο στημόνι, από το οποίο πρέπει να περάσει η σαίτα, για να γίνει η ύφανση. Οι *πατητήρες* είναι ανάλογες με τον αριθμό των μιταριών. Οι *πατητήρες* γίνονται από πανί διπλό ή τριπλό ορισμένες φορές και από ξύλο του ίδιου πλάτους, που πατάει στο έδαφος. Το πάνινο τμήμα της *πατητήρας* στερεώνεται σ' ένα ξύλο, το οποίο δένουν στους μίτους. Τα ξύλινα τμήματα των *πατητήρων* συνδέονται μεταξύ τους, κάτω στο πάτωμα, μ' ένα κυλινδρικό σίδερο, τη *βέργα*. Η *βέργα* είναι μακρύτερη και από τις άκρες της προσδένεται στα μπροστινά πόδια του τελάρου. Έτσι στερεώνονται καλά οι *πατητήρες* και δεν σέρνονται από εδώ και από εκεί την ώρα που υφαίνει η υφάντρα⁵⁷.

ζ) Το *αντιράδι* ή *παράδι* στην περιοχή της Ιεράπετρας⁵⁸, που συναντιέται κυρίως στους αργαλειούς της Κρήτης. Είναι ένας περιστρεφόμενος κύλινδρος που τοποθετείται στις δύο τρύπες που έχουν οι πίσω κολώνες κάτω από το *πισάντι*. Χρησιμεύει ως βοηθητικό κατά το τύλιγμα του στημονιού στο *πισάντι*⁵⁹.

η) Το *τελαροσάνιδο* ή *κωλοσάνιδο*, που είναι η ξύλινη σανίδα, το κάθισμα του αργαλειού, πάνω στην οποία κάθεται η υφάντρα όταν υφαίνει⁶⁰. Είναι τοποθετημένη λίγο χαμηλότερα από το *μπροσάντι* και κλείνει με το μήκος της τα δύο μπροστινά άκρα των μερών, στα οποία και εφαρμόζεται⁶¹.

⁵³ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.17.

⁵⁴ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σ.15.

⁵⁵ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.19.

⁵⁶ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σ.16.

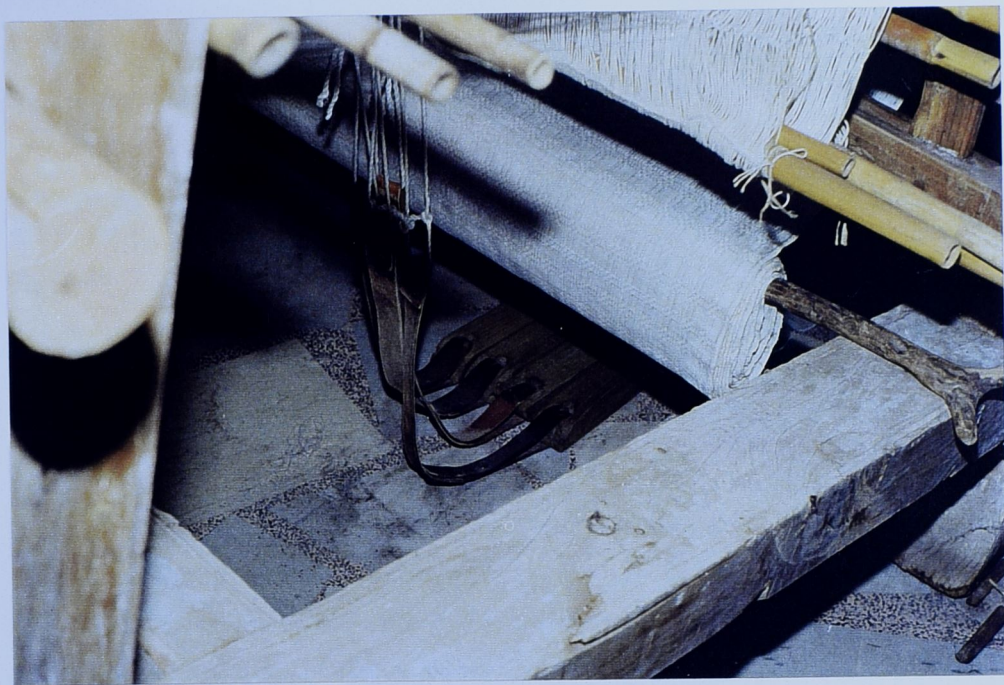
⁵⁷ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σσ.16-17.

⁵⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.18

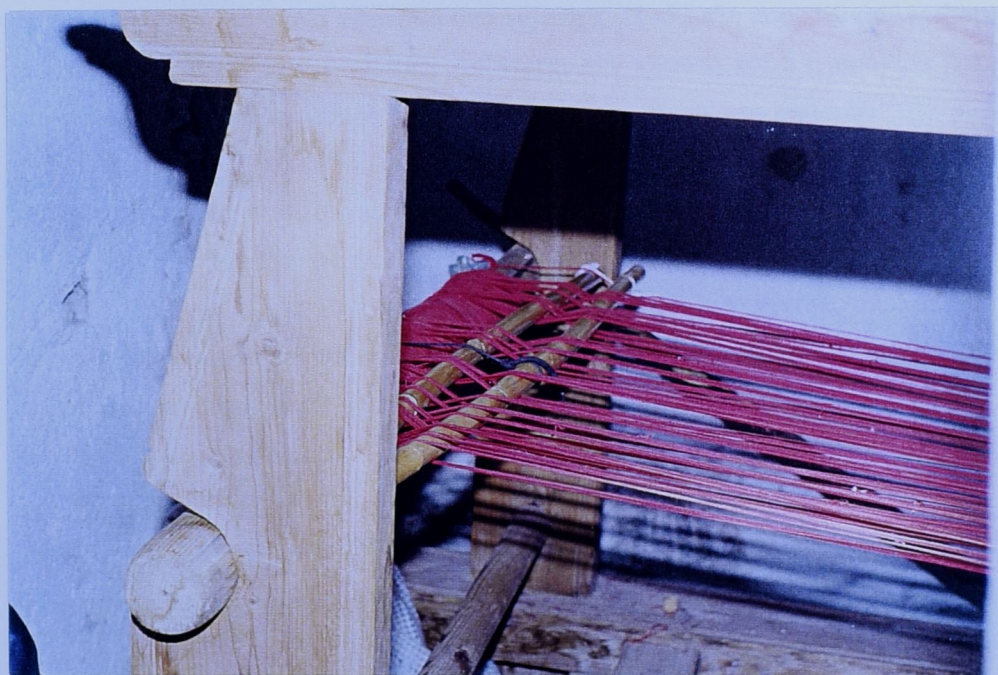
⁵⁹ Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σσ.25-26.

⁶⁰ Ό.π., σ.16.

⁶¹ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ. 35.

Εικ.7: Ο αργαλειός της Σοφίας Δατσέρη (Υπάρχουν τέσσερις πατητήρες διότι υφαίνεται περαματιστό μεταξωτό τραπεζομάντιλο).

Εικ.8: Το αντιράδι της Ειρήνης Αλέξη (Βρίσκεται κάτω από το πιάντι).

θ) Οι *καβαλάρηδες* ή *καβαλλάροι*, που είναι ξύλινοι τροχαλίες, δια μέσου των οποίων κινούνται τα *βαστάγια*⁶² που συγκρατούν τους μίτους⁶³. Δεν χρησιμοποιούνται όταν υφαίνονται μονά, όπως οι κουρελούδες, γιατί χρησιμοποιούνται δύο μίτοι⁶⁴.

ι) Τα *σκαντάλια*, που είναι ξυλαράκια, τα οποία συνδέουν τους μίτους με τους πήχεις⁶⁵.

κ) Τα *σταυροκάλαμα*, που είναι τα καλάμια που περνιούνται στο στημόνι και μένουν πάντα στην *απλωσά*⁶⁶. Χρησιμεύουν, για να μη χαλάει η σταύρωση που γίνεται κατά το *διάσιμο*⁶⁷.

λ) Οι *γκάρδιοι*, που είναι δύο καλαμάκια πολύ λεπτά και ίσια, που μπαίνουν μέσα στους *αυλακούς* των αντιών⁶⁸, στο *πισάντι*, για να στερεωθεί το στημόνι και στο *μπροσάντι*, για να στερεωθεί το υφαντό⁶⁹.

μ) Τα *ντοντόνια*, που είναι δύο βάρη, συνήθως πέτρες με τρύπα, τα οποία στερεώνονται στα σταυροκάλαμα, διασκελίζουν το *πισάντι* και κρέμονται στον αέρα. Προορισμός τους είναι να συγκρατούν τα καλάμια σε ορισμένη πάντοτε απόσταση από τους μίτους⁷⁰. (βλέπε εικόνα 1)

ν) Το *ανεδεματοκάλαμο*, που είναι το καλαμάκι, το γεμισμένο με κλωστή ίδια με του στημονιού, το οποίο κρεμιέται από τις πήχες. Η κλωστή που είναι τυλιγμένη στο καλαμάκι αυτό λέγεται *ανέδεμα*. Απ' αυτήν την κλωστή κόβει η υφάντρα και επανασυνδέει με *ανυφαντόκομπο*⁷¹ τις κλωστές του στημονιού όταν σπάσουν⁷².

ξ) Το *καρόλι*, που είναι μια άδεια κουβαρίστρα ξύλινη, που χρησιμεύει σαν βοηθητικός καβαλάρης σε ορισμένα είδη υφαντικής⁷³.

3) από τα βοηθητικά εργαλεία. Αυτά είναι:

α) Το *ροστέλο*, μεγάλο ξύλινο χτένι με αραιά δόντια, που χρησιμοποιείται την ώρα που τυλίγεται το διασίδι στο *πισάντι*, για να κρατάει τα νήματα του στημονιού ισόμετρα κατανεμημένα στο σωστό πλάτος επάνω στο *πισάντι*⁷⁴.

⁶² Βλέπε λεξιλόγιο.

⁶³ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.17.

⁶⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.19.

⁶⁵ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.17.

⁶⁶ Βλέπε λεξιλόγιο.

⁶⁷ Ό.π., σ.17.

⁶⁸ Ό.π., σ.17.

⁶⁹ Ε. Αγγελόπουλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.25.

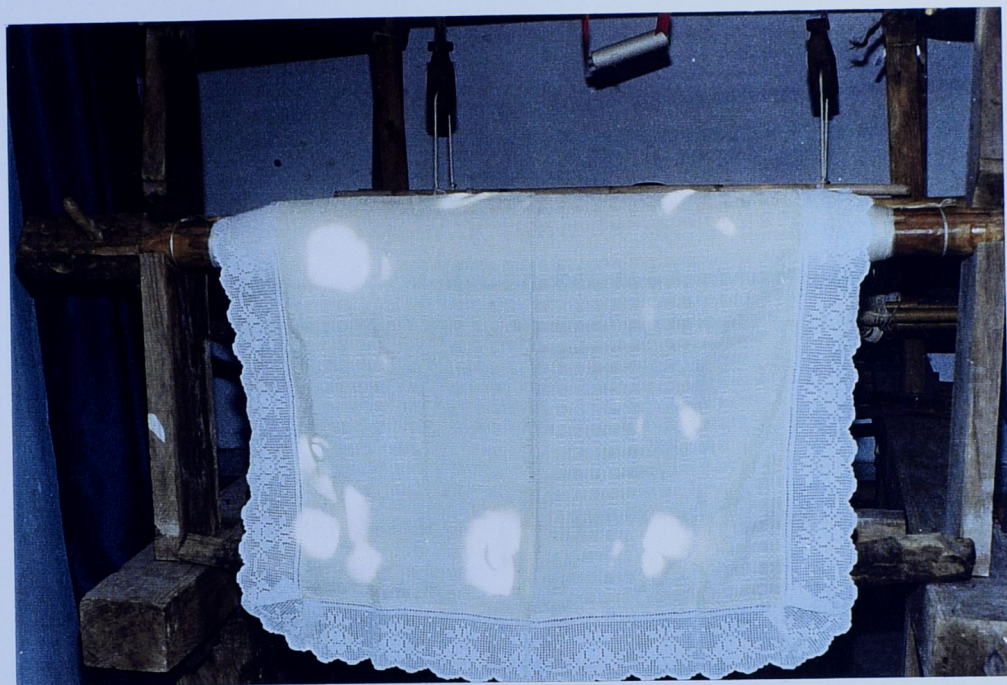
⁷⁰ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.18.

⁷¹ Βλέπε Λεξιλόγιο.

⁷² Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.18.

⁷³ Ό.π., σ.18.

⁷⁴ Ό.π., σ.18.

Εικ.9: Οι δύο καβαλάρηδες στον αργαλειό της Σοφίας Δατσέρη (Κάτω από αυτούς υπάρχει ένα μεταξωτό τραπεζομάντιλο με δαντέλα).

Εικ.10: Τα σταυροκάλαμα στον αργαλειό της Ειρήνης Αλέξη.

β) Οι *ξύγκλες*, εργαλείο που τεντώνει το ύφασμα που υφαίνεται, ώστε να γίνονται όμορφες και στρωτές οι ούγιες*. Αποτελείται από δύο λείες ξύλινες πήχες καλλιτεχνικά φτιαγμένες που συνδέονται μεταξύ τους χιαστί. Στις άκρες έχουν ένα σιδερένιο οδοντωτό περικάλυμμα που λέγεται *χωνί*. Στην περιοχή που εξετάζουμε οι *ξύγκλες* είναι σιδερένιες, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία⁷⁵. Καθώς υφαίνει η υφάντρα, καρφώνει τις *ξύγκλες* στο πανί, έτσι ώστε οι δύο πάνω αιχμές να είναι πολύ κοντά με τις κλωστές των στημονιών, οι δε κάτω αιχμές να είναι καρφωμένες στο υφασμένο πανί⁷⁶. Σκοπός τους είναι να κρατούν τεντωμένο σε όλο του το πλάτος το ύφασμα που υφαίνεται και να διευκολύνουν την κανονική εμπλοκή του υφαδιού πάνω στο στημόνι⁷⁷.

γ) Η *σαΐτα*, ξύλινο σκαφοειδές εργαλείο που κινείται εναλλάξ από δεξιά προς τ' αριστερά μέσω του στημονιού και επιτυγχάνει τη διασταύρωση του υφαδιού και των στημόνων. Είναι λεία, για να γλιστρά. Στο κοίλωμα της μπαίνει η *κερκίδα* ή *μασουρολάτης* ή *μασουρίστρα*, λεπτός σιδερένιος οβελίσκος, γύρω από τον οποίο στρέφεται το μασούρι γεμάτο με κλωστή (υφάδι)⁷⁸. Το ελίσσόμενο νήμα βγαίνει από μια μικρή οπή που βρίσκεται στη μία πλευρά της σαΐτας, ενώ η αντικρινή της μικρή οπή κλείνεται με ένα κομμάτι από φτερό κότας⁷⁹. Υπάρχει και σαΐτα που είναι καλάμι, κατά τη μαρτυρία πληροφορήτριας μας, αλλά δεν γλιστράει όπως την σκαφοειδή σαΐτα και έτσι καθυστερεί την υφάντρα⁸⁰.

δ) Ο *κλέφτης*, που αποτελείται από ένα λεπτό καλαμάκι που έχει σχιστεί στα δύο. Το ένα από αυτά κομμάτια λειαινείται. Κατόπιν γίνεται μια βαθιά εντομή, η οποία βοηθάει να περάσουν οι κλωστές στις θύρες του χτενιού⁸¹.

ε) Η *μακροβελόνα*, μεγάλη βελόνα με στρογγυλεμένη αιχμή⁸².

στ) Το *μασουροκάλαθο*, καλαθάκι που βρίσκεται πάντα προς τα δεξιά της υφάντρας, πάνω στη σανίδα του αργαλειού. Εκεί βάζει τα μασούρια της, το ψαλίδι, τις σαΐτες και τις κλωστές που χρειάζεται⁸³.

⁷⁵ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.4.

⁷⁶ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σσ.16-17.

⁷⁷ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.17.

⁷⁸ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.19.

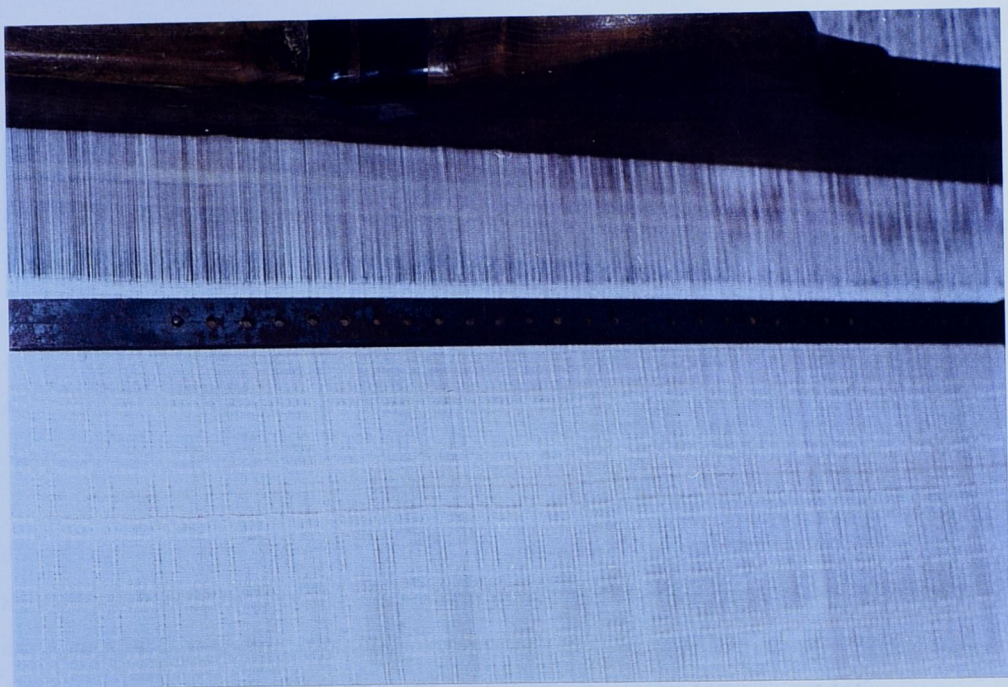
⁷⁹ Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία το αργαστήρι αποτελείται από εκατό ένα εξαρτήματα, το ένα είναι το φτερό της κότας. Βλέπε παράρτημα Ι, σ.23.

⁸⁰ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.17.

⁸¹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.19.

⁸² Ο.π.

⁸³ Ο.π.

Εικ.11: Η σιδερένια ξύγκλα του αργαλειού της Σοφίας Δατσέρη.

Εικ.12: Το μασουροκάλαθο (χάρτινη κούτα) της Σοφίας Σιγανού.

ζ) Το γκουροψάλιδο, ατσαλένιο ψαλίδι εγχώριας κατασκευής που χρησιμοποιείται κυρίως για το κούρεμα των προβάτων, αλλά χρησιμεύει και στην υφαντική για το κόψιμο του πανιού. Τα γκουροψάλιδα κατασκευάζονται κυρίως στην Ιεράπετρα, και γι' αυτό υπάρχει η έκφραση «κόβγει η γλώσσα τζης σαν το γεραπετρίτικο ψαλίδι»⁸⁴.

η) Η *ανυφαντοπήχη*, σιδερένιος πήχης. Μ' αυτήν μετρούν το μήκος του στημονιού και το ύφασμα που υφαίνουν⁸⁵.

θ) Η *μπαγέτα*, ένας κυλινδρικός σιδερένιος, λεπτός ή χονδρότερος οβελίσκος, που χρησιμοποιείται σε μια ειδική ύφανση που λέγεται κουσκουσές⁸⁶. Δεν την συναντάμε στην περιοχή που εξετάζουμε.

ι) Η *κομποδέτρα* ή *κομποδετήρα* ή ο *καταδέτης* είναι ένα κομμάτι υφαντό έως μια πήχη, που από το ένα άκρο, κατά μήκος, έχει κορδονάκια όπου προσδένονται οι κλωστές που περισσεύουν, αφού περαστούν οι κλωστές στο χτένι, και από το άλλο άκρο περνάει ο γκάρδιος, ο οποίος τοποθετείται στον *αυλακό* του *μπροσταντίου* κατά την έναρξη της ύφανσης⁸⁷. Η *κομποδέτρα* χρησιμεύει για το δέσιμο των κλωνιών του στημονιού και το καλό τους τέντωμα πριν ξεκινήσει η ύφανση. Το μήκος της *κομποδέτρας* πρέπει να είναι μεγαλύτερο από το πλάτος του στημονιού⁸⁸.

Η προετοιμασία των υφαντικών υλών ποικίλλει ανάλογα με το είδος της ύλης. Γενικά όμως κάθε υφάντρα πρέπει να διαθέτει τα εξής σχετικά **βοηθητικά εξαρτήματα**:

1. Τα *χερόχτενα*, δύο σιδερένια εργαλεία με δόντια, που χρησιμεύουν για το χωρισμό του μαλλιού-(*χεροχτένισμα*)⁸⁹. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία, από το χεροχτένισμα έβγαине το *σκουλί*, το πιο καλό, το ψιλό μαλλί, με το οποίο στη συνέχεια, αφού γίνονταν οι απαραίτητες διαδικασίες (κλώσιμο στη ρόκα, τυλιγάδιασμα και τέλος καλάμισμα)⁹⁰ έφτιαχναν πατητές⁹¹.

2. Τη *ρόκα*, που είναι δύο ειδών:

⁸⁴ Ο.π.

⁸⁵ Ο.π.

⁸⁶ Ο.π., σσ.19-20.

⁸⁷ Ο.π., σ.20.

⁸⁸ Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.24.

⁸⁹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.20.

⁹⁰ Βλέπε στην παρούσα εργασία, σσ.31-32.

⁹¹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.11.

Εικ.13: Η γυναίκα με τη φουκόροκα στα χέρια της και δεξιά της ο άρδαχτος, η ανέμη με διάφορα νήματα και το σκαμνί (Από τη Μουσειακή και Ιστορική Συλλογή στο Ίστρο του Καλού Χωριού Αγίου Νικολάου).

Εικ.14: Τα καλαμουκάνια και μασούρια σε διάφορα μεγέθη μέσα σε καλάθια- Διακρίνονται δύο σαΐτες (Από τη Μουσειακή και Ιστορική Συλλογή στο Ίστρο του Καλού Χωριού Αγίου Νικολάου).

α) η *φουκόροκα*, η οποία κατασκευάζεται από καλάμι και στην κορυφή της, που έχει ιδιάζον σχήμα, τοποθετείται η τουλούπα από μαλλί ή λινάρι. Σε αυτή έβαζαν το ψιλό μαλλί και το κλώθανε *αλυσίδι*⁹², σύμφωνα με προφορική μαρτυρία⁹³.

β) η *χαχαλωτή* ρόκα, ένα διχαλωτό ξύλο από σφάκα, την οποία χρησιμοποιούσαν κυρίως για τα χοντρά μαλλιά⁹⁴.

3. Το *αδράχτι*⁹⁵, το εργαλείο με το οποίο κλώθουν, που είναι ξύλινο, διογκωμένο στη μέση (η άτρακτος). Στρέφοντάς το με τον αντίχειρα και το δείκτη του δεξιού χεριού, κλώθεται η υφαντική ύλη, που έρχεται από τη ρόκα. Το αδράχτι αποτελείται από τρία αντικείμενα:

α) την κυρίως *άτρακτο*

β) το *αγκίστρι*, μια μεταλλική φορητή θηκούλα που μπαίνει στο επάνω μέρος του αδράχτι και καταλήγει σε άγκιστρο. Τα αγκινάρια κατασκευάζονταν στην Ιεράπετρα⁹⁶.

γ) το *σφεντύλι*, ξύλινο εξάρτημα καμωμένο από ξύλο καρυδιάς ή πλατάνου.

Τα αδράχτια κρέμονται στην *αδραχτερή*, η οποία κρεμιέται στον τοίχο και αποτελεί ένα πλούσιο διακοσμημένο τμήμα του σπιτιού⁹⁷.

4. Το *τυλιγάδι*, μια ξύλινη ράβδος, στα άκρα της οποίας υπάρχει μια σχισμή, από όπου περνούν οριζοντίως δύο μικροί πάσσαλοι που δίνουν σε όλο το εργαλείο το σχήμα ενός ανοικτού κεφαλαίου Π. Κρατώντας με το δεξί χέρι τη ράβδο και κινώντας την ρυθμικά *ανακλίζουν* (μαζεύουν) το νήμα που είναι τυλιγμένο στο αδράχτι. Το όλο νήμα όταν γεμίσει το τυλιγάδι, σχηματίζει μια μεγάλη θηλιά με πολλές κλωστές (*κούτσα*) που δένεται στα δύο άκρα για να μη ξετυλιχθεί⁹⁸. Συχνά οι υφάντρες χρησιμοποιούν τον αντιβραχίονα τους για το τύλιγμα του νήματος σε δέσμες. Το νήμα τυλίγεται από τη μια μεριά στον αγκώνα και από την άλλη στη διχάλα που σχηματίζεται μεταξύ δείκτη και αντίχειρα⁹⁹.

5. Η *ανέμη*. Αποτελείται από δύο κομμάτια:

⁹² Βλέπε λεξιλόγιο.

⁹³ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.14.

⁹⁴ Ε.Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.20.

⁹⁵ Το αδράχτι αναφέρεται από μια πληροφορήτρια μας στη διαδικασία επεξεργασίας του μαλλιού και στην μετατροπή νήματος (σκουλί, ψιλό μαλλί) και χρησιμοποίησή του για την κατασκευή πατητής και κλιμιού. Βλέπε παράρτημα Ι, σ.2.

⁹⁶ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σσ.20-21.

⁹⁷ Ο.π.

⁹⁸ Ο.π., (υποσημείωση 32), σ.21.

⁹⁹ Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.38.

α) την κυρίως *ανέμη* που κατασκευάζεται από καλάμια στα οποία τοποθετούν τις κλωστές, το νήμα όταν το βγάλουν από το τυλιγάδι, για να το περιτυλίσουν στα *μασούρια*, και

β) από τον *ανεμόποδα*, βάση, ξύλινη ή πέτρινη, στο μέσο της οποίας υπάρχει κοίλωμα, όπου στηρίζουν ένα κατακόρυφο άξονα ένα που έχει στην κορυφή καρφωμένο ένα καρφί δίχως κεφαλή. Γύρω από αυτό το καρφί περιστρέφεται η *ανέμη* και εκτυλίσσεται το νήμα που θα τυλιχθεί στα *μασούρια*¹⁰⁰.

6. Το *σκαμνί*, όπου κάθεται η γυναίκα που *καλαμίζει*¹⁰¹.

7. Το *θρομύλι*, ένα επίμηκες ξύλο μήκους περίπου μιας πήχης. Στο άκρο του υπάρχει ένα κοίλωμα, εντός του οποίου περιστρέφεται ο *άρδαχτος*¹⁰². Η γυναίκα που *καλαμίζει* τοποθετεί το *θρομύλι* απάνω στο *σκαμνί*, κάθεται απάνω στο *θρομύλι* και αρχίζει να περιστρέφει τον *άρδαχτο*¹⁰³.

8. Ο *άρδαχτος*, ένας οβελίσκος μήκους περίπου 70 πόντους, ο οποίος έχει στην κορυφή ημικωνικό σχήμα που λέγεται κεφαλή. Σ' αυτήν δένουν ένα *βασταγάκι*¹⁰⁴, το οποίο πιάνεται με το πρώτο κύκλο της κλωστής που θα στρίψουμε στο *μασούρι*, το οποίο ως γνωστό περνά στον *άρδαχτο*. Έτσι το πρώτο *μασούρι* δεν φεύγει από τη θέση του¹⁰⁵.

9. *Καλαμουκάνια* και *μασούρια*. Τα *καλαμουκάνια* είναι μεγάλα, λεία, χονδρά καλάμια περίπου 20 πόντων μήκος, στα οποία περιελίσσεται το νήμα που ξετυλίγεται από την *ανέμη*. Τα *μασούρια* είναι μικρά καλαμάκια μήκους 7 πόντων περίπου. Τοποθετούνται στον *άρδαχτο* τρία με τέσσερα (το ένα μετά το άλλο). Αφού γεμίσει το πρώτο *μασούρι*, που είναι στερεωμένο με το *βασταγάκι* του *άρδαχτου*, δεν κόβουν το νήμα, αλλά παίρνουν στο δεύτερο *μασούρι* και συνεχίζουν τι *καλάμισμα*. Στο τελευταίο *μασούρι* κόβουν το νήμα από την *ανέμη* και βγάζουν τα *μασούρια*, κόβοντας τότε την κλωστή που τα συνδέει¹⁰⁶. Τα *μασούρια* πρέπει να είναι λεπτά ώστε να δέχονται αρκετό νήμα χωρίς αυτό να εξέχει από το επάνω ή το κάτω μέρος της σαΐτας οπότε δυσκολεύεται το ρίξιμο της ανάμεσα στο στημόνι. Το μήκος των *καλαμιών* αυτών, δηλαδή των *μασουριών*, καθορίζεται από το μήκος της σαΐτας που

¹⁰⁰ Ό.π., σ.33.

¹⁰¹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.21.

¹⁰² Βλέπε παρακάτω στο 8.

¹⁰³ Ε. Αγγελουπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.33.

¹⁰⁴ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹⁰⁵ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.21.

¹⁰⁶ Ό.π.

χρησιμοποιείται¹⁰⁷. Στο εμπόριο βρίσκει κανείς, σήμερα, μασούρια από πεπιεσμένο χαρτί που είναι πολύ πρακτικά, τα οποία χρησιμοποιούνται για την ύφανση, αλλά περισσότερο για το κέντημα, σύμφωνα με προσωπική παρατήρηση της γράφουσας.

10. Η *καλαντάρα*, εργαλείο που χρησιμοποιείται για το διάσιμο. Είναι ένα ξύλο που στηρίζουν στον τοίχο, υπάρχει όμως και *καλαντάρα* που δεν ακουμπάει σε τοίχο. Απ' αυτό κρέμονται τρία σχοινάκια με βαρίδι στην άκρη. Σ' αυτά δένονται οριζοντίως μερικά λεπτά καλαμάκια, στα οποία περνούν τα *καλαμουκάνια* που περιέχουν το νήμα το οποίο θα γίνει στημόνι¹⁰⁸.

Η προεργασία για την έναρξη της υφάνσεως, στο σύνολό της είναι τυποποιημένη. Ακολουθείται πάντοτε η ίδια διαδικασία. Περιλαμβάνει το *διάσιμο*, το *τύλιγμα* στο *αντί*, την *περαμάτιση*, το στήσιμο του υφαντού, το δέσιμο πάνω στη *ζεκινήστρα* και το δέσιμο των *πατητήρων*¹⁰⁹.

α. Το *διάσιμο*¹¹⁰ είναι η εργασία με την οποία τα παρασκευασμένα σε μασούρια νήματα παίρνουν την διάταξη του στημονιού. Γίνεται με τη βοήθεια της *καλαντάρας* και των πασσάλων. Η υφάντρα ή η ειδική στο διάσιμο παίρνει δέκα *καλαμουκάνια* γεμάτα με νήμα και τα περνά στις διασόβεργες της *καλαντάρας*. Τοποθετεί, στη συνέχεια, την *καλαντάρα* κοντά στον τοίχο όπου είναι καρφωμένοι οι πάσσαλοι. Παίρνουν την άκρη του νήματος από κάθε *καλαμουκάνι*, σχηματίζουν μια δέσμη από δέκα νήματα, την προσδένουν στο πρώτον πάσσαλο και στη συνέχεια την περνούν από άλλους πασσάλους, με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργηθούν δύο σταυρώσεις του στημονιού, χωρίς τις οποίες καμία ύφανση δεν είναι δυνατή. Όταν το στημόνι τοποθετηθεί πάνω στον αργαλειό, η πρώτη σταύρωση αντιστοιχεί ακριβώς πίσω από τα μιτάρια και η δεύτερη τυλίγεται στο *πισαντί*, για να βρεθεί στο τέλος της υφάνσεως λίγο πιο μπροστά από αυτό και να λυθεί πρώτη.

Μία πληροφορήτριά μας αναφέρει ότι το διάσιμο γινόταν και χωρίς τη βοήθεια της *καλαντάρας*, μόνο με τους πασσάλους στον τοίχο. Συγκεκριμένα μια γυναίκα «τραβούσε» τα μέτρα που χρειάζονται σε μήκος 50, 60 ή 70 μέτρων και έκανε μια σταύρωση στην άκρη, για να σταυρώσει το καλάμι και στο τέλος κάνει την δεύτερη σταύρωση. Τα μέτρα, δηλ. η απόσταση των πασσάλων, καθόριζαν το φάρδος του υφάσματος γι' αυτό η τοποθέτησή τους γινόταν με προσοχή. Σε ορισμένα

¹⁰⁷ Ε. Αγγελοπούλου-Βόλφ, ό.π., (υποσημείωση 13), σ.35.

¹⁰⁸ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.22.

¹⁰⁹ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σσ.28-29.

¹¹⁰ Ό.π., σσ.29-31.

Εικ.15: Η Ειρήνη Αλέξη τοποθέτησε δύο πασσάλους στο τοίχο για να μας δείξει την σταύρωση που γίνεται κατά τη διαδικασία του διασίματος στην αρχή και στο τέλος.

Εικ.16: Το ακατέργαστο λινάρι από τη γιαγιά μου, Ουρανία Γιακουμάκη (Στη συνέχεια θα κλωθεί ανάλογα με το προορισμό του, ψιλό λινάρι για τραπεζομάντιλα και πιο χονδρό για κουβέρτες).

υφάσματα, όπως στις πατητές, «τραβούσαν» περισσότερα μέτρα γιατί θα στένευαν μετά το πάτημα. Η υπόλοιπη διαδικασία ήταν η ίδια¹¹¹.

Η εργασία του διασίματος έχει σαν βασικό της σκοπό το χωρισμό του νήματος σε δεκάδια για να διευκολύνει την περαμάτιση και το χωρισμό της διπλής σταύρωσης. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία μιας άλλης πληροφορήτριάς μας¹¹², το διάσιμο τελειώνει με την αφαίρεση του νήματος από τους πασσάλους, χωρίς να χαλάσουν οι σταυρώσεις και χωρίς να χαθούν τα δύο άκρα των δεκαδιών. Για το σκοπό αυτό δένουν τις άκρες και τις σταυρώσεις με χονδρούς σπάγκους. Μετά αφαιρούν το νήμα από τους πασσάλους, πλέκοντάς το αλυσίδα (δηλαδή σε θηλιές) και έτσι έχουν τα νήματα έτοιμα για την περαμάτιση. Τα νήματα αυτά στο σύνολό τους αποτελούν το διασίδι¹¹³.

β. Η περαμάτιση¹¹⁴ αρχίζει με το λύσιμο της νηματικής αλυσίδας του διασιδιού και τελειώνει με το δέσιμο του σχηματισμένου πια στημονιού στο μπροσάντι. Με την εργασία αυτή μετριέται στην Κρήτη η «πιτηδειοσύνη» της νοικοκυράς.

Όταν το διασίδι αλυσοδεμένο μεταφερθεί στο σπίτι, τοποθετείται κατά γης επάνω σε μια απλωμένη κουβέρτα ή κουρελού και αρχίζει το λύσιμο της αλυσίδας του. Με τη βοήθεια του ροστέλου που τοποθετούσαν καταγής, επιτυγχάνεται το χώρισμα των δεκαδιών του στημονιού.

Μετά την τακτοποίηση του διασιδιού στο ροστέλο τοποθετούν το πισάντι στη θέση του πάνω στον αργαλειό, περνούν το γκάρδιο του στο άκρο του διασιδιού και αφού τον εφαρμόσουν στον αυλακό του αντί, τον στερεώνουν με τρόπο που να «δαγκάνει» το διασίδι και να συγκρατεί στέρεα τα νήματα πάνω στο αντί.

Έπειτα αρχίζει το τύλιγμα του νήματος του διασιδιού στο αντί, περιλαμβανομένης και της δεύτερης σταύρωσης, η οποία τυλίγεται και αυτή. Η πρώτη σταύρωση παραμένει μπροστά από το ροστέλο, δηλαδή το ροστέλο βρίσκεται μεταξύ πρώτης σταύρωσης και πيسانτιού. Πιο μπροστά από την πρώτη σταύρωση μένει νήμα αρκετό για να φθάσει να περάσει από τα μιτάρια, από το χτένι και να κομπωθεί στην ξεκινήστρα¹¹⁵ που θα στερεωθεί στο μπροσάντι για να αρχίσει η ύφανση.

¹¹¹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.6.

¹¹² Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.18-19.

¹¹³ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹¹⁴ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σσ.31-34.

¹¹⁵ Βλέπε λεξιλόγιο.

Όταν τελειώσει το τύλιγμα στο αντί, αρχίζει η κυρίως *περαμάτιση* ή το μίτωμα. Κρεμούν τα μιτάρια ανάμεσα σε δύο καρέκλες και μετά κατεβάζουν από τη θέση του το *πισάντι* με το τυλιγμένο νήμα και το *ροστέλο* και τα τοποθετούν πίσω από τα μιτάρια, με τη σειρά που θα πάρουν αργότερα πάνω στον αργαλειό. Το μίτωμα γίνεται πάντοτε με δύο γυναίκες. Η μία παίρνει το πρώτο κατά σειρά *δεκάδι*, ελευθερώνει τις άκρες των είκοσι νημάτων του και δίνει στην άλλη ένα-ένα τα νήματα για να τα μιτώσει στις αγκύλες των μιταριών. Αυτό γίνεται κατά τη σειρά που δίνει το *ροστέλο*, μέχρι να μιτωθεί και το τελευταίο νήμα του τελευταίου *δεκαδίου*.

Όταν μιτωθούν όλα τα νήματα, το *ροστέλο* παύει να χρειάζεται. Η *περαμάτιση* τελειώνει όταν περάσουν τα μιτωμένα νήματα από τις θύρες του υφαντικού χτενιού. Το πέραςμα γίνεται με τη βοήθεια του *κλέφτη*¹¹⁶, τον οποίο χειρίζεται η γυναίκα που κάθεται από την πρόσθια επιφάνεια των μιταριών.

Η *περαμάτιση* είναι ιδιαίτερη σε κάθε κρητικό υφαντό. Αποτελεί την κατευθυντήρια γραμμή της υφάνσεως, γιατί δίνει όχι μόνο το είδος της υφάνσεως, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θα γίνει. Γίνεται πάντοτε πάνω στο στημόνι και για να επιτευχθεί απόδοση στην ύφανση σε ποσότητα και ποιότητα, πρέπει να υπάρχει καλό στημόνι. Όλες οι πρώτες ύλες είναι κατάλληλες για στημόνι. Μετά την εφεύρεση της κλωστικής μηχανής από το Richard Arkwright το 1769, για στημόνι χρησιμοποιείται βαμβάκι, το οποίο υπάρχει στο εμπόριο. Πριν, όμως, στην Κρήτη χρησιμοποιούσαν για στημόνι και νήματα λιναριού και μαλλιού και ακόμη δίκλωνο ή τρίκλωνο μετάξι, τα οποία ήταν ντόπιας παραγωγής και παρασκευής.

Η *περαμάτιση* ήταν δύσκολη, έπρεπε η υφάντρα να μετράει τις κλωστές, προσεκτικά. Αυτός ήταν κι ο λόγος που την διαδικασία αυτή την γνώριζαν λίγες γυναίκες σε κάθε χωριό, ειδικευμένες στην *περαμάτιση*. Για να μην αναγκάζονται να ζητούν συνέχεια τη βοήθεια της ειδικής, όταν «ξέφαιναν», κατέβαζαν τον αργαλειό, έδεναν άλλες κλωστές, τις τύλιγαν στο αντί και έδεναν όλες τις κλωστές, όπως ήταν οι προηγούμενες και με αυτό τον τρόπο είχαν την ίδια *περαμάτιση*¹¹⁷.

Μετά την *περαμάτιση* ακολουθεί το στήσιμο του υφαντού που είναι η τοποθέτηση του σχηματοποιημένου σε στημόνι και περαματισμένου νήματος πάνω στον αργαλειό. Αρχίζει με την τοποθέτηση του *πισαντιού* στη θέση του. Ακολουθεί το κρέμασμα των μιταριών στη βέργα τους, με τη βοήθεια των καβαλάρηδων και η τοποθέτηση του χτενιού μέσα στις μασέλες του πετάλου. Το μόνο που μένει είναι το

¹¹⁶ Βλέπε παραπάνω, σελ. 21.

¹¹⁷ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.12-13.

στερέωμα των μπροστινών άκρων του στημονιού επάνω στο κάτω αντί (*αντιράδι*) με τη βοήθεια της ξεκινήστρας, στο ένα άκρο της οποίας υπάρχουν τα νήματα του στημονιού πλεγμένα σε δέσμες, πάνω στις οποίες δένονται με κόμπους κατά σειρά αντίστοιχες δέσμες από τα νήματα του υφαντού που φεύγουν από το χτένι. Η εργασία αυτή λέγεται *κομπόδεμα* του υφαντού.

Μετά το κομπόδεμα στερεώνεται το *πισάντι* με το μεγάλο *σφίχτη*. Στερεώνεται και το κάτω αντί (*αντιράδι*) με το μικρό *σφίχτη*, δένονται οι *πατητήρες* από τα κάτω καλάμια των μιταριών σε συσχετισμό με τους καβαλάρηδες και το υφαντό με τη μορφή του στημονιού είναι έτοιμο για την ύφανση. Πριν αρχίσει η ύφανση, στην πρώτη σταύρωση του στημονιού, που παίρνει τη θέση της πίσω από τα μιτάρια, η υφάντρα περνά από το ένα μέρος και από το άλλο της σταύρωσης δύο καλάμια, τις *καλαμόβεργες*, οι οποίες συγκρατούν την σταύρωση.

Ο υφαντός όλος και χρησιμοποιούν στην Κρήτη από την αρχαιότητα ήταν το *μαλί* και το *λινό* και αργότερα το *βαμβάκι* και το *μολύ*. Όλα ήταν επίσης κοινόκτητο, όπως από το νήμα του στημονιού που μετά από το 1700 οι *δουλάρ* στο *πριμό* έφτιαχναν από ένα νέο χρησιμοποιούσαν αυτή υφαντή από *καλαμουργιάν* στο *ντοί*.¹⁰⁷

Η προετοιμασία των νημάτων είναι απίστευτα κοπιακή εργασία και απαιτεί χρόνο για να φτάσει στο τέλειό της στάδιο, την υφαντή. Οι γυναίκες της Κρήτης ασχολούνταν ιδιαίτερα, για να καταρτίσουν το *μαλινό* της οικογένειάς και να στείλουν τους. Για να νάνει τους *μαλουργό* και *μαλί* το *λινό* το *βαμβάκι* και το *μολύ*. Το *μολύ* έφτιαχναν από αυτό ήβλεπ καθαρή ποικιλία και καθαριότητα από τη σπορά της ποικιλίας εκ, οι οποίοι και θα ήταν έτοιμοι για τον αργαίο.¹⁰⁸

Η σφρίχτη προετοιμασία της χρησιμοποιήθηκε και *μαλινό* εκ ποικιλίας και *λινό* *δουλάρ*, *καταρτή*, ο προετοιμασία *δουλάρ* χρησιμοποιείται τις φορές που *δουλάρ* σαν *δουλάρ*. Λαμβάνει προετοιμασία μόνο το *πριμό* των *δουλάρ* για το

¹⁰⁷ Γ. Χαλδήρη, *ο.π.*, (προετοιμασία) 20, σ. 18.

¹⁰⁸ Γ. Χαλδήρη, *ο.π.*, (προετοιμασία) 21, σ. 19.

¹⁰⁹ *ο.π.*, σ. 22.

¹¹⁰ *ο.π.*, σ. 22.

¹¹¹ Γ. Χαλδήρη-Κουμαρή, *ο.π.*, (προετοιμασία) 24, σ. 22.

1.3. Υφαντικές ύλες

Η σημασία των πρώτων υλών για την ύφανση είναι θέμα σημαντικότητας, διότι από αυτές εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό ο όγκος της παραγωγής, η ποιότητα, η σειρά και το είδος των εργασιών στο υφαντικό κύκλωμα, οι τεχνικές μεταποιήσεις και, ως ένα σημείο, η τελική μορφή των υφασμάτων¹¹⁸.

Η επεξεργασία των υφαντικών υλών επηρεάστηκε από τις γενικές αλλαγές των ιστορικών συνθηκών, όπως ήταν η επίδραση του κλίματος, η διαδικασία εξημέρωσης των ζώων και καλλιέργειας των φυτών, καθώς επίσης και οι γενικές αλλαγές του τρόπου ζωής¹¹⁹.

Η κύρια ιδιότητα μιας πρώτης ύλης που πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή κλωστής είναι η δυνατότητα των ινών να ενοποιούνται, ώστε με την περιστροφική κίνηση να αποκτήσουν ανθεκτικότητα και συνοχή και να αποτελέσουν την κλωστή. Οι ίνες που έχουν αυτή την παραπάνω ιδιότητα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πρώτη ύλη για την υφαντική είναι πολλές, ζωικές ή φυτικές, ακόμη και μεταλλικές¹²⁰.

Οι υφαντικές ύλες που χρησιμοποιούσαν στην Κρήτη από την αρχαιότητα ήταν το μαλλί και το λινάρι και αργότερα το βαμβάκι και το μετάξι. Όλες ήταν ντόπιας παραγωγής. εκτός από το νήμα του στημονιού που μετά από το 1700 το έφερναν από την Αίγυπτο, ενώ έως τότε χρησιμοποιούσαν κοινή κλωστή που κατασκευαζόταν στο νησί¹²¹.

Η προετοιμασία των πρώτων υλών απαιτούσε πολλές γνώσεις και επίπονη εργασία, για να φτάσει στο τελευταίο στάδιο, την ύφανση. Οι γυναίκες της Κρήτης δούλευαν ασταμάτητα, για να ετοιμάσουν το ρουχισμό της οικογένειας και του σπιτιού τους. Στα υφαντά τους μεταχειρίστηκαν το μαλλί, το λινάρι, το βαμβάκι και το μετάξι. Το κάθε ένα από αυτά ήθελε ειδική προεργασία και επεξεργασία από τη στιγμή της παραγωγής ως τη στιγμή που θα ήταν έτοιμο για τον αργαλειό¹²².

Η ακριβής χρονολόγηση της χρησιμοποίησης του **μαλλιού** ως υφαντικής ίνας είναι άγνωστη. Καταρχήν, ο προϊστορικός άνθρωπος χρησιμοποίησε τις δορές των ζώων σαν ένδυμα. Αργότερα χρησιμοποίησε μόνο το τρίχωμα των ζώων, για να

¹¹⁸ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σ.18.

¹¹⁹ Γ. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σ.29.

¹²⁰ Ό.π., σ.32.

¹²¹ Ό.π., σ.30.

¹²² Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.22.

κατασκευάσει νήματα. Τα πρώτα μάλλινα υφάσματα κατασκευάστηκαν από τους Βαβυλώνιους το 3000π.Χ. Λέγεται ότι κτηνοτρόφοι τον 1^ο αι.π.Χ, άρχισαν να εκτρέφουν τα πρόβατα «μερινός» κυρίως για το μαλλί τους. Έδιναν μεγάλη σημασία στη παραγωγή καλής ποιότητας μαλλιού. Τον 11^ο και 12^ο μ.Χ.αι. αρχίζει η κατεργασία του μαλλιού στην Ευρώπη¹²³.

Στη μινωική Κρήτη, σύμφωνα με τα στοιχεία των αρχείων της Κνωσσού, είναι γνωστό ότι υπήρχε μεγάλος αριθμός προβάτων των οποίων η χρήση ήταν πολλαπλή, για κρέας, γάλα και μαλλί¹²⁴. Το μαλλί ήταν ανέκαθεν η κυριότερη υφαντική ύλη. Η Κρήτη είναι πλούσια σε αιγοπρόβατα κι έτσι υπήρχε και υπάρχει ακόμα άφθονο μαλλί. Το μαλλί του προβάτου είναι αυτό που χρησιμοποιείται για την ύφανση τόσο του υφάσματος για καθημερινές φορεσιές όσο και για σκεπάσματα και διακοσμητικά είδη¹²⁵.

Η *ρασά* ή το *ρασίδι*¹²⁶, οι *πατανιές*¹²⁷ παντός είδους, οι *βούργιες*¹²⁸ και τα σακιά και όλα όσα εννοούμε με τον όρο «*ράσινα*», γίνονται από το μαλλί του προβάτου. Υπάρχουν κι ορισμένα είδη υφαντών, όπως ταγάρια, σακιά ελαιοτριβείων, διάδρομοι που γίνονται με τραγόμαλλο¹²⁹.

Η ποιότητα του μαλλιού εξαρτάται από την ηλικία των προβάτων. Έτσι, τα ξεχωρίζουν σε γεροντόμαλλα και αρνιές. Τα γεροντόμαλλα είναι μακρύτερα και πιο χονδρά, ενώ οι αρνιές είναι μαλλιά λεπτότερα, αλλά κοντότερα. Τα μαλλιά της ωμοπλάτης (κουτάλας) είναι τα καλύτερα. Τα μαλλιά των άλλων τμημάτων του προβάτου είναι κατώτερα και ιδίως της κοιλιάς, οι «κουλουρίδες», επειδή λερώνουν από τα ούρα και σπάνε εύκολα. Ένα γέρικο αρνί μπορεί να δώσει και μια οκά¹³⁰ μαλλί άπλυτο. Όταν πλυθούν τα μαλλιά, όμως, φυραίνουν¹³¹. Ανάλογα με το *μαλλόρουπο*, το φυσικό λίπος του μαλλιού που έχουν, μπορεί να φυράνουν και να μείνουν τα μισά μετά το πλύσιμο¹³². Διαπιστώνουμε ότι όσο πιο γέρικο είναι το πρόβατο τόσο κατώτερης ποιότητας μαλλί έχει. Για να βελτιώσουν τη ποιότητα του μαλλιού, κάνουν διασταυρώσεις προβάτων, όπως γινόταν και στην αρχαία Ελλάδα,

¹²³ Α. Παπαγεωργίου, *Ενδυμασία-Κατοικία*, Αθήνα 1981, σσ.33-36.

¹²⁴ Γ. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σσ.49-56.

¹²⁵ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.22.

¹²⁶ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹²⁷ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹²⁸ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹²⁹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.22.

¹³⁰ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹³¹ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹³² Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.23.

όπου επίσης φρόντιζαν τα πρόβατα, τα τύλιγαν με κουβέρτες και κάπου-κάπου έτριβαν το μαλλί τους με λάδι και κρασί. Αυτός ο τρόπος περιποίησης έδινε καλύτερη ποιότητα μαλλιού¹³³.

Τον Απρίλη, όταν ζεστάνει ο καιρός, γίνεται η κουρά των προβάτων. Όσοι έχουν πολλά *κουράδια*¹³⁴, δηλαδή κοπάδια προβάτων, και *μετόχια*¹³⁵, δηλαδή χωράφια, χώρο για την κουρά, προσκαλούν και τους γνωστούς τους, για να διασκεδάσουν κιόλας. Η πρόσκληση γίνεται με τη φράση «ελάτε απού θα νά 'χωμε κουρές», που σημαίνει πως μαζί με το κούρεμα θα έχουμε γλέντι και χορό¹³⁶.

Τα πρόβατα κουρεύονται και κατά τη διάρκεια του χειμώνα, όταν ο καιρός είναι καλός, για να ελαφρύνουν από το βάρος, κόβοντας από εδώ κι από εκεί λίγα μαλλιά, ιδίως από τα σημεία που λερώνονται από τα ούρα. Οι μεγάλες όμως ποσότητες μαλλιού κόβονται τις θερμές μέρες. Αυτό μαρτυρεί και ένας βαφέας-πληροφορητής, οποίος υποστηρίζει ότι τον Αύγουστο είχε περισσότερη δουλειά, λόγω της κουράς των προβάτων¹³⁷. Το σύνολο του μαλλιού ενός προβάτου στην Κρήτη λέγεται *μποκάρι*¹³⁸. Τα *μποκάρια* δένονται ένα-ένα αμέσως μετά από το κούρεμα του κάθε προβάτου, για να μη χαλάσει το μαλλί¹³⁹.

Σήμερα, η κουρά γίνεται ως εξής: κόβουν με μεγάλα ψαλίδια τις τρίχες του ζώου όσο πιο κοντά γίνεται στο δέρμα του. Παλαιότερα αφαιρούσαν τις τρίχες του ζώου ξεριζώνοντάς τις με μεγάλα χτένια και έτσι το τρίχωμα του ζώου ανανεωνόταν (η διαδικασία αυτή λεγόταν *τιλμός*). Το μαλλί αυτό είναι πολύ καλύτερης ποιότητας, πολύ μαλακότερο. Επίσης, οι τρίχες από τον *τιλμό* είναι μακρύτερες από αυτές που προέρχονται από το κούρεμα, διότι σώζεται και το κομμάτι της ρίζας που βρίσκεται μέσα στην επιδερμίδα. Ωστόσο ποσοτικά θεωρείται ότι το μαλλί είναι λιγότερο, διότι ένα μέρος του τριχώματος χάνεται¹⁴⁰.

Εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι στην περίπτωση του *τιλμού* η εργασία αυτή γινόταν από τις γυναίκες στην αρχαιότητα και μάλιστα από τις ίδιες τις υφάντρες, που έστρωναν μεγάλες ψάθες, για να μαζεύουν το μαλλί. Όταν η τεχνική εξελίχθηκε, τα πρόβατα τα κούρευαν και πάλι γυναίκες, αλλά σιγά-σιγά άρχισαν να τα κουρεύουν οι

¹³³ Α. Pekridou-Gorechi, *Η μόδα στην αρχαία Ελλάδα*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1993, σσ.17-18.

¹³⁴ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹³⁵ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹³⁶ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.23.

¹³⁷ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.50.

¹³⁸ Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία κατοίκου της Ιεράπετρας, το σύνολο του μαλλιού ενός προβάτου λέγεται *κοκάλι*. (Βλέπε παράρτημα Ι, σ.15).

¹³⁹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.24.

¹⁴⁰ Γ. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σ.28.

άνδρες. Σήμερα αυτό φαίνεται περίεργο γιατί η εργασία αυτή θεωρείται πολύ βαριά και την κάνουν πάντα άνδρες, συνήθως οι βοσκοί των κοπαδιών¹⁴¹.

Η κουρά πραγματοποιείται στην ύπαιθρο, ενώ η επεξεργασία και η μεταποίηση των μαλλιών στους οικισμούς, όπου το μαλλί μεταφέρεται υπό μορφή πόκων, τυλιγμένο δηλαδή σε μπάλες και δεμένο σε ψάθες, καλάθια ή πανέρια.

Τα βασικά στάδια της επεξεργασίας του μαλλιού είναι:

α) *Το πλύσιμο*. Προηγουμένως χώριζαν τα μαλλιά κατά ποιότητα και τα εξέθεταν στον ήλιο, έπειτα τα μάζευαν και τα τοποθετούσαν μέσα στο σπίτι. Την άλλη μέρα γίνονταν το πλύσιμο. Χρειάζοταν πολύ νερό η δουλειά αυτή. Απόφευγαν το πηγαδίσιο νερό και κουβαλούσαν με τις στάμνες νερό από τη πηγή.

Τοποθετούσαν τα μαλλιά μέσα σε μια ξύλινη σκάφη και έχυναν πάνω σ' αυτά ζεματιστό νερό, το οποίο είχαν βράσει σε μεγάλα καζάνια με δυνατή και συνεχή φωτιά, για να είναι υψηλή και σταθερή η θερμοκρασία του νερού. Τα γύριζαν με ένα ξύλο και τα έπλεναν με άφθονο τριμμένο σαπούνι. Τα άφηναν λίγη ώρα μέσα στο ζεστό νερό και μετά τα σούρωναν σε μεγάλες κόφες, για να φύγει ο *μαλλόρουπος*, που είναι το φυσικό λίπος των μαλλιών. Ύστερα τα «έξαιναν», δηλαδή τα αραίωναν ελαφριά και τα άπλωναν να στεγνώσουν¹⁴².

β) *Το ξάσιμο*, όπου απομακρύνεται κάθε ακαθαρσία που έμεινε και ξεχωρίζουν οι μπερδεμένες ίνες. Η διαδικασία είναι η εξής: η ξάντρια με το αριστερό της χέρι τραβά το μαλλί, ενώ συνάμα με το δεξί ξεχωρίζει λίγες-λίγες τις μπερδεμένες τρίχες βγάζοντας τα ξένα σώματα ή τις άχρηστες ίνες. Καμιά, φορά για πέσουν οι πρώτες ακαθαρσίες χτυπούν τα μαλλιά με ένα ραβδί. Το *ξάσιμο* γίνεται με το χέρι, είναι εύκολη, αλλά μακροχρόνια και γι' αυτό επίπονη εργασία. Γι' αυτό το λόγο, παλαιότερα γίνονταν οι *αποσπερίδες*¹⁴³, που είναι σαν κοσμική συγκέντρωση και τελείωναν σε φιλικό μεγάλο γλέντι, όταν το πλυμένο και ολοκάθαρο μαλλί είχε μεταβληθεί σε *τουλούπες*, που ήταν οι αραχνένιες ξασμένες μικρές μάλλινες μάζες¹⁴⁴.

Αφού οι ίνες έχουν πλυθεί και ξαστεί, διαχωρίζονται κατά ποιότητα, ανάλογα με τη χρήση τους. Ο στόχος ήταν οι ίνες να χωριστούν σε μακριές και σε κοντές και να τοποθετηθούν περίπου παράλληλα, για να διευκολύνεται το γνέσιμο. Η εργασία αυτή γίνεται κυρίως με τα *χερόχτενα*¹⁴⁵, δύο κομμάτια ξύλου με πυκνά καρφιά, από

¹⁴¹ Ο.π., σ.83.

¹⁴² Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σσ.24-25.

¹⁴³ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹⁴⁴ Γ. Τζαχίη, ό.π., (υποσημείωση 12), σ.94.

¹⁴⁵ Ο.π., σ.97.

όπου περνούσαν τις ίνες σιγά-σιγά: το ένα το κρατούσαν με το αριστερό χέρι πάνω στα γόνατα και με το άλλο, το δεξί, γέμιζαν τα δόντια του με μαλλί. Με το *χερόχτενο*, που κρατούσαν με το δεξί χέρι, και δεν είχε μαλλιά, χτένιζαν με γρήγορες κινήσεις τα μαλλιά του άλλου που παρέμενε ακίνητο. Με αυτό το χτένισμα έπαιρναν μακρύτερες ίνες, τις οποίες τοποθετούσαν χωριστά και αποτελούσαν την καλύτερη μάλλινη πρώτη ύλη, που χρησιμοποιούταν για στημόνι. Το μαλλί αυτό το λένε στην Κρήτη «*αλεκατσά*» ή «*σκουλί*». Το άλλο που μένει στο *χερόχτενο* το λένε «*κορκίδα*». Αυτό είναι δεύτερης ποιότητας μαλλί που θα χρησιμοποιηθεί για υφάδι¹⁴⁶.

γ) Το *γνέσιμο*¹⁴⁷, που μαζί με την ύφανση είναι οι σημαντικότερες και πιο μακροχρόνιες φάσεις της νηματοποιίας και της υφαντουργίας, κύριο μετασχηματιστικό στάδιο της πορείας από τις ίνες προς το ύφασμα. Ουσιαστικά πρόκειται για την περιστροφική κίνηση με την οποία οι ίνες αποκτούν συνοχή και στερεότητα και γίνονται κλωστή¹⁴⁸.

Αφού έξεναν τα μαλλιά και τα «*χεροχτένιζαν*» με τα *χερόχτενα*, ξεχωρίζουν το χονδρό μαλλί, τις *κορκίδες* και το ψιλό μαλλί, την *αλεκατσά* ή *σκουλί* και τα έκαναν τουλούπες, για να τις κλώσουν αργότερα. Το ψιλό, κλώθεται στη *φουκόροκα* και δένεται με το *ροκόδεμα* για να μην φύγει. Το χοντρό μαλλί, οι *κορκίδες*, κλώθεται στη *χαχαλωτή ρόκα*¹⁴⁹.

Για να γίνει το κλώσιμο, στερέωναν τις ρόκες, συνήθως στη ζώνη της φούστας, όταν έκλωθαν όρθιες, και ανάμεσα στους μηρούς, όταν ήταν καθιστές. Έπαιρναν πρώτα με το αριστερό χέρι υφαντική ύλη από τις καρφωμένες μάλλινες τουλούπες και την έστριβαν, μετά πάλι την έστριβαν με τον αντίχειρα και το δείκτη του δεξιού χεριού κι έδεναν την αρχή του υλικού στο αδράχτι. Έτσι με την περιστροφική κίνηση του αδραχτιού και με την προς τα κάτω από το βάρος του τάση, σχηματιζόταν το νήμα¹⁵⁰.

Η *χαχαλωτή ρόκα* ήταν «το σεργιάνι», γιατί τη φόρτωναν με μεγάλη ποσότητα χοντρού μαλλιού, την έπαιρναν στο χέρι και έβγαιναν έξω. Πήγαιναν στην εξοχή κλώθοντας στο δρόμο. Μόνο σε αλώνι δεν έπρεπε να πάει η γυναίκα που κλώθει,

¹⁴⁶ Ο.π., σ.23.

¹⁴⁷ Οι αρχαίοι Έλληνες, την ασχολία με το γνέσιμο την έβλεπαν ως εικαστική αλληγορία για την ανθρώπινη ζωή και την τύχη, η οποία προσδιοριζόταν και κατευθυνόταν από τους Θεούς και τις Μοίρες. Ασφαλώς δε στηριζόταν στη σύμπτωση, αν κάποιος φανταζόταν ως κλώστρια την Κλωθώ, μια από τις τρεις Μοίρες, η οποία άφηνε να γλιστράει ανάμεσα στα δάχτυλά της το νήμα της ζωής κάθε ανθρώπου. [Α. Pekridou-Gorechi, ό.π., (υποσημείωση 133), σσ.33-34.]

¹⁴⁸ Ι. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σ.105.

¹⁴⁹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.25.

¹⁵⁰ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.24.

γιατί πίστευαν ότι έδιωχνε τον «καιρό» και δεν μπορούσαν να λιχνίσουν. Μόνο την Παρασκευή δεν έκλωθαν «γιατί δεν κάνει»¹⁵¹.

Μετά το κλώσιμο ακολουθούσε το τυλιγάδιασμα, δηλαδή το ξετύλιγμα του νήματος από το γεμάτο αδράχτι και το τύλιγμά του στο τυλιγάδι. Πρόσεχαν όμως να μην το τυλίξουν την Πέμπτη το βράδυ και ούτε «στον εχθρού το σπίτυ», αν τύχει και βρεθούν. Κάθε 'τυλιγαδιά' της αλεκατσάς την έδεναν σε δύο σημεία με κλωστές, για να μην μπερδεύεται. Το χοντρό μαλλί, τις *κορκίδες*, το τύλιγαν στο τυλιγάδι και το έκαναν *αλυσίδι*¹⁵².

Έπειτα ακολουθούσε το «ζεμάτισμα», όπως καλείται στην Κρήτη η περίχυση του νήματος πάνω στο τυλιγάδι με ζεστό νερό. Όταν βρέχονταν όλες οι κλωστές, τις άφηναν να στεγνώσουν. Το χονδρό μαλλί, τις *κορκίδες*, τις έπλεναν πολλές φορές με ζεστό νερό και σαπούνι¹⁵³.

Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁵⁴, πριν ακόμη στεγνώσουν τελείως, με τη βοήθεια της ανέμης, τα ξανατύλιγαν στο τυλιγάδι. Το ξανατύλιγμα του υγρού αυτού νήματος στο τυλιγάδι το έλεγαν «ανεκύκλισμα», Φαίνεται, ότι τα νήματα μετά το *ανεκύκλισμα* δεν έκαναν «*σγουράδες* ή *πετεινούς*», όπως έλεγαν το στρίψιμο τους σε μικρούς κόμπους που δυσκόλευαν την ύφανση.

Η τελευταία εργασία είναι το «καλάμισμα ή ανέμισμα ή μασούρισμα» που ήταν το τύλιγμα του ήδη έτοιμου νήματος σε μεγάλα καλαμένια μασούρια, τα *καλαμουκάνια*, από όπου τα έπαιρναν, για να τα χρησιμοποιήσουν στο διάσιμο, την πρώτη πράξη της προεργασίας της ύφανσης, και στα μασούρια που ήταν μικρότερα. Για να γίνει το καλάμισμα χρειαζόταν ένα συγκρότημα που το αποτελούσαν τέσσερα βασικά μέρη, η *ανέμη*, ο *άρδαχτος*, το *θρομύλι* και τα *μασούρια*¹⁵⁵.

Η ανέμη είναι το βασικότερο μέρος του συγκροτήματος, στην οποία τοποθετούνε τη νηματική κουλούρα που σχηματίζεται με το τυλιγάδιασμα. Με το ελαφρό τράβηγμα ενός νήματος της κουλούρας που επιτυγχάνεται με τον *άρδαχτο*, ο οποίος περιστρέφεται στην τρύπα του *θρομυλίου* με την κίνηση του δεξιού χεριού της υφάντρας, η ανέμη περιστρέφεται στον άξονά της και επιτρέπει το εύκολο ξετύλιγμα όλου του νήματος. Σκοπός είναι να τυλιχθεί το νήμα που ξετυλίγεται από την ανέμη

¹⁵¹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.25.

¹⁵² Ό.π., σ.26.

¹⁵³ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σ.21.

¹⁵⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.11.

¹⁵⁵ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σ.21.

στα μασούρια που βρίσκονται περασμένα στον *άρδαχτο*. Με το καλάμισμα ή ανέμισμα ή μασούρισμα τελειώνουν οι εργασίες της παρασκευής του μαλλιού¹⁵⁶.

Σε γενικές γραμμές, παρατηρείται ότι το μαλλί χρησιμοποιείται ευρέως ως υφαντική ύλη και είναι η σπουδαιότερη. Το βασικό χαρακτηριστικό του μαλλιού είναι ότι οι ίνες του είναι οδοντωτές και ανώμαλες και έτσι η δυνατότητα συνοχής της μίας ίνας με την άλλη είναι μεγάλη. Αυτή ακριβώς η ανεκτικότητα, η ελαστικότητα και οι μονωτικές του ιδιότητες αποτελούν τα ιδιαίτερα πλεονεκτήματα του μαλλιού ως πρώτης ύλης για την ύφανση. Άλλες ιδιότητες του μαλλιού είναι η εύκολη επαναφορά του από το τσαλάκωμα, η απορροφητικότητα του, η αντοχή του στο φως και σε έντομα όπως, ο σκώρος, με τη χρήση σήμερα της φαινόλης, και, τέλος, η δυνατότητα να βάφεται εύκολα σε όλες τις αποχρώσεις¹⁵⁷.

Άλλη υφαντική ύλη είναι το **λινάρι**. Ίχνη υφασμάτων από λινάρι έχουν βρεθεί ήδη σε προϊστορικούς οικισμούς¹⁵⁸. Το λινάρι καλλιεργήθηκε κυρίως στις περιοχές της Μεσοποταμίας, Ασσυρίας και Αιγύπτου. Στην Αίγυπτο η βιοτεχνία του λινariού είχε φθάσει σε πολύ μεγάλη ακμή. Εκεί κατασκεύαζαν τα λεπτότερα και πολυτελέστερα λινά υφάσματα¹⁵⁹. Το λινάρι καλλιεργούνταν και στην Ελλάδα. Αποδείξεις γι' αυτό προσφέρουν πρωτότυπα ευρήματα λιναρόσπορων, τα οποία αποκαλύφθηκαν στη Λέρνα κοντά στο Άργος¹⁶⁰.

Πότε ακριβώς άρχισε η καλλιέργεια του λινariού στη χώρα του Μίνωος δεν ξέρουμε. Πάντως είναι βέβαιο πως οι Κρητικοί από πολύ παλιά φορούσαν και λινά φορέματα. Οι κλιματολογικές συνθήκες στην Κρήτη βοήθησαν την καλλιέργεια του λινariού. Έτσι φαίνεται ότι από τα πολύ παλιά χρόνια οι Κρητικοί το καλλιεργούσαν και γνώριζαν την επεξεργασία του. Πιθανόν να άρχισε η καλλιέργεια του από τότε που μαθεύτηκε η χρήση του από τους Αιγυπτίους. Επίσης, η χρήση του λινariού στην Κρήτη μαρτυρείται από κρητικά και άλλα κείμενα την εποχή της Βενετοκρατίας¹⁶¹.

Το λινάρι είναι φυτό μονοετές ή πολυτελές, ανάλογα με την περιοχή όπου σπέρνεται, με βλαστό, λογχωτά φύλλα και γαλάζια άνθη. Οι κλωστικές ίνες είναι οι ίνες του περιβλήματος του στελέχους. Το στέλεχος του λινariού αποτελείται από ένα ξυλώδες σώμα που περιβάλλεται από φλοιό με ίνες προσκολλημένες μεταξύ τους και στο στέλεχος με μια ρητινοκολλώδη ουσία. Αυτές απομονώνονται και αποτελούν τις

¹⁵⁶ Ο.π., σσ.21-22.

¹⁵⁷ Α. Παπαγεωργίου, ό.π., (υποσημείωση 123), σ.35.

¹⁵⁸ Κ. Μακρής, *Υφαντική*, Αθήνα 1969, σ.138.

¹⁵⁹ Γ. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σ.105.

¹⁶⁰ Α. Pekridou-Gorechi, ό.π. (υποσημείωση 133), σσ.37-38.

υφαντικές ύλες. Οι σπόροι του περιέχουν έλαιο, το λινέλαιο, που χρησιμοποιείται για διάφορους σκοπούς (διατροφή, φωτισμός) και έτσι η παρουσία τους σε έναν οικισμό δεν σημαίνει αναγκαστικά τη χρήση του λιναριού ως υφαντική ύλη. Γι' αυτό ίσως η καλλιέργεια του να μην είχε αρχικά στόχο τις ίνες, αλλά τον σπόρο¹⁶².

Η καλλιέργεια του αυτή καθ' αυτή δεν παρουσίαζε δυσκολίες. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁶³, το έσπερναν το φθινόπωρο, προτιμούσαν μάλιστα τον Οκτώβρη μήνα, γιατί θα βγει μεγαλύτερη σοδιά. Ο καρπός του ωριμάζει τον Μάιο-Ιούνιο, οπότε γίνεται και η συγκομιδή του. Όταν δηλαδή ωρίμαζαν τα στάχυα και γίνονταν κίτρινα, τα ξερίζωναν γιατί το λινάρι δε θερίζεται, επειδή αν κοπεί το στέλεχος, ο χυμός χάνεται και επηρεάζεται η ποιότητα της ίνας. Μετά τα έδεναν σε χονδρές δέσμες, τα *μάτσα* ή *μάτσους*, και τα συγκέντρωναν σε ίσιο μέρος (*σοπατερό*) ή στο δώμα του σπιτιού, όπου τα έκαναν πυραμίδες, για να στέκουν, κι έτσι τα άφηναν να ξεραθούν. Όταν είχαν ξεραθεί, χωρίς να λύσουν τα *μάτσα*, τα τίνιζαν για να πέσουν οι σπόροι ή έκοβαν την κορυφή τους, όπου βρίσκονται τα σπόρια ή τα κοπάνιζαν ελαφριά με ένα ξύλινο «κόπανο». Αυτά που έμεναν από το *κοπάνισμα*, τα πήγαιναν στον ποταμό ή στην στέρνα (που έχει γλυκό νερό) όπου τα «πέτρωναν», τα πίεζαν, δηλαδή, με πέτρες ή τάβλες (μεγάλα πλατιά ξύλα), για να μένουν μέσα στο νερό. Τα άφηναν στο νερό να σαπίσουν καλά 15-20 μέρες, (το λιγότερο περίπου 12 μέρες). Έπειτα τα άφηναν στον ήλιο, για να στεγνώσουν και να ξεραθούν καλά. Σκοπός αυτής της προεργασίας ήταν να βοηθηθεί το σάπισμα του εξωτερικού ξυλώδους στελέχους, για να απομακρυνθεί ευκολότερα και να μείνει μόνο το εσωτερικό, η ίνα. Μετά το στέγνωμα, σπάθιζαν κάθε μάτσο λιναριού¹⁶⁴.

Για το *σπάθισμα* χρειάζονται δύο εργαλεία: α) η σπάθη ή *σπαθόβεργα* και β) η *ξυλογαϊδάρα*. Πάνω στην *ξυλογαϊδάρα* τοποθετούσαν το μάτσο και το σπάθιζαν με τη σπάθη, για να φύγουν τα *λινόξυλα* (τα άχυρα του λιναριού). Παλαιότερα το *κοπάνισμα* του λιναριού λεγόταν και «*κουτάλιασμα*», ίσως, γιατί σπάθιζαν τους *μάτσους* με το σιδερένιο κουτάλι του φαγητού. Το πέσιμο του άχυρου το υποβοηθούσαν περισσότερο με το επανειλημμένο τρίψιμο της μαλακής ήδη λιναρένιας δέσμης μέσα στα χέρια¹⁶⁵.

¹⁶¹ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σσ.27-28.

¹⁶² Γ. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σσ.65-66.

¹⁶³ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.20-21.

¹⁶⁴ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.28.

¹⁶⁵ Ό.π., σ.28.

Έτσι κάθε μάτσο λιναριού μετατρεπόταν σε μια άσπρη νημάτινη δέσμη, τις ίνες, που αποτελούσε την πρώτη υφαντική ύλη. Τις νημάτινες αυτές δέσμες τις «χοντροστρίβαν» με τα χέρια και τις έκαναν «στρουμπιά», τα οποία κοπάνιζαν με ένα ξύλινο κόπανο πάνω σε ένα «κουτσούρι», ένα πλατύ ξύλο, για να μαλακώσουν¹⁶⁶.

Τα στρουμπιά, τα έξαιναν όπως το μαλλί και μετά τα χεροχτένιζαν μ' ένα εργαλείο που λεγόταν «δαγκάνα ή χτενιάς». Τον χτενιά τον κάρφωναν σ' ένα κούτσουρο (ξύλο) και έσερναν πάνω σ' αυτό το λινάρι για να το χεροχτενίσουν. Μ' αυτό τον τρόπο ξεχώριζε η πρώτη ποιότητα του λιναριού που λεγόταν «σκουλί ή σκουλούδι» και που χρησίμευε για στημόνι και η δεύτερη που λεγόταν «παλέτσι ή λιναροκορκίδα» και χρησίμευε για υφάδι¹⁶⁷.

Το κλώσιμο του λιναριού γινόταν όπως το κλώσιμο του μαλλιού. Τις ίνες, τις κλώθανε με τη *φουκόροκα*, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁶⁸. Το κλώσιμο του λιναριού είναι πολύ δυσκολότερο από αυτό του μαλλιού ή του βαμβακιού. Το κλώσιμο ακολουθούσε το *τυλιγάδιασμα*, το *ζεμάτισμα*, το *σαπούνισμα*, το *ανεκύκλισμα* και το *μασούρισμα*, όπως και στο μαλλί¹⁶⁹.

Από τα παραπάνω, καταλαβαίνουμε ότι ήταν δύσκολη η κατεργασία του λιναριού. Φαίνεται, ότι ήταν τόσο ανυπόφορα δύσκολες και κουραστικές οι εργασίες και τόσο οδυνηρή η προσπάθεια για την απομόνωση των υφαντικών ινών του λιναριού που συμβολικά συνδέθηκε με την έννοια της τιμωρίας. Από αυτό πηγάζει και η φράση «πέρασα του λιναριού τα πάθη»¹⁷⁰.

Η τρίτη υφαντική ύλη είναι το **μετάξι** που ανακαλύφθηκε το 2.600 π.Χ. στην Κίνα. Σύμφωνα με ένα μύθο, ένα βομβύκιο έπεσε τυχαία σ' ένα φλιτζάνι με τσάι που μια Κινέζα πριγκίπισσα έπινε στο κήπο της. Το ζεστό τσάι μαλάκωσε το κόμμι που είχε το βομβύκιο και άρχισε η πριγκίπισσα να ξετυλίγει την συνεχή ανθεκτική κλωστή. Για πολλά χρόνια, η παραγωγή του μεταξιού ήταν αποκλειστικό μυστικό των Κινέζων. Για αιώνες το μετάξι υπήρξε «η βασίλισσα των ινών» και τα καραβάνια μετέφεραν τα περιζήτητα μεταξωτά στη Μέση Ανατολή¹⁷¹. Το μετάξι ήρθε στο Βυζάντιο την εποχή του Ιουστινιανού. Κατά την Τουρκοκρατία ήταν το σπουδαιότερο προϊόν πολλών περιοχών της Ελλάδος¹⁷².

¹⁶⁶ Ό.π., σ.29.

¹⁶⁷ Ό.π.

¹⁶⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.20-21.

¹⁶⁹ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.29.

¹⁷⁰ Ι. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σσ.99-100.

¹⁷¹ Α. Παπαγεωργίου, ό.π., (υποσημείωση 123), σσ.36-38.

¹⁷² Κ. Μακρής, ό.π., (υποσημείωση 158), σ.138.

Εικ.17: Το ακατέργαστο μετάξι της Σοφίας Δατσέρη (Το κίτρινο μετάξι προήλθε από την πατροπαράδοτη κατεργασία ενώ το άσπρο είναι προϊόν σύγχρονης κατεργασίας).

Εικ.18: Περामατιστό χιράμι από την γιαγιά μου, Ελευθερία Χριστάκη, με δαντέλα στο κάτω μέρος του κεντημένη με το βελονάκι.

Εικασίες έγιναν και για την παρουσία μεταξιού, στη μινωική Κρήτη λόγω της εξαιρετικής λεπτότητας των υφασμάτων στις μινωικές τοιχογραφίες. Μετά από αναλύσεις, αποδείχθηκε ότι πρόκειται για αυθεντικό μετάξι εισαγόμενο, που το μετέφεραν μάλλον οι Φοίνικες και που χρησιμοποιήθηκε και ως υφάδι στην ύφανση και για τα κεντητά στολίδια¹⁷³.

Η πιο αγαπητή ύλη στη παραδοσιακή υφαντική της Κρήτης είναι το μετάξι. Είναι τόσο αγαπητή που την παίρνουν στα χέρια με σεβασμό. Το μετάξι δεν είναι φυτική ουσία, όπως το λινάρι, αλλά προέρχεται από μια ζωντανή ύπαρξη, που έχει ανάγκη από υπομονή και στοργή και έτσι η νέα κοπέλα ασχολείται μαζί του¹⁷⁴.

Στο μετάξι η προετοιμασία είναι απλή και εύκολη. Η λεπτότητα όμως του νήματος απαιτεί πάντοτε κάποια προσοχή. Γι' αυτό λένε στην Κρήτη: «Το μετάξι θέλει τάξη κι άνθρωπο να τ' ανετάξει»¹⁷⁵.

Παλαιότερα η κοπέλα έβαζε στον κόρφο της τον κουκουλόσπορο, για να ζεσταθεί (αυτό γίνονταν πάντοτε την άνοιξη, τότε που οι μουριές έχουν φύλλα, την πρώτη τροφή του μεταξιού). Μετά τον πήγαινε στο μοναστήρι ή στην εκκλησία την ημέρα των Αγίων Σαράντα για να γεμίσει σαράντα καλαμωτές. Μόλις ανοίξει ο σπόρος, η κοπέλα τάζε τους μεταξοσκώληκες με τρυφερά φυλλαράκια μουριάς. Τους έβαζε σε μια καλαμωτή, μακριά από καπνό, έντομα, θόρυβο. Τους πρόσεχε, αλλά συγχρόνως έκανε κι άλλη δουλειά¹⁷⁶.

Όταν μεγάλωναν οι μεταξοσκώληκες, τους αραίωνε και οι καλαμωτές πλήθαιναν. Πρωί και βράδυ μурμουρούριζε «τη γητειά του μεταξιού», για να μην πιάσει το κακό μάτι στο μετάξι. Όταν μεγάλωναν, έβαζε στην καλαμωτή, κλαδιά ελιάς. Τότε οι μεταξοσκώληκες ανήσυχοι ανασήκωναν το κεφάλι τους και σπρωγμένοι από το ένστικτο άρχιζαν να σκαρφαλώνουν. Άρχιζαν να δουλεύουν, να πλέκουν τα κουκούλια και δεν ήθελαν πια τροφή¹⁷⁷.

Όταν τα κουκούλια είχαν σχηματιστεί και ήταν έτοιμα να «ξεπουλιάσουν», τα άπλωναν και τα ξεχώριζαν. Ξεδιάλεγαν όσα ήθελαν να κρατήσουν για το σπόρο της επόμενης χρονιάς και τα έβαζαν σε μέρος σκιερό. Μετά από δέκα ημέρες τα

¹⁷³ Ι. Τζαχίλη, ό.π., (υποσημείωση 12), σ.35.

¹⁷⁴ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.35.

¹⁷⁵ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σ.26.

¹⁷⁶ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.35.

¹⁷⁷ Ο.π.

τρυπούσαν οι κοπέλες και έβγαναν έξω οι πεταλούδες, οι οποίες ζευγάρωναν και τότε γεννούσαν το μεταξόσπορο, τον οποίο φύλασσαν για την επόμενη άνοιξη¹⁷⁸.

Τα υπόλοιπα τ' άπλωναν σε δυνατό ήλιο αρκετές μέρες, για να ψοφήσει το σκουλήκι. Τα λιασμένα κουκούλια τα πήγαιναν μετά στις *μεταξούδες*, οι οποίες είναι ειδικευμένες γυναίκες, λιγοστές πάντοτε. Δεν έχουν *μεταξούδες* όλα τα χωριά. Υπήρχαν *μεταξούδες* στον Κρούστα μέχρι πριν μια δεκαετία, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁷⁹. Σήμερα δεν ασκείται η μεταξοπαραγωγή στον Κρούστα, είτε γιατί οι υφάντρες έχουν αρκετό μετάξι για να υφάνουν, είτε γιατί το προμηθεύονται έτοιμο. Από αυτές εξαρτάται το πάχος του μεταξιού¹⁸⁰.

Ο τρόπος κατεργασίας των κουκουλιών στον Κρούστα, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁸¹ ήταν ο εξής: έπαιρναν το σπόρο, τον ζέσταιναν μέχρι ένα σημείο γιατί χρειαζόταν ορισμένη θερμοκρασία, για να *ανθήσει* ο σπόρος. Όταν είχε ζεσταθεί ο σπόρος, βγαίνανε τα σκουληκάκια, τα βάζανε πάνω σε χόρτο, που υπάρχει στην περιοχή και λέγεται *μεταξόβρουβα*¹⁸², έτρωγαν σιγά-σιγά, μεγάλωναν, εν τω μεταξύ *άνθιζαν* οι μουριές και του βάζανε το φύλλο αυτό. Τα καθαρίζανε και το σκουλήκι μεγάλωνε, και έφτανε σε ένα ορισμένο σημείο, μέχρι που έβλεπαν ότι ήθελε να σκαρφαλώσει γι' αυτό το λόγο του έβαζαν κλαδάκια από δέντρα, κυρίως ελιάς.

Ο μεταξοσκώληκας δεν έπρεπε να ακούσει έντονους θορύβους ούτε να αισθάνεται έντονες μυρωδιές, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία της ίδιας πληροφορήτριας¹⁸³. Έπρεπε να είναι καθαρός ο χώρος (συνήθως αποθήκη) όπου βρίσκονταν οι μεταξοσκώληκες και βέβαια να υπάρχουν κλαδάκια στα οποία θα ανέβει πάνω. Είναι σαν ιεροτελεστία το τύλιγμά του γύρω-γύρω μέχρι να φτιάξει το κουκούλι, θα πεθάνει μέσα, αλλά λίγες μέρες μετά το κουκούλι θα ανοίξει και θα θέλει να βγάλει το «σπόρο» να γονιμοποιήσει. Αν δεν ήθελαν να κάνει σπόρο, μάζευαν τα κλαδιά και βάζανε τα κουκούλια μέσα σε λαμαρίνες, τα φουρνίζανε σε μια ορισμένη θερμοκρασία μέσα στο φούρνο, για να μην κάψουν το μετάξι. Αν ήθελαν να κρατήσουν σπόρο μάζευαν 5-6 ζευγάρια από πεταλούδες, τα ζευγάρωναν, τα κρεμούσαν κάπου αφούρνιστα και μετά 2-3 μέρες τρυπούσε η πεταλούδα το

¹⁷⁸ Ό.π., σ.36.

¹⁷⁹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.8.

¹⁸⁰ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.37.

¹⁸¹ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.7-8.

¹⁸² Αυτό συμβαίνει επειδή την εποχή αυτή δεν έχουνε *ανοίξει* οι μουριές. Το φύλλο αυτό φύεται την ημέρα των Αγίων Σαράντων και μετά. (Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.7-8).

¹⁸³ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.7-8.

κουκούλι και έβγαινε μέσα από αυτό. Έκαναν τη γονιμοποίηση και έριχναν το σπόρο σε ένα πανάκι που το είχαν δέσει εκεί πάνω. Μάζευαν μετά το «σπόρο» σιγά- σιγά και τον είχαν για την επόμενη χρονιά.

Σύμφωνα με την ίδια πληροφορήτρια¹⁸⁴, στον Κρούστα σήμερα δεν ασχολούνται με την κατεργασία μεταξοσκωλήκων γιατί έχουν αρκετά αποθέματα μεταξωτών ινών, τις οποίες χρησιμοποιούν για την ύφανση μεταξωτών και έτσι δεν είναι αναγκαία η μεταξοπαραγωγή. Επίσης, σταμάτησε η μεταξοπαραγωγή διότι δεν υπάρχει ζήτηση των μεταξωτών ινών και είναι φυσιολογικό αφού δεν υφαίνουν πολλές γυναίκες στον Κρούστα πια, αλλά είναι πολύ περισσότερες από ότι σε άλλα χωριά της υπό μελέτης περιοχής. Παλαιότερα όλο το χωριό ασχολιόταν με τους μεταξοσκώληκες αλλά έχει σταματήσει εδώ και δέκα χρόνια. Στο χωριό υπήρχε μια γυναίκα που είχε μεγάλα καζάνια πάνω στη φωτιά και μια μεγάλη ανέμη. Ρίχνανε τα κουκούλια στο καυτό νερό. Μαζεύανε ορισμένες άκρες από τα κουκούλια, τις τραβούσανε και ανάλογα με το προορισμό του μεταξιού, έκαναν το νήμα λεπτό ή χονδρό, το τύλιγαν στην ανέμη και πρόσθεταν άλλο κουκούλι αν τελείωνε. Αυτό γινόταν συνέχεια μέχρι να βγάλουμε όλα τα κουκούλια.

Όταν η ποσότητα των κουκουλιών ήταν μικρή, τα έψηναν μόνες τους οι κοπέλες. Έβαζαν νερό, σαπούνι και λουλούδια όλα μαζί στο «τσικάλι» και τα έβραζαν. Τα κουκούλια τρυπούσαν και έβγαιναν τα σκουλήκια. Όλη αυτή η μάζα την κρεμούσαν και στέγνωνε, και μετά την έπαιρναν λίγη-λίγη και την έκλωθαν. Το μετάξι αυτό δεν ήταν ομοιόμορφο ούτε λεπτό, αλλά παρουσίαζε εξογκώματα. Αυτό το νήμα λέγεται «κουκουλήθρα» και χρησιμοποιείται για την ύφανση τραπεζομάντηλων, τα οποία άμα καπνιστούν με απύρι¹⁸⁵ γυαλίζουν¹⁸⁶.

Στο μεταξένιο νήμα δεν κάνουν ούτε τυλιγάδιασμα, ούτε ζεμάτισμα, ούτε σαπούνισμα, ούτε *ανεκύκλισμα*, γιατί είναι από κατασκευής έτοιμο. Έχει την αντοχή που του χρειάζεται και ακόμη δεν κάνει «σγουράδες» κατά την ύφανση. Το ζεμάτισμα, όμως, και το πλύσιμο το κάνουν στο ύφασμα. Το μόνο που κάνουν, αν το νήμα είναι πάρα πολύ λεπτό, είναι το κλώσιμο με τ' αδράχτι πριν το χρησιμοποιήσουν, για να γίνει ανθεκτικότερο¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.8.

¹⁸⁵ Βλέπε λεξιλόγιο.

¹⁸⁶ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.38.

¹⁸⁷ Ι. Χαβάκης, ό.π., (υποσημείωση 50), σ.26.

Το άψητο μετάξι στην ύφανση ήταν άκαμπτο γιατί είχε τη μεταξόκόλλα, τη φυσική κόλλα του μεταξιού που βρισκόταν πάνω στις ίνες¹⁸⁸. Γι' αυτό το λόγο ψεκάζουν με νερό τα μασούρια με το νήμα του μεταξιού για να μπορούν να το υφάνουν, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁸⁹.

Σύμφωνα με την ίδια πληροφορήτρια¹⁹⁰, μετά την ύφανσή του, βράζουν το μεταξωτό ύφασμα σε μεγάλο καζάνι στους 300°C, ανάλογα με το είδος του υφάσματος, και προσθέτουν μέσα σ' αυτό σαπούνι για να φύγει η κόλλα του μεταξιού, η οποία παράγεται από το μεταξοσκώληκα. Για να φύγει αυτή η κόλλα πρέπει να βράζει καλά το ύφασμα. Έπειτα βγάζουν το νερό από το καζάνι και τοποθετούν σ' αυτό ακόμα δυο τρεις φορές νερό μέχρι να μαλακώσει το ύφασμα. Όταν μαλακώσει το ύφασμα, το πλένουν και το στεγνώνουν. Το μετάξι δεν φθείρεται με το πέρασμα του χρόνου αλλά χρειάζεται πλύσιμο στο χέρι κι όχι στο πλυντήριο. Το μετάξι κάνει πάρα πολύ ωραία ρούχα.

Τα μεταξωτά, παρά την ακριβή τιμή τους, είναι από τα πιο περιζήτητα υφάσματα, λόγω των εξαιρετικών ιδιοτήτων τους, όπως είναι η αντοχή τους, η ελαστικότητά τους, το ότι δεν τσαλακώνουν, και βάφονται και πλένονται εύκολα. Δεν έχουν όμως ανθεκτικότητα στον ιδρώτα και καταστρέφονται με την επίδραση λευκαντικών και αλκαλίων και φυσικά φωτιάς¹⁹¹.

¹⁸⁸ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.31.

¹⁸⁹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.9.

¹⁹⁰ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.9.

¹⁹¹ Α. Παπαγεωργίου, ό.π., (υποσημείωση 123), σ.38.

1.4.Είδη υφαντών

Τα κυριότερα προϊόντα της υφάνσεως είναι τα «*ράσινα*» (με τον όρο αυτό στην Κρήτη ονομάζεται καθετί που υφαίνεται με μαλλί) και τα «*λινούδια*», (έτσι αποκαλούνται όλα τα λευκά υφαντά και κεντητά, τα οποία όμως δεν γίνονται μόνο από λινάρι)¹⁹².

Στα *ράσινα* περιλαμβάνονται κυρίως η «*ρασά*», οι «*πατανιές*» και τα «*σακιά*». Η *ρασά* ή τα *ρασίδια* στην υπό εξέταση περιοχή ήταν ύφασμα που κατασκευαζόταν βάζοντας για στημόνι και υφάδι μαλλί, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁹³. Όταν υφανθεί, πρέπει να πατηθεί, για να βγάλει το χνούδι και να γίνει αδιάβροχη, όπως μας ανέφερε άλλη πληροφορήτρια¹⁹⁴. Στην περιοχή της Κριτσάς, όπως και στον Κρούστα, η ρασά χρησιμοποιείται στην ενδυμασία των κατοίκων, διότι είναι χονδρό ύφασμα και έτσι είναι αναγκαία η χρήση της στις ορεινές αυτές περιοχές. Στην πόλη της Ιεράπετρας, όμως δεν συναντιέται, επειδή είναι πεδινή περιοχή και έχει ζεστό κλίμα· υπάρχουν, ωστόσο, δείγματα χρήσης της στα ορεινά χωριά του Δήμου Ιεράπετρας.

Η *πατανία* (προέρχεται από τη σικελική λέξη *patania*, που σημαίνει το απλωτό πιάτο, την απλάδα). Οι πατανιές είναι από τα μεγαλύτερα υφαντά και πιθανόν τους δόθηκε αυτό το όνομα λόγω της απλωτής επιφάνειάς τους¹⁹⁵. Τις *πατανιές* τις υφαίνουν σε δύο ή τρία κομμάτια-φύλλα, γιατί οι αργαλειοί ήταν στενοί. Ανάλογα με τα φύλλα ονομάζονταν τρίφυλλες ή δίφυλλες αντίστοιχα. Μετά έραβαν το ένα φύλλο δίπλα στο άλλο με τέτοιο τρόπο, ώστε η διακόσμηση να εφάπτεται και να αποτελεί ένα σύνολο. Για την κατασκευή τους χρειάζονταν τέσσερις μίτοι και τέσσερις πατητήρες ή αλλιώς πόδια, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁹⁶. Στις άκρες της πατανιάς περίσσευαν κλωστές, τα «*κουρλάκια*», τα οποία γίνονταν με το χέρι «*δεσιά*» ή «*δεσά*»¹⁹⁷ ή τα έραβαν και πρόσθεταν δαντέλα, την οποία είχαν φτιάξει με το βελονάκι¹⁹⁸.

Είδη πατανιών είναι: τα *χιράμια*, οι *πατητές* και οι *ανάπλες*.

¹⁹² Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σ.50.

¹⁹³ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.11.

¹⁹⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.4.

¹⁹⁵ Ε. Φραγκάκι, ό.π., (υποσημείωση 37), σσ.50-51.

¹⁹⁶ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.17.

¹⁹⁷ Βλέπε παρακάτω, σ.63.

¹⁹⁸ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, *Κρητικές Πατανιές*, EOMMEX, Αθήνα 1979, σ.6.

Εικ.19: Περματιστό χιράμι από την γιαγιά μου, Ελευθερία Χριστάκη, με φούντα στο κάτω μέρος του.

Εικ.20: Περματιστό χιράμι από την γιαγιά μου, Ελευθερία Χριστάκη, με φόδρα κόκκινη, ιδίου χρώματος με τη περαμάτιση.

Τα χιράμια ήταν δίφυλλες πατανίες και κατασκευάζονται με μαλλί και η τεχνική του είναι ίδια με τις πατανίες, δηλαδή τέσσερις μίτοι και τέσσερις πατητήρες, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία¹⁹⁹. (βλέπε εικόνες 18-20)

Οι πατητές ήταν ολόμαλλες πατανίες, με στημόνι το ψιλό μαλλί (σκουλί) σύμφωνα με προφορική μαρτυρία μιας πληροφορήτριας²⁰⁰. Τις πατούν επί τρεις μέρες ειδικοί άνθρωποι, οι «πατητάδες», αφού τη έχουν βάλει σε ζεστό νερό και σαπουνάδα για να βγάλουν χνούδι, όπως μας λειεί άλλη πληροφορήτρια²⁰¹. Πριν πατηθούν, οι υφάντρες έπλεκαν τα κρόσσια της πατητής σε «κουρλάκια» και δίπλωναν τις άκρες της, τις οποίες έραβαν με πρόχειρο στρίφωμα, κρύβοντας έτσι τα «κουρλάκια». Έτσι, τα κουρλάκια δεν είχαν φόβο να φθαρούν κατά το πάτημα. Μετά το πάτημα ακολουθούσε το βάψιμο, όπου συνήθως χρησιμοποιούταν το κόκκινο χρώμα. Αφού έβαφαν την πατητή, ξήλωναν τα στριφώματα και έβγαιναν τα κουρλάκια, τα οποία σιδέρωναν ένα-ένα και τέλος, τα έπλεκαν με τα χέρια, φτιάχνοντας έτσι την «δεσιά» ή «δεσά». Άλλες φορές έραβαν δαντέλα με το βελονάκι και την πρόσθεταν στο υφαντό²⁰².

Ελαφρότερες πατανίες υφασμένες με μαλλί, όχι καλής ποιότητας είναι οι «ανάπλες», οι οποίες ονομάζονται «ψαρανάπλες» στην Κριτσά. Τις χρησιμοποιούσαν για τη συγκομιδή του ελαιολάδου.

Οι βελέντζες ήταν ολόμαλλη κουβέρτα, με στημόνι από λεπτό μαλλί διπλοκλωσμένο για να αντέχει και υφάδι παχύ, ελάχιστα στριμμένο (κλωσμένο). Όταν έβγαινε από τον αργαλειό το προϊόν στέλνονταν στην νεροτριβή αφού είχαν δεθεί τα κρόσσια (στημόνια), γυριστεί και ραφτεί μέσα σ' ένα πρόχειρο στρίφωμα για να μην ξεφτίσουν, όπως και στην περίπτωση της πατητής. Όταν η βελέντζα είχε πατηθεί 'έμπαινε' πολύ στο φάρδος.

Τα κιλίμια²⁰³ ήταν υφαντά που κατασκευάζονταν με υφάδι χονδρό διπλοκλωσμένο μαλλί, ενώ το στημόνι ήταν συνήθως βαμβακερό. Για την κατασκευή του χρησιμοποιούνταν δύο πατητήρες ή πόδια και τέσσερις μίτοι, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες που συλλέξαμε²⁰⁴. (βλέπε εικόνα 21)

Οι «βούργιες» ή «ντρουβάδες» «σακούλια» ή «σακιά», όπως λέγονται στην Ανατολική Κρήτη, κρεμιούνται στους ώμους από τα κορδόνια σαν σακίδιο. Στις

¹⁹⁹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.22.

²⁰⁰ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.11.

²⁰¹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.14.

²⁰² Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 198), σ.6.

²⁰³ Λέξη περσικής καταγωγής και σήμαινε μικρό χαλί.

Εικ.21: Κιλίμι της γιαγιάς μου, Ελευθερίας Χριστάκη, η οποία το χρησιμοποιούσε για σκέπασμα κρεβατιού αλλά και για χαλί (Είναι κατασκευασμένο από νήματα του εμπορίου γι' αυτό έχει τόσο έντονα χρώματα).

Εικ.22: Σακούλι περαματιστό της γιαγιάς μου, Ελευθερίας Χριστάκη.

βούργιες, οι χωρικοί έβαζαν το φαγητό τους, όταν είχαν να διανύσουν μεγάλες αποστάσεις ή να ασχοληθούν με αγροτικές δουλειές, οι οποίες διαρκούσαν όλη τη μέρα. Στις βούργιες κυριαρχεί η γεωμετρική διακόσμηση, οργανωμένη σε ζώνες, που καλύπτει τη μια μεριά της βούργιας, αυτή που φαίνεται όταν είναι κρεμασμένη από τους ώμους. Η άλλη πλευρά που δεν φαίνεται, γιατί το πίσω μέρος ακουμπά στην πλάτη, είναι απλά διακοσμημένη με ρίγες ή μερικές φορές δεν διακοσμείται²⁰⁵. Οι βούργιες στο παρελθόν, αλλά πιο συχνά σήμερα (όσες έχουν απομείνει) στολίζουν πολλά παραδοσιακά σπίτια, κρεμασμένες στους τοίχους ή τοποθετημένες πάνω στους καναπέδες²⁰⁶. (βλέπε εικόνες 22 και 23)

Παλαιότερα οι γυναίκες δεν είχαν την πολυτέλεια να πετούν τα φθαρμένα είδη ρουχισμού της οικογένειάς τους, διότι η διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας των πρώτων υλών καθώς και η ύφανση τους ήταν επίπονη και μακροχρόνια. Γι' αυτό τον λόγο έκοβαν τα φθαρμένα ρούχα σε λουρίδες και με την ύφανση αυτών δημιουργούσαν ένα νέο προϊόν, τις *κουρελούδες* που χρησιμοποιούσαν κυρίως ως είδος χαλιού²⁰⁷.

Οι «*κουρελούδες*», σύμφωνα με προφορική μαρτυρία²⁰⁸, κατασκευάζονται με στημόνι κουρελόνημα και υφάδι επίσης κουρέλια αλλά βαμβακερά που κόβονται σε λουρίδες. Μερικές γυναίκες ετοιμάζουν χωριστά κουβάρια για κάθε χρώμα κουρελιών και κατά την ύφανση συνδυάζουν τα χρώματα ώστε να σχηματίζουν γραμμές (λουρές). Η τεχνικής του ήταν με δύο πατητήρες και αυτό έκανε πιο εύκολη την ύφανση. (βλέπε εικόνα 24)

Στην άλλη κατηγορία, στα λινούδια ανήκουν οι λινές κουβέρτες που χρησιμεύουν για το σκέπασμα του κρεβατιού και τα λινά τραπεζομάντιλα, συνήθως περαματιστά, (βλέπε εικόνα 35 και 36 αντίστοιχα). στην ίδια κατηγορία περιλαμβάνονται τα μεταξωτά περαματιστά τραπεζομάντιλα, (βλέπε εικόνα 37).

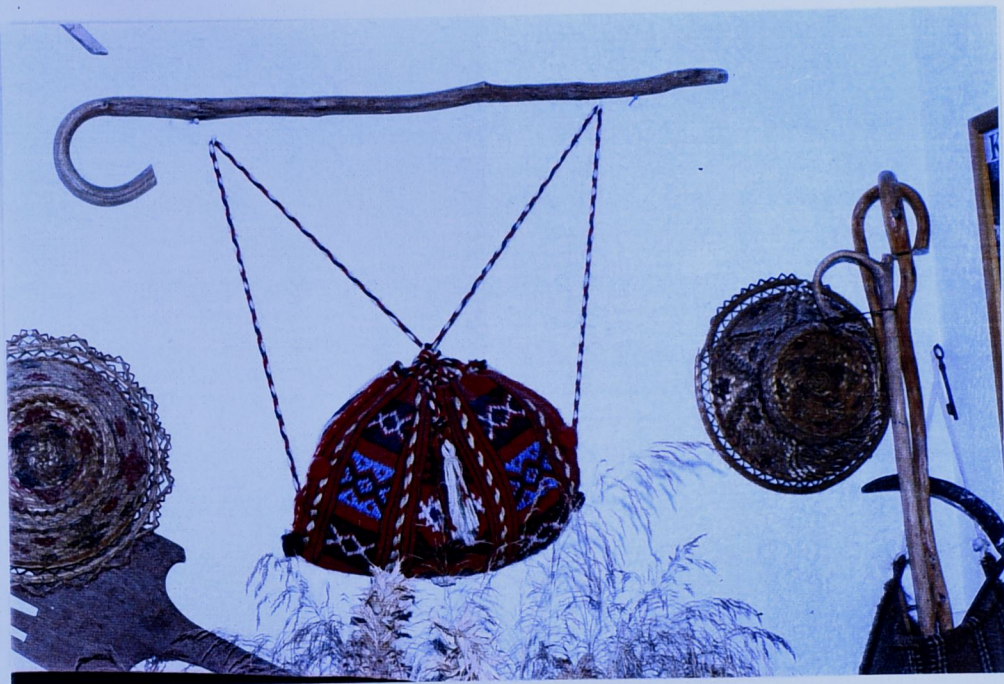
²⁰⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.17.

²⁰⁵ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σ.18.

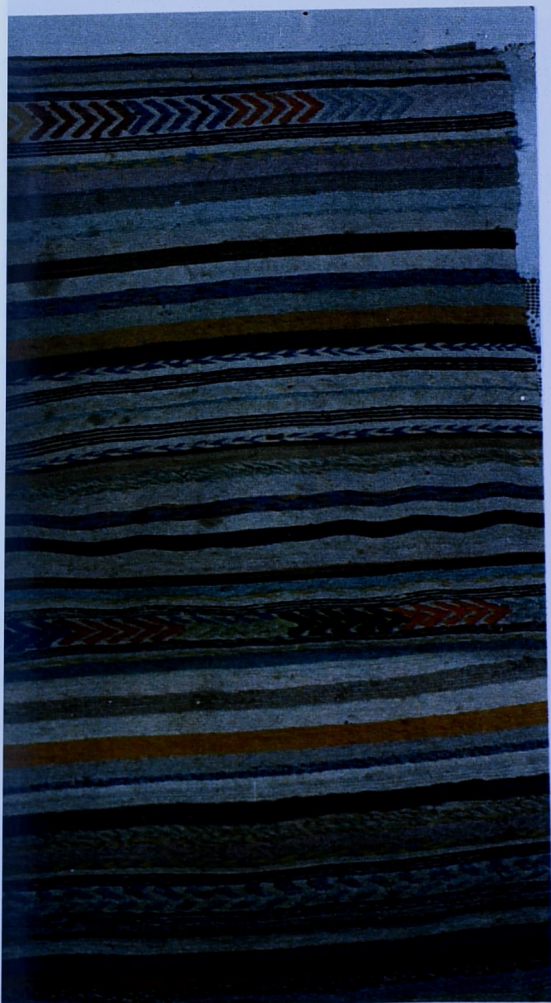
²⁰⁶ Σύμφωνα με προσωπική παρατήρηση της γράφουσας.

²⁰⁷ Σύμφωνα με προσωπική παρατήρηση της γράφουσας σε συνδυασμό με την μαρτυρία της κυρίας Ουρανίας Γιακουμάκη, της γιαγιάς της (βλέπε παράρτημα, σ.20).

²⁰⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σς.16-17.

Εικ.23: Σακούλι της Αργυρώς Τζανάκη από την Κριτσά.

Εικ.24: Κουρελού της γιαγιάς μου,
Ουρανία Γιακουμάκη.

Εικ.25: Υφαντές πολύχρωμες πετσέτες που στο κάτω άκρο τους έχουν δεσιές με πολύχρωμες φούντες (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.26: Πολύχρωμο υφαντό διακοσμημένο με γεωμετρικά σχέδια (Κυρίως ο ρόμβος, με δεμένα τα στημόνια του σχηματίζοντας δεσιά με φούντες. Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.27: Κιλίμι με αλληπάλληλες σειρές πυκνών διακοσμητικών με βάση τον ρόμβο (Προέρχεται από την Κριτσά και χρονολογείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Βρίσκεται στο Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.28: Τρεις πολύχρωμες βιούργιες (Επικρατεί το κόκκινο χρώμα σε διάφορα μεγέθη και με διάφορα γεωμετρικά σχέδια κυρίως ρόμβος. Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου)

Εικ.29: Κάλυμμα από λουρίδες υφάσματος κομμένες και ξαναραμμένες σε νέα διάταξη (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.30: Υφαντά περαματιστά μαξιλάρια και ένα σκέπασμα του καναπέ (Κεντημένο στο χέρι, με παράσταση ερωτευμένου ζευγαριού. Διακρίνουμε τα αρχικά της κεντήστρας Μ.Ε. Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ31: Υφαντές κεντημένες πετσέτες (Επικρατεί το κόκκινο χρώμα σε αντίθεση με το μαύρο και διακοσμούνται με γεωμετρικά σχέδια αλλά και με ανθρώπινες παραστάσεις. Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

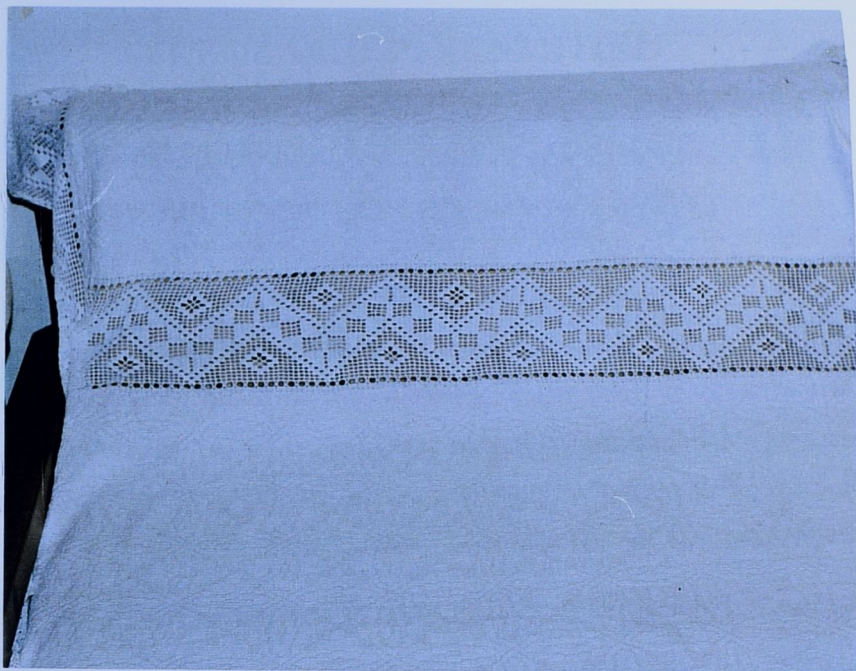
Εικ.32: Υφαντές κεντημένες πετσέτες (Επικρατεί το κόκκινο χρώμα σε αντίθεση με το μαύρο και διακοσμούνται με φυτικά σχέδια, όπως το τριαντάφυλλο και το γαρύφαλλο. Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

Εικ.33: Ο σκελετός αργαλειού-Διακρίνονται όλα τα εξαρτήματά του (Τελαιοσάνιδο, μπροσάντι, πέταλο, χτένι, δύο μίτοι, πισάντι, αντιράδι και ντοντόνι, μια πέτρα, που κρέμεται από το πισάντι και φαίνονται γύρω του τα βοηθητικά εξαρτήματα, όπως, ανέμη με διάφορα νήματα και δύο τυλιγάδια κρεμασμένα στο ένα μερί του. Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

Εικ.34: Μια βούργια, ένα προσώμι, μια μεταξωτή πετσέτα στο σχήμα της πεταλούδας, πετσέτες κεντημένες στο χέρι και δαντέλες με βελονάκι (Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

Εικ.35: Λινή υφαντή κουβέρτα από τη γιαγιά μου, Ουρανία Γιακουμάκη, με δαντέλα στη μέση και γύρω κεντημένη με βελονάκι .

Εικ.36: Λινό υφαντό τραπεζομάντιλο από τη γιαγιά μου, Ουρανία Γιακουμάκη, με κέντημα από τη θεία μου, Μαρία Λεθιωτάκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΚΕΝΤΗΤΙΚΗ

2.1.Ιστορία της κεντητικής

Η κεντητική έχει πανάρχαιες ρίζες στον ελληνικό χώρο²⁰⁹ και αποτελεί έναν από τους λαμπρότερους και διακοσμητικότερους κλάδους της ελληνικής λαϊκής τέχνης. Οι διάφορες επιρροές που έφθασαν από την Ανατολή και τη Δύση λόγω της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας, κυρίως σε περιοχές με μεγάλη επικοινωνία, έβαλαν τη σφραγίδα τους και στα έργα της κεντητικής, χωρίς όμως να εξαφανίσουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους²¹⁰. Τα ξένα στοιχεία αναπλάσθηκαν και συχνά αφομοιώθηκαν από τα τοπικά που είχαν τη δύναμη να κρατήσουν τη μακραίωνη παράδοση και να δημιουργήσουν στον κλάδο της χειροτεχνίας μια ιδιαίτερη καλλιτεχνική έκφραση²¹¹.

Τα κρητικά κεντήματα βασίζονται κυρίως στη βυζαντινή παράδοση. Τα κεντήματα αυτά συνεχίζουν να κεντούν οι γυναίκες της Κρήτης ως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Είναι κυρίως ποδόγυροι από φορεσιές που ο τύπος τους έχει χαθεί και λησμονηθεί. Σώζονται, όμως, λίγα σκεπάσματα του κρεβατιού, μαξιλάρια. Από άποψη τεχνικής ανήκουν στα γραφτά και κατασκευάζονται κυρίως πάνω σε λινό ύφασμα. Τα διακοσμητικά θέματα είναι πολύπλοκες φυτικές συνθέσεις, όπου επικρατεί το αγγείο, η γάστρα, όπως το ονομάζουν στην Κρήτη, από την οποία βλασταίνουν κλαδιά με φύλλα και λουλούδια όπου κυριαρχεί το γαρύφαλλο²¹².

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, φαίνεται όμως ότι η αναζήτησή της κεντήστρας για το διαφορετικό, το νέο, την οδήγησε στο να μιμηθεί και να αντιγράψει ξενόφερτα σχέδια από περιοδικά και εφημερίδες που έφθαναν στα χέρια της, με συνέπεια τα κεντήματα να αλλοιωθούν. Αυτό συνέβη και στην Κρήτη. Εκτός από τις αντιγραφές των ξένων περιοδικών, παρατηρείται και η αντικατάσταση των κεντητών από τα βιομηχανοποιημένα του εμπορίου για τον στολισμό του σπιτιού. Έτσι χάνεται σιγά-σιγά ο προσωπικός χαρακτήρας των κεντημάτων²¹³.

Όταν στα μέσα του 20^{ου} αιώνα άρχισε ο μαζικός τουρισμός, ένα μεγάλο μέρος της κρητικής λαϊκής τέχνης πουλήθηκε, με αποτέλεσμα σήμερα να υπάρχουν

²⁰⁹ Τ. Ιωάννου-Γιανναρά/ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, *Κρητικό Κέντημα*, έκδ. EOMMEX-Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Ρεθύμνης, 1993, σ.7.

²¹⁰ Π. Ζώρα, *Χρωματιστά Κεντήματα, Νεολληνική Χειροτεχνία*, έκδ. Εθνική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα 1969, σ.161.

²¹¹ Τ. Ιωάννου-Γιανναρά/ Ρ.Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 209), σ.7.

²¹² Ό.π.

ελάχιστα δείγματα κρητικών παραδοσιακών κεντημάτων. Παραδοσιακά χειροτεχνήματα σταμάτησαν να δημιουργούνται από όταν οι ίδιες οι κοπέλες της Κρήτης έπαψαν σιγά-σιγά να κεντούν για την προίκα τους²¹⁴. Σήμερα στα χωριά, τα κεντήματα της προίκας κατασκευάζουν οι μητέρες για τις κόρες τους ή τα παραγγέλνουν στις κεντήστρες για καλύτερο αποτέλεσμα σε σύντομο χρονικό διάστημα, αλλά και γιατί δεν γνωρίζουν οι ίδιες να κεντούν κάποια είδη κεντήματος²¹⁵.

Μαζί με τα χειροποίητα κεντήματα χάθηκαν και τα παραδοσιακά διακοσμητικά σχέδια και θέματα, όπως και συμβολισμοί που επί αιώνες διατηρούσαν το νόημά τους. Την θέση τους πήραν νέα σχέδια, πιο σύγχρονα. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες από κεντήστρες, τα σχέδια τους σήμερα είναι επηρεασμένα από τη προσωπική τους καλαισθησία, αλλά και από το γούστο της πελάτισσας. Παρόλα αυτά, διακρίνονται κάποια παραδοσιακά σχέδια, όπως τα άνθη, τα φύλλα, οι μαργαρίτες, ο σταυρός με το δικέφαλο αετό σε εκκλησιαστικά κεντήματα, διατηρούνται μέχρι σήμερα σε συνδυασμό με τα νέα σχέδια.

²¹³Ο.π.,σ.8.

²¹⁴Ο.π.,σ.10.

²¹⁵ Σύμφωνα με προσωπική παρατήρηση της γράφουσας σε συνδυασμό με τις μαρτυρίες των κεντητριών. Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.24-42.

2.2. Τεχνική της κεντητικής

Σύμφωνα με την τεχνική τους, τα κεντήματα διαιρούνται σε δύο μεγάλες γενικές κατηγορίες, στα *ξομπλιαστά* και στα *γραφτά*. *Ξομπλιαστά* ή *μετρητά* ονομάζονται τα κεντήματα, τα σχέδια των οποίων γίνονται με το μέτρημα των κλωστών του υφάσματος, χωρίς να είναι προσχεδιασμένα πάνω σ' αυτό, με αποτέλεσμα να απουσιάζει η καμπύλη και να επικρατεί η ευθεία γραμμή, που τυποποιεί τα θέματα, σε μια αυστηρή διακοσμητική ακινησία²¹⁶. Στη κατηγορία αυτή ανήκουν τα λευκαδίτικα, τα οποία δεν περνιούνται στο χαρτί και γίνονται σε αραιό ύφασμα, για να μπορούμε να μετρήσουμε τις κλωστές²¹⁷. Στη ίδια κατηγορία ανήκουν όλα τα επτανησιακά κεντήματα, όπως στενόμακρες μαξιλάρες και τετράγωνα μαξιλαράκια κεντημένα με πολύχρωμα μετάξια²¹⁸.

Αντίθετα, στα *γραφτά κεντήματα* προηγείται η αποτύπωση του σχεδίου στο ύφασμα και ακολουθεί η *ριζοβελονιά* που επιτρέπει πιο ελεύθερες αποδόσεις. Η ελευθερία αυτή δεσμεύεται άμεσα από δύο βασικούς αισθητικούς κανόνες, την αυστηρότητα και τη συμμετρία. Ένας τρίτος κανόνας, που επηρεάζει καθοριστικά την αισθητική αντίληψη των ελληνικών κεντημάτων είναι ο «φόβος του κενού», ο οποίος οδηγεί στη συμπύκνωση των διακοσμητικών θεμάτων και στο γέμισμα των μεγάλων τους επιφανειών με μικρότερα διακοσμητικά μοτίβα²¹⁹.

Η κεντήστρα πρόσεχε πάντα ώστε τα σχήματα να έχουν αρμονικές γραμμές, να επαναλαμβάνονται με μια συγκεκριμένη σειρά και πολλές φορές φρόντιζε να γεμίζει τα μεγάλα σχέδια με άλλα μικρότερα. Στην εποχή μας επικρατούν τα λιτά σχέδια, εκτός αν πρόκειται για ειδικές περιπτώσεις, όπως για νυφικό κρεβάτι, όπου το κέντημα θα είναι πλούσια στολισμένο με μαργαρίτες και άνθη (μπουμπούκια) που συμβολίζουν από παλιά τη γονιμότητα, σύμφωνα με την προφορική μαρτυρία πληροφορητριάς μας²²⁰.

Στην κατηγορία των γραφτών κεντημάτων ανήκουν οι ποδόγυροι της Κρήτης, στους οποίους χρησιμοποιείται ποικιλία βελονιών. Άλλο γραφτό κεντητό είναι η ποδιά της γυναικείας φορεσιάς²²¹. Ποδιά υπάρχει μόνο στις γυναικείες φορεσιές από στα Ανώγεια και στην Κριτσά της Κρήτης. Σήμερα η ποδιά της γυναικείας φορεσιάς

²¹⁶ Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 11), σ.21.

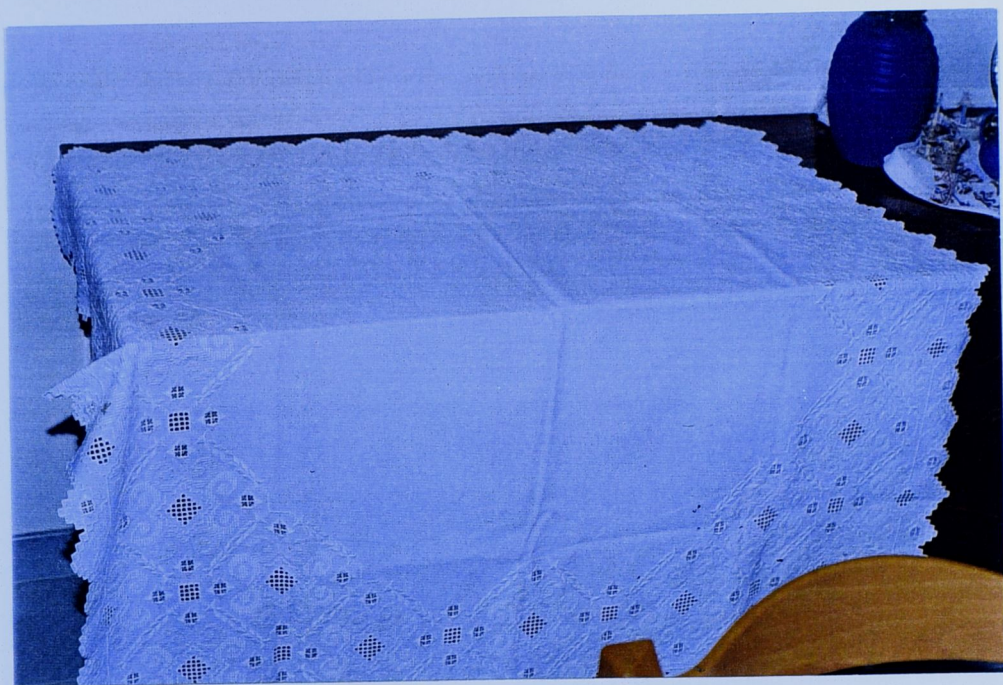
²¹⁷ Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία. Βλέπε παράρτημα Ι, σ.25.

²¹⁸ Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 210), σ.163.

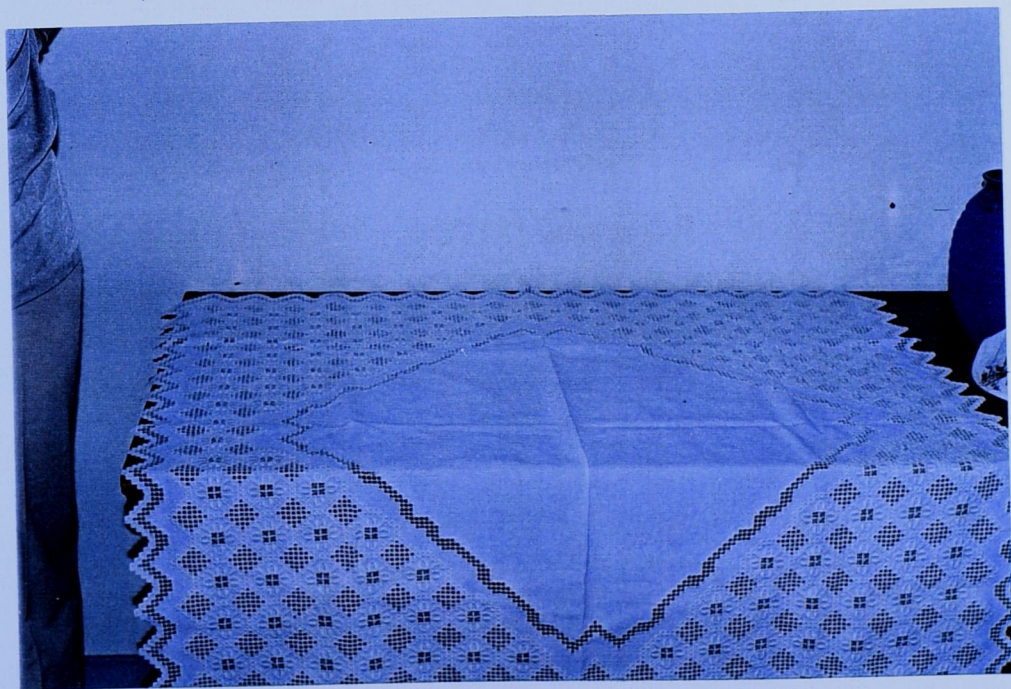
²¹⁹ Ό.π., σ.162.

²²⁰ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.29.

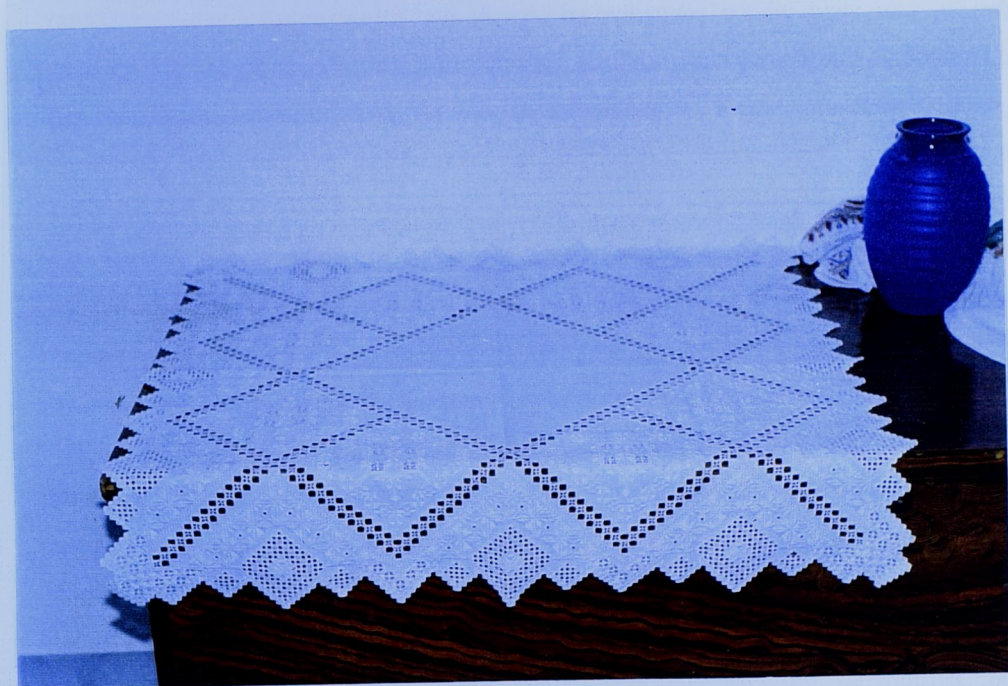
²²¹ Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 210), σ.175.

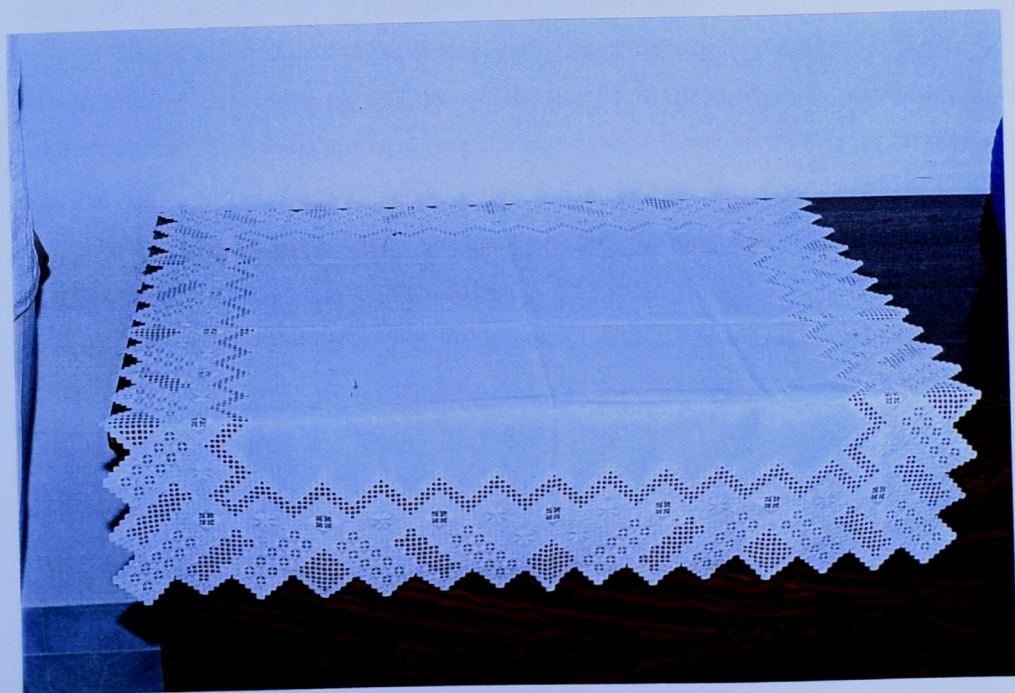
Εικ.37: Λευκαδίτικο τραπεζομάντιλο της Ευαγγελίας Αθάνατου.

Εικ.38: Λευκαδίτικο τραπεζομάντιλο της Ευαγγελίας Αθάνατου.

Εικ.39: Λευκαδίτικο καρέ της Ευαγγελίας Αθάνατου.

Εικ.40: Λευκαδίτικο καρέ της Ευαγγελίας Αθάνατου.

συναντάται στα συγκροτήματα παραδοσιακών κρητικών χορών στην υπό μελέτη περιοχή. Οι ποδιές της Κρήτης ήταν άσπρες βαμβακερές υφαντές και ορθογώνιες, μονοκόμματα, διακοσμημένες με γεωμετρικά σχήματα. Εκτός από εξάρτημα της γυναικείας φορεσιάς, η ποδιά είχε και συμβολική θέση αφού καλύπτει και προφυλάσσει την κοιλιά της γυναίκας, την περιοχή δηλ. του γυναικείου σώματος που έχει άμεση σχέση με την αναπαραγωγή²²². Οι κρητικές ποδιές διακοσμούνται σήμερα με διάφορα σχέδια, άλλα παραδοσιακά και άλλα για τουριστική χρήση. Ένα παραδοσιακό σχέδιο είναι το πήλινο βάζο αλλά τη ποδιά διακοσμούν και τουριστικά σχέδια, όπως είναι ο χάρτη της Κρήτης²²³.

Όσον αφορά το σχέδιο των γραφτών κεντημάτων, αυτό γίνεται σήμερα με αντιγραφή κι όχι με πρωτότυπη δημιουργία. Ο απλούστερος και επικρατέστερος τρόπος αντιγραφής είναι να χρησιμοποιηθεί καρμπόν. Αρχικά τοποθετείται το καρμπόν πάνω στη «καλή» όψη του υφάσματος. Κατόπιν τοποθετείται πάνω στο καρμπόν, το σχέδιο, το οποίο πρόκειται να αποτυπωθεί και να σχεδιασθεί. Στη συνέχεια χρησιμοποιούν μυτερό μολύβι και πιέζουν ελαφρώς όλες τις γραμμές του σχεδίου, σύμφωνα με μια πληροφορήτριά μας²²⁴. Κατά την αντιγραφή, χρειάζεται προσοχή ώστε να αποτυπωθούν μόνο οι γραμμές του σχεδίου αλλιώς θα μαυρίσει το ύφασμα και το κανονικό σχήμα θα αποτύχει, σύμφωνα με την άλλη πληροφορήτρια²²⁵ που δεν το χρησιμοποιεί γι' αυτό το λόγο.

Υπάρχουν κι άλλοι τρόποι αντιγραφής, όπως σε ειδικό χαρτί για αντιγραφή. Όμως σήμερα στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και της Ιεράπετρας επικρατεί το καρμπόν, διότι είναι εύκολο στη χρήση του και προσφέρει τις περισσότερες φορές το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το μειονέκτημά του είναι όμως ότι μαυρίζει το ύφασμα και είναι δύσκολο να φύγει αυτό το μαύρισμα ακόμη και μετά από αρκετά πλυσίματα, όπως μας λει η προηγούμενη πληροφορήτρια²²⁶.

Έτσι, οι πιο έμπειρες κεντήστρες καταφεύγουν, σύμφωνα με τις μαρτυρίες τους σε άλλους τρόπους: Τοποθετούν το σχέδιο κάτω από το ύφασμα και στη συνέχεια βρέχουν λίγο το ύφασμα με ένα βαμβάκι για να διακρίνουν με αυτό τον τρόπο το σχέδιο και ακολούθως το σχεδιάζουν με ένα μολύβι, πάνω στο ύφασμα²²⁷.

²²² Ε. Ρωμαίου-Καρασταμάτη, *Η ποδιά της Καραγκούνας*, έκδ. Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Αθήνα 1980, σσ.34-39.

²²³ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.25.

²²⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.40.

²²⁵ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.33.

²²⁶ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.33.

²²⁷ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.25.

Ένας άλλος τρόπος είναι να δημιουργείται το σχέδιο με μαρκαδόρο σε χαρτί-λαδόκολλα. Έπειτα, η κεντήστρα βάζει ένα κομμάτι χασέ, στη μέση το χαρτί με το σχέδιο και από πάνω το ύφασμα όπου θα γίνει η αντιγραφή και στη συνέχεια σχεδιάζει ελαφρώς με ένα μολύβι το σχέδιο πάνω στο ύφασμα²²⁸.

Στην τεχνική της κεντητικής συμπεριλαμβάνονται και οι βελονιές που διαφέρουν ανάλογα με το είδος και τον τρόπο αποτύπωσης ενός σχεδίου. Μια από τις πιο συνηθισμένες είναι η αλυσιδοβελονιά²²⁹, η οποία αποτελείται από σειρά κρίκων (θηλιών) και την χρησιμοποιείτε, για να κεντήσουμε μικρά σχέδια, αποτελούμενα μόνο από περιγράμματα ή, ακόμη, για να «γεμίσουν» μεγάλα σχέδια, τα οποία επικαλύπτονται με τη φουσκωτή βελονιά²³⁰. Αυτή με τη σειρά της χρησιμοποιείται κυρίως για το ανάγλυφο αποτέλεσμα, το κέντημα των φύλλων, ανθέων και αρχικών μονογραμμάτων, τα οποία συνηθίζονται στα νυφικά σεντόνια, κατά προφορική μαρτυρία²³¹.

Μια άλλη γνωστή βελονιά είναι η λευκαδίτικη²³², η οποία δημιουργεί την εντύπωση δαντέλας και αποδίδει αυστηρά γεωμετρικά σχέδια, δηλαδή σχηματίζει οκτάγωνα, τα οποία ενώνονται μεταξύ τους με τετράγωνα. Την λευκαδίτικη βελονιά χρησιμοποιεί μία πληροφορήτριά μας, για κατασκευάσει λευκαδίτικα τραπεζομάντιλα και «καρέ» σε μετρητό ύφασμα, όπως τα σουφλώτικα υφάσματα²³³.

Επίσης γνωστή βελονιά, είναι η ρίζα²³⁴, η οποία είναι εύκολη και χρησιμοποιείται σε πολλά είδη κεντήματος, αφού έχει ως χαρακτηριστικό την αναδίπλωση των κλωστών που σχηματίζονται μ' αυτή. Παρατηρείται ότι τη βελονιά αυτή γνωρίζουν όλες οι κεντήστρες, οι οποίες ερωτήθηκαν σε αυτή την έρευνα. Μια ακόμα εύκολη και ελκυστική στην εμφάνισή της βελονιά στην Κρήτη είναι το «φεστόνι» ή «φεστονάκι».

Τέλος, μια δημοφιλής και πανάρχαια βελονιά είναι η σταυροβελονιά²³⁵ εξαιτίας της απλότητά της, που την καθιστά προσαρμόσιμη σε διάφορα σχέδια και υφάσματα. Στο κέντημα με την σταυροβελονιά, η σχηματοποίηση του σχεδίου γίνεται με τη

²²⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.33.

²²⁹ Σ. Σταμπεδάκη, *Αι διακοσμητικά βελονιά και το κέντημα θησαυρός εις τον κόσμον των γυναικών*, έκδοση Μιχαλάς "Ε.Π.Ε", Αθήνα 1973, σ.25.

²³⁰ Ο.π.,σ.46.

²³¹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.34.

²³² Σ. Σταμπεδάκη, ό.π., (υποσημείωση 229), σ.57.

²³³ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.25.

²³⁴ Σ. Σταμπεδάκη, ό.π., (υποσημείωση 229), σ.73.

²³⁵ Ο.π.,σ.127.

μέτρηση των κλωστών του υφάσματος, χωρίς να έχει προσχεδιαστεί σ' αυτό, γι' αυτό το κατάλληλο υφάσμα είναι ο καμβάς και άλλα λινά υφάσματα.

²²⁶ 1. α. α. 16-17.
²²⁷ 1. Ιωάννης, Πράξεις 13:4, 13:45, 13:46, 13:47.
²²⁸ 2. Ιωάννης, 13:16, 13:17.

2.3. Υλικά της κεντητικής

Απαραίτητα στοιχεία για τη δημιουργία ενός κεντήματος είναι τα υλικά, από τα οποία εξαρτάται το αποτέλεσμα και κατά πόσο αυτό έχει στοιχεία καλαισθησίας και αρμονίας. Έτσι, για να επιτευχθεί ένας αρμονικός συνδυασμός υφάσματος και κλωστής, σχεδίου και βελονιάς, πρέπει να χρησιμοποιηθούν τα κατάλληλα υλικά, να επιλεγεί το κατάλληλο είδος υφάσματος και κλωστής και το ανάλογο μέγεθος βελόνας. Για πολλά χρόνια, οι κλωστές προέρχονταν από το μαλλί του προβάτου, από το βαμβάκι και το μετάξι²³⁶. Η γυναίκα της Κρήτης μάθαινε από τα μικρά της χρόνια το τρόπο επεξεργασίας κάθε είδους κλωστής, γιατί το καθένα είχε ειδικό προορισμό. Χονδρές λιναρένιες και βαμβακερές κλωστές χρησιμοποιούσαν για τους σάκους και για ανάγκες των αγροτικών εργασιών, λεπτότερες για το ρουχισμό του σπιτιού και ακόμα λεπτότερες μεταξωτές, βαμβακερές και μάλλινες για τα ρούχα της φορεσιάς και τα κεντήματα²³⁷.

Με το πέρασμα, όμως, των χρόνων και την ανάπτυξη της τεχνολογίας στον τομέα της κατασκευής και βαφής πρώτων υλών για κέντημα και ύφανση, δημιουργήθηκαν πολλών ειδών κλωστές, που διατίθενται στο εμπόριο. Αυτές είναι²³⁸:

–Η *μεταξωτή κλωστή*, η οποία χρησιμοποιείται κυρίως στα κεντήματα και τους δίνει λάμψη. Λόγω της φυσικής λεπτότητάς της και της ευθραυστότητας της δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε προϊόντα συχνής χρήσης.

–Η *μάλλινη*, η οποία είναι ανθεκτικότερη από τη μεταξωτή, αλλά έχει το μειονέκτημα ότι αποτελεί καταφύγιο του σκώρου, ο οποίος την καταστρέφει.

–Η *βαμβακερή και η λινή κλωστή* που έχουν το πλεονέκτημα να μην φθείρονται με το πέρασμα του χρόνου και τη συχνή πλύση. Γι' αυτό προτιμάται η χρήση τους σε περιπτώσεις όπου το κεντημένο ύφασμα χρησιμοποιείται συχνά δηλαδή καθημερινά. Η επικρατέστερη βαμβακερή κλωστή είναι η «moulinex», η οποία χρησιμοποιείται από τις περισσότερες κεντήστρες και ιδιαίτερα στα χρωματιστά κεντήματα.

Το ύφασμα του χρησιμοποιείται για την κατασκευή των κεντητών διαφέρει ανάλογα με το προορισμό του και το σχέδιο που θα γίνει επάνω σε αυτό. Για τα λευκαδίτικα κεντήματα χρησιμοποιείται ύφασμα με αραιές κλωστές, οι οποίες είναι

²³⁶ Ο.π., σσ. 16-17.

²³⁷ Τ. Ιωάννου-Γιανναρά/ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 209), σ. 7.

²³⁸ Σ. Σταμπεδάκη, ό.π., (υποσημείωση 229), σσ. 16-18.

εύκολο να μετρηθούν και την αντιγραφή των διαφόρων σχεδίων σε αυτά με μεγάλη ευκολία, σύμφωνα με πληροφορήριά μας²³⁹.

Ο *καμβάς* είναι τέτοιο ύφασμα. Ο καλύτερος καμβάς είναι από λινό. Ο καμβάς έχει τρύπες ανάλογες με το είδος του και το μήκος του, οι οποίες διευκολύνουν το μετρητό κέντημα²⁴⁰. Ένα άλλο είδος υφάσματος κατάλληλο για μετρητά κεντήματα, όπως είναι τα λευκαδίτικα, είναι τα σουφλώτικα υφάσματα. Ένα άλλο είδος υφάσματος που χρησιμοποιείται στην κεντητική είναι ο *χασές* που είναι ανθεκτικός στο πέρασμα του χρόνου και στις συχνές πλύσεις, και, γι' αυτό, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, τον συναντάμε σε σεντόνια· επίσης σιδερώνεται εύκολα²⁴¹.

²³⁹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.25.

²⁴⁰ Αμ. Μεγαπάνου, *Κεντήματα*, έκδ. Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα 1983, σ.9.

²⁴¹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.33.

2.4.Είδη κεντημάτων

Με βάση τα υλικά, που είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες της αισθητικής τους εμφάνισης, τα κεντήματα μπορούν να διακριθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: στα *χρωματιστά*, στα *λευκά* και στα *χρυσοκεντήματα*. Οι δύο πρώτες κατηγορίες περιλαμβάνουν κεντήματα από απλή κλωστή, συνήθως μεταξωτή και σπανιότερα μάλλινη ή βαμβακερή και ανήκουν στο χώρο της γυναικείας οικοτεχνίας. Γι' αυτό τα έργα αυτά έμειναν κλεισμένα στα όρια της περιοχής που τα δημιούργησε και παρουσιάζουν έντονο τοπικό χρώμα και χαρακτήρα. Η τρίτη περιλαμβάνει κεντήματα εκτελεσμένα με χρυσό και αποτελεί ιδιαίτερο κλάδο της νεοελληνικής κεντητικής, που εξελίχθηκε σε οργανωμένη αντρική χειροτεχνία²⁴².

Τα *χρωματιστά* κεντήματα ήταν κατά κανόνα εκτελεσμένα με μετάξια, σε διάφορους χρωματισμούς, που χάρη στη φυτική τους προέλευση έμειναν αναλλοίωτοι στο πέρασμα του χρόνου. Τα βασικά χρώματα είναι τρία: το πράσινο, το κόκκινο και το γαλάζιο, χωρίς όμως να αποκλείεται η χρήση κι άλλων χρωμάτων, ιδιαίτερα του κίτρινου και του μαύρου. Τα διακοσμητικά τους θέματα είναι επηρεασμένα από την τέχνη της Ανατολής, η οποία χαρακτηρίζεται από συνθέσεις λουλουδιών, όπου κυριαρχούν το γαρύφαλλο, το τριαντάφυλλο, ο υάκινθος και η τουλίπα. Εκτός αυτών, η ελληνική παράδοση προσθέτει και τα δικά της σύμβολα, φίδια πετεινούς, δикέφαλους αετούς, ελάφια και γοργόνες²⁴³.

Σήμερα, για την κατασκευή των χρωματιστών κεντημάτων χρησιμοποιούνται στην υπό μελέτη περιοχή βαμβακερές και «moulinex» κλωστές, σύμφωνα με δύο πληροφορήτριές μας²⁴⁴,

Τα *λευκά* κεντήματα ήταν κυρίως νησιώτικες δημιουργίες και συνηθίζονταν για κουρτίνες, κρεβατόγυρους, σεντόνια και πετσέτες, που στολίζονταν με λεπτοδουλεμένα μετρητά σχέδια από λευκή βαμβακερή κλωστή, τα οποία παρίσταναν λουλούδια, πουλιά, γλάστρες, πετεινούς, καράβια, ελάφια²⁴⁵. Γνωστές είναι οι λευκοκεντημένες πετσέτες της Κρήτης, οι οποίες δεν εξυπηρετούσαν μόνο πρακτικούς σκοπούς, κι αυτό φαίνεται από την εξαιρετικά προσεγμένη και επίπονη εργασία σε ορισμένα διακοσμητικά σχέδια και θέματα που είχαν συνήθως σχέση με τον κύκλο της ζωής. Τις χάριζαν ή τις λάμβαναν δώρο στα πιο σημαντικά γεγονότα

²⁴² Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 210), σ.161.

²⁴³ Ο.π.,σ.162-163.

²⁴⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.40.

²⁴⁵ Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 210), σ.191.

Εικ.41: Κάδρα με χρωματιστό κέντημα στο χέρι (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.42: Υφαντές, λινές, μεταξωτές ή βαμβακερές, πετσέτες με χρωματιστό κέντημα. (Κάποιες από αυτές τελειώνουν με δεσιές και διακρίνεται μία θήκη βούρτσας. Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η. Ιεράπετρας)

της ζωής: γέννηση, γάμο, βάπτιση, θάνατο²⁴⁶. Αυτό το έθιμο έχει χαθεί στην περιοχή που εξετάζουμε και από την έρευνα μας δεν προέκυψε κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει την ύπαρξή του στα χωριά της.

Είδος λευκών κεντημάτων είναι και τα λεγόμενα *κοφτά* κεντήματα, που δημιουργούνται με την αφαίρεση μικρών τμημάτων από το φόντο και το σχέδιο, ώστε να δημιουργείται ωραία αντίθεση με τα τμήματα του υφάσματος που παραμένουν. Οι βελονιές που χρησιμοποιούνται στη συνέχεια για την κάλυψη των αποκομμένων άκρων είναι η «*κοφτή*», το «*φρεστόνι*», το «*ροκοκό*» και η «*ανεβατή*». Τα κεντήματα αυτά θεωρούνται ιδιαιτέρως κατάλληλα για λινά είδη του σπιτιού και τα σχέδια με τα οποία κοσμούνται είναι κυρίως άνθη και φύλλα συνδεδεμένα μεταξύ τους²⁴⁷. Στα Λεύκαρα της Κύπρου υπάρχει παράδοση στο ξιφτιστό- κοφτό κέντημα πάνω σε λινό ύφασμα σε συνδυασμό με το ανεβατό κέντημα. Με τον όρο κοφτό εννοούν τα τριγωνικά ξιφτιστά ανοίγματα που δημιουργούνται στο ύφασμα²⁴⁸. Ίσως από εκεί έφτασε το κοφτό κέντημα στην υπό μελέτη περιοχή και εξακολουθεί μέχρι τώρα να κεντάτε. Σήμερα αυτά σχεδιάζονται για τα καλύμματα του νυφικού κρεβατιού, όπως μας λει μια πληροφορήτρια μας από το Κάτω Χωριό. Τα κεντήματα αυτά κατασκευάζονται πια με τη βοήθεια της μηχανής για την εξοικονόμηση χρόνου. Τα διακοσμητικά θέματα εξακολουθούν, όμως, να είναι τα ίδια και προσθέτονται και άλλα, όπως μαργαρίτες και κλαδιά, σύμφωνα με την ίδια πληροφορήτρια²⁴⁹.

Το λευκό κέντημα άντεξε περισσότερο από το χρωματιστό στο πέρασμα του χρόνου και στις αλλαγές των προτιμήσεων του καταναλωτικού κοινού. Έφτασε σήμερα να επικρατεί στον ελληνικό χώρο, να κατέχει την πρώτη θέση στα είδη κεντήματος για το στολισμό του σύγχρονου σπιτιού. Αν και η σύγχρονη γυναίκα δεν ασχολείται με την κατασκευή λευκών κεντημάτων, λόγω των γρήγορων ρυθμών της σύγχρονης κοινωνίας μας και των πολλών υποχρεώσεών της, επιλέγει αυτά τα κεντήματα για το στολισμό του σπιτιού της, σε μικρότερο βέβαια βαθμό, ίσως επειδή σήμερα υπάρχουν διάφοροι άλλοι σύγχρονοι τρόποι για να στολίσει το σπίτι της²⁵⁰.

Από την άλλη, όμως, δεν μπορεί να ξεφύγει κι από τις παραδόσεις. Με τον καιρό όμως, οι παραδόσεις ξεχνιούνται και φθάνουμε σήμερα στο μηχανοποιημένο

²⁴⁶ Τ. Ιωάννου-Γιανναρά/ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 209), σ.9.

²⁴⁷ Θ. Προβατάκης, ό.π., (υποσημείωση 21), σ.260.

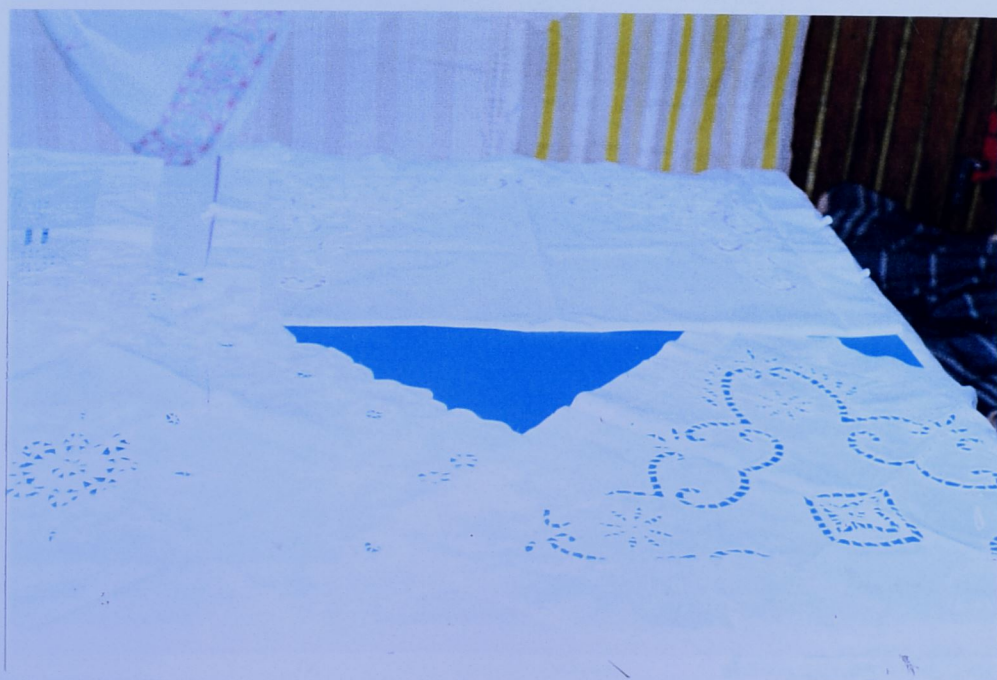
²⁴⁸ Τ. Ιωάννου-Γιανναρά, Ελληνικές κλωστικές συνθέσεις. Δαντέλες, εκδ. οίκος Μέλισσα, Αθήνα 1986, σ.93.

²⁴⁹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.29.

²⁵⁰ Σύμφωνα με προσωπική παρατήρηση της γράφουσας.

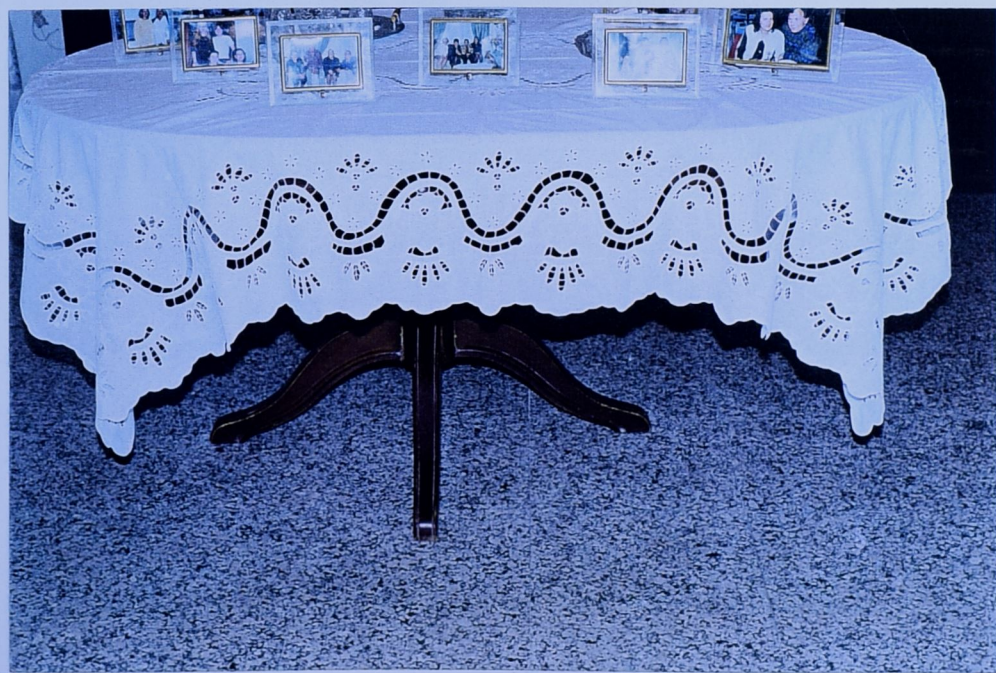
Εικ.43: Κουρτίνα με κοφτό κέντημα.

Εικ.44: Κοφτά τραπεζομάντιλα και καρέ (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.45: Μεταξωτό περαματιστό τραπεζομάντιλο της γιαγιάς μου, Ελευθερίας Χριστάκη, το οποίο έδωσε προίκα στην κόρη της, Κατερίνα Γαρεφαλάκη.

Εικ.46: Κοφτό τραπεζομάντιλο του εμπορίου της μητέρας μου, Μαρίας Γιακουμάκη. (Μπορεί να συγκριθεί με το χειροποίητο κοφτό που ακολουθεί στην εικ.47)

Εικ.47: Κοφτό χειροποίητο σεμεδάκι της θείας μου, Κατερίνας Γαρεφαλάκη.

Εικ.48: Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη, τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης.

κέντημα, παραμελώντας το χειροποίητο, παίρνοντας από αυτό μόνο τα σχέδια και τίποτα από τη λεπτομέρεια του και τη «πιτηδιοσύνη» (δεξιότητα) της κεντήστρας²⁵¹.

Τα χειροποίητα κεντήματα, συναντώνται σήμερα στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και της Ιεράπετρας περισσότερο στο στολισμό του νυφικού κρεβατιού με λευκοκεντημένα σεντόνια, μαξιλάρια, κουρτίνες και των τραπεζιών με λευκοκεντημένα λινά τραπεζομάντιλα. Η τέχνη του κεντήματος σ' αυτές τις περιοχές περνάει μια κρίση, λόγω της αλλαγής συμπεριφοράς των νέων γυναικών ως προς τα παραδοσιακά έθιμα, που θέλουν τη νύφη προικισμένη με λευκά κεντήματα και άλλα είδη. Οι σύγχρονες νύφες δεν ακολουθούν αυτά τα έθιμα, δεν τα θεωρούν απαραίτητα. Προτιμούν να επιλέξουν άλλους τρόπους και είδη διακόσμησης για το στολισμό του κρεβατιού και κατ' επέκταση του σπιτιού τους²⁵². Στα χωριά όμως διατηρούνται ακόμη και σήμερα τα έθιμα αυτά και δεν αφήνουν την κεντητική τέχνη να χαθεί, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία κατοίκου του Κάτω Χωριού της Ιεράπετρα²⁵³.

Η τρίτη κατηγορία, τα *χρυσοκενήματα* γίνονταν από άνδρες τεχνίτες που ονομάζονταν τερζήδες και συρμακέσηδες. Οι τερζήδες, που ήταν συγχρόνως και ραφτάδες και κεντητές, ήταν πλανόδιοι, δηλαδή περιόδευαν στα διάφορα μέρη της Ελλάδας. Οι συρμακέσηδες δεν ήταν πλανόδιοι, όπως οι τερζήδες, αλλά είχαν μόνιμα εργαστήρια σε μεγάλες πόλεις, όπως η Κωνσταντινούπολη, η Θεσσαλονίκη, η Τραπεζούντα, τα Γιάννενα²⁵⁴. Δεν συναντάμε την τέχνη αυτή στην περιοχή του Αγίου Νικόλαου και της Ιεράπετρας.

Ένα από τα σπουδαιότερα είδη κεντητικής είναι η δαντέλα, η οποία παρέμεινε πάντοτε αυστηρά γυναικεία χειροτεχνία. Ο όρος δαντέλα χαρακτηρίζει ένα συγκεκριμένο είδος διακοσμητικής τέχνης, τις συνθέσεις από κλωστή, ανεξάρτητα από την τεχνική της κατασκευής, βελόνα του ραψίματος, σαΐτα, κοπανέλι ή πλεχτό. Η λέξη δαντέλα πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία το 1545 αλλά το είδος αυτό της τεχνικής είχε αναπτυχθεί πολλούς αιώνες νωρίτερα στην Ανατολική Μεσόγειο και

²⁵¹ Σύμφωνα με προσωπική παρατήρηση της γράφουσας.

²⁵² Στοιχεία από προσωπική διαπίστωση της γράφουσας μετά από παρατήρησή της στην υπό μελέτη περιοχή.

²⁵³ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.30.

²⁵⁴ Κεντήματα-Γλεντήματα, Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη, εκδ. Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, σειρά: Μικροί Λαογράφοι, αριθμός 14, σσ.22-24.

ιδιαίτερα στην Ελλάδα²⁵⁵. Ήταν δημιούργημα της μοναξιάς και της σιωπής των μοναστηριών και των παλατιών της Δυτικής Ευρώπης²⁵⁶.

Η τεχνική της δαντέλας συνίσταται στο πολύπλοκο δέσιμο κόμπων και θηλιών, λιγότερων ή περισσότερων, ανάλογα με τις απαιτήσεις του σχεδίου. Η εκτέλεση γίνεται με λευκή μεταξωτή κλωστή και με βελόνα, βελονάκι ή κοπανέλια. Η λεπτεπίλεπτη αυτή δυτική χειροτεχνία, που διαδόθηκε στη χώρα μας από τα καθολικά γυναικεία μοναστήρια των ελληνικών νησιών, γρήγορα προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις και την καλαισθησία του ελληνικού λαού και συνδέθηκε ιδιαίτερα με το στολισμό της ελληνικής φορεσιάς και το ρουχισμό της νησιωτικής Ελλάδος²⁵⁷.

Οι γνησιότεροι και πιο αντιπροσωπευτικοί τύποι ελληνικής δαντέλας είναι η *αρατζιδέλλα* και η *μπιμπίλα*. Η πρώτη είναι μάλλον στενή ενδιάμεση δαντέλα, που πλέκεται με βελόνα και λευκό μετάξι και στην κατασκευή της έδειξαν ιδιαίτερη επίδοση οι γυναίκες της Σκύρου. Η δεύτερη απέκτησε πανελλήνια διάδοση και χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα, για να στολίσει το κεφαλομάντιλο και το γυναικείο πουκάμισο στην τραχηλιά, στον ποδόγυρο και στα μανίκια. Είναι στενή δαντέλα, με ευθύγραμμη την πλευρά που ράβεται στο ύφασμα (ούγια) και οδοντωτή ή ανθεμωτή την άλλη που μένει ελεύθερη. Πλέκεται και αυτή με βελόνα και λευκή ή χρωματιστή μεταξωτή κλωστή²⁵⁸.

Σήμερα, η δαντέλα στολίζει τα τραπεζομάντιλα, τα καρέ, τις πετσέτες, τις κουρτίνες κ.α. Είναι συνήθως επιπρόσθετη και πρέπει να έχει το ίδιο διακοσμητικό σχέδιο με το προϊόν, αν στο ύφασμά του έχουν γίνει σχέδια. Για παράδειγμα σύμφωνα με προφορική μαρτυρία, αν κατασκευαστεί ένα κοφτό τραπεζομάντιλο σε λινό ύφασμα και σχεδιάσει σε αυτό μαργαρίτες, τότε πρέπει και η δαντέλα που θα προστεθεί να έχει μαργαρίτες. Η δαντέλα είναι ανεξάρτητη από το υπόλοιπο τραπεζομάντιλο, κατασκευάζεται με το βελονάκι χρησιμοποιώντας «*κουβάρες*» ή «*κούτσες*» βαμβακερού νήματος, μεγέθους 30 ή 40 ανάλογα με το αποτέλεσμα που επιδιώκεται, δηλαδή, το έργο, να είναι λεπτό ή όχι. Μερικές φορές όταν το τραπεζομάντιλο είναι ήδη στολισμένο με πολλά διακοσμητικά σχέδια δεν προστίθεται δαντέλα. Η προσθήκη της δαντέλας σ' οποιοδήποτε προϊόν εξαρτάται συνήθως από την καλαισθησία της γυναίκας που το κατασκευάζει ή αυτής που θα το χρησιμοποιήσει. Αποφεύγεται ο έντονος στολισμός, επικρατεί το μέτρο και η

²⁵⁵ Τ. Ιωάννου-Γιανάρá, ό.π., (υποσημείωση 248) σ.13.

²⁵⁶ Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 210), σ.190.

²⁵⁷ Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 11), σ.22.

λιτότητα, αναλόγως βεβαίως με το προορισμό του προϊόντος (τα νυφικά, π.χ. έχουν πλούσιο στολισμό).

Ένα άλλο είδος κεντητικής, το οποίο ήταν και συνεχίζει ακόμα να είναι από τα σπουδαιότερα της κρητικής χειροτεχνίας είναι η *δεσιά*. Η *δεσιά* γίνεται με την κλωστή από το στημόνι, που την αφήνουν να περισσεύει και πλέκεται με τα δάκτυλα. Η πλέξη των κλωστών του στημονιού σε κοτσίδες, οι οποίες διασταυρώνοντας κατά την πλέξη σε ίσες αποστάσεις και ενώνονται μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργήσουν βρόγχους-ανοίγματα, τα οποία στη συνέχεια θα αποτελέσουν τον απλούστερο τρόπο για να σχηματιστεί ένα πρωτόγονο είδος, η *δεσιά*²⁵⁹. Συνήθως οι *δεσιές* είναι άσπρες. Αλλά στις πετσέτες που είναι πλουμιστές, η *δεσιά* μπορεί να είναι δίχρωμη, με πρόσθετες κλωστές, στα χρώματα του σχεδίου που διακοσμεί την πετσέτα. Για να γίνουν τα διάφορα σχέδια, οι κλωστές δένονται σε κόμπους. Τα πιο συνηθισμένα σχέδια που συναντάμε στις κρητικές *δεσιές* είναι το μυρτόφυλλο και οι σφακιανοί κόμποι.

Η *δεσιά* σήμερα εξακολουθεί να κατασκευάζεται και να αναπαράγεται στην υπό εξέταση περιοχή με το παραδοσιακό τρόπο. Σε αυτό βοήθησαν κάποια σεμινάρια, τα οποία έγιναν από την τοπική αυτοδιοίκηση. Στα σεμινάρια αυτά οι γυναίκες είχαν την ευκαιρία να διδαχθούν την τεχνική των κόμπων, οι οποίοι με το κατάλληλο πλέξιμό τους δημιουργούν εξαιρετικά αποτελέσματα, τις κρητικές *δεσιές*, οι οποίες με τη σειρά τους στολίζουν τις πετσέτες, μεταξωτές ή λινές. Παλαιότερα οι κρητικές *δεσιές* στόλιζαν, εκτός από τις πετσέτες και τους *κρεβατόγυρους*, τα μάλλινα σκεπάσματα, όπως *χιράμια*, *πατανίες* κ.α.

Η *δεσιά* γίνεται με κλωστή βαμβακερή ή μεταξωτή, πλέκεται με τα δάκτυλα και στην συνέχεια ενώνεται στην πετσέτα. Αποτελεί ανεξάρτητο τμήμα της. Είναι δύσκολη στην κατασκευή της, διότι οι κόμποι πρέπει να βρίσκονται στη σωστή θέση, ώστε να αναδεικνύεται το σχέδιο, να μην τραβηχτεί ο ένας κόμπος πιο πάνω ή κάτω από τον άλλο, γιατί τότε η *δεσιά* δε θα μπορεί να ολοκληρωθεί αλλά πρέπει να ξηλωθεί και να γίνει πάλι από την αρχή. Οι γυναίκες που κατασκευάζουν *δεσιές* πρέπει, επομένως, να έχουν εξαιρετικές δεξιότητες, αφού χρειάζεται να είναι πολύ προσεχτικές, υπομονετικές και συγκεντρωμένες στο τρόπο πλεξίματος των κλωστών.

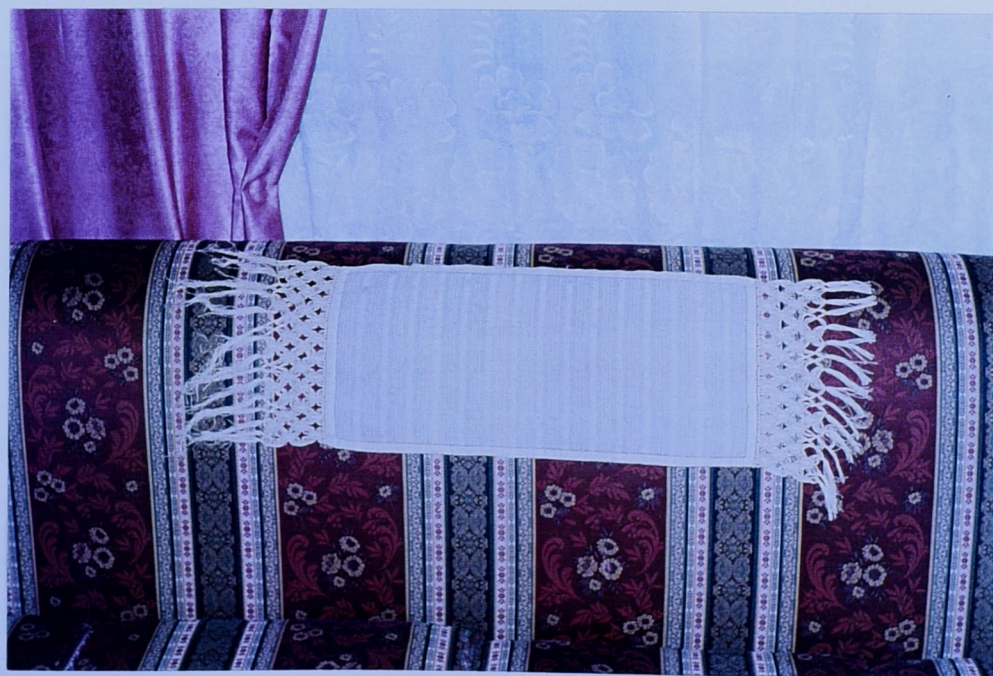
Υπάρχουν ειδικές γυναίκες για τις *δεσιές*, οι οποίες μπορεί να ασχολούνται συγχρόνως και με άλλα είδη κεντήματος ή παλαιότερα με την υφαντική. Σήμερα

²⁵⁸ Π. Ζώρα, ό.π., (υποσημείωση 210), σ.190.

²⁵⁹ Τ. Ιωάννου-Γιαννάρα, ό.π.,(υποσημείωση 248), σσ.19-20.

Εικ.49: Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη, τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης.

Εικ.50: Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη, τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης.

Εικ.51: Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη, τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης.

Εικ.52: Δισκόπανο με μικρασιάτικη τεχνική της Φωφώς Αχλάτη.

αυτές οι γυναίκες είναι λίγες. Κάποιες από αυτές ασχολούνται αποκλειστικά με αυτή τη τέχνη, οι περισσότερες όμως κάνουν αυτή τη τέχνη, για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους. Η κατασκευή μιας δεσιάς θέλει χρόνο, αλλά είναι πιο ευχάριστος και ξεκούραστος από την ύφανση ή το κέντημα για τις γυναίκες που γνωρίζουν τη τεχνική της δεσιάς. Στην περιοχή της Ιεράπετρας υπάρχει ζήτηση σε αυτό το είδος πλεξίματος διότι στολίζει υπέροχα τις πετσέτες. Τα επόμενα χρόνια ίσως να μην υπάρχει αυτό το είδος, αφού οι νεαρές γυναίκες δεν γνωρίζουν την τεχνική της δεσιάς, αλλά θαυμάζουν το στολίδι αυτό στο σπίτι τους.

Παρόμοιο είδος με τη δεσιά είναι η τεχνική πλεξίματος που γνωρίζουν οι γυναίκες Μικρασιατικής καταγωγής, που κατοικούν, στην περιοχή που εξετάζεται. Σύμφωνα με τη προφορική μαρτυρία μιας Μικρασιάτισσας η τεχνική είναι η εξής η γυναίκα²⁶⁰, πλέκει μικρά-μικρά «μοντιφάκια» και μετά τα ενώνει, φτιάχνοντας καρέ, πετσέτες, γωνιές και δισκόπανα. Η ιδιαιτερότητά της συνίσταται στο ότι χρησιμοποιείται η ραπτοβελόνα, της οποίας η χρήση ήταν γνωστή στην περιοχή της Ιεράπετρας για το ράψιμο (μπάλωμα) των ρούχων κι όχι για το κέντημα. Τα σχέδια που συνηθίζονται είναι τα εξής: αμυγδαλάκι, φιογκάκι, εβραϊκό νερό και μαργαρίτες. Η δυσκολία σε αυτού του είδους κεντήματος, σύμφωνα πάντα με την ίδια πληροφορήτρια²⁶¹, είναι να γίνει ο κόμπος. Οι κλωστές που χρησιμοποιούνται είναι άσπρες, διότι με αυτές αναδεικνύονται τα σχέδια. Η ίδια κατασκευάζει τα πλεκτά αυτά για τα παιδιά και τα εγγόνια της. Η αδελφή της όμως, κατασκευάζει πετσέτες με αυτή τη τεχνική έναντι της αμοιβής.

Από οικονομικής άποψης αποφέρει κέρδη η τεχνική αυτή, αλλά χρειάζεται πολύς χρόνος, αφού η κατασκευή μιας πετσέτας απαιτεί γύρω στους δύο μήνες. Δεν υπάρχει όμως ενδιαφέρον να συνεχιστεί αυτό το είδος κεντήματος, ενώ οι γυναίκες που γνωρίζουν είναι διατεθειμένες να το διδάξουν ώστε να μην χαθεί (όπως λει η κυρία Φωφώ Αχλάτη «θέλω να δείξω να μάθει όποια θέλει, να συνεχιστεί γιατί εμένα τα χνάρια μου τελειώνουν»). Έτσι απειλείται με εξαφάνιση αυτό το είδος κεντήματος, το οποίο θα έπρεπε να συνεχιστεί, ώστε να συνεχιστεί η μικρασιατική παράδοση στην τέχνη αυτή, που προέρχεται από έναν ξεριζωμένο πληθυσμό, ο οποίος όμως αγωνίστηκε να κρατήσει τις παραδόσεις του.

Οι νεαρές γυναίκες συνεχίζουν να κεντούν ακόμα και σήμερα. Κεντούν με το βελονάκι τραπεζομάντιλα, καρέ, «σεμεδάκια» και κουβέρτες κ.α. Το βελονάκι είναι

²⁶⁰ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.36-38.

²⁶¹ Βλέπε παράρτημα Ι, σσ.36-38.

το πιο διαδεδομένο μέσο κεντήματος στην Κρήτη και ιδιαίτερα στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και της Ιεράπετρας, ίσως επειδή είναι ευκολότερο τη χρήση του. Υπάρχουν διάφορα μεγέθη, τα οποία χρησιμοποιούνται ανάλογα με το είδος του προϊόντος, αν είναι για παράδειγμα κουβέρτα χρησιμοποιούμε μεγάλο μέγεθος βελονάκι, για πετύχουμε χοντρότερο πλέξιμο. Χρησιμοποιούν τις βαμβακερές ή μάλλινες κλωστές, τις οποίες προμηθεύονται από το εμπόριο, ανάλογα με τον προορισμό του προϊόντος, για παράδειγμα για την κατασκευή της κουβέρτας χρησιμοποιείται μάλλινη κλωστή.

Όσον αφορά την επιλογή των διακοσμητικών σχεδίων, τα οποία θα χρησιμοποιούσαν, δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα, αφού μέχρι και την προηγούμενη δεκαετία (και σήμερα, αλλά σε μικρότερο βαθμό) διάφορα περιοδικά κατέκλυζαν τα περίπτερα με βασικό θέμα το κέντημα ή το πλέξιμο και οδηγίες ως προς την τεχνική και τη διακόσμηση αυτών με πολλά σχέδια.

Με αυτό τον τρόπο, από τη μία η νεαρή γυναίκα είχε την ευκαιρία να επιλέξει νέες τεχνικές και νέα σχέδια των έργων της. Μπορούσε να ξεφύγει από τα παραδοσιακά διακοσμητικά σχέδια, να αντιγράψει νέα μοτίβα και να τα προσαρμόσει στη δική της καλαισθησία. Από την άλλη, όμως, χάθηκαν οι παραδοσιακές τεχνικές και τα παραδοσιακά σχέδια, τα οποία συμβόλιζαν και απεικόνιζαν συνήθως μοτίβα της θρησκευτικής ζωής και της καθημερινής ζωής σε συνδυασμό με τη φύση.

Ο τρόπος κεντήματος επηρεάστηκε από τις τάσεις, τις οποίες έδιναν τα περιοδικά και για κάποια χρονική περίοδο ήταν στη μόδα το κέντημα. Τώρα δεν θεωρείται απαραίτητη γνώση της σύγχρονης γυναίκας, της οποίας ο ρόλος στην κοινωνία έχει αλλάξει και δεν περιορίζεται στα όρια του σπιτιού, αλλά βγαίνει έξω από αυτόν. Στην περιοχή της Ιεράπετρας και του Αγίου Νικολάου επικρατούν οι ίδιες συνθήκες. Οι γυναίκες είναι πολυάσχολες, έτσι δεν έχουν χρόνο να ασχοληθούν με το κέντημα. Παλαιότερα, το κέντημα ήταν διασκέδαση, γίνονταν τον ελεύθερο χρόνο της κοπέλας και θα αποτελούσε μέρος της προίκας της. Η σημερινή γενιά, όμως, έχει άλλου είδους τρόπους διασκέδασης. Επομένως, δείγματα κεντήματος θα εξακολουθούν να υπάρχουν όσο ζουν οι προηγούμενες γενιές, οι μανάδες μας και οι γιαγιάδες μας, οι οποίες κέντησαν αρκετά για να καλύψουν τις ανάγκες της γενιάς μας, αλλά μετά από μια δεκαετία τα έργα αυτά θα είναι σπάνια όπως σήμερα τα προϊόντα της υφαντικής.

Το κέντημα με βελονάκι εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα, αλλά σε περιορισμένο βαθμό. Οι γυναίκες, των οποίων το επάγγελμα είναι οικιακά και κατά

συνέπεια ασχολούνται περισσότερο με το σπίτι, βρίσκουν χρόνο για το κέντημα με βελονάκι κυρίως δαντέλας, περισσότερο, και λιγότερο για άλλα είδη κεντήματος, όπως κοφτό, το οποίο χρειάζεται τη χρήση μηχανής κι έτσι κατασκευάζεται από επαγγελματίες κεντήστρες. Αλλά και οι αγρότισσες, οι οποίες όταν τελειώσουν τις δουλειές στο χωράφι και στο σπίτι, όσο κουρασμένες κι αν είναι αρχίζουν το κέντημα με βελονάκι. Οι υπόλοιπες γυναίκες προτιμούν να αγοράσουν τα βιομηχανοποιημένα προϊόντα, αν φυσικά είναι της αρεσκείας τους και θέλουν με αυτό τον τρόπο να στολίσουν το σπίτι τους, διότι υπάρχει και η κατηγορία των γυναικών, οι οποίες θέλουν λιτότητα στο στολισμό του σπιτιού τους ή καθόλου στολισμό.

Πιθανόν να εξακολουθεί να υπάρχει το κέντημα ακόμα στην επαρχία, όπως είναι η περιοχή του Αγίου Νικολάου και της Ιεράπετρας και κυρίως στα χωριά αυτών των δήμων, επειδή σε αυτήν διατηρούνται ακόμα οι παραδόσεις. Γι' αυτό και σήμερα διακρίνουμε διάφορα είδη κεντήματος, αλλά δεν γνωρίζουμε όμως κατά πόσο θα διαρκέσει αυτή η απασχόληση των γυναικών, η οποία γίνεται στον ελεύθερο χρόνο τους και εντατικά μόνο όταν πρόκειται για γάμο ενός μέλους της οικογένειας. Συνειδητά, υπάρχει ακόμη η έννοια της προίκας στα χωριά και αυτός νομίζω ότι είναι ο σημαντικότερος λόγος που εξακολουθούν να υπάρχουν ακόμη και σήμερα, τα προϊόντα της παραδοσιακής γυναικείας χειροτεχνίας, η οποία συντελείται μέσα στα πλαίσια του οίκου.

Εικ.53: Κουρτίνα με κέντημα στο χέρι (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.54: Μικρασιατικό κέντημα, ονομάζεται φιλέ ή δίχτυ (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.55: Δισκόπανα κεντημένα με βελονάκι και δεξιά δαντέλες που θα τοποθετηθούν σε πετσέτες ή υφαντά ή τραπεζομάντιλα (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.56: Ραπτομηχανή, που χρησιμοποιούνταν όχι μόνο για ραπτική αλλά και για κάποια είδη κεντήματος (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΠΛΕΚΤΙΚΗ

3.1. Ιστορία πλεκτικής

Η πλεκτική περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες: τα πλεκτά του σπιτιού, τα αντικείμενα της καλαθοπλεκτικής και της ψαθοπλεκτικής. Τα πλεκτά του σπιτιού αποτελούν αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας διότι οι άλλες δύο κατηγορίες δεν απασχολούν τις γυναίκες της υπό εξέταση περιοχής. Με τον όρο πλεκτά του σπιτιού εννοούμε όλα τα πλεκτά που κατασκευάζονται από τις γυναίκες ανεξάρτητα από την τεχνική που ακολουθούν. Τα πλεκτά αυτά μπορεί να γίνουν με τα δάκτυλα, τη σαΐτα, το κοπανέλι, ή βελόνα, και με υλικά είτε λινές, βαμβακερές, μεταξωτές κλωστές είτε με το στημόνι που παραμένει στις απολήξεις των υφαντών²⁶².

3.2. Τεχνικές, υλικά και είδη πλεκτικής

Στα πλεκτά του σπιτιού περιλαμβάνονται οι μάλλινες κουβέρτες που πλέκονται με το βελονάκι μεγάλου μεγέθους και η τεχνική πλεξίματος τους είναι ίδια με της δαντέλας, με τη διαφορά ότι στις μάλλινες κουβέρτες οι κλωστές είναι πιο χονδρές και κατά κύριο λόγο μάλλινες ενώ στις δαντέλες, οι κλωστές είναι κυρίως βαμβακερές και μεταξωτές. Οι κουβέρτες σκεπάζουν το κρεβάτι και ζεσταίνουν πολύ λόγω του υλικού κατασκευή τους, το μάλλινο νήμα. Τα σχέδια που διακοσμούν τις κουβέρτες είναι συνήθως τα ίδια με αυτά που κεντούν στις δαντέλες, όπως μαργαρίτες, άνθη και άλλα.

Σήμερα, οι γυναίκες εξακολουθούν να πλέκουν για το στολισμό του σπιτιού και κυρίως του κρεβατιού με τις μάλλινες κουβέρτες για την προίκα της κόρης τους ή της εγγονής τους²⁶³. Αυτός είναι ο σημαντικότερος λόγος που επιβιώνει σήμερα το πλέξιμο και επειδή έχει ευκολότερη τεχνική από μερικά είδη κεντήματος. Το ενθαρρυντικό είναι ότι το πλέξιμο με βελονάκι προσελκύει το ενδιαφέρον νέων γυναικών λόγω της σχετικής του ευκολίας.

Εκτός από τα πλεκτά του σπιτιού, για τον στολισμό του υπάρχουν τα πλεκτά για ρουχισμό. Παλαιότερα, οι γυναίκες έπλεκαν τις μπλούζες, τις φανέλες και τις

²⁶² Θ. Προβατάκης, ό.π., (υποσημείωση 21), σ.241.

²⁶³ Βλέπε παράρτημα σ.2.

κάλτσες για την ένδυση των μελών της οικογένειας τους²⁶⁴. Σήμερα, δεν είναι αναγκαία η διαδικασία πλεξίματος για το ρουχισμό μας διότι το εμπόριο, με τη βοήθεια της τεχνολογικής ανάπτυξης, προσφέρει σε μας όλα τα είδη ρουχισμού, κάνοντας έτσι ευκολότερη την ένδυση μας και συγχρόνως απαλλάσσει την γυναίκα από αυτό το ρόλο.

Παρόλα αυτά, μερικές γυναίκες συνέχισαν και συνεχίζουν να πλέκουν μέχρι σήμερα ιδιαίτερα στα χωριά, συνήθως μάλλινες μπλούζες χρησιμοποιώντας δύο βελόνες, τις οποίες είχαν κάτω από τις μασχάλες τους και σταυρώνοντάς τις κατάλληλα έκαναν τα διάφορα σχέδια πλεξίματος. Οι μπλούζες ήταν μονόχρωμες και χωρίς σχέδια, όταν άρχισε η τεχνική της πλεκτικής. Αργότερα, με τη βοήθεια και καθοδήγηση ειδικών περιοδικών για το πλέξιμο, οι μπλούζες έγιναν πολύχρωμες και με πολλά σχέδια. Σήμερα όμως, θεωρούνται ξεπερασμένες και αντικαταστάθηκαν με αυτές του εμπορίου.

Παρατηρείται στην υπό εξέταση περιοχή ότι αρκετές γυναίκες, κυρίως μεγάλης ηλικίας, ασχολούνται με το πλέξιμο για την κατασκευή μωρουδιακού ρουχισμού, όπως ζακέτα, παπουτσάκια και άλλα. Αλλά και νεότερες γυναίκες κατασκευάζουν μπλούζες για τα παιδιά τους σε μικρότερο βαθμό, γιατί τις μάλλινες αυτές μπλούζες δεν τις αποδέχονται τα παιδιά τους λόγω του ότι δεν είναι της μόδας και ντρέπονται να τις φορούν. Ακόμη η χρήση τους δηλώνει ότι η οικογένεια τους δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να αντεπεξέλθει στην αγορά ρουχισμού των μελών της από το εμπόριο και έτσι είναι υποτιμητικό για το παιδί να φορέσει την μάλλινη αυτή μπλούζα. Ενώ, αντίθετα αυτή δηλώνει την καλαισθησία και δεξιότητα της μητέρας τους, η οποία αφιέρωσε χρόνο για την κατασκευή της, λιγότερο από το κέντημα αλλά δεν παύει να αποτελεί ένα χειροτέχνημα. Αυτή η αντιμετώπιση των παιδιών ως προς την ένδυσή τους με αυτές τις μάλλινες μπλούζες, οδηγεί τις μητέρες τους να εγκαταλείψουν το πλέξιμο με συνέπεια να εξαφανιστεί με τη πάροδο του χρόνου αυτή η τέχνη.

Συμπεραίνουμε ότι μεγάλη ευθύνη για την εξαφάνιση τους πλεξίματος έχει η νέα γενιά με τη στάση της να μην επιλέγει τις χειροποίητες μάλλινες μπλούζες στο τρόπο ένδυσής της και κατά δεύτερο λόγο με την άρνησή της να μάθει την τεχνική τους. Η αρνητική τους αυτή στάση επηρεάζει τις μητέρες τους, με συνέπεια να μην κοπιάζουν για να κατασκευάζουν μια μπλούζα, η οποία δεν θα φορεθεί ποτέ.

²⁶⁴ Για παράδειγμα η γιαγιά μου έπλεκε με τις βελόνες φανέλες στον παππού μου από μαλλί, το οποίο προερχόταν από την κουρά των προβάτων τους, μέχρι πριν μια πενταετία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΒΑΦΙΚΗ

4.1 Ιστορία της βαφικής

Η βαφική²⁶⁵ τέχνη είναι τόσο παλιά όσο και η υφαντική και αντιστοιχούσε προφανώς στην ανάγκη των ανθρώπων να ταιριάσουν τα υφαντά τους περισσότερο προς τα χρώματα της φύσης. Πότε και από ποιον έμαθαν οι Έλληνες τη βαφική τέχνη είναι άγνωστο. Στην Κρήτη, πάντως η τέχνη αυτή ήταν γνωστή από την αρχαιότητα²⁶⁶. Σύμφωνα με τους πληροφορητές μας, δείγματα βαφικής τέχνης για τις ανάγκες της ύφανσης δεν υπάρχουν σήμερα στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και της Ιεράπετρας. Παλαιότερα, ο Άγιος Νικόλαος και η Κριτσά, αλλά και ο Άγιος Στέφανος της Σητείας θεωρούνταν από οι πιο γνωστές περιοχές που είχαν ιδιαίτερη επίδοση στη βαφική νημάτων. Σήμερα, όμως οι υφάντρες προμηθεύονται από το εμπόριο βαμμένα τα νήματα²⁶⁷.

Οι παραδοσιακές βαφικές ύλες προέρχονταν από φυτικές ή ζωικές ουσίες. Μετά, τη βιομηχανοποίηση, την θέση τους πήραν οι συνθετικές ή χημικές ύλες. Αυτό συνέβη στην υπό εξέταση περιοχή γύρω στα 1912, σύμφωνα με την προφορική μαρτυρία²⁶⁸. Παρά τη μεγάλη όμως πρόοδο στη τεχνική του βαψίματος αλλά και στις βαφικές ύλες, ο πληροφορητής μας ισχυρίζεται ότι οι χημικές βαφές δεν μας δίνουν την απλότητα και γλυκύτητα των ανεξίτηλων χρωμάτων που χάριζαν οι φυτικές και ζωικές ουσίες²⁶⁹. Με τα νέα προϊόντα βαφικών υλών εξοικονομούμε χρόνο και αποφεύγουμε το μεγάλο μόχθο, όμως τα αποτελέσματα της εργασίας μας δεν έχουν την ίδια αξία.

²⁶⁵ Η βαφική αναφέρεται στο περί υφαντικής κεφάλαιο, γιατί σήμερα σώζονται μαρτυρίες στην υπό μελέτη περιοχή μόνο για την βαφική των υφαντικών υλών.

²⁶⁶ Α. Πεκρίδου-Γκορέκι, ό.π., (υποσημείωση 133), σ.45.

²⁶⁷ Τα στοιχεία που αναφέρονται προέρχονται από μαρτυρίες ανθρώπων, των οποίων οι γονείς γνώριζαν την βαφική τέχνη, την οποία τους δίδαξαν αλλά δεν ακολούθησαν επαγγελματικά.

²⁶⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.49.

²⁶⁹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.44.

4.2.Τεχνικές της βαφικής

Για να πετύχουν οι διάφορες βαφές, βασική προϋπόθεση ήταν να ακολουθηθούν τα τρία στάδια της βαφικής τέχνης²⁷⁰:

1. Ο καθαρισμός του υλικού, ειδικά αν επρόκειτο για μαλλιά, για να φύγει το φυσικό λίπος, ο «μαλλόρουπος».
2. Η πρόστυψη, που είχε σκοπό να ποτιστούν οι ίνες του νήματος μέχρι βάθος με στυπτική διάλυση, πριν βουτηχτούν στη χρωστική ουσία, για να στερεωθεί το χρώμα. Όταν χρησιμοποιούσαν διαφορετική πρόστυψη, το χρώμα του νήματος δεν ήταν απόλυτα ίδιο. Οι ουσίες που χρησιμοποιούνται για τη στερέωση των χρωμάτων ήταν το αλάτι, το ξύδι, το θειικό οξύ και βιτριόλι.
3. Το βάψιμο. Ο τρόπος βαφής, όπως μας τον εξιστόρησε ένας βαφέας, ήταν ο εξής: Για να βαφεί μία οκά νήμα ή ύφασμα έπρεπε να χρησιμοποιήσουν είκοσι οκάδες νερό σε ένα καζάνι. Όταν έβραζε το νερό έριχναν μία οκά νερό σε ένα δοχείο με δώδεκα δράμια²⁷¹ βαφή του εμπορίου και το ανακάτευαν καλά, για να λιώσει. Έπειτα το έβαζαν στο καζάνι και το ανακάτευαν πάλι καλά. Μετά έριχναν το ύφασμα ή το νήμα και το τίνιζαν καλά να μην κάνει «λουπακάδες». Το άφηναν δέκα λεπτά και μετά το έβγαζαν έξω. Στη συνέχεια έριχναν βιτριόλι με κρύο νερό στο καζάνι για να στερεοποιήσει το χρώμα πάνω στο ύφασμα ή νήμα, και κατόπιν έβαζαν πάλι το ύφασμα ή το νήμα. Το τίνιζαν συνέχεια, για να μην κάνει λεκέδες και το άφηναν μέσα στο καζάνι μισή ώρα, να χοχλάσει. Μετά το έβγαζαν έξω και το έπλεναν²⁷².

Η τεχνική της βαφής διέφερε ανάλογα το είδος του υφάσματος. Άλλη βαφή και επεξεργασία χρειαζόταν για τα μάλλινα και άλλη για τα λινά, σύμφωνα με μια πληροφορήτριά μας²⁷³. Ο βαφέας συμπληρώνει ότι η τεχνική διέφερε ανάλογα με το χρώμα, σε ορισμένα χρώματα, όπως π.χ. για το μωβ (λιλά), έβαζαν αλάτι ή ξύδι για τη σταθεροποίηση του χρώματος γιατί απαγορευόταν το βιτριόλι. Το ίδιο συνέβαινε και με τα βαμβακερά, όπου χρησιμοποιούσαν μόνο αλάτι ή ξύδι για τη σταθεροποίηση του χρώματος και στη συνέχεια τα άφηναν να κρυσώσουν και να ποτιστούν με το χρώμα μέσα στο καζάνι κι όχι έξω από αυτό, όπως τα μάλλινα²⁷⁴. Ένας άλλος πληροφορητής μας προσθέτει ότι, εκτός από την καλή επεξεργασία του

²⁷⁰ Ρ. Σταθάκη-Κούμαρη, ό.π., (υποσημείωση 34), σσ.31-32.

²⁷¹ Βλέπε λεξιλόγιο.

²⁷² Βλέπε παράρτημα Ι, σ.48.

²⁷³ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.46.

²⁷⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.49.

υφάσματος, χρειαζόταν και η κατάλληλη θερμοκρασία του νερού όπου θα τοποθετούνταν το ύφασμα, και ακόμη η κατάλληλη στιγμή για την στερέωση του χρώματος²⁷⁵. Όταν οι παραπάνω παράγοντες εναρμονίζονταν τότε συνέθεταν το αποτέλεσμα που δεν είναι άλλο από το βαμμένο ύφασμα στο χρώμα που επιλέξαμε.

Οι δύσκολες φάσεις της βαφικής, σύμφωνα με τον βαφέα, ήταν το στάδιο όπου έπρεπε να χρησιμοποιηθεί το βιτριόλι, το οποίο είναι επικίνδυνο για τον άνθρωπο, ενώ συγχρόνως η μεγάλη και απρόσεκτη χρήση του μπορεί να καταστρέψει το ύφασμα ή τα νήματα²⁷⁶. Άλλος πληροφορητής υποστηρίζει ότι η δυσκολία έγκειται στην επιτυχία του επιθυμητού χρώματος και στη σταθεροποίηση του²⁷⁷.

Η βαφική γίνονταν χωρίς μηχανήματα κι έτσι υπήρχαν άπειρες ποικιλίες χρωμάτων αφού ήταν πολύ δύσκολο να πετύχουν το ίδιο ακριβώς χρώμα για δεύτερη φορά. Επόμενο λοιπόν ήταν όταν τελείωνε ένα υλικό, το άλλο να μην ήταν απόλυτα όμοιο. Αυτό παρατηρείται σε μερικά υφαντά, όπου διακρίνονται διάφορες αποχρώσεις του ίδιου χρώματος.

Την βαφική τέχνη κατείχαν στην αρχή οι νοικοκυρές-υφάντρες, οι οποίες τη μάθαιναν από τις μεγαλύτερες τους. Αργότερα η τέχνη αυτή πέρασε στα χέρια των ανδρών και έγινε επάγγελμα. Ο βαφέας ήταν συνήθως πλανόδιος, πήγαινε από χωριό σε χωριό και μάζευε τα υφαντά, τα οποία χώριζε σε κατηγορίες με βάση το χρώμα που θα βάφονταν. Οι υφάντρες γνώριζαν την μέρα που θα πήγαινε ο βαφέας στο χωριό τους και συγκεντρώνονταν στην πλατεία του χωριού τους. Η αμοιβή του βαφέα ήταν κατά κύριο λόγο υλική, δηλ. οι γυναίκες του έδιναν λάδι, σιτάρι κ.α σύμφωνα με τη προφορική μαρτυρία της κόρη βαφέα. Οι περιηγήσεις του βαφέα στα χωριά, συνήθως με το γαϊδούρι, διαρκούσαν και ένα μήνα. Ήταν πολύ κουραστική εργασία²⁷⁸.

Συγχρόνως με τους βαφείς, την τέχνη της βαφικής ασκούσαν και οι υφάντρες στο σπίτι τους. Η τεχνολογία και η εμπορευματοποίηση των χρωμάτων βοήθησαν τις γυναίκες να βάφουν μόνες τους τα νήματά τους. Σύμφωνα με τη προφορική μαρτυρία²⁷⁹, πρώτα διαλύουν το μπογιά με κρύο νερό, η ποσότητα της βαφής εξαρτάται από τη ποσότητα των μαλλιών. Στη συνέχεια έριχναν τη διαλυμένη βαφή σε μια μεγάλη κατσαρόλα με χλιαρό νερό, το *όργο* (σκοουλί) ξύδι και μια χούφτα

²⁷⁵ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.43.

²⁷⁶ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.49.

²⁷⁷ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.44.

²⁷⁸ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.51.

²⁷⁹ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.23.

αλάτι. Όλα μαζί έβραζαν για μισή ώρα. Έπειτα κατέβαζαν τα νήματα, τα άφηναν λίγο, μετά τα τυλιγάδιαζαν για να ισιώσουν τα νήματα. Στη συνέχεια τα στέγνωναν και τα χρησιμοποιούσαν για την ύφανση.

Με βάση τις πληροφορίες που συγκεντρώσαμε από τις μαρτυρίες, φαίνεται ότι η βαφική τέχνη ασκούσαν με μεγάλη επιτυχία στα χωριά της Σητείας είναι γνωστό το χωριό Άγιος Στέφανος, αλλά και στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και της Κριτσάς. Μετά τη βιομηχανική επανάσταση κάποιοι βαφείς εκσυγχρονίστηκαν, χρησιμοποιώντας την τεχνολογία και την χρήση χημικών ουσιών, φτάνοντας σήμερα να είναι έμποροι βαφικών υλών για διάφορες χρήσεις εκτός από την βαφή νημάτων, διότι δεν υπάρχει ζήτηση γι' αυτό το είδος βαφής τώρα πια. Κάποιοι άλλοι βαφείς, όμως, μετά την είσοδο της τεχνολογίας, εγκατέλειψαν το επάγγελμα. Σήμερα δεν υπάρχουν βαφείς νημάτων και το γεγονός αυτό προφανώς, οφείλεται στο ότι όσες γυναίκες υφαίνουν ακόμη χρησιμοποιούν πια έτοιμα χρωματιστά νήματα του εμπορίου, τα οποία προτιμούν, επειδή θέλουν να αποφύγουν όλη τη διαδικασία επεξεργασίας της πρώτης ύλης μέχρι να γίνει νήμα, η οποία είναι επίπονη και χρονοβόρα. Εκτός από τα νήματα, προμηθεύονται και έτοιμες τις κλωστές, το στημόνι, δηλ. έχει γίνει το διάσιμο και απλώς τοποθετούνται πάνω στο αντί και με *περαμάτιση*, αν θέλουν, από ένα εργοστάσιο στο Ηράκλειο. Λίγες είναι οι γυναίκες, τις οποίες συνάντησα κατά την διεξαγωγή της έρευνάς μου, που εξακολουθούν το παραδοσιακό τρόπο διασίματος και *περαμάτισης* και ορισμένες από αυτές είναι φημισμένες για τη τέχνη τους στο χωριό τους²⁸⁰.

²⁸⁰ Στοιχεία από προσωπική παρατήρηση της γράφουσας σε συνδυασμό με τις προσωπικές μαρτυρίες των πληροφορητριών.

4.3.Βαφικές ύλες

Η μόνη ζωική βαφική ύλη υπήρξε η *πορφύρα*, που χρησιμοποιούνταν στην αρχαιότητα. Πρόκειται για το πολυτιμότερο υλικό βαφής γενικά της αρχαιότητας και λαμβάνονταν από το εκχύλισμα ορισμένων ειδών κοχυλίων τη θάλασσα. Η λεπτή και εξαιρετική αυτή τέχνη, αναπτύχθηκε πολύ στην Κρήτη κατά αρχαίους χρόνους. Στην Ανατολική Κρήτη δείγματα παραγωγής πορφύρας υπάρχουν στο Κουφονήσι και στο Παλαίκαστρο της Σητείας²⁸¹.

Οι σπουδαιότερες φυτικές βαφικές ύλες είναι οι εξής:

- Το *ερυθρόδανον* ή *ριζάρι*²⁸², με το οποίο βάφονταν κυρίως μαλλιά. Ο τρόπος βαφής ήταν ο εξής: έπαιρναν τις ρίζες του *ριζαριού*, τις ξέραιναν στην σκιά και μετά τις έκοβαν μικρά κομμάτια. Στη συνέχεια τις άλεθαν στον χερόμυλο ή τις κοπάνιζαν στο *πετροχάβανο* (πέτρινο γουδί) και τέλος τις κοσκίνιζαν με ψιλή *κνισάρα*. Στη σκόνη που έμενε, έβαζαν στύψη και την έβραζαν με βρόχινο νερό, ώσπου να διαλυθεί. Έβραζαν λιγάκι τα μαλλιά, ανακατεύοντας τα όλη την ώρα. Αφού έβραζαν, έσβηναν τη φωτιά και τα άφηναν με τη βαφή έως ότου κρυώσουν. Έπειτα τα έπλεναν προσεκτικά με νερό, στο οποίο είχαν διαλύσει αλάτι, ή θαλασσινό νερό. Τέλος, άπλωναν τα μαλλιά στην σκιά για να στεγνώσουν. Χρησιμοποιείται για την παρασκευή του κόκκινου χρώματος.
- Η ρίζα και τα φύλλα της ροδιάς, η φλούδα και οι μεμβράνες του ροδιού. Όλα αυτά έβραζαν μαζί και στη συνέχεια σούρωναν το μίγμα, έπαιρναν το εκχύλισμα και μέσα σε αυτό έριχναν το μαλλί και τα έβραζαν. Έπειτα ακολουθούσαν η ίδια διαδικασία του απλώματος και στεγνώματος των βαμμένων μαλλιών. Χρησιμοποιούνται για την παραγωγή του κίτρινου χρώματος, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία²⁸³.
- Τα *μανούσα* ή τα λουλούδια της *οξινίδας* (ή αλλιώς *ξινίδια*). Έβράζαν τα *ξινίδια* με ανάλογη στύψη και χονδρό αλάτι, τα σούρωναν και μέσα στο εκχύλισμα που έμενε έριχναν τα μαλλιά. Κατόπιν, τα στέγνωναν και τα ξέπλεναν. Χρησιμοποιούνται για την παραγωγή του κίτρινου χρώματος, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία²⁸⁴.

²⁸¹ Θ. Προβατάκης, ό.π., (υποσημείωση 21), σσ.274-275.

²⁸² Θ. Προβατάκης, ό.π., (υποσημείωση 21), σ.279.

²⁸³ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.45.

²⁸⁴ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.45.

- Τα φύλλα του ροδιού, τα οποία αφού βράσουν και προστεθεί σε αυτά καρέ-μπογιά, δηλ. μαύρο. Στη συνέχεια έπαιρναν το μίγμα αυτό και έβαφαν παντελόνια και παλτά. Τα ρόδια μάζευαν την εποχή τους, τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο. Χρησιμοποιείται για την παραγωγή του μαύρου χρώματος, σύμφωνα με τον βαφέα²⁸⁵.
- Η καπνιά από την καμινάδα χρησιμοποιείται για την παρασκευή σκούρο καφέ χρώμα²⁸⁶.
- Ο πλάτανος που χρησιμοποιείται για την παραγωγή του καφέ χρώματος, σύμφωνα με τον βαφέα²⁸⁷.

Οι παραπάνω φυτικές ή μη φυτικές ουσίες (όπως καπνιά) είναι ελάχιστες, υπάρχουν όμως κι άλλες από τις οποίες αντλούσαν τις βαφές τα παλαιότερα χρόνια στην Κρήτη. Καθεμία από αυτές χρειαζόταν ειδική προεργασία και επεξεργασία για να βαφούν τα διάφορα νήματα, η οποία περιγράφεται σε ορισμένα υλικά βαφής, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των παιδιών των βαφέων.

Μετά την παρουσίαση των παραδοσιακών γυναικείων τεχνών, όσον αφορά την ιστορία, την τεχνική, τα υλικά και τα είδη τους, θεωρείτο απαραίτητο να διεξαχθεί μια ερευνητική προσέγγιση για το συγκεκριμένο θέμα ώστε να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά αυτών των γυναικών που απασχολούνται με αυτές τις τέχνες και να γίνει πρόβλεψη της πιθανής συνέχισης του επαγγέλματος. Η ερευνητική προσέγγιση σκοπεύει να διερευνήσει την υπάρχουσα κατάσταση των τεχνών αυτών στην υπό εξέταση περιοχή και κατά πόσο είναι δυνατή και βιώσιμη η επαγγελματική τους συνέχιση.

²⁸⁵ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.48.

²⁸⁶ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.45.

²⁸⁷ Βλέπε παράρτημα Ι, σ.48.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.

5.1. Στόχος της έρευνας.

Στα πλαίσια αυτής της εργασίας διεξήχθη μια επιτόπια έρευνα με τη βοήθεια ερωτηματολογίου. Στόχος της έρευνας είναι να καταγραφεί η υπάρχουσα κατάσταση όσο αφορά τις τέχνες, υφαντική και κεντητική, στους δήμους που εξετάζουμε και να προσδιοριστεί το προφίλ των γυναικών που ασχολούνται με τις τέχνες αυτές, ώστε να εξεταστεί εάν θα υπάρχει μέλλον για το επάγγελμα. Στην έρευνα παρουσιάζονται τα δημογραφικά, εκπαιδευτικά και οικονομικά στοιχεία των γυναικών αυτών.

5.2. Μεθοδολογία.

Το σύνολο των γυναικών που ασχολούνται με αυτές τις τέχνες είναι 20. Συλλέχθηκαν ερωτηματολόγια και από τις 20 γυναίκες, οι οποίες ασχολούνται με το κέντημα ή την ύφανση, επαγγελματικά ή στα πλαίσια του σπιτιού. Ο αριθμός των ερωτηματολογίων είναι 20 και καθένα από αυτά περιλαμβάνει 36 ερωτήσεις. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν επιτόπια συνέντευξη. Η έρευνα αυτή προσπάθησε, όσο ήταν δυνατό, να καλύψει το σύνολο των γυναικών που ασχολούνται με τις παραπάνω τέχνες στην περιοχή που εξετάζουμε. Υπήρχαν, όμως, προβλήματα στη διαδικασία εύρεσης αυτών των γυναικών. Καταρχήν, δεν υπήρχαν στοιχεία για τις γυναίκες που ασκούν επαγγελματικά τις παραπάνω τέχνες, κυρίως κεντητική, ιδιαίτερα στην Κριτσά αλλά και στην ευρύτερη περιοχή που εξετάζουμε, από το Επιμελητήριο Λασιθίου. Όσο αφορά τις υπόλοιπες γυναίκες που ασχολούνται με τις τέχνες αυτές, ως οικιακή απασχόληση, η οποία όμως συγχρόνως ενισχύει το οικογενειακό τους εισόδημα, βρέθηκαν από πληροφορίες του τμήματος Λαϊκής Επιμόρφωσης της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λασιθίου, επειδή αυτές οι γυναίκες ήταν εκπαιδευτριες σε κάποια προγράμματα επιμόρφωσης για τις παραπάνω τέχνες. Επιπλέον πληροφορίες δόθηκαν από το Κ.Α.Π.Η. Ιεράπετρας και το Σύλλογο Μικρασιατών. Λόγω των παραπάνω προσπαθειών συλλογής στοιχείων για τις γυναίκες που ασχολούνται με τις παραπάνω τέχνες, μπορούμε να θεωρήσουμε τα στοιχεία της έρευνας επαρκή (με κάθε επιφύλαξη) για να προσδιορίσουμε το προφίλ των γυναικών αυτών στην περιοχή που εξετάζουμε.

Ο χρόνος διεξαγωγής της έρευνας ήταν από 10/01/2002 μέχρι 10/05/2002. Για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι περιγραφικής στατιστικής όπως:

- Εύρεση συχνοτήτων και ποσοτήτων για κάθε κατηγορική μεταβλητή στο δείγμα.

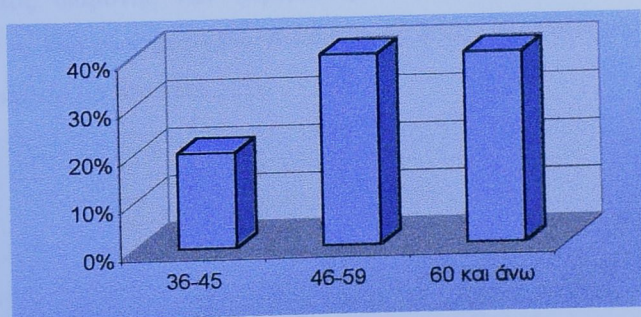
- Γραφικές συναρτήσεις, ραβδογράμματα και κυκλικά διαγράμματα συχνοτήτων για όλες τις παραπάνω μεταβλητές.

- Για την στατιστική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο Statgraphics Plus v.4.0 και το Microsoft Excel 2000.

5.3. Ανάλυση αποτελεσμάτων.

1. Ηλικία.

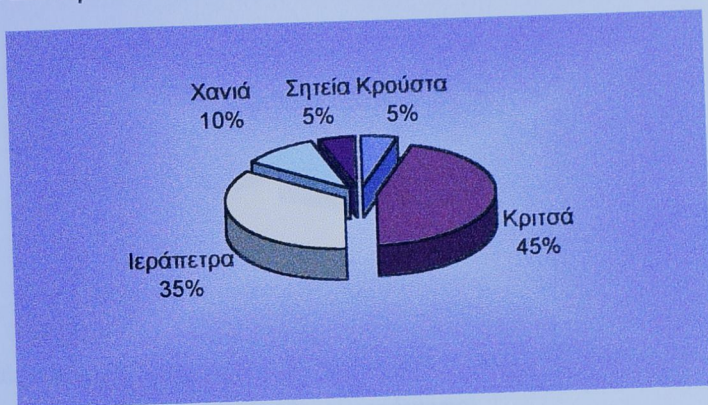
Η ηλικία όσων ερωτήθηκαν κυμαίνεται από 46-59 ετών και άνω των 60 ετών με το ίδιο ποσοστό 40% η κάθε κατηγορία. Ακολουθούν με ποσοστό 20% όσες κυμαίνονται από 36-45 ετών.

Διάγραμμα 1: Κατανομή ερωτηματολογίων σύμφωνα με την ηλικία.

2. Τόπος καταγωγής.

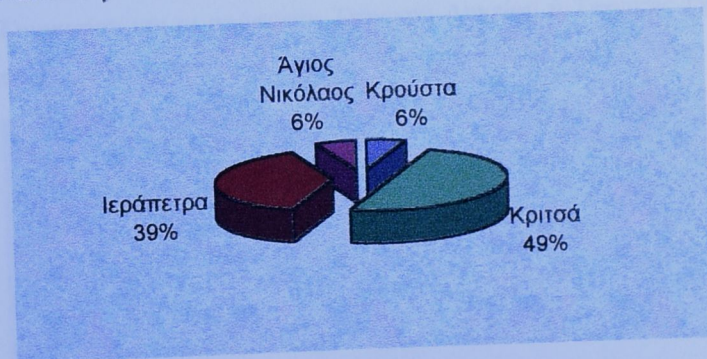
Ο τόπος καταγωγής των περισσότερων γυναικών είναι η Κριτσά με ποσοστό 45%, μετά έρχονται όσες κατάγονται από την Ιεράπετρα με ποσοστό 35%. Ακολουθούν όσες κατάγονται από τα Χανιά με ποσοστό 10% και τέλος όσες κατάγονται από Κρούστα και Σητεία με το ίδιο ποσοστό 5%.

Διάγραμμα 2: Κατανομή ερωτηματολογίων σύμφωνα με τον τόπο καταγωγής.

3. Τόπος διαμονής.

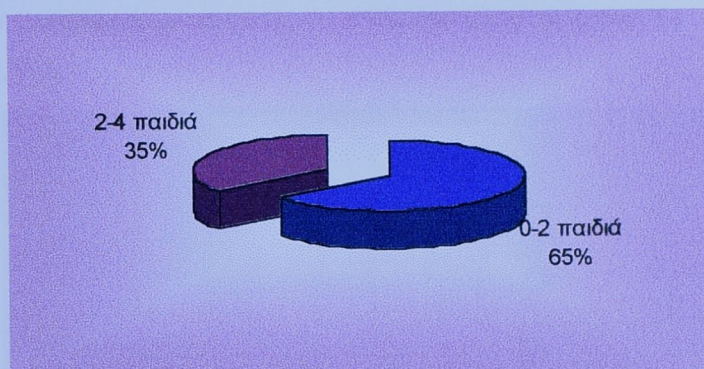
Ο τόπος διαμονής των περισσότερων γυναικών είναι η Κριτσά και η Ιεράπετρα με το ίδιο ποσοστό 45%. Ακολουθούν όσες διαμένουν στον Κρούστα και στον Άγιο Νικόλαο με ποσοστό 6%.

Διάγραμμα 3: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση τον τόπο διαμονής.

4. Οικογενειακή κατάσταση.

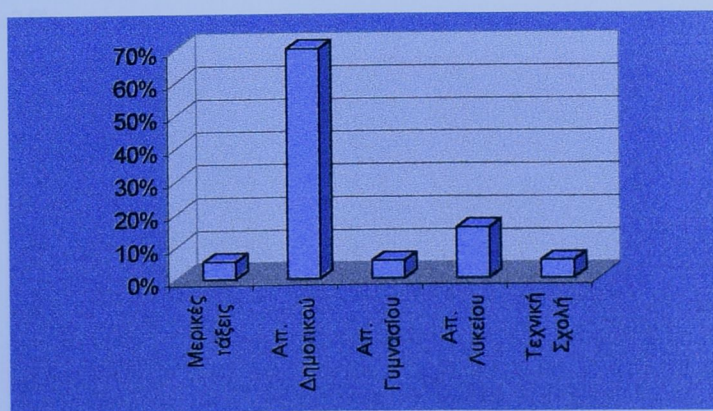
Η οικογενειακή κατάσταση των γυναικών που ερωτήθηκαν είναι όλες παντρεμένες και η πλειοψηφία των γυναικών αυτών έχουν μέχρι και δύο παιδιών με ποσοστό 65% και ακολουθούν όσες έχουν τρία με τέσσερα παιδιά με ποσοστό 35%.

Διάγραμμα 4: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση τον αριθμό των παιδιών κάθε ερωτούμενης.

5. Μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων.

Το μορφωτικό επίπεδο των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτοι του Δημοτικού με ποσοστό 70%. Μετά έρχονται οι απόφοιτοι Λυκείου με ποσοστό 15%. Ακολουθούν οι γυναίκες που έχουν τελειώσει μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Γυμνασίου και οι απόφοιτοι Τεχνικού Λυκείου ή Τεχνικής Σχολής με το ίδιο ποσοστό 5%.

Διάγραμμα 5: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο.

6. Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα των ερωτηθέντων.

Το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτοι Δημοτικού με ποσοστό 47,37%. Μετά έρχονται αυτοί που δεν πήγαν καθόλου σχολείο με ποσοστό 26,32%. Ακολουθούν αυτοί που τελείωσαν μερικές τάξεις του Δημοτικού με ποσοστό 21,05% και τέλος οι απόφοιτοι Λυκείου με ποσοστό 5,56%.

Διάγραμμα 6: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα.

7. Μορφωτικό επίπεδο της μητέρας των ερωτηθέντων.

Το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτοι Δημοτικού με ποσοστό 47,37%. Μετά έρχονται αυτές που δεν πήγαν καθόλου σχολείο με ποσοστό 26,32%. Ακολουθούν αυτές που τελείωσαν κάποιες τάξεις του Δημοτικού με ποσοστό 21,05% και τέλος αυτές που έχουν πτυχίο Α.Ε.Ι με ποσοστό 5,26%.

Διάγραμμα 7: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας.

8. Μορφωτικό επίπεδο του πρώτου αγοριού των ερωτηθέντων.

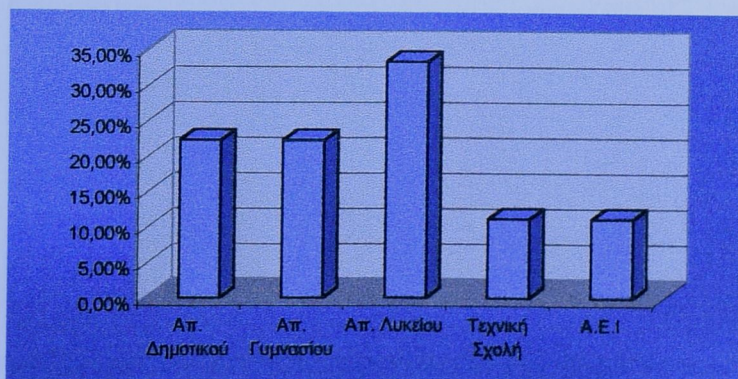
Το μορφωτικό επίπεδο του πρώτου αγοριού των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτος Λυκείου με ποσοστό 27,78%. Μετά έρχονται όσοι είναι απόφοιτοι Γυμνασίου και Τεχνικού Λυκείου ή Τεχνικής Σχολής με το ίδιο ποσοστό 22,22%. Ακολουθούν όσοι έχουν πτυχίο Α.Ε.Ι. με ποσοστό 16,67% και τέλος οι απόφοιτοι Δημοτικού με ποσοστό 11,11%.

Διάγραμμα 8: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο του πρώτου παιδιού αγοριού.

9. Μορφωτικό επίπεδο του δεύτερου αγοριού των ερωτηθέντων.

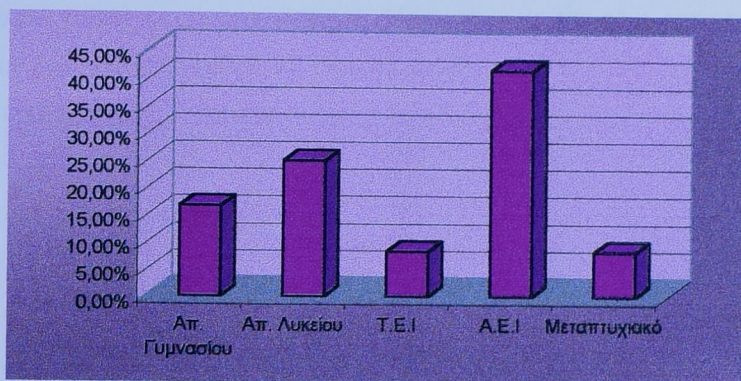
Το μορφωτικό επίπεδο του δεύτερου αγοριού των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτος Λυκείου με ποσοστό 33,33%. Ακολουθούν οι απόφοιτοι Δημοτικού και Γυμνασίου με το ίδιο ποσοστό 22,22% και τέλος οι απόφοιτοι Τεχνικού Λυκείου ή Τεχνικής Σχολής και όσοι έχουν πτυχίο Α.Ε.Ι. με το ίδιο ποσοστό 11,11%.

Διάγραμμα 9: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο του δεύτερου αγοριού παιδιού.

10. Μορφωτικό επίπεδο του πρώτου κοριτσιού των ερωτηθέντων.

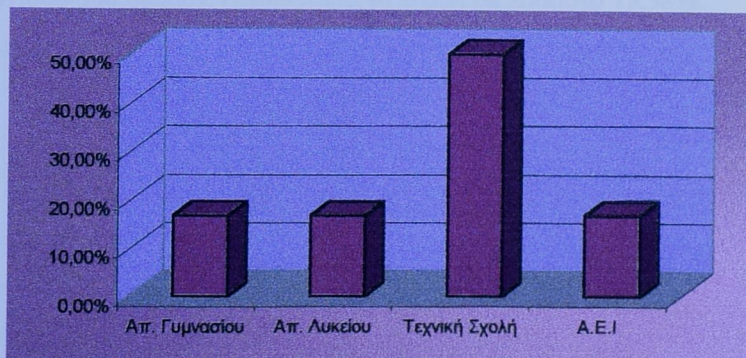
Το μορφωτικό επίπεδο του πρώτου κοριτσιού των περισσότερων γυναικών είναι όσες έχουν πτυχίο Α.Ε.Ι. με ποσοστό 41,67%. Μετά έρχονται οι απόφοιτοι Λυκείου με ποσοστό 25%. Ακολουθούν οι απόφοιτοι Γυμνασίου με ποσοστό 16,67% και τέλος όσες έχουν πτυχίο Τ.Ε.Ι. και μεταπτυχιακό τίτλο με ίδιο ποσοστό 8,33%.

Διάγραμμα 10: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο του πρώτου κοριτσιού.

11. Μορφωτικό επίπεδο του δεύτερου κοριτσιού των ερωτηθέντων.

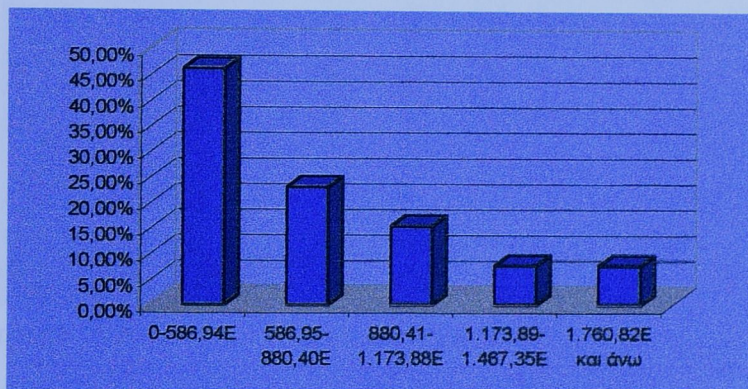
Το μορφωτικό επίπεδο του δεύτερου κοριτσιού των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτοι Τεχνικού Λυκείου ή Τεχνική Σχολής με ποσοστό 50%. Ακολουθούν οι απόφοιτοι του Γυμνασίου, Λυκείου και όσες έχουν πτυχίο Α.Ε.Ι. με το ίδιο ποσοστό 16,67%.

Διάγραμμα 11: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο του δεύτερου κοριτσιού.

12. Οικογενειακό μηνιαίο εισόδημα των ερωτηθέντων.

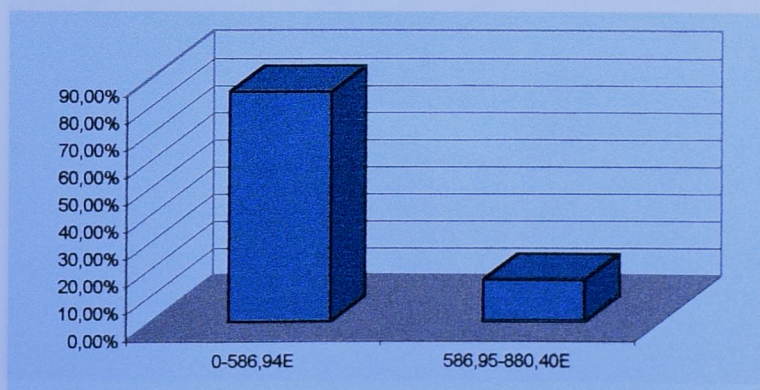
Το οικογενειακό μηνιαίο εισόδημα των περισσότερων γυναικών ανέρχεται μέχρι 200.000δρχ. (586,94 ευρώ) με ποσοστό 46,15%. Μετά έρχονται όσες έχουν 201.000-300.000δρχ. (586,95-880,40 ευρώ) με ποσοστό 23,08%. Ακολουθούν όσες έχουν 301.000-400.000δρχ. (880,41-1.173,88 ευρώ) με ποσοστό 15,38% και τέλος με ίδιο ποσοστό 7,69% όσες έχουν 401.000-500.000δρχ. (1.173,89-1.467,35 ευρώ) και όσες έχουν άνω των 600.000δρχ. (1.1760,82 ευρώ).

Διάγραμμα 12: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το συνολικό εισόδημα.

13. Μηνιαίο εισόδημα από την τέχνη των ερωτηθέντων.

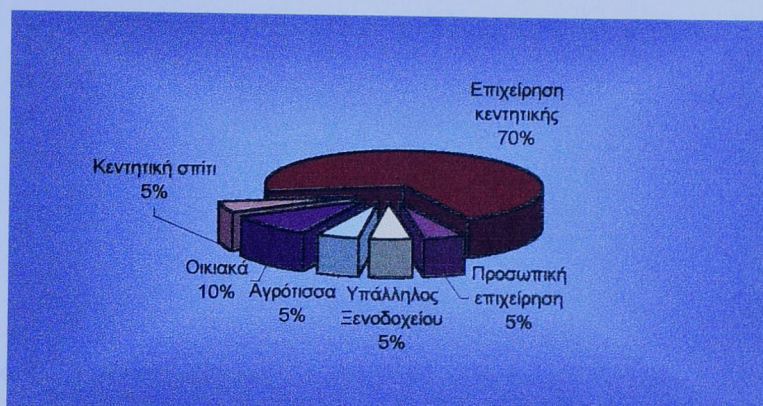
Το μηνιαίο εισόδημα από την τέχνη, της πλειοψηφίας των γυναικών, ανέρχεται μέχρι 200.000δρχ. (586,94 ευρώ) με ποσοστό 84,62%. Ακολουθούν όσες έχουν 201.000-300.000δρχ. (586,95-880,40 ευρώ) με ποσοστό 15,38%.

Διάγραμμα 13: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το εισόδημα, που προέρχεται από την τέχνη αυτή.

14. Κύρια απασχόληση των ερωτηθέντων.

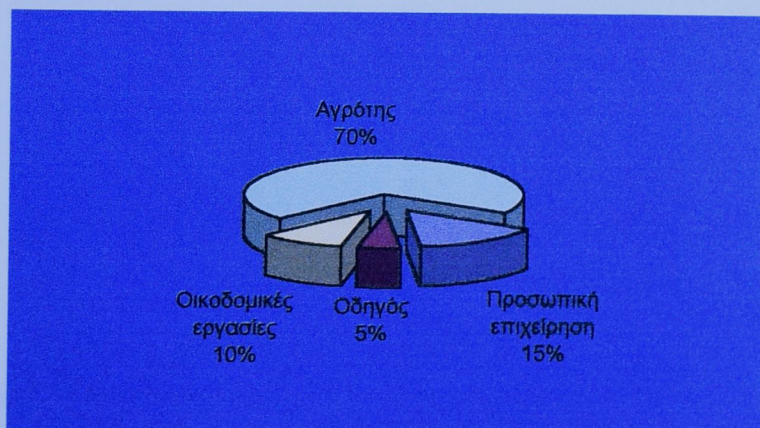
Η κύρια απασχόληση της πλειονοψηφίας των γυναικών είναι η επιχείρηση κεντητικής με ποσοστό 70%. Μετά έρχονται όσες ασχολούνται με τα οικιακά με ποσοστό 10%. Ακολουθούν όσες έχουν προσωπική επιχείρηση, είναι υπάλληλοι ξενοδοχείου, αγρότισσες και νοικοκυρές με ποσοστό 5%.

Διάγραμμα 14: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση την κύρια απασχόληση.

15. Απασχόληση του πατέρα των ερωτηθέντων.

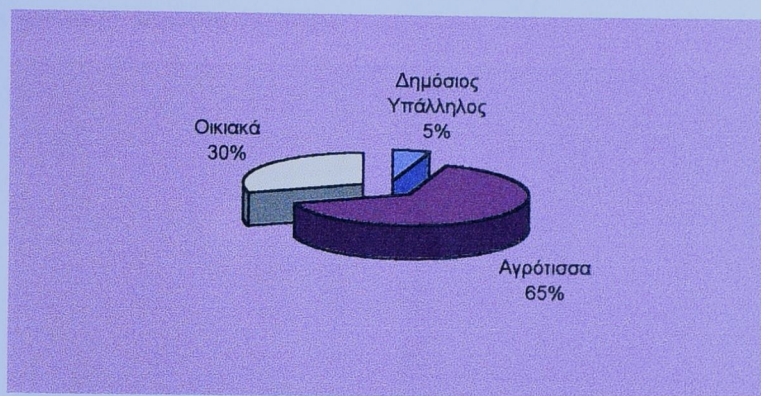
Η απασχόληση του πατέρα των περισσότερων γυναικών είναι αγρότης με ποσοστό 70%. Μετά έρχονται όσοι έχουν προσωπική επιχείρηση με ποσοστό 15%. Ακολουθούν όσοι κάνουν οικοδομικές εργασίες με ποσοστό 10% και τέλος όσοι είναι οδηγοί με ποσοστό 5%.

Διάγραμμα 15: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το επάγγελμα του πατέρα.

16. Απασχόληση της μητέρας των ερωτηθέντων.

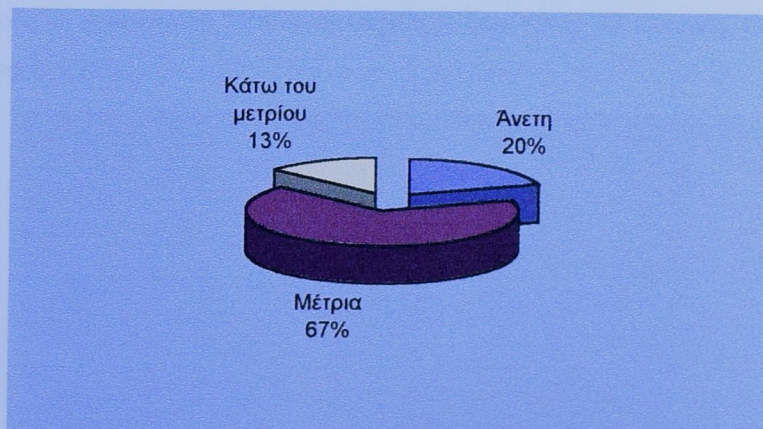
Η απασχόληση της μητέρας των περισσότερων γυναικών είναι αγρότισσες με ποσοστό 65%. Ακολουθούν όσες ασχολούνται με τα οικιακά με ποσοστό 30% και τέλος όσες είναι Δημόσιοι υπάλληλοι με ποσοστό 5%.

Διάγραμμα 16: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το επάγγελμα της μητέρας.

17. Οικονομική κατάσταση της οικογένειας των ερωτηθέντων.

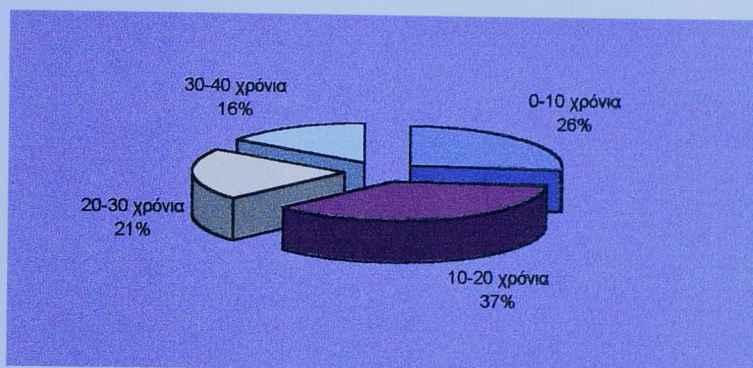
Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας των περισσότερων γυναικών είναι μέτρια με ποσοστό 66,67%. Ακολουθούν όσες είναι άνετη η οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους με ποσοστό 20% και τέλος όσες είναι κάτω του μετρίου η οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους με ποσοστό 13,33%.

Διάγραμμα 17: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση την οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

18. Χρόνια απασχόλησης των ερωτηθέντων με την τέχνη τους.

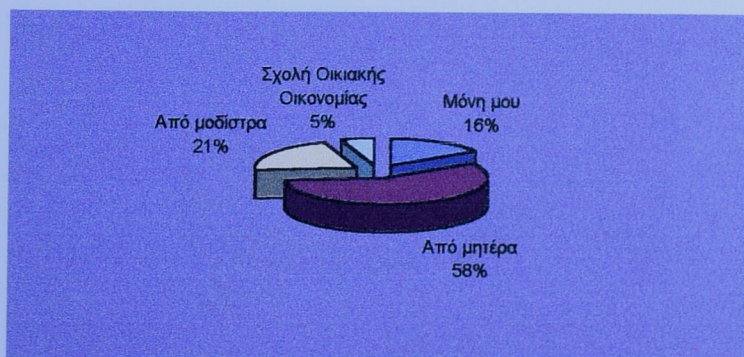
Οι περισσότερες γυναίκες ασχολούνται με τις τέχνες που εξετάζουμε δέκα με είκοσι χρόνια με ποσοστό 36,84%. Μετά έρχονται όσες ασχολούνται από είκοσι με τριάντα χρόνια με ποσοστό 21,05% και τέλος όσες ασχολούνται από τριάντα με σαράντα χρόνια με ποσοστό 15,79%.

Διάγραμμα 18: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση τα χρόνια, που ασχολούνται με αυτήν την τέχνη.

19. Από ποιόν έμαθαν την τέχνη τους οι ερωτηθέντες.

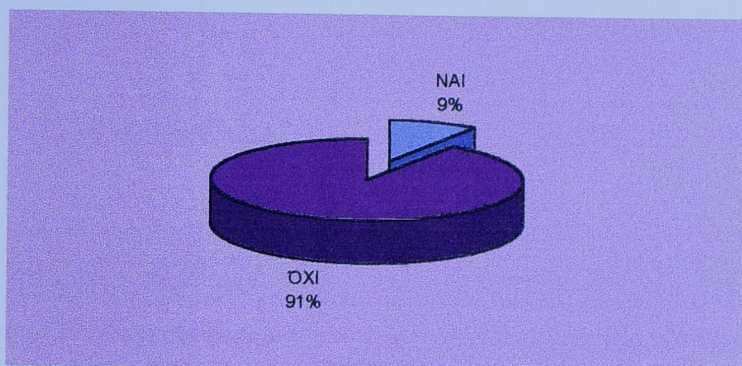
Στις περισσότερες γυναίκες την τέχνη που ασχολούνται τους την έμαθε η μητέρα τους με ποσοστό 57,89%. Μετά έρχονται όσες έμαθαν την τέχνη τους από μοδίστρα ή κεντήστρα με ποσοστό 21,05%. Ακολουθούν όσες έμαθαν την τέχνη μόνες τους με ποσοστό 15,79% και τέλος όσες πήγαν σε σχολή Οικιακής Οικονομίας με ποσοστό 5,26%.

Διάγραμμα 19: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το από ποιόν έμαθαν αυτήν την τέχνη.

20. Παρακολούθηση σε επιμορφωτικά σεμινάρια.

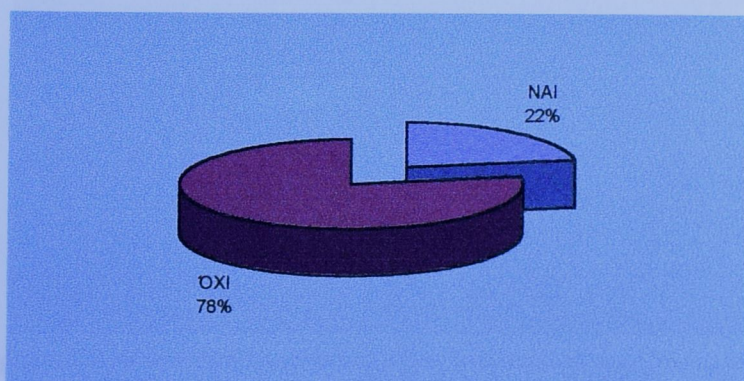
Οι περισσότερες γυναίκες δεν έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικά σεμινάρια για την τέχνη που ασχολούνται με ποσοστό 90,91%, οι υπόλοιπες έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικά σεμινάρια σχετικά με την τέχνη τους με ποσοστό 9,09%.

Διάγραμμα 20: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με την παρακολούθηση επιμορφωτικών σεμιναρίων σχετικά με τις γυναικείες τέχνες.

21. Αν οι ερωτηθέντες ήταν εκπαιδευτριες στα επιμορφωτικά σεμινάρια.

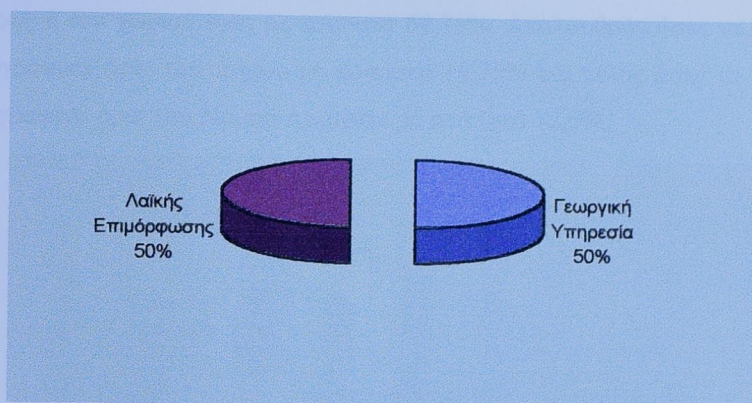
Οι περισσότερες γυναίκες δεν ήταν εκπαιδευτριες στα επιμορφωτικά σεμινάρια με ποσοστό 77,78%, οι υπόλοιπες ήταν εκπαιδευτριες στα επιμορφωτικά σεμινάρια σχετικά με τις τέχνες που εξετάζουμε με ποσοστό 22,22%. Όσες ήταν εκπαιδευτριες στα επιμορφωτικά σεμινάρια πληρώνονταν όλες.

Διάγραμμα 21: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με το αν ήταν εκπαιδευτριες σ' αυτά τα σεμινάρια.

22. Ποιοι ήταν οι φορείς που οργάνωσαν αυτά τα σεμινάρια.

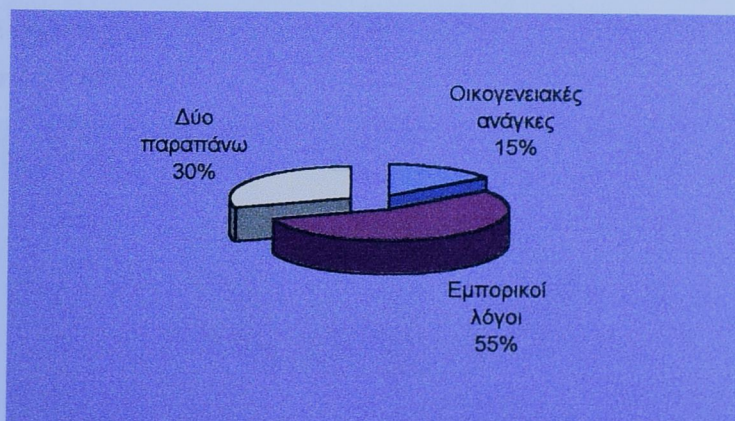
Οι φορείς που οργάνωναν αυτά τα επιμορφωτικά σεμινάρια ήταν της Γεωργικής Υπηρεσίας και της Λαϊκής Επιμόρφωσης με ίδιο ποσοστό 50%.

Διάγραμμα 22: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση τον φορέα οργάνωσης των σεμιναρίων.

23. Λόγος εργασίας των ερωτηθέντων.

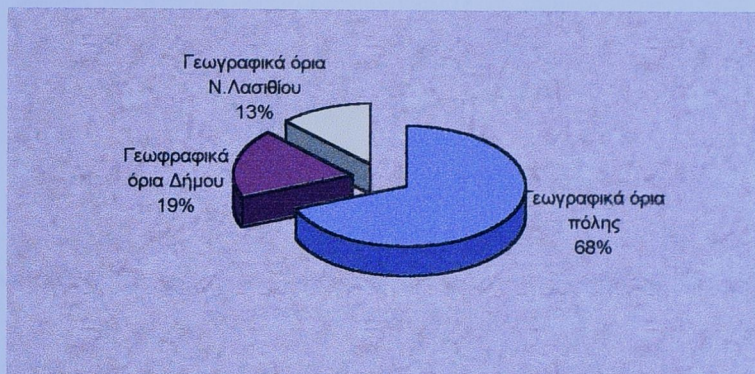
Ο λόγος που εργάζονται οι περισσότερες γυναίκες είναι εμπορικός με ποσοστό 55%. Ακολουθούν όσες έχουν λόγο την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας και εμπορικούς λόγους με ποσοστό 30% και τέλος μόνο το 15% των γυναικών έχουν λόγο την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας.

Διάγραμμα 23: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με τον λόγο εργασίας.

24. Τόπος διάθεσης των προϊόντων.

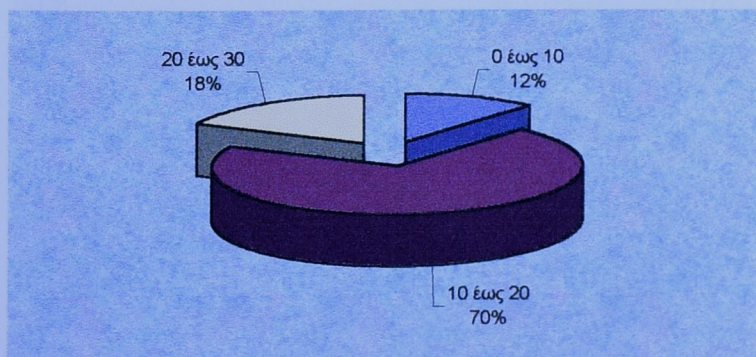
Όσες έχουν εμπορικούς λόγους που ασχολούνται με τις τέχνες που εξετάσουμε, οι περισσότερες διαθέτουν τα προϊόντα τους στα γεωγραφικά όρια της πόλης τους ή του χωριού τους με ποσοστό 68,75%. Ακολουθούν όσες τα διαθέτουν στα γεωγραφικά όρια του Δήμου με ποσοστό 18,75% και τέλος όσες τα διαθέτουν στα γεωγραφικά όρια του Νομού Λασιθίου με ποσοστό 12,5%.

Διάγραμμα 24: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση τον τόπο διάθεσης των προϊόντων.

25. Ηλικία έναρξης των ερωτηθέντων με την τέχνη τους.

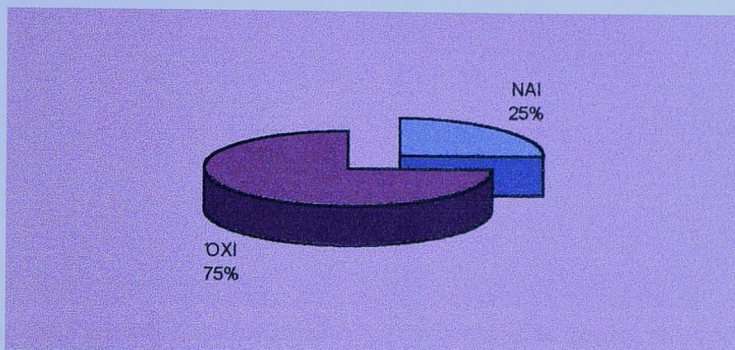
Οι περισσότερες γυναίκες ασχολούνται με τις τέχνες που εξετάζουμε, σε ηλικία δέκα με είκοσι χρονών με ποσοστό 70,59%. Ακολουθούν όσες ήταν σε ηλικία είκοσι με τριάντα χρονών με ποσοστό 17,65% και τέλος σε ηλικία μέχρι δέκα χρονών με ποσοστό 11,76%.

Διάγραμμα 25: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με την ηλικία, που ξεκινούν να ασχολούνται οι γυναίκες με την τέχνη αυτή στην περιοχή.

26. Η χρησιμοποίηση ντόπιας παραγωγής πρώτων υλών.

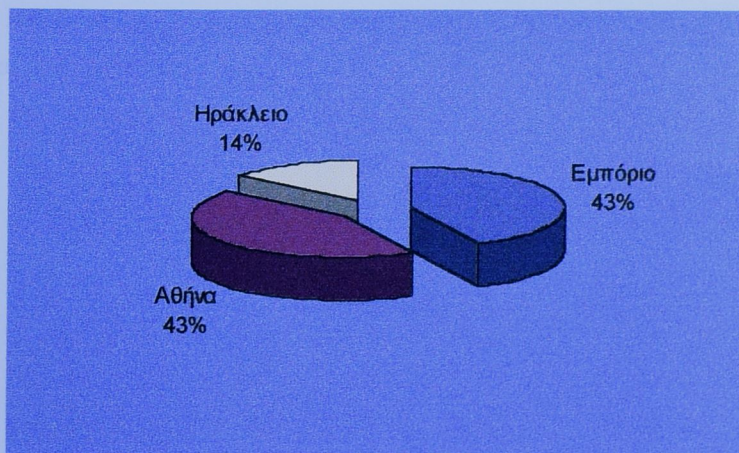
Οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιούν οι περισσότερες γυναίκες δεν ντόπιας παραγωγής με ποσοστό 75%. Ακολουθούν όσες χρησιμοποιούν πρώτες ύλες ντόπιας παραγωγής με ποσοστό 25%.

Διάγραμμα 26: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση την χρησιμοποίηση υλών ντόπιας παραγωγής.

27. Τόπος προέλευσης των πρώτων υλών

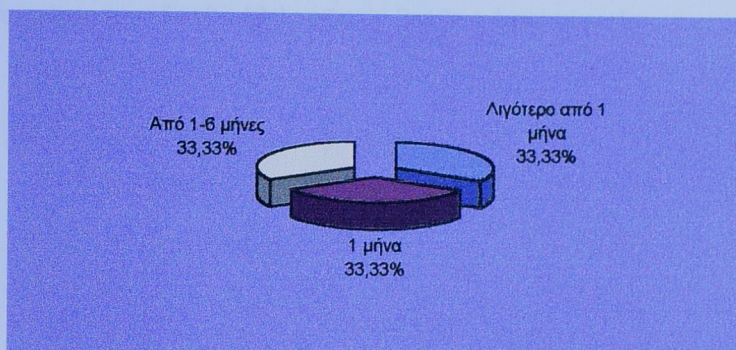
Οι περισσότερες γυναίκες προμηθεύονται τις πρώτες ύλες από το εμπόριο, όσες εργάζονται στο σπίτι, και από την Αθήνα, όσες έχουν επιχείρηση, με ποσοστό 42,86%. Ακολουθούν όσες προμηθεύονται τις πρώτες ύλες από το Ηράκλειο με ποσοστό 14,29%.

Διάγραμμα 27: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με τον τόπο προέλευσης των πρώτων υλών.

28. Χρόνος κατασκευής ενός προϊόντων.

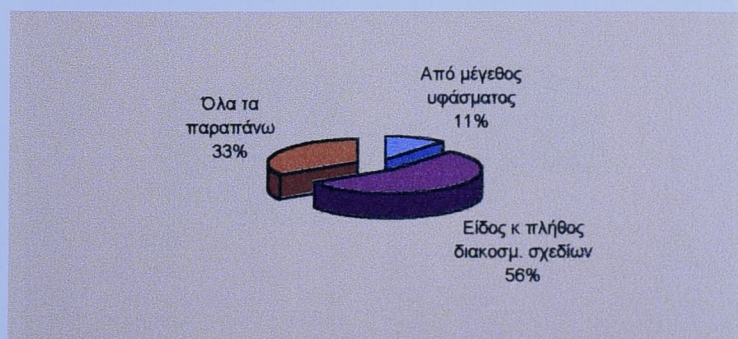
Ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντος κεντητικής ή υφαντικής είναι λιγότερος από ένα μήνα ή ένα μήνα ή από ένα μήνα μέχρι έξι μήνες με το ίδιο ποσοστό 33,33%.

Διάγραμμα 28: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με το χρόνο, που χρειάζεται για να κατασκευαστεί ένα προϊόν.

29. Από τι εξαρτάται ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντων.

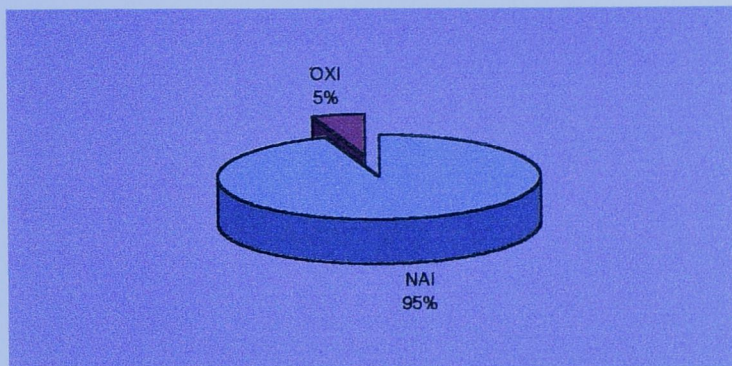
Ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντος σύμφωνα με την πλειοψηφία των γυναικών, ποσοστό 55,56%, εξαρτάται από το είδος και πλήθος των διακοσμητικών σχεδίων του. Με ποσοστό 33,33%, ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντος εξαρτάται από το μέγεθος του υφάσματος, από το είδος και πλήθος των διακοσμητικών σχεδίων και από την εποχή και τις δουλειές του σπιτιού. Ακολουθούν με ποσοστό 11,11%, οι γυναίκες που υποστηρίζουν ότι ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντος εξαρτάται από το μέγεθος του υφάσματος.

Διάγραμμα 29: Κατανομή ερωτηματολογίων, που αφορά από τι εξαρτάται ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντος.

30. Αν εργάζονται μόνες τους.

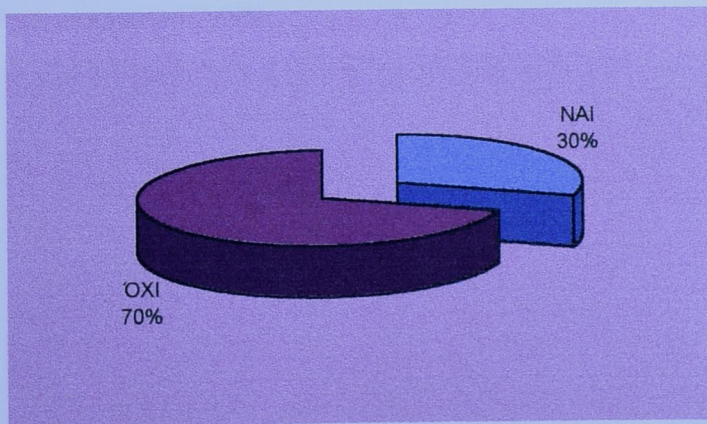
Η πλειοψηφία των γυναικών εργάζονται μόνες τους με ποσοστό 94,74% και μόνο το 5,26% των γυναικών έχει κάποια βοήθεια. Καμιά από τις γυναίκες που εργάζονται μόνες τους δεν θα ήθελε κάποια βοήθεια ή συνεργασία.

Διάγραμμα 30: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με το αν εργάζονται μόνες τους.

31. Αν υπάρχουν συνεχιστές των τεχνών.

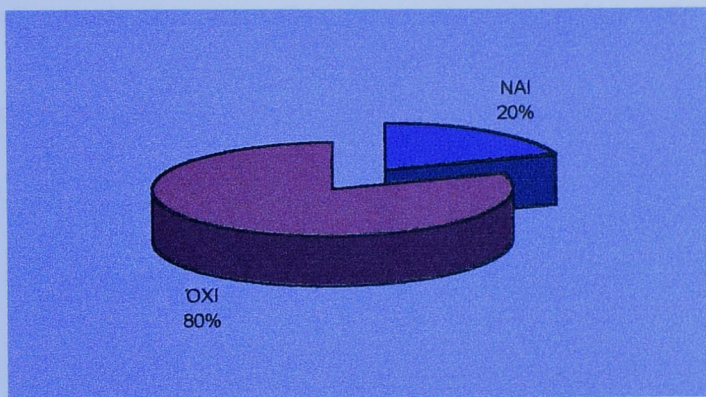
Η πλειοψηφία των γυναικών υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν συνεχιστές και ενδιαφέρον για τις τέχνες που εξετάζουμε με ποσοστό 70%, ενώ οι υπόλοιπες, ποσοστό 30%, υποστηρίζουν ότι υπάρχουν συνεχιστές και ενδιαφέρον για τις τέχνες αυτές.

Διάγραμμα 31: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με το αν υπάρχουν συνεχιστές και ενδιαφέρον για την τέχνη αυτή.

32. Αν θέλουν τα παιδιά των ερωτηθέντων να συνεχίσουν την τέχνη τους.

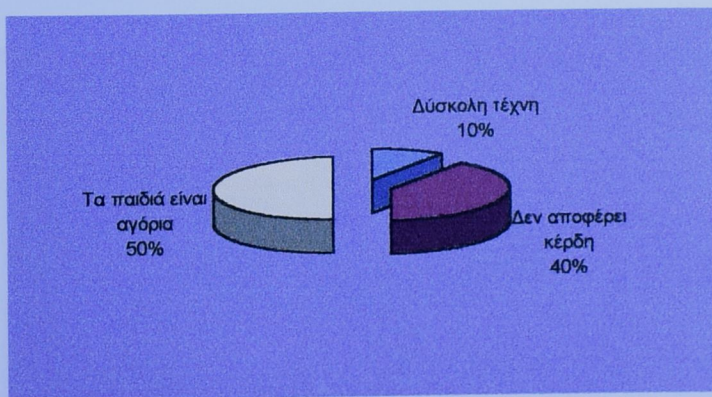
Η πλειοψηφία των γυναικών δεν θέλει τα παιδιά τους να συνεχίσουν την τέχνη τους με ποσοστό 80% και μόνο το 20% των γυναικών θέλει να συνεχίσουν τα παιδιά τους την τέχνη τους.

Διάγραμμα 32: Κατανομή ερωτηματολογίων ανάλογα με το αν ήθελαν τα παιδιά τους να ασχοληθούν με την τέχνη αυτή.

33. Για ποιο λόγο δεν θέλουν τα παιδιά τους να συνεχίσουν την τέχνη τους.

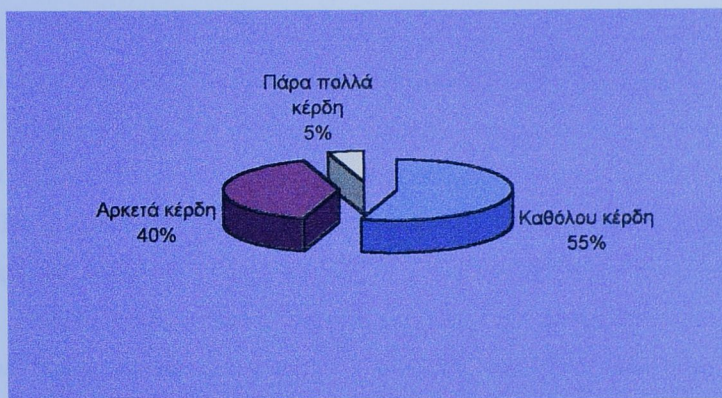
Το ποσοστό των γυναικών που δεν θέλει τα παιδιά τους να συνεχίσουν την τέχνη τους είναι γιατί τα παιδιά τους είναι αγόρια με ποσοστό 38,46%. Άλλος λόγος είναι ότι η τέχνη τους δεν αποφέρει κέρδη με ποσοστό 30,77% και τέλος ότι είναι δύσκολη τέχνη με ποσοστό 7,69%.

Διάγραμμα 33: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση τους λόγους, που δεν θα ήθελαν τα παιδιά τους να ασχοληθούν με την τέχνη αυτή.

34. Κατά πόσο αποφέρει η τέχνη τους κέρδη.

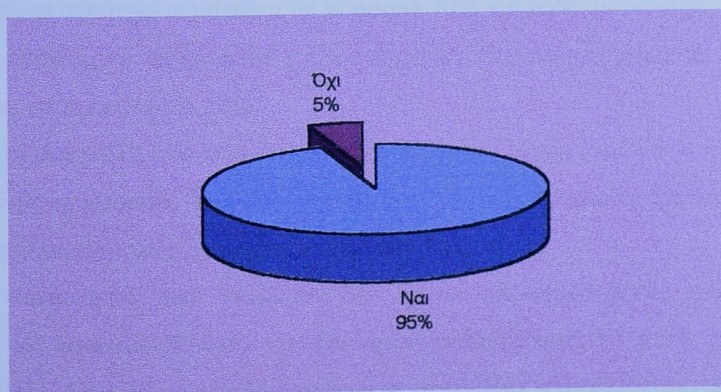
Η πλειοψηφία των γυναικών υποστηρίζει ότι η τέχνη με την οποία ασχολούνται δεν αποφέρει καθόλου κέρδη με ποσοστό 55%. Ακολουθούν, με ποσοστό 40%, οι γυναίκες που υποστηρίζουν ότι η τέχνη τους αποφέρει αρκετά κέρδη και τέλος αυτές που υποστηρίζουν ότι αποφέρει πάρα πολλά κέρδη με ποσοστό 5%.

Διάγραμμα 34: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το κατά πόσο κερδοφόρα είναι η απασχόληση αυτή.

35. Αν πρέπει να συνεχιστεί η τέχνη τους.

Η πλειοψηφία των γυναικών πιστεύει ότι πρέπει να συνεχιστεί η τοπική παράδοση στις τέχνες αυτές με ποσοστό 95%, ενώ το 5% των γυναικών δεν το πιστεύει.

Διάγραμμα 35: Κατανομή ερωτηματολογίων με βάση το αν πρέπει να συνεχιστεί η τοπική παράδοση στον τομέα αυτό.

5.4. Διαπιστώσεις.

Από την έρευνα που διεξήχθη στα πλαίσια της εργασίας διαπιστώνουμε ότι τα ερωτηματολόγια συμπλήρωσαν γυναίκες, οι οποίες είναι ηλικία 36-45 και 46-59 με το ίδιο ποσοστό 40%. Ο τόπος καταγωγής των περισσότερων γυναικών είναι από την Κριτσά με ποσοστό 45% και το ίδιο ο τόπος διαμονής τους με το ίδιο ποσοστό αλλά 45% είναι και το ποσοστό των γυναικών που έχουν τόπο διαμονής τους την Ιεράπετρα.

Όλες οι γυναίκες είναι παντρεμένες και οι περισσότερες έχουν μέχρι και δύο παιδιά με ποσοστό 65%. Το μορφωτικό επίπεδο των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτοι Δημοτικού με ποσοστό 70% και των γονιών τους το ίδιο με ποσοστό 47,37%. Το μορφωτικό επίπεδο του πρώτου αγοριού των περισσότερων γυναικών είναι απόφοιτος Λυκείου, με ποσοστό 27,78%, και του δεύτερου αγοριού το ίδιο με ποσοστό 33,33%. Του πρώτου κοριτσιού των περισσότερων γυναικών είναι πτυχιούχος Α.Ε.Ι. με ποσοστό 41,67% και του δεύτερου κοριτσιού απόφοιτος Τεχνικού Λυκείου ή Τεχνικής Σχολής με ποσοστό 50%.

Το οικογενειακό μηνιαίο εισόδημα των περισσότερων γυναικών ανέρχεται μέχρι 200.000δρχ. με ποσοστό 46,15%. Το ίδιο ισχύει και για το μηνιαίο εισόδημα από την τέχνη, της πλειοψηφίας των γυναικών με ποσοστό 84,62%.

Η κύρια απασχόληση της πλειοψηφίας των γυναικών είναι επιχείρηση κεντητικής με ποσοστό 70%. Το επάγγελμα των γονιών της πλειοψηφίας των γυναικών είναι αγρότης/ αγρότισσα με ποσοστά 70% και 65%, αντίστοιχα.

Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας της πλειοψηφίας των γυναικών είναι μέτρια με ποσοστό 66,67%.

Οι περισσότερες γυναίκες ασχολούνται με την τέχνη τους γύρω στα δέκα με είκοσι χρόνια με ποσοστό 36,84% και η πλειοψηφία των γυναικών έμαθαν την τέχνη τους από την μητέρα τους με ποσοστό 57,89%.

Η πλειοψηφία των γυναικών δεν έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικά σεμινάρια με ποσοστό 90,91% και δεν ήταν εκπαιδύτριες σ' αυτά με ποσοστό 77,78%. Όλες όσες ήταν εκπαιδύτριες στα σεμινάρια πληρώνονταν. Φορείς των σεμιναρίων αυτών ήταν η Γεωργική Υπηρεσία με τη Λαϊκή Επιμόρφωση, με το ίδιο ποσοστό 50%.

Ο λόγος που εργάζονται, η πλειοψηφία των γυναικών, είναι εμπορικός με ποσοστό 55% και η πλειοψηφία των γυναικών διαθέτουν τα προϊόντα τους στα γεωγραφικά όρια της πόλης ή του χωριού με ποσοστό 68,75%.

Η πλειοψηφία των γυναικών αρχίζουν να ασχολούνται με τις τέχνες αυτές σε ηλικία δέκα με είκοσι χρονών με ποσοστό 70,59%.

Η πλειοψηφία των γυναικών χρησιμοποιεί πρώτες ύλες που δεν είναι ντόπιας παραγωγής με ποσοστό 75%. Αλλά τις προμηθεύεται από το εμπόριο (όσες ασχολούνται με την τέχνη αυτή στο σπίτι) και από την Αθήνα (όσες έχουν επιχείρηση) με το ίδιο ποσοστό 42,86%.

Ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντος κυμαίνεται λιγότερο από ένα μήνα ή ένα μήνα ή ένα με έξι μήνες με το ίδιο ποσοστό 33,33%. Η πλειοψηφία των γυναικών υποστηρίζει ότι ο χρόνος κατασκευής ενός προϊόντος εξαρτάται από το είδος και το πλήθος των διακοσμητικών σχεδίων με ποσοστό 55,56%.

Η πλειοψηφία των γυναικών εργάζονται μόνες τους με ποσοστό 94,74% και δεν θέλουν κάποια βοήθεια ή συνεργασία.

Η πλειοψηφία των γυναικών δεν βλέπουν να υπάρχουν συνεχιστές και ενδιαφέρον για την τέχνη τους με ποσοστό 70% και δεν θα ήθελαν τα παιδιά τους να ασχοληθούν με την τέχνη τους με ποσοστό 80%. Ο λόγος είναι ότι τα παιδιά τους είναι αγόρια με ποσοστό 38,46%.

Η πλειοψηφία των γυναικών κρίνει ότι η τέχνη τους δεν αποφέρει καθόλου κέρδη από οικονομική άποψη με ποσοστό 55%. Τέλος η πλειοψηφία των γυναικών πιστεύει ότι πρέπει να συνεχιστεί η τοπική παράδοση στην τέχνη τους με ποσοστό 95%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από τη διεξαγωγή αυτής της εργασίας προκύπτει το κύριο συμπέρασμα ότι οι παραδοσιακές γυναικείες τέχνες, έπαψαν να προσελκύουν το ενδιαφέρον των γυναικών για πολλούς λόγους.

Όσον αφορά την υφαντική, ο κυριότερος λόγος είναι η βιομηχανική ανάπτυξη που προσφέρει πλέον στις γυναίκες απλόχερα όλα τα προϊόντα της υφαντικής και έτσι δεν υπάρχει ιδιαίτερος λόγος να συνεχίσουν την τέχνη της υφαντικής, η οποία κατά κανόνα ήταν μια επίπονη και δύσκολη τέχνη, ιδιαίτερα ως προς την προετοιμασία των υφαντικών υλών²⁸⁸.

Ένας άλλος λόγος, επίσης σημαντικός, είναι η κατάργηση της προίκας, η οποία παλαιότερα υποχρέωνε την κοπέλα να ασχολείται με την τέχνη αυτή. Σήμερα οι κοπέλες δεν υποχρεώνονται στην άσκηση αυτής της τέχνης, διότι θεωρείται ξεπερασμένη και όχι απαραίτητη. Στρέφουν πια το ενδιαφέρον τους στην επαγγελματική τους εξέλιξη. Ακόμη, τα σύγχρονα κορίτσια δεν ασχολούνται με την υφαντική τέχνη διότι απαιτεί χρόνο, αφοσίωση, υπομονή και επιμονή, που δεν διαθέτουν τα κορίτσια λόγω του γρήγορου ρυθμού ζωής τους και των υποχρεώσεών τους απέναντι στη σύγχρονη κοινωνία, η οποία τα θέλει εφοδιασμένα με δεξιότητες που απέχουν πολύ από την υφαντική²⁸⁹.

Από την έρευνα διαπιστώνουμε ότι η υφαντική τέχνη χάνεται σιγά-σιγά αφήνοντας πίσω της έργα τέχνης, κάποια από τα οποία σώζονται σε μουσεία, σε ιδιωτικές συλλογές και σε σπίτια και μας θυμίζουν την παράδοσή μας στην τέχνη αυτή. Σήμερα με την υφαντική τέχνη ασχολούνται γυναίκες σε μεγάλη ηλικία και ο αριθμός τους είναι λίγος. Ειδικότερα, στην περιοχή που μελετάμε, σύμφωνα με την έρευνα και τις προφορικές μαρτυρίες των υφαντριών, σήμερα την υφαντική τέχνη ασκούν γύρω στις δέκα γυναίκες στο χωριό Κρούστα και άλλες τόσες στο χωριό Κριτσά του δήμου Αγίου Νικολάου, μία στο χωριό Κεντρί κι άλλη μία στο χωριό Καλαμαύκα (σύμφωνα με την προηγούμενη έρευνα) του δήμου Ιεράπετρας. Με αυτά τα στοιχεία είναι βέβαιη η εξαφάνιση αυτής της τέχνης στην εξεταζόμενη εποχή, όσο αισιόδοξοι κι αν είμαστε²⁹⁰.

²⁸⁸ Βλέπε Ιστορία Υφαντικής, σσ.14-15.

²⁸⁹ Ό.π.

²⁹⁰ Ό.π.

Η κεντητική τέχνη, σύμφωνα με την έρευνα, προσελκύει το ενδιαφέρον περισσότερων γυναικών. Η άσκησή της είναι εμφανής στην εξεταζόμενη περιοχή και γίνεται συχνά για εμπορικούς λόγους. Από την έρευνα παρατηρούμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων της Κριτσάς ασκούν επαγγελματικά την κεντητική τέχνη. Αρκετά όμως από τα προϊόντα της κεντητικής που εμπορεύονται δεν είναι δικιάς τους κατασκευής αλλά τα προμηθεύονται από χώρες της Ανατολής, όπου τα εργατικά χέρια είναι φθηνότερα και έτσι τα προϊόντα είναι προσιτά στους ξένους επισκέπτες, οι οποίοι ενδιαφέρονται για τα τοπικά χειροποίητα κεντήματα, αλλά τα θέλουν σε φθηνή τιμή. Η απαίτηση τους αυτή δεν είναι πραγματοποιήσιμη, διότι το χειροποίητο θέλει «δουλειά», από άποψη τεχνικής, γεγονός το οποίο καθιστά το προϊόν ακριβό και δύσκολο στην πώλησή του²⁹¹.

Χειροποίητα κεντήματα συναντώνται σήμερα στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και της Ιεράπετρας περισσότερο στο στολισμό του νυφικού κρεβατιού με λευκά κεντημένα σεντόνια, μαξιλάρια, κουρτίνες και των τραπεζιών με λευκά κεντημένα λινά τραπεζομάντιλα. Μόνο στην περίπτωση του γάμου διατηρείται, ιδιαίτερα στα χωριά, το έθιμο της προίκας, ως προς το στολισμό του κρεβατιού και του σπιτιού με κεντήματα και πλεκτά. Αυτός είναι ίσως και ο λόγος που εξακολουθούν να ασκούν την κεντητική επαγγελματικά ή στο σπίτι κάποιες γυναίκες, αποκτώντας από την τέχνη αυτή κάποιο εισόδημα, για «χαρτζιλίκι», όπως το ανέφεραν μερικές από αυτές²⁹².

Σημαντικό είδος κεντήματος, το οποίο συναντήσαμε στην περιοχή που εξετάζουμε, ιδιαίτερα στην Ιεράπετρα, είναι οι κρητικές *δεσιές*, τις οποίες κατασκευάζουν λίγες γυναίκες που έχουν εξαιρετικές δεξιότητες αφού πρέπει να είναι πολύ προσεχτικές, υπομονετικές και συγκεντρωμένες στο τρόπο πλέξιματος των κλωστών, με τη βοήθεια των χεριών τους, ώστε να σχηματίσουν τους κόμπους, οι οποίοι με κατάλληλο συνδυασμό θα δώσουν το τελικό προϊόν, τη *δεσιά*, η οποία μάλλον θα χαθεί διότι την ασκούν λίγες γυναίκες²⁹³.

Από την άλλη μεριά το πλέξιμο είναι η πιο γνωστή και διαδεδομένη τέχνη στην εξεταζόμενη περιοχή και μεγάλη εμφάνιση στα χωριά της περιοχής που εξετάζουμε. Σήμερα, με το πλέξιμο ασχολούνται από μικρές ηλικίες, όσο τους

²⁹¹ Βλέπε Κεφάλαιο 2^ο, σ.50 και Κεφάλαιο 3^ο, σ.69.

²⁹² Βλέπε Κεφάλαιο 2^ο, σ.50 και Παράρτημα Ι, Β. Κεντητική, σ.24

²⁹³ Βλέπε Κεφάλαιο 2^ο, σ 62.

επιτρέπει ο χρόνος τους αλλά το πλέξιμο με βελονάκι δεν θέλει τόσο χρόνο όσο η υφαντική και η κεντητική αλλά την ίδια αφοσίωση και προσοχή²⁹⁴.

Από την έρευνα διαπιστώσαμε ότι από τις γυναικείες παραδοσιακές τέχνες αυτή που σιγά-σιγά χάνεται είναι η υφαντική και ακολουθεί η κεντητική, διότι πρώτον οι γυναίκες που ασκούν αυτές τις τέχνες είναι μεγάλες σε ηλικία και λίγες και κατά δεύτερον δεν θέλουν τα παιδιά τους να συνεχίζουν την τέχνη τους, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν υπάρχει ενδιαφέρον των γυναικών να ασχοληθούν με αυτές τις τέχνες. Η κεντητική έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον των γυναικών να ασχοληθούν με αυτή, αλλά ο κύριος λόγος που ασκείται ακόμα σήμερα είναι επειδή μέσω αυτής στολίζεται το νυφικό κρεβάτι, κατά κύριο λόγο, και μετά το υπόλοιπο σπίτι χωρίς να είναι απαραίτητο. Ίσως, όταν χαθεί το έθιμο αυτό να μην είναι πια αναγκαία η άσκηση της κεντητικής τέχνης και να χαθεί κι αυτή. Η μόνη που μέχρι στιγμή δεν έχει δείξει δείγματα εγκατάλειψης είναι η πλεκτική²⁹⁵.

Την δεκαετία του '90, είχαν γίνει προσπάθειες από τη Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (Ν.Ε.Λ.Ε) για να διατηρηθούν και να συνεχιστούν οι γυναικείες παραδοσιακές τέχνες και άλλες τέχνες στο Νομό Λασιθίου. Το Τμήμα Λαϊκής Επιμόρφωσης είχε διοργανώσει κάποια επιμορφωτικά προγράμματα σχετικά με την υφαντική και κεντητική τέχνη, ώστε να γίνουν γνωστές αυτές οι τέχνες και δείξει την τεχνική τους σε όποια ενδιαφερόταν. Ο ρόλος των προγραμμάτων αυτών ήταν κυρίως επαγγελματικός και όχι ενημερωτικός. Στο κάθε πρόγραμμα συμμετείχαν γύρω στα 15-25 άτομα ανεξαρτήτως ηλικίας. Τα προγράμματα αυτά σταμάτησαν λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος και έλλειψης χρημάτων, γίνονται όμως κάποιες ενέργειες για να ξαναγίνουν. Παρόλα αυτά, αρκετά άτομα μετά την λήξη των προγραμμάτων ασχολήθηκαν επαγγελματικά με το αντικείμενο του προγράμματος τους²⁹⁶.

Παρόμοια προγράμματα διοργανώθηκαν από το τμήμα της Γεωργικής Ανάπτυξης στο δήμο Ιεράπετρας, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες των κεντήστρων και του υπεύθυνου του τμήματος, κύριο Χαϊτα Μιχάλη. Τα προγράμματα αυτά έχουν σταματήσει τα τελευταία πέντε με επτά χρόνια λόγω κατάργησης της θέσης του υπαλλήλου του τμήματος Αγροτικής Οικονομίας, της κυρίας Τζαγκαράκης Μαρίνας.

²⁹⁴ Βλέπε Κεφάλαιο 2^ο, σσ.66-68.

²⁹⁵ Βλέπε Κεφάλαιο 3^ο, σ.69.

²⁹⁶ Βλέπε Παράρτημα II.

Οι προσπάθειες που πρέπει να γίνουν, για να διατηρήσουμε την παράδοση σ' αυτές τις τέχνες στην εξεταζόμενη περιοχή είναι να οργανωθούν προγράμματα, τα οποία όμως θα έχουν και ενημερωτικό χαρακτήρα, να απευθύνονται σε γυναίκες που θα ήθελαν να ασχοληθούν με αυτές τις τέχνες για προσωπική τους χρήση. Καλό θα ήταν να γίνουν προγράμματα σχετικά με αυτές τις τέχνες για τους μαθητές ώστε, να γνωρίσουν την ιστορία, την τεχνική, τα υλικά και τα είδη τους και την εξέλιξή τους μέχρι σήμερα, και να πειστούν ότι αυτοί είναι οι κυριότεροι φορείς διατήρησης και συνέχισης αυτών των τεχνών.

Σε αυτή τη προσπάθεια ενεργός είναι ο ρόλος του καθηγητή της Οικιακής Οικονομίας, που θα φέρει σε επαφή τα παιδιά με την τοπική παραδοσιακή τέχνη και έτσι θα «ξυπνήσει» το ενδιαφέρον τους με την επίσκεψη τους σε λαογραφικά μουσεία του τόπου τους, με την εκπόνηση εργασιών σχετικά με τη τοπική τους παράδοση συλλέγοντας υλικό με βάση τις προφορικές μαρτυρίες και πρωτότυπο φωτογραφικό υλικό, και τέλος, με τη διοργάνωση εκθέσεων στο χώρο του σχολείου, όπου θα εκτεθούν όλα τα στοιχεία από την έρευνα τους και κυρίως το πρωτότυπο, όπως φωτογραφίες και αντικείμενα.

Σημαντικός μπορεί να είναι και ο ρόλος των λαογραφικών μουσείων, τα οποία είναι φορείς τοπικού παραδοσιακού πολιτισμού. Στην υπό εξέταση περιοχή υπάρχουν δύο λαογραφικά μουσεία. Συγκεκριμένα στην πόλη του Αγίου Νικολάου λειτουργεί κατά την τουριστική περίοδο το Λαογραφικό Μουσείο, το οποίο ιδρύθηκε το 1978 από την Πολιτιστική Εταιρεία Ανατολικής Κρήτης (ΠΕΑΚ), η οποία το διαχειρίζεται μέχρι σήμερα. Το Μουσείο στεγάζεται σε ένα από τα παλαιότερα κτίρια του Αγίου Νικολάου, δίπλα στη γέφυρα της λίμνης. Τον βασικό πυρήνα της συλλογής αποτελούν αντικείμενα κάθε είδους, δωρεά της Περιηγητικής Λέσχης Αγίου Νικολάου. Στην πορεία του χρόνου και μέχρι σήμερα η συλλογή εμπλουτίζεται διαρκώς με αντικείμενα που δωρίζονται στο Μουσείο ή αγοράζονται από τη διοίκηση της Εταιρείας.

Το Μουσείο περιέχει συλλογή αποτελούμενη από αυθεντικά και σπάνια δείγματα της κρητικής τέχνης, κυρίως υφαντά και κεντήματα, ορισμένα από τα οποία είναι μοναδικά, όπως το κιλίμι του εξώφυλλου της παρούσας εργασίας, που προέρχεται από την Κριτσά και χρονολογείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. (βλέπε φωτογραφικό υλικό)

Ένα δεύτερο μουσείο υφίσταται στο Ίστρο του Καλού Χωριού Αγίου Νικολάου, η Λαογραφική και Ιστορική Μουσειακή Συλλογή, στην οποία εκθέτονται

δείγματα του πολιτισμού και της ιστορίας του Καλού Χωριού και ανάμεσά τους διασώζονται δείγματα υφαντικής και κεντητικής της περιοχής.(βλέπε φωτογραφικό υλικό)

Όσον αφορά το δήμο Ιεράπετρας έγινε μια προσπάθεια συλλογής αντικειμένων ενός παραδοσιακού νοικοκυριού, και από αυτά δεν μπορούν να λείπουν τα υφαντά και κεντήματα, ώστε να ιδρυθεί ένα Λαογραφικό Μουσείο. Το Μουσείο βρίσκεται στο σχολείο του χωριού Βαϊνιά (3χλμ. έξω από την πόλη της Ιεράπετρας), το οποίο είναι κλειστό λόγω έλλειψης αριθμού παιδιών του χωριού και λειτουργεί μόνο τους δύο μήνες του καλοκαιριού κατά την διάρκεια των πολιτισμικών εκδηλώσεων του δήμου Ιεράπετρας, τα Κύρβεια. Η είσοδο του είναι ελεύθερη, αυτό δεν ισχύει στα παραπάνω Μουσεία, και η ύπαρξη του είναι γνωστή μόνο κατά την διάρκεια των Κυρβείων. Τον υπόλοιπο χρόνο είναι κλειστό κατά κύριο λόγο γιατί έχει υψηλό κόστος λειτουργίας, το οποίο η δημοτική αρχή δεν μπορεί να καλύψει.

Προτείνουμε την λειτουργία του Λαογραφικού Μουσείου όλο το χρόνο και την εγκατάστασή του σε διαφορετικό χώρο με καλύτερη υποδομή και εξοπλισμό. Σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή η αλλαγή χώρου τότε είναι απαραίτητο να γίνουν οι κατάλληλες αναβαθμίσεις ώστε ο χώρος αυτός να γίνει κατάλληλος να δεχθεί και να εκθέσει τα αντικείμενα του παραδοσιακού νοικοκυριού και της αγροτικής ζωής, όπως του ζευγαρίσματος και του αλωνίσματος.

Όσον αφορά τη βιωσιμότητα των τεχνών αυτών προτείνουμε:

1. Να γίνουν μαγαζιά που να απευθύνονται σε τουρίστες υψηλού εισοδήματος, οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή, με χειροποίητα αυθεντικά χειροτεχνήματα (είδη υφαντικής και κεντητικής) σε υψηλή τιμή.
2. Για τους τουρίστες και άλλους αγοραστές μεσαίου και μικρού εισοδήματος, να γίνουν οργανωμένες παραγγελίες κρητικών σχεδίων μπορεί κατά κύριο λόγο στην Άπω Ανατολή γιατί εκεί είναι χαμηλά ημερομίσθια και από εκεί τροφοδοτείται η παραγωγή, μέσω της τοπικής αυτοδιοίκησης. Σε αυτό το σκοπό θα βοηθούσε και η ίδρυση συνεταιρισμού γυναικών που ασχολούνται με τις τέχνες αυτές και σκοπός του θα είναι να υπερασπίσει τα συμφέρόντά τους και επιδίωξή του θα είναι να κάνει τα προϊόντα τους προσιτά στους καταναλωτές.

Το ότι επιζεί η παραδοσιακή χειροτεχνία στην ανατολική Κρήτη είναι σημαντικό. Αποτελεί πλούτο πολιτισμικό και οικονομικό που δεν πρέπει να χαθεί. Γι'

αυτό το λόγο πρέπει να γίνουν οργανωμένες προσπάθειες από τους αρμόδιους φορείς, που φέρουν την ευθύνη να κρατήσουν ζωντανή τη παράδοση του τόπου μας. Αυτοί είναι κυρίως η τοπική αυτοδιοίκηση, τα λαογραφικά μουσεία, οι καθηγητές της Οικιακής Οικονομίας και, τέλος, όλοι εμείς με τη συμμετοχή μας και το ενδιαφέρον μας για την πολιτισμική μας κληρονομιά. Ευελπιστώ μετά από την παρούσα εργασία να κινητοποιηθούν οι παραπάνω φορείς, ώστε να έχουμε το αναμενόμενο αποτέλεσμα, τη διαφύλαξη των παραδοσιακών γυναικείων τεχνών αλλά και βιώσιμη ανάπτυξη τους στον επαγγελματικό τομέα.

4. Εισαγωγή στην εθνική ιστορία της Ελλάδας.
5. Ανάπτυξη της εθνικής ιστορίας από το πέρασμα της χώρας.
6. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας από την εθνική ιστορία και την ιστορία της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας από την εθνική ιστορία.
7. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
8. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
9. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
10. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
11. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
12. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
13. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
14. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
15. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
16. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
17. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
18. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
19. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.
20. Ανάπτυξη της ιστορίας της Ελλάδας από το πέρασμα της χώρας.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

1. Μεριά: η λέξη αντιστοιχεί στους μηρούς του ανθρώπινου σώματος.
2. Κοράτσα: είναι ιταλική λέξη και σημαίνει θώρακας.
3. Λιγαδούρα: λένε στην Κρήτη κάθε δέσμη του στημονιού, που αποτελείται από 100 κλωστές. Κάθε λιγαδούρα υποδιαιρείται σε πέντε δεκάδια. Και κάθε δεκάδι σε είκοσι κλωστές. Τα δεκάδια σημειώνονται πάνω στη ράχη του χτενιού με σημαδάκια. Έτσι έχουμε χτένια από 30 μέχρι 90 δεκαδιών
4. Βαστάγια: είναι κλωστές ή μικρά σχοινιά.
5. Απλωσά: οι κλωστές από το πισάντι έως το χτένι.
6. Ανυφαντόκομπος: δένεται κατά ιδιάζοντα τρόπο με τη βοήθεια των νυχιών γι' αυτό λέγεται και νυχόκομπος. Ο κόμπος αυτός είναι λεπτός για να περνά από το χτένι.
7. Αλυσίδι: μακριά δέσμη νημάτων στημονιού στο δέσιμο.
8. Βασταγάκι: μικρή κλωστή ή μικρό σχοινί.
9. Διασίδι: το τακτοποιημένο και αραδιασμένο νήμα, που προορίζεται για στημόνι.
10. Ξεκινήστρα: είναι ένα κομμάτι υφάσματος που έχει το φάρδος του υφαντού.
11. Ρασίδι: παλτό με κουκούλα και είναι ράσινο (ολόμαλλο) και επειδή είναι πολύ χνουδάτο δε διαβρέχεται εύκολά από την βροχή.
12. Πατανία: υφαντό κλινοσκεπάσμα.
13. Βούργια: υφαντό σακίδιο που φέρεται στους ώμους αναρτημένο από λεπτά πλεκτά βατάγια.
14. Οκά: μονάδα βάρους ίση με 1200 γραμμάρια.
15. Φυραίνω: χάνω βάρος.
16. Κουράδια: το κοπάδι τα πρόβατα.
17. Μετόχια: τα χωράφια, οι αγροτικές καλλιέργειες.
18. Αποσπερίδες: λέγονται οι απογευματινές ώρες.
19. Απύρι: θειάφι.
20. Δράμια: μονάδα βάρους, το ένα τετρακοσιοστό της οκάς, δηλαδή τρία γραμμάρια.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ.1: Ο σκελετός του αργαλειού της Σοφίας Σιγανού (Διακρίνουμε τα ντοντόνια που κρέμονται στο άσπρο σχοινί του πيسانτιού).

Εικ.2: Το μπροστάντι του αργαλειού της Σοφίας Σιγανού, στο οποίο τυλίγεται το έτοιμο υφαντό.

Εικ.3: Το μπροστάντι του αργαλειού της Ειρήνης Αλέξη (Διακρίνεται ο γκάρδιος ή το γκάρδι, το καλάμι που είναι τοποθετημένο πάνω στο μπροστάντι).

Εικ.4: Η μπροστινή όψη του αργαλειού της Σοφίας Δατσέρη (Διακρίνεται δεξιά ο μικρός σφίχτης)

Εικ.5: Ο μεγάλος σφίχτης του αργαλειού της Ειρήνης Αλέξη (Στο βάθος της εικόνας).

Εικ.6: Ο αργαλειός της Ειρήνης Αλέξη (Διακρίνεται το πέταλο, το χτένι και οι δύο μίτοι γιατί υφαίνει κουρελού).

Εικ.7: Ο αργαλειός της Σοφίας Δατσέρη (Υπάρχουν τέσσερις πατητήρες διότι υφαινεται περαματιστό μεταξωτό τραπεζομάντιλο).

Εικ.8: Το αντιράδι της Ειρήνης Αλέξη (Βρίσκεται κάτω από το πιδάντι).

Εικ.9: Οι δύο καβαλάρηδες στο αργαλειό της Σοφίας Δατσέρη (κάτω από αυτούς είναι ένα μεταξωτό τραπεζομάντιλο με δαντέλα).

Εικ.10: Τα σταυροκάλαμα στον αργαλειό της Ειρήνης Αλέξη.

Εικ.11: Η σιδερένια ξύγκλα του αργαλειού της Σοφίας Δατσέρη.

Εικ.12: Το μασουροκάλαθο (χάρτινη κούτα) της Σοφίας Σιγανού.

Εικ.13: Η γυναίκα με τη φουκόροκα στα χέρια της και δεξιά της ο άρδαχτος, η ανέμη με διάφορα νήματα και το σκαμνί (Από τη Μουσειακή και Ιστορική Συλλογή στο Ίστρο του Καλού Χωριού Αγίου Νικολάου).

Εικ.14: Τα καλαμουκάνια και μασούρια σε διάφορα μεγέθη μέσα σε καλάθια. Διακρίνονται δύο σαίτες (Από τη Μουσειακή και Ιστορική Συλλογή στο Ίστρο του Καλού Χωριού Αγίου Νικολάου).

Εικ.15: Η Ειρήνη Αλέξη τοποθέτησε δύο πασσάλους στο τοίχο για να μας δείξει την σταύρωση που γίνεται κατά τη διαδικασία του διασίματος στην αρχή και στο τέλος.

Εικ.16: Το ακατέργαστο λινάρι από τη γιαγιά μου, Ουρανία Γιακουμάκη (Στη συνέχεια θα κλωθεί ανάλογα με το προορισμό του, ψιλό λινάρι για τραπεζομάντιλα και πιο χονδρό για κουβέρτες).

Εικ.17: Το ακατέργαστο μετάξι της Σοφίας Δατσέρη (Το κίτρινο μετάξι προήλθε από την πατροπαράδοτη κατεργασία ενώ το άσπρο είναι προϊόν σύγχρονης κατεργασίας).

Εικ.18: Περामατιστό χιράμι από την γιαγιά μου, Ελευθερία Χριστάκη, με δαντέλα στο κάτω μέρος του κεντημένη με το βελονάκι.

Εικ.19: Περामατιστό χιράμι από την γιαγιά μου, Ελευθερία Χριστάκη, με φούντα στο κάτω μέρος του.

Εικ.20: Περामατιστό χιράμι από την γιαγιά μου, Ελευθερία Χριστάκη, με φόδρα κόκκινη, ιδίου χρώματος με τη περαμάτιση.

Εικ.21: Κιλίμι της γιαγιάς μου, Ελευθερίας Χριστάκη, η οποία το χρησιμοποιούσε για σκέπασμα κρεβατιού αλλά και για χαλί (Είναι κατασκευασμένο από νήματα του εμπορίου γι' αυτό έχει τόσο έντονα χρώματα).

Εικ.22: Σακούλι περαματιστό της γιαγιάς μου, Ελευθερίας Χριστάκη.

Εικ.23: Σακούλι της Αργυρώς Τζανάκη από την Κριτσά.

Εικ.24: Κουρελού της γιαγιάς μου, Ουρανίας Γιακουμάκη.

Εικ.25: Υφαντές πολύχρωμες πετσέτες και στο τέλος τους έχουν δεσιές με πολύχρωμες φούντες (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.26: Πολύχρωμο υφαντό διακοσμημένο με γεωμετρικά σχέδια (Κυρίως ο ρόμβος, με δεμένα τα στημόνια του σχηματίζοντας δεσιά με φούντες. Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.27: Κιλίμι με αλληπάλληλες σειρές πυκνών διακοσμητικών με βάση τον ρόμβο (Προέρχεται από την Κριτσά και χρονολογείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Βρίσκεται στο Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.28: Τρεις πολύχρωμες βιούργιες (Επικρατεί το κόκκινο χρώμα σε διάφορα μεγέθη και με διάφορα γεωμετρικά σχέδια κυρίως ρόμβος. Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.29: Κάλυμμα από λουρίδες υφάσματος κομμένες και ξανά ραμμένες σε νέα διάταξη (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.30: Υφαντά περαματιστά μαξιλαράκια και ένα σκέπασμα του καναπέ. (Κεντημένο στο χέρι και έχει παράσταση ερωτευμένου ζευγαριού. Διακρίνουμε τα αρχικά της κεντήστρας Μ.Ε. Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.31: Υφαντές κεντημένες πετσέτες (Επικρατεί το κόκκινο χρώμα σε αντίθεση με το μαύρο και διακοσμούνται με γεωμετρικά σχέδια αλλά και με ανθρώπινες παραστάσεις. Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

Εικ.32: Υφαντές κεντημένες πετσέτες (Επικρατεί το κόκκινο χρώμα σε αντίθεση με το μαύρο και διακοσμούνται με φυτικά σχέδια, όπως το τριαντάφυλλο και το γαρύφαλλο. Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

Εικ.33: Ο σκελετός αργαλειού-Διακρίνονται όλα τα εξαρτήματά του (τελαροσάνιδο, μπροστάντι, πέταλο, χτένι, δύο μίτοι, πισάντι, αντιράδι και ντοντόνι, μια πέτρα, που κρέμεται από το πισάντι και φαίνονται γύρω του τα βοηθητικά εξαρτήματα, όπως, ανέμη με διάφορα νήματα και δύο τυλιγάδια κρεμασμένα στο ένα μερί του. Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

Εικ.34: Μια βούργια, ένα προσώμι, μια μεταξωτή πετσέτα στο σχήμα της πεταλούδας, πετσέτες κεντημένες στο χέρι και δαντέλες με βελονάκι (Από το Λαογραφικό Μουσείο του Αγίου Νικολάου).

Εικ.35: Λινή υφαντή κουβέρτα από τη γιαγιά μου, Ουρανία Γιακουμάκη, με δαντέλα στη μέση και γύρω κεντημένη με βελονάκι.

Εικ.36: Λινό υφαντό τραπεζομάντιλο από τη γιαγιά μου, Ουρανία Γιακουμάκη, με κέντημα από τη θεία μου, Μαρία Λεθιωτάκη.

Εικ.37: Λευκαδίτικο τραπεζομάντιλο της Ευαγγελίας Αθάνατου.

Εικ.38: Λευκαδίτικο τραπεζομάντιλο της Ευαγγελίας Αθάνατου.

Εικ.39: Λευκαδίτικο καρέ της Ευαγγελίας Αθάνατου.

Εικ.40: Λευκαδίτικο καρέ της Ευαγγελίας Αθάνατου.

Εικ.41: Κάδρα με χρωματιστό κέντημα στο χέρι (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.42: Υφαντές, λινές, μεταξωτές ή βαμβακερές, πετσέτες με χρωματιστό κέντημα (Κάποιες από αυτές τελειώνουν με δεσιές και διακρίνεται μία θήκη βούρτσας. Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η. Ιεράπετρας).

Εικ.43: Κουρτίνα με κοφτό κέντημα (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.44: Κοφτά τραπεζομάντιλα και καρέ (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.45: Μεταξωτό περαματιστό τραπεζομάντιλο της γιαγιάς μου, Ελευθερίας Χριστάκη, το οποίο έδωσε προίκα στην κόρη της, Κατερίνα Γαρεφαλάκη.

Εικ.46. Κοφτό τραπεζομάντιλο του εμπορίου της μητέρας μου, Μαρίας Γιακουμάκη (Μπορεί να συγκριθεί με το χειροποίητο κοφτό που ακολουθεί στην εικ.47).

Εικ.47. Κοφτό χειροποίητο σεμεδάκι της θείας μου, Κατερίνας Γαρεφαλάκη.

Εικ.48. Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη (τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης).

Εικ.49. Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη (τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης).

Εικ.50. Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη (τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης).

Εικ.51. Δεσιές από την θεία μου Κατερίνα Γαρεφαλάκη (τις οποίες διδάχθηκε στο πλαίσιο προγράμματος του τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης).

Εικ.52. Δισκόπανο με μικρασιάτικη τεχνική της Φωφώς Αχλάτη.

Εικ.53. Κουρτίνα με κέντημα στο χέρι (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.54. Μικρασιατικό κέντημα, ονομάζεται φιλέ ή δίχτυ (Από την Έκθεση του Κ.Α.Π.Η Ιεράπετρας).

Εικ.55. Δισκόπανα κεντημένα με βελονάκι και δεξιά δαντέλες που θα τοποθετηθούν σε πετσέτες ή υφαντά ή τραπεζομάντιλα (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

Εικ.56: Ραπτομηχανή, που χρησιμοποιούνταν όχι μόνο για ραπτική αλλά και για κάποια είδη κεντήματος (Από το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελοπούλου-Βόλφ Ε, *Ο Αργαλειός*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1986.
- Αντζουλάτου-Ρετσιόλα Ε./ Δάφνη Ε./ Δάφνη Ν., *Κεντήματα-Γλεντήματα*, Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη, εκδ. Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, σειρά: Οι μικροί Λαογράφοι, αριθ. 14, Αθήνα 1993.
- CD-ROM από την Νομαρχιακή Επιτροπή Τουριστικής Προβολής Λασιθίου με την συνχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού προγράμματος INTERREG II και του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ), εκδ. Οργανισμός Ανάπτυξης Ανατολικής Κρήτης(ΟΑΝΑΚ), Ηράκλειο.
- Ζώρα Π., *Λαϊκή Τέχνη*, σειρά: Ελληνική Τέχνη, εκδ. Αθηνών, Αθήνα 1994.
- Ζώρα Π., *Χρωματιστά Κεντήματα*, Νεοελληνική Χειροτεχνία, εκδ. Εθνική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα 1969.
- Ήμελλος Στεφ./ Πολυμέρου-Καμηλάκη Αικ., *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (ερωτηματολόγιο)*, έκδ. Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1983.
- Ιωάννου-Γιανναρά Τ., *Ελληνικές κλωστικές συνθέσεις. Δαντέλες*, εκδ. οίκος Μέλισσα, Αθήνα 1986.
- Ιωάννου-Γιανναρά Τ./ Σταθάκη-Κούμαρη Ρ., *Κρητικό κέντημα*, εκδ. ΕΟΜΜΕΧ-Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνης, Αθήνα 1993.
- Λουκάτος Δ., *«Λαϊκός Βίος»*, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΑ', Αθήνα 1975, σσ.277-278.
- Μακρής Κ., *Υφαντική, Νεοελληνική Χειροτεχνία*, εκδ. Εθνική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα 1969.
- Μαρκόπουλος Γ, *Γεράπετρος και Γεραπετρίτες*, εκδ. Μακρής Α.Ε, Αθήνα 1981.
- Μεγαπάνου Αμ, *Κεντήματα*, εκδ. Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα 1983.
- Νικολάου Κ, *Η θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία*, εκδ. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, Αθήνα 1993.
- Παπαγεωργίου Α, *Ενδομασία-Κατοικία*, Αθήνα 1981.
- Παχυγιαννάκης Ε, *Σύντομος Ιστορία της πόλεως του Αγίου Νικολάου και των εκκλησιών αυτής*, εκδ. Τυποκρέτας, 1^η έκδοση 1976, Άγιος Νικόλαος Κρήτης 1994.
- Pekridou-Gorechi Α., *Η μόδα στην αρχαία Ελλάδα*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1993.

- Προβατάκης Μ., *Κρήτη. Λαϊκή Τέχνη και Ζωή*, εκδ. Εκπολιτιστικός Λαογραφικός Σύλλογος **Οροπεδίου**, Αθήνα 1990.
- Ρωμαίου-Καρασταμάτη Ε., *Η ποδιά της Καραγκούνας*, εκδ. Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Αθήνα 1980.
- Σταθάκη-Κούμαρη Ρ., *Κρητικές Πατανίες*, εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1976.
- Σταθάκη-Κούμαρη Ρ., *Τα υφαντά της Κρήτης*, Αθήνα 1987.
- Σταμέλος Δ, *Νεολληνική Λαϊκή Τέχνη*, εκδ. «Gutenberg», 3^η έκδοση, Αθήνα 1993.
- Σταμπεδάκη Σ., *Αι διακοσμητικά Βελονιαί και το κέντημα Θησαυρός εις τον κόσμον των γυναικών*, εκδ. Μιχαλάς 'Ε.Π.Ε', Αθήνα 1973.
- Τζαχίλη Ι., *Υφαντική και Υφάντρες στο προϊστορικό Αιγαίο 2.000-1.000π.χ.*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997.
- Φραγκάκι Ε., *Η λαϊκή τέχνη της Κρήτης*, εκδ. COPYRIGHT, Αθήνα 1974.
- Φώρ Π., (μετάφραση Έλλης Αγγέλου), *Η καθημερινή ζωή στην Κρήτη τη Μινωική εποχή*, εκδ. Παπαδήμα, 1^η έκδοση 1976, Αθήνα 1990.
- Χαβάκης Ι., *Ο κρητικός Αργαλειός και τα μεσαιωνικά και μεταμεσαιωνικά ρούχα*, Ηράκλειο 1955.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

1.ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ.

A. Υφαντική.

1.Πώς ονομάζεστε;

Σοφία Σιγανού. (κάτοικος Κριτσάς)

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 72 χρονών.

3.Πόσα χρόνια υφαίνετε;

Από τα δεκατέσσερα μου χρόνια.

4.Ποίος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Η μάνα μου μού 'μαθε.

5.Υφαίνετε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή / και για εμπορικούς λόγους;

Παλαιότερα, ύφαινα μόνο για την ανάγκη της οικογένειας, έφτιαξα την προίκα της μοναχοκόρης μου και τώρα συνεχίζω για τα εγγόνια μου αλλά έχω κι αυτό εδώ το μαγαζί όπου πουλάω τα υφαντά και άλλα είδη στους ξένους

6.Πού τοποθετείτε τον αργαλειό μέσα στο σπίτι;

Ο αργαλειός στο σπίτι μου βρίσκεται στην κουζίνα. Μα τώρα το καλοκαίρι που το μαγαζί είναι ανοιχτό, τον έχω εδώ όξω για να το βλέπουνε και οι ξένοι. Τους αρέσει και βγάζουνε φωτογραφίες.

7.Ο αργαλειός βρίσκεται κοντά στο παράθυρο και γιατί;

Ναι για να φέγγει.

8.Μήπως ο αργαλειός στήνεται προσωρινά και πού κατά τη διάρκεια του χειμώνα ή του καλοκαιριού;

Όι, ο αργαλειός βρισκότανε στην ίδια θέση όλο το χρόνο αν είχες ανυφαντικό επάνω αλλιώς τον ξέστηνες αν έκανες πολύ καιρό να υφάνεις. Σπάνια τον ξέστηνες γιατί ήτανε ζόρικο πράγμα το στήσιμο του.

9.Προλήψεις σχετικές με την έναρξη της υφάνσεως.

Ούτε προλήψεις ούτε παρατηρήματα, όπως από την ίδια πόρτα έμπα και έβγα. Αν είναι τυχερό νά'ρθει ο γαμπρός θά'ρθει.

10.Ποίες υφαντικές ύλες χρησιμοποιείτε;

Μαλλί, λινάρι, βαμβάκι αλλιώς βάμα, μετάξι, μεσεριζέ.

11.Το μαλλί είναι ντόπιας παραγωγής;

Ναι, είναι ντόπιας παραγωγής.

12.Ποια ήταν η επεξεργασία του μαλλιού;

Το μαλλί το πλέναμε, το ξέναμε, το κλώθαμε. Τώρα όμως δεν έχω χρόνο με το μαγαζί και έχω εγκαταλείψει αυτή τη διαδικασία. Τώρα τα παίρνω έτοιμα τα νήματα, χρωματιστά ή όχι, από το εμπόριο.

13.Καλιεργούσατε βαμβάκι ή το προμηθευόσασταν έτοιμο;

Το προμηθευόμασταν έτοιμο το βαμβάκι.

14.Πώς λέγονται τα διακοσμητικά σχέδια;

Λέγονται ξόμπλια, εγώ ύφαινα ξομπλιαστές πετσέτες.

15.Τι υφαίνετε τώρα;

Ύφαινα κιλίμια, πατητές από το σκουλί που το βγάξαμε από το μαλλί με το αδράχτι, τη ρόκα και τα χερόχτενα. Τώρα έχω απάνω στον αργαλειό μια πατητή από έτοιμα νήματα και πλέκω με το βελονάκι μια κουβέρτα για την εγγονή μου.

16.Πόσος χρόνος χρειάζεται για να κατασκευαστεί ένα υφαντό;

Εξαρτάται από τις δουλειές που είχα και έχω, αν καθίσω όλη μέρα αυγατίζω ανάλογα και το είδος του υφαντού.

17.Πόσα υφαντά έχετε κατασκευάσει;

Ντα ξέρω, όσα ήπρεπε για τη προίκα της κόρης μου, τα ίδια για την εγγονή μου και τώρα έχω χάσει το λογαριασμό γιατί τα πουλάω κιόλας.

1.Πώς ονομάζεστε;

Αφορδακού-Κουτάντου Θεόκλητη. (κάτοικος Κριτσάς)

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 42 χρονών.

3.Πόσα χρόνια υφαίνετε;

Αρχισα από τα δεκατέσσερα.

4.Ποίος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Η μητέρα μου μού'μαθε.

5.Υφαίνετε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή / και για εμπορικούς λόγους;

Και για τα δυο τώρα πια. Παλαιότερα με την μητέρα μου μαζί ύφαινα για τις ανάγκες του σπιτιού μας αλλά και για την προίκα μου. Τώρα φτιάχνω τη προίκα της κόρης μου μόνο για ενθύμιο περισσότερο γιατί δεν τα χρησιμοποιούν οι νέες νοικοκυρές τα υφαντά. Συγχρόνως έχω το μαγαζί και πουλάω τα υφαντά, τα κεντήματα και τα πλεχτά

6.Πού τοποθετείται ο αργαλειός μέσα στο σπίτι;

Όπου τους βόλευε, συνήθως στην κουζίνα. Εγώ τον έφερα εδώ στο μαγαζί και θέλω να το στήσω να αρχίσω να υφαίνω.

7.Ο αργαλειός βρίσκεται κοντά σε παράθυρο και γιατί;

Συνήθως ναι για να φωτίζεται ο αργαλειός.

8.Μήπως ο αργαλειός στήνεται προσωρινά και που κατά τη διάρκεια του χειμώνα ή του καλοκαιριού;

Συνήθως ο αργαλειός είχε τη μόνιμη θέση μέσα στο σπίτι γιατί τον χρησιμοποιούσαν όλο το χρόνο, πότε για ρουχισμό, πότε για σκεπάσματα και σακιά για τη φύλαξη των σπόρων, του κολατσιού όταν πήγαιναν για βοσκή τα πρόβατα. Σήμερα, εγώ τον αργαλειό μου τον μετέφερα στο μαγαζί γιατί εκεί είμαι την περισσότερη ώρα.

9.Προλήψεις σχετικές με την έναρξη της υφάνσεως;

Δεν έχουμε προλήψεις.

10.Ποίες υφαντικές ύλες χρησιμοποιείτε;

Μαλλί, λινάρι, μετάξι, μερσεριζέ.

11.Το μαλλί είναι ντόπιας παραγωγής;

Ναι, είναι ντόπιας παραγωγής αφού η Κριτσά ως γνωστό είναι κτηνοτροφική περιοχή.

12.Ποια ήταν η επεξεργασία του μαλλιού;

Το πλέναμε, το στεγνώναμε, το ξαίναμε, το κλώθαμε και το βάζαμε στο νερό μετά το στεγνώναμε, το βάζαμε στα τυλιγάδια, το τυλίσουμε, μετά το βάζαμε στην ανέμη, στο αδράχτι και στα μασούρια. Τυλίσουμε το στημόνι στο αντί, το περαματούμε μέσα σε ένα χτένι μήκους 1,20 εκ., το περνούμε στους μίτους αυτό λέγεται διάσιμο μετά στο χτένι, στο αντί, μετά το τυλίγουμε στο ανυφαντικό. Μετά πατούμε τις πατητήρες, πότε τον έναν για να ανοίξουν οι μίτοι να περάσει η σαΐτα και πότε το άλλον να κλείσει και αυτό γίνεται συνέχεια. Έχουμε και μια σιδερένια ζύγκλα που τεντώνει το υφαντό κατά την ύφανση.

13.Για κάθε είδος υφαντού υπήρχε ειδική κατηγορία μαλλιού;

Με τις μαύρες τρίχες φτιάχνουμε τα ρασίδια που έχουν κουκούλα και είναι μακριά σαν παλτό. Πρέπει να πατηθούν για να γίνουν αδιάβροχα.

14.Ποια χρώματα χρησιμοποιείτε κατά την ύφανση;

Το κόκκινο, το κίτρινο, το μπλε, το πράσινο. Τα υφαντά τα έβαφε μια γριά ειδική για το βάψιμο αλλά δεν ζει σήμερα.

15.Τραγουδάτε κατά την ύφανση;

Εγώ όχι, αλλά όσες ξέρουνε τραγουδούν. Η μητέρα μου τραγουδούσε μοιρολόι γιατί έχασε ένα παιδί, άλλες όμως τραγουδούσαν χαρούμενα τραγούδια ή μαντηνιάδες. Οι ανύπαντρες κοπέλες τραγουδούσαν τον ερχομό του καλού τους. Κι η Ροδάνθη η Κριτσοτοπούλα τραγουδούσε όταν ύφαινε στον αργαλειό, ο οποίος ήταν κάτω από το παράθυρο που ήταν ανοιχτό. Εκείνη τη στιγμή πέρναγε όξω από το σπίτι της ένας Τούρκος, ο οποίος την ερωτεύτηκε όταν την άκουσε να τραγουδά. Μπήκε μέσα και της ζήτησε να την κάνει γυναίκα του.

16.Έχει η υφάντρα ξεχωριστή θέση στο χωριό;

Ναι έχει ξεχωριστή θέση και υπάρχουν καλές υφάντρες όπως και καλές κεντήστρες και πλέχτρες.

17.Χειρίζεστε τον αργαλειό μόνη σας ή χρειάζεστε βοήθεια; και πότε;

Μόνη μου υφαίνω αλλά χρειάζομαι βοήθεια πριν κάτω να υφαίνω. Στο διάσιμο υπήρχε μια γυναίκα, η οποία διασώντανε στο τοίχο με 10 μεγάλα καλάμια. Έβαζε στο τοίχο βγενάκια και περνούσαν τα μασούρια και μετά είχε ένα μεγάλο σίδερο με τα μασούρια και εκεί διαζούντανε το ανυφαντικό. Μετά το διάσιμο

τραβούσανε το ρεστέλο για να το περάσουνε στο αντί. Δεν πρέπει να μπερδευτεί, να είναι ίσιο.

18.Τι υφαίνετε τώρα;

Τώρα δεν υφαίνω γιατί στήνω τον αργαλειό στο μαγαζί όπου είμαι περισσότερη ώρα για να μπορώ να υφαίνω όλη τη μέρα όποτε δεν έχει κόσμο. Τώρα πλέκω μια δαντέλα για τραπεζομάντιλο.

19.Πόσος χρόνος χρειάζεται για να κατασκευαστεί ένα υφαντό;

Εξαρτάται, κι όλη μέρα αυγάτιζε. Ήθελε μεγάλη προετοιμασία πριν κάτσεις στον αργαλειό. Ακόμη εξαρτάται από την εποχή, τις δουλειές που είχαν. Συνήθως το καλοκαίρι αλλά αν δεν είχαν ρούχα και σακιά σήμερα τσουβάλια και το χειμώνα ύφαιναν.

20.Ποιές βελονιές γνωρίζετε;

Την κρητική βελονιά, την πετακτή, την σταυροβελονιά, τη ριζοβελονιά.

21.Ποιοί είναι οι τρόποι κεντήματος;

Το κέντημα γινόταν και γίνεται με το χέρι.

22.Πόσα κεντήματα έχετε φτιάξει;

Έχω κεντήσει κρητικές πετσέτες με καμπά και βελόνα.

23.Πόσα πλεκτά έχετε φτιάξει;

Έχω πλέξει κουβέρτες, τραπεζομάντιλα, δαντέλες.

1.Πώς ονομάζεστε;

Δατσέρη Σοφία. (κάτοικος Κρούστα)

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 54 χρονών.

3.Υφαίνετε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή / και για εμπορικούς λόγους;

Για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας.

4.Πού τοποθετείται ο αργαλειός μέσα στο σπίτι;

Σε αυτό εδώ το δωμάτιο.

5.Ο αργαλειός βρίσκεται κοντά σε παράθυρο και γιατί;

Είναι κοντά στο παράθυρο για να βλέπω απ' έξω και να μπαίνει φως.

6.Μήπως ο αργαλειός στήνεται προσωρινά και πού κατά διάρκεια του χειμώνα ή του καλοκαιριού;

Όλο το χρόνο και το χειμώνα και το καλοκαίρι μέχρι να τελειώσει η ύφανση. Δεν έχω ορισμένο καιρό που να υφαίνω γιατί δουλεύω το καλοκαίρι και το χειμώνα υφαίνω.

7.Προλήψεις σχετικές με την έναρξη της υφάνσεως.

Ναι, να μην το ματιάσουμε, να το προσέχουμε να μην το δει κανένα μάτι και κόβονταν οι κλωστές.

8.Ποια είναι η προετοιμασία του αργαλειού;

Τα παλιά χρόνια το ψιλό, το στημόνι, το βάζανε σε μεγάλα καλάμια και μετά υπήρχε μια γυναίκα που έβαζε κάτι ξύλα στον τοίχο και τραβούσε τα μέτρα που ήθελε 50,60,70 μέτρα και έκανε μια σταύρωση στην άκρη για να σταυρώνει το καλάμι και το 'βαζε ανάλογα τις πενηντάρες, το φάρδος που θέλαμε 6 πενηνταρές, 7 πενηνταρές, 8 πενηνταρές, ανάλογα το φάρδος που ήθελες να έχει το ύφασμα μετά το κατεβάζαμε από το τοίχο. Υπάρχει μια άλλη γυναίκα, που έχει ένα αργαλειό που το λένε ραστέλο, περνάει τις κλωστές μέσα όλες αυτές, άλλη μια γυναίκα που τραβά και υπάρχουν δυο ξύλα χανωτά και βάζαμε επάνω το αντί και μια γυναίκα τραβά από πίσω με δύναμη για να το γυρίζει σιγά-σιγά να τυλίγει το αντί. Μετά είναι η διαδικασία του να το περαματίσεις. Αν δεν είναι περαματιστό είναι απλό, δεν έχει δυσκολία. Αυτό που υφαίνω τώρα έχει λίγη δυσκολία επειδή πρέπει να το περαματίσεις με τρόπο που να κάνει αυτό το σχέδιο που κάνει μέσα (τετράγωνο).

Μετά να το δέσουμε, να το κατωδέσουμε, να το φτιάξουμε και να το ξεκινήσουμε να το υφαίνουμε.

9.Ποιες κινήσεις ακριβώς κάνετε όταν υφαίνετε; Διαφέρουν ανάλογα το είδος του πανιού και αν ναι ποιες;

Θα πατήσω το πόδι μου, θα τραβηκτούνε οι πατητήρες θα κάνω την λεγόμενη «άνοιξη» να περάσει η σαίτα, περνώντας η σαίτα θα κατεβάσω το πέταλο θα χτυπήσω, να πάρει τη κλωστή και αυτό γίνεται συνέχεια. Διαφέρουν τα μεταξωτά και τα μάλλινα θέλουν 4 πατητήρες ενώ το μονόθυρο 2 πατητήρες.

10.Ποιες υφαντικές ύλες χρησιμοποιείτε;

Το μαλλί, το λινάρι και τώρα το μετάξι.

11.Ποιες ύλες δεν χρησιμοποιείτε σήμερα και γιατί;

Όλα χρησιμοποιούνται και τώρα, ανάλογα το ανυφαντικό που θα βάλεις απάνω στο αργαλειό να υφάνεις. Αν βάλεις μάλλινο θα υφάνεις μάλλινο, τώρα που υφαίνουμε το λινάρι βάζουμε το μερσεριζέ και βάζω και μετάξι μέσα ή το βελέντζη ανάλογα. Και βαμβάκι σε άλλα ανυφαντικά.

12.Το μαλλί είναι ντόπιας παραγωγής;

Ναι, ντόπιας παραγωγής.

13.Ποια ήταν η επεξεργασία του μαλλιού;

Παίρναμε από το πρόβατο το μαλλί, το πλύνουμε, το πλύνουμε μετά το ξαίναμε μετά το πηγαίναμε στο εργοστάσιο. Παλαιότερα, το ξαίναμε, χωρίζαμε το σκληρό μαλλί από το μαλακό. Το σκληρό το βάζεις στημόνι, το μαλακό το βάζεις και το πέρναγες μέσα. Τώρα τα πράγματα έχουν γίνει πιο εύκολα.

14.Για κάθε είδος υφαντού υπήρχε ειδική κατηγορία μαλλιού;

Ναι.

15.Καλλιεργούσατε το βαμβάκι ή το προμηθευόσασταν έτοιμο;

Όχι, το προμηθευόμαστε από το εμπόριο.

16.Το λινάρι καλλιεργείται στην περιοχή;

Το επεξεργαζότανε το λινάρι πιο πολλές από τις μισές γυναίκες στο χωριό.

17.Πώς γίνεται η κατεργασία του;

Εγώ δεν πρόβαλα. Το κοπανίζανε, το ξαίνανε, το φτιάχνανε και κάνανε πολύ ωραίο λινό.

18.Πώς γινόταν η κατεργασία των κουκουλιών;

Το παίρναμε, το ζεσταίναμε μέχρι ένα σημείο γιατί θέλει κάποια θερμοκρασία για να ανοίξει ο σπόρος, όταν ανοίξει ο σπόρος υπάρχει ένα χόρτο εδώ που λέγεται

μεταξόβρουβα επειδή την εποχή αυτή δεν έχουνε ανοίξει οι μουριές και το ταΐζουμε με φύλλο αυτό της βρούβας. Το φύλλο αυτό βγαίνει την ημέρα των Αγίων Σαράντων και μετά. Παίρναμε το σπόρο, το ζεσταίναμε σε μια ορισμένη θερμοκρασία, βγαίνανε τα σκουληκάκια, τα βάζαμε πάνω σε αυτό το χόρτο, έτρωγαν σιγά-σιγά, μεγάλωναν σιγά-σιγά, εν τω μεταξύ ανοίγαν οι μουριές και του βάζαμε το φύλλο αυτό. Το καθαρίζαμε από τα ακάρθата κι αυτό μεγάλωνε, μεγάλωνε, μεγάλωνε και έφτανε σε ένα ορισμένο σημείο. Ήθελε να μεγαλώσει μέχρι να γίνει το σκουλήκι μεγάλο όσο καταλαβαίναμε εμείς, το βλέπεις ότι θέλει να σκαλώσει, σηκώνει το κεφάλι του και θέλει να σκαλώσει και του βάζαμε κλαδάκια. Δεν θέλει χτύπους, δεν θέλει μυρωδιές, δεν θέλει τσιγαριστά και τέτοια να ακούει. Πρέπει να είναι καθαρός ο χώρος (συνήθως αποθήκη) που θα τον έχεις τον μεταξοσκώληκα και βέβαια να υπάρχουν κλαδάκια στα οποία ανεβαίνει πάνω. Είναι σαν ιεροτελεστία η τύλιξη αυτή γύρω-γύρω μέχρι να φτιάξει το κουκούλι, να ψοφήσει μέσα, αλλά λίγες μέρες μετά το κουκούλι ανοίγει και θέλει να βγάλει το σπόρο να γονιμοποιήσει. Αν δεν θέλουμε να κάνει σπόρο τα μαζεύουμε τα κλαδιά τα βάζουμε μέσα σε λαμαρίνες, τα φουρνίζουμε σε μια ορισμένη θερμοκρασία μέσα στο φούρνο για να μην κάψουμε το μετάξι. Αν θέλαμε να κρατήσουμε σπόρο μαζεύαμε 5-6 ζευγάρια, γνωρίζετε η αρσενική πεταλούδα από τη θυληκιά, τα ζευγαρώναμε, τα κρεμούσαμε κάπου αφούρνιστα και μετά 2-3 μέρες το τρυπούσε η πεταλούδα και έβγαине από μέσα από το κουκούλι η πεταλούδα. Κάνανε τη γονιμοποίηση και ρίχναμε το σπόρο σε ένα πανάκι που το είχαμε δέσει εκεί πάνω. Μαζεύαμε μετά το σπόρο σιγά- σιγά και τον είχαμε για την επόμενη χρονιά.

19.Ασχολούνται και σήμερα ακόμη με τη μεταξοπαραγωγή;

Τώρα δεν έχουμε μεταξοσκώληκες γιατί το κάναμε για το μετάξι που θέλαμε να υφάνουμε. Τώρα το σταματήσαμε γιατί δεν υφαίνουν πολλές γυναίκες πια. Παλαιότερα όλο το χωριό ασχολιόταν με τους μεταξοσκώληκες αλλά έχει σταματήσει μια δεκαριά χρόνια. Είχε μια γυναίκα που είχε μεγάλα καζάνια απάνω στη φωτιά και μια μεγάλη ανέμη. Ρίχναμε τα κουκούλια στο καυτό νερό. Μαζεύαμε ορισμένες άκρες από τα κουκούλια, τις τραβούσαμε και ανάλογα ήντα ήθελες να το κάμεις, λεπτό ή χονδρό νήμα, το τυλίγαμε στην ανέμη και προσθέταμε άλλο κουκούλι αν τελείωνε και συνέχεια γινόταν αυτό μέχρι να βγάλουμε όλα τα κουκούλια.

20.Πώς ονομάζονται τα υφαντά ανάλογα την τεχνική κατασκευής τους;

Το μονόθυρο, το διπλό και τα περαματιστά που έκανε διάφορα σχέδια μέσα σύμφωνα με τον τρόπο που πατείς τα πόδια, τις πατητήρες.

21.Από τι εξαρτάται το είδος του πανιού;

Βάζω μετάξι, βγάζω μεταξωτά. Βάζω μαλλί, υφαίνω κιλίμια, κουβέρτες, πατανιές, σακούλια, πολύ ωραία πράγματα. Βάζουμε λινάρι, φτιάχνουμε λινά τραπεζομάντιλα, πετσέτες, καρέ, σεντόνια. Πατανιές και ανάπλες θέλαμε μάλλινα νήματα ενώ τα άλλα θέλανε λινό ύφασμα, τραπεζομάντιλα, καρέ, κουρτίνες.

22.Ποιος σας έμαθε τα σχέδια;

Από παλιές υφάντρες και από καινούργια σχέδια που βρίσκαμε στην αγορά και τα μεταποιούσαμε, όπως θέλαμε εμείς τα κάναμε μετά.

23.Πώς λέγονται τα διακοσμητικά σχέδια;

Λέγονται ξομπλιαστά.

24.Ποια χρώματα χρησιμοποιείτε κατά την ύφανση;

Πατανιές και κιλίμια χρησιμοποιούμε μαλλάκι. Στα λινά χρησιμοποιούμε κουβάρες με ανεξίτηλα χρώματα βέβαια που να μην χαλούνε, να το πλύνεις να μην χαλάσει, κουβάρες μικρές χρωματιστές. Στα ρασίδια χρησιμοποιούσαμε τα μαλλάκια τα λεγόμενα μάλλινα. Αυτά τα παίρναμε από το εμπόριο, υπάρχουν όμως και κλωστές που τις φτιάχνουμε μόνες μας με το μπαμπάκι. Τώρα πια έχουμε κάτι σπάγκους που κάναμε τα σχέδια στις πατανιές μέσα. Υπήρχε στην Κριτσάμπογιατζής, του πηγαίναμε τα νήματα και μας τα έβαφε. Θέλω κόκκινο, πράσινο, ροζ και έβαζε ένα κορδελάκι στην άκρη του πανιού σύμφωνα με τα χρώματα που ήθελες να σου βάψει και σου τα είχε βαμμένα έτοιμα. Μονάχη μου δεν έχω βάψει.

25.Ποια η διαδικασία μετά την ύφανση του μεταξιού;

Μετά που θα το κατεβάσω από το αργαλειό, το βράζω σε μεγάλο καζάνι, ανάλογα το ύφασμα που έχεις, στους 300°C, να χοχλάσει το νερό, του βάζω μέσα σαπούνι γιατί το μετάξι έχει κόλλα από το μεταξοσκώληκα. Για να βγει αυτή η κόλλα πρέπει να το ξύσουμε, το βράζουμε, να βγάλουμε το νερό, να ξαναβάλουμε δυο τρεις φορές το νερό μέχρι να μαλακώσει το ύφασμα. Όταν μαλακώσει το πλύνουμε, το στεγνώνουμε και μετά το κάνουμε ότι θέλουμε. Το μετάξι δεν χαλάει, δεν θέλει όμως πλυντήριο αλλά πλύσιμο στο χέρι. Το μετάξι κάνει πάρα πολύ ωραία ρούχα. Όταν υφαίνουμε, το νήμα στα μασούρια είναι σκληρό και το ψεκάζουμε με νερό γιατί έχει κόλλα από το μεταξοσκώληκα και δεν μπορεί να δουλευτεί. Άμα θες να κάνεις σχέδια θέλει τέσσερις πατητήρες αλλά πατείς δύο και μία, δύο και μία, δύο και μία για να

εναλλάσσονται τα σχέδια. Θέλει να έχεις προσοχή και αυτοσυγκέντρωση για να μην κανείς λάθος στις πατητήρες.

1.Πώς ονομάζεστε;

Χατζάκη Αικατερίνη. (κάτοικος Κεντρί, χωριό που απέχει 2,5χλμ. από την Ιεράπετρα)

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 82 χρονών.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Καθόλου σχολείο.

4.Πόσα χρόνια υφαίνεται;

Πολλά χρόνια.

5.Υφαίνετε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή / και για εμπορικούς λόγους;

Για το σπίτι για τα παιδιά.

6.Πού τοποθετείται ο αργαλειός μέσα στο σπίτι;

Ένα δωμάτιο θέλει ο αργαλειός μοναχός του, δικό του γιατί έχει φασαρίες.

7. Μήπως ο αργαλειός στήνεται προσωρινά;

Μόνιμος σε μια θέση.

8.Προλήψεις σχετικές με την έναρξη της υφάνσεως.

Όχι δεν είχαμε τέτοια. Καμιά φορά κάποιες λέγανε το είδε η τάδε και μου σπάσανε οι κλωστές. Εγώ τέτοια πράγματα δεν τα φοβόμουν.

9.Ποιες κινήσεις ακριβώς κάνετε όταν υφαίνεται;

Ποδάρια και χέρια. Πατητή και σαΐτα.

10.Ποιες υφαντικές ύλες χρησιμοποιείτε;

Μαλλί και κουρέλια τώρα, και έτοιμο μετάξι.

11.Ποια ήταν η επεξεργασία του μαλλιού;

Το πρόβατο το κουρεύαμε, το πλέναμε, το κλώθαμε, το γνέθαμε που λέμε, το σαπουνίζαμε και το ανακυκλούσαμε πάλι και το βάζαμε στη ανέμη και το βάζαμε σε μασούργια στη σαΐτα. Ανακύκλιση θα πει το βάζαμε στην ανέμη σαπουνισμένο, βρεγμένο πλυμένο και το βάζαμε σε ένα τυλιγάδι για να τεντώσει να έρθει ίσιο.

12.Για κάθε είδος υφαντού υπήρχε ειδική κατηγορία μαλλιού;

Στα ρασίδια, το μαλλί και στημόνι και υφάδι, έβαζα και μπαμπάκα. Στα χερόχτενα βάζαμε το μαλλί, το χεροχτενίζουμε και εκείνο το σκουλί, το κλώθαμε ψιλό, το βάζαμε στημόνι και κάναμε πατητή μάλλινη. Κιλίμι και το στημόνι μαλλί, το γνέθαμε ψιλό-ψιλό και ξαναγνέθαμε πάλι άλλο, το διπλώναμε και το κάναμε στημόνι.

13.Πώς ονομάζονται τα υφαντά ανάλογα την τεχνική κατασκευή τους;

Μονά, δίμιτα, περαματιστά, κιλιμάτα. Διαφορές: μπροστινός ακριανός, πισινός ακριανός, μπροστινός μεσακός, πισινός μεσακός, τέσσερις μίτοι θέλουνε τα δίμιτα. Τα κιλιμάτα θέλουνε δυο μίτους. Βάζεις δυο κλωστές μπροστά, δυο πίσω και πατείς και σταυρώνει. Στα μονά μια κλωστή σε κάθε θύρα. Τα περαματιστά είναι διαφορετικά ανάλογα την περαμάτιση. Τα κιλιμάτα τα περαματούσα μόνη μου. Η περαμάτιση γίνεται στους μίτους. Εγώ δεν περαματούσα, η συγχωρεμένη η Ελπινίκη και η θεία μου η Κλειώ.

14.Τι σχέδια κάνετε στον αργαλειό;

Το σχέδιο το έχουν οι περαματίσεις και μετά με τα πατήματα που έκανες στους μίτους γίνονταν το σχέδιο, το πλουμί. Τα σχέδια τα έκανες περαματιστά άλλα με το χέρι ή άλλα με τη σαΐτα. Ειδική γυναίκα για την περαμάτιση στα μονά, η Νίκη. Γεωμετρικά σχέδια, περαμάτιση, πλουμιά πλουμιστά και κιλιμάτα. Οι πατητές ήταν διαφορετικό το σχέδιο, οι σακούλες πάλι αλλιώς ή δίμιτα.

15.Ποια χρώματα χρησιμοποιείτε κατά την ύφανση;

Ότι χρώμα ήθελε ο καθένας, θες άσπρο, θες κόκκινο, θες μπλε και με βάμα και με μετάξι.

16.Τραγουδάτε κατά την ύφανση;

Όταν υφαίναμε διασκεδάσαμε γιατί κάθε δουλειά είναι διασκέδαση άμα την αγαπάς.

17.Έχει η υφάντρα ξεχωριστή θέση στο χωριό;

Ναι, εδώ η Ελπινίκη, η Καλλιόπη, κι άλλη μία, τρεις γυναίκες που περαματούσανε στο χωριό. Ύστερα οι άλλες στο ανυφαντικό τους, είναι όλες. Η περαμάτιση ήταν δύσκολη, ήπρεπε να μετράς τις κλωστές και ήθελε πολύ μέτρημα. Αν είναι περαματισμένα τώρα και τα υφάνεις και πας να τα ξεφάνεις, να κατεβάσεις τον αργαλειό μπορεί να δέσεις άλλες κλωστές, να τυλίξεις άλλες στο αντί και να δέσεις όλες τις κλωστές όπως είναι, να τραβήξεις τις κλωστές να μην γυρεύεις την περαματιστού να σου το φτιάξει. Τέσσερις μίτοι και γράφω τα πατήματα της περαμάτισης στο χαρτί γιατί η μητέρα μου δεν ήθελε να μου τα γράψει μόνο μου είτε κοίτα με και αν ναι θες γράψε τα μόνη σου και έφυγε για το χωράφι. Εγώ πήρα το χαρτί και το κοίταζα και έκανα μισό πετσό περαμάτιση μέχρι το βράδυ που γύρισε από το χωράφι. Μοναχή μου χωρίς να είναι παρόν η μάνα μου γιατί δεν ήθελε να μην

της σπάσω το χτένι και μπήκα και εγώ μοναχή μου. Τα μονά και τα κιλιμάτα τα περαματούσα μοναχή μου.

18.Χειρίζεστε τον αργαλειό μόνη σας ή χρειάζεστε βοήθεια; και πότε;

Και βέβαια θέλει, μόνη σου δεν μπορείς. Τώρα το πηγαίνεις στο Ηράκλειο το αντί και στο φέρνουνε έτοιμο.

19.Τι υφαίνετε τώρα;

Όχι, τώρα πια.

20.Πόσος χρόνος χρειάζεται για να κατασκευαστεί ένα υφαντό;

Ένα μήνα και δύο μήνες. Άμα είναι περαμάτιση υφαίνεται γοργό το πετσί την ημέρα. Ένα πετσί τρία μέτρα, εβδομήντα πήχες, σε ένα μήνα τελειώνει, το βγάζεις, βγαίνει.

21.Πόσα υφαντά έχετε κατασκευάσει;

Πολλά.

22.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές της υφαντικής τέχνης;

Τώρα είναι έτοιμα και δεν ενδιαφέρεται καμία γιατί είναι δύσκολο. Σεντόνια έκανα στην κόρη μου στην Αθήνα ένα τόπι και δεν έχει βάλει δύο σεντόνια. (Παράπονο της κυρίας Χατζάκης που μας δείχνει ότι και που υφάνει δεν τα χρησιμοποιεί τα προϊόντα της ύφανσης η κόρη της.)

1.Πώς ονομάζεστε;

Πόπη Τζεβελεκάκη.(κάτοικος Ιεράπετρας)

2.Ποια είναι η επεξεργασία του μαλλιού;

Αρχίζει το κούρεμα, πλένουμε τα μαλλιά καλά-καλά σε πολύ νερό για να φύγει ο μαλλόρουπος. Μετά το πλύσιμο, τα στεγνώνουμε, τα ξένουμε. Τα παλιά χρόνια είχαν δύο πράγματα που τα λέγανε χερόχτενα με πολλά τέλια τα χτενίσαμε, μετά κλώθαμε τις τουλούπες. Το πιο καλό, το ψιλό μαλλί, το βάζαμε στη ρόκα και το κλώθαμε και το κάναμε αλυσίδι. Αυτό το κάναμε στημόνι και κλώθαμε άλλο μαλλί πιο χονδρουλοπό και το κάναμε υφάδι. Το στημόνι τυλίσσεται στο αντί(πισαντί) και το υφάδι περνιέται στην σαίτα. Το μπροστάντι δέχεται το έτοιμο υφαντό.

3.Που τοποθετείται ο αργαλειός μέσα στο σπίτι;

Σε ένα παράσπιτο.

4.Ποιος σας έμαθε αυτή τη τέχνη;

Όταν ήμουν μικρή δεν έφταναν τα πόδια μου στις πατητήρες και εγώ είχα όρεξη να υφάνω αλλά ήμουν μικρή 12 χρονών. Πήρα την σαίτα και έσπασα την κλωστή. Η μητέρα μου ήταν περαματιστού. Τα κιλίμια, τα δίμιτα, τα μονά ξέρω να τα περαματώ. Τα πλουμιά ύστερα τα κάνεις, τα βλέπεις, και κάνεις το πλουμί. Άλλες περαματίσεις έβλεπα τη μαμά μου, που ερχότανε μια χωριανή μας από το Άγιο Στέφανο Σητείας στο μετόχι μας και είχε γραφή την περαμάτιση. Τα περαματούσε αλλά χρειαζότανε μετά εγώ να υφάνω ένα χιράμι, το οποίο το έχουνε οι κόρες μου, στο οποίο για να γίνει η περαμάτιση χρειάζεται να μεταπατήσεις 16 φορές τα πόδια σου. Τα διπλά βέβαια ήταν με τέσσερις πατητήρες, τα μονά ήταν με δύο πατητήρες.

5.Προλήψεις σχετικές με την έναρξη της υφάνσεως;

Όχι, μόνο πρέπει να είναι ησυχία, να μην φυσάει αέρας να σου παίρνει τις κλωστές. Να μην σου μιλούνε την ώρα αυτή γιατί μπορεί να κάνεις λάθος κατά την διάρκεια του διασίματος και του στησίματος του αντί στον αργαλειό.

6.Ποια χρώματα χρησιμοποιείται κατά την υφανση;

Ο αδελφός μου, τα έβαφε, έκανε τον βαφέα και γυρνούσε τα χωριά. Κόκκινο, κίτρινο χρώμα, οι πατανίες, άσπρες, νταμάτη (καρό). Το άσπρο βαμβακερό δεν βάφει κόκκινο. Τις πατανίες τις πατούσανε για βγει το χνούδι, τις πηγαίναμε και ήταν ειδικοί άνθρωποι, που τις πατούσανε με τα πόδια ή με κόπανα δώστου και δώστου για να βγει το χνούδι να πήξουνε. Και μετά άμα θέλαμε τις βάφαμε.

7.Ποιες υφαντικές ύλες χρησιμοποιούσατε;

Μαλλί, λινάρι και μπαμπάκι. Μπαμπακερά ύφαινε η μάνα μου. Το λινάρι το σπαθίζανε.

8.Πώς ονομάζονται τα υφαντά ανάλογα την τεχνική κατασκευής τους;

Τέσσερις πατητήρες στα περαματιστά. Δίμιτα είναι από την περαμάτιση κάνεις τα κλιμάτα με δύο πατητήρες αλλά βάζεις δύο κλωστές στο ένα μίτο και δύο στον άλλο. Στα μονά γίνεται με δύο μίτους. Η περαμάτιση με τέσσερις μίτους, έχει πολλές κλωστές.

9.Πώς λέγονται τα διακοσμητικά σχέδια;

Τα διακοσμητικά σχέδια τα λέμε πλουριά. Στις πατανίες κάναμε σχέδια λουλουδία, μαργαρίτες. Παλιό σχέδιο είναι ο μιναρές.

10.Έχει η υφάντρα ξεχωριστή θέση στο χωριό;

Η περαματίστρα είχε ξεχωριστή θέση. Πώς τα ξέρανε, πως τα βρίσκανε, πως τα περαματούσανε, οι παλιές γυναίκες δεν ξέρω.

11.Τι υφαίνετε τώρα;

Δεν υφαίνω τώρα.

12.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές της υφαντικής τέχνης;

Δεν ασχολούνται. Πήγα στη Ζίρο για να κόψουμε μανούσα και να βρούμε χόρτα. Υπήρχε στο βουνό ένα σπίτι και είχανε έξω τσουβάλια μαλλιά βρεγμένα, ωραία μαλλιά. Λεω κοίτα παλιά ασπούμε, σου λειι πότε θα κουρέψεις, να έρθω στις κουρές για να μου δώσεις ένα ‘κοκάλι’ μαλλιά, δηλαδή ενός προβάτου μαλλί.

1.Πώς ονομάζεστε;

Ειρήνη Αλέξη. Ο άντρας μου από την Κριτσά Δαβράδος.(κάτοικος Κεντρί)

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 78 χρονών.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Έχω τελειώσει Δημοτικό.

4.Πόσα παιδιά έχετε;

Δύο γιους κι ένα disέγγονο.

5. Πόσα χρόνια υφαίνεται;

Από 15 χρονών.

6.Ποιος σας έμαθε αυτή τη τέχνη;

Μπήκα κρυφά στον αργαλειό, αλλά δεν πατούσα δυνατά το πέταλο για να μην με ακούσουν και γίνονταν αραιό το ανυφαντικό.

7.Υφαίνετε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή / και για εμπορικούς λόγους;

Για το σπίτι.

8.Μήπως ο αργαλειός στήνεται προσωρινά και πού κατά διάρκεια του χειμώνα ή του καλοκαιριού;

Ήταν μόνιμος ο αργαλειός.

9.Προλήψεις σχετικές με την έναρξη της υφάνσεως;

Αυτά είναι ψέματα, δεν τα παραδέχομαι αυτά.

10.Ποιες κινήσεις ακριβώς κάνετε όταν υφαίνεται;

Πατώ τις πατητήρες για να κάνει την ‘άνοιξη’ και μετά περνάς τη σαίτα, το τραβάς το πέταλο πριν αλλάξεις το άλλο πόδι και το χτυπάς το πέταλο δυνατά δύο φορές για να στρώσει πιο καλά.

11.Ποιες υφαντικές ύλες χρησιμοποιείτε (παλαιότερα και σήμερα);

Χρησιμοποιώ ρούνια από παλιά ρούχα, ότι να ναι. Το στημόνι και το υφάδι είναι κουρέλια, άλλα βαμβακερά και άλλα όχι. Παλαιότερα χρησιμοποιούσα μαλλιά. Δεν είχαμε πρόβατα, τα αγοράζαμε τα μαλλιά και τα κλώθαμε, στην Αθήνα λένε το στρίβεις. Καλλιεργούσαμε το λινάρι, του βγάζαμε το σπόρο, το βάζαμε στο νερό δεν θυμάμαι πόσες μέρες, ένα μήνα, το βγάzaμε από το νερό και στέγνωνε και το κοπανίζαμε με κόπανο και μετά το σπαθίζαμε, είχαμε ένα ξύλο σαν σπάθη και το

ακουμπούσαμε στην καρέκλα και το σπαθίζαμε και αυτό που έβγαινε το ψιλό, το κλώθαμε και το φαίναμε.

12.Τι σχέδια κάνετε στον αργαλειό;

Ανάλογα με τους μίτους που θα χρησιμοποιήσουμε, θα κάνουμε και διαφορετικά σχέδια. Κιλιμάτα τέσσερις μίτους, δύο πόδια, γίνονται χονδρά αλλά παίρνουνε περισσότερο μαλλί. Το ένα πόδα το δένεις μαζί με τους δύο μίτους και τον άλλο πόδα με τους άλλους δύο μίτους. Στις πατανίες το ίδιο γίνεται αλλά υφαίνεται διαφορετικά τέσσερα πόδια, τέσσερις μίτοι, όπως τα περαματιστά. Γραφτά γίνονται τα σχέδια, εκτός αν την ξέρεις την περαμάτιση. Εγώ τα έγγραφα, πήγαινα σε άλλη υφάντρα που ύφαινε και ήθελα να βγάλω το σχέδιο και έγγραφα δύο μπροστινοί, ένας πισινός, ένας μεσακός και ένα πισινός, ένας μπροστινός ακριανός και ένας πισινός μεσακός και με αυτό τον τρόπο περαματούνε την περαμάτιση. Το γράφεις, το διαβάξεις και το περαματάς. Από σχέδιο δεν μπορείς να το βγάλεις, δεν μπορείς να μετρήσεις τα ζευγάρια, τις κλωστές. Ύστερα άμα περαματίσεις ένα κομμάτι, το κανονίζεις από εκεί και πέρα.

13.Ποια χρώματα χρησιμοποιείτε κατά την ύφανση;

Κόκκινο, μπλε, ροζ, πορτοκαλί.

14.Χειρίζεστε τον αργαλειό μόνη σας ή χρειάζεστε βοήθεια; και πότε;

Μόνη μου, θέλει βοήθεια. Εγώ άμα θέλω να περαματίσω, το βάζω πάνω στον αργαλειό, κρεμώ το αντί στα πάνω μεριά, οι μίτοι είναι κρεμασμένοι και περνώ τις κλωστές.

15.Πόσα υφαντά έχετε κατασκευάσει;

Ανυπολόγιστα υφαντά. Έχω στην Κριτσά, στο σπίτι του άντρα μου, μια κασέλα γεμάτη.

16.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές της υφαντικής τέχνης;

Όχι δεν υπάρχει.

Οι ξύγκλες, τις βάζουμε για να τεντώνει και να μην μαζεύει το υφαντό.

Θα πατήσεις την δεξιά πατητήρα και κάνει την άνοιξη και από την μία και από την άλλη και θα περάσει η σαίτα, η οποία είναι από καλάμι η δικιά μου αλλά υπάρχουν άλλες σαίτες με μασούρια. Η δικιά μου δεν γλιστράει όπως οι άλλες. Από την μεριά που είναι η σαίτα, πατάς το πόδι, πισινός μίτος πατάς το δεξί πόδι, μπροστινός πατάς το αριστερό πόδι.

Οι κοτσοί ή σφίχτες πρέπει να σφίξουν για να τυλίξει το υφασμένο, διότι από το σφίξιμο εξαρτάται το φάσιμο αν είναι αραιό ή όχι, αν ναι δεν φαίνεται καλά. Αν

είναι αραιό το φάσιμο δεν φαίνεται καλά, δεν γίνεται καλό το υφαντό. Ο μικρός σφίχτης τοποθετείται σε μια από τις τέσσερις τρύπες του κεφαλιού του μπροσταντιού και χρησιμεύει σαν μοχλός. Πιέζοντας το σφίχτη κάνει το αντί να γυρίζει, το πανί να μαζεύεται πάνω στο αντί και το στημόνι να τεντώνεται. Ο σφίχτης αυτός στερεώνεται γερά, με σχοινί που είναι περασμένο από την τρύπα του, στο πλευρό του αργαστήρι, συνήθως στο δεξί, κρατώντας το αντί ακίνητο και το στημόνι καλά τεντωμένο.

Ο σφίχτης μου είναι από καλάμι, μπορείς να βάλεις από σίδερο γιατί είναι πιο καλός. Υπάρχουν δύο σφίχτες ο πάνω και ο κάτω. Ο πάνω είναι μεγάλος για να μπορείς να τον πιάνεις από το πλάι γιατί δεν μπορείς, δεν στηρίζεται αλλού, δένει στο γάντζο. Ο κάτω σφίχτης μπαίνει στο κάτω αντί (πισαντί) που έχει τρύπες για να τεντώνει το ανυφαντικό.

Μίτοι: στα μονά, ένας μπροστινός, ένας πισινός γιατί αν βάλεις δύο μπροστινούς κάνει ένα γαζί μπροστά στο υφασμένο. Στα μονά μπαίνει ένα στη θύρα στο χτένι, στη περαμάτιση μπαίνουνε διπλοί αλλά είναι και τέσσερις μίτοι και αναλόγως την περαμάτιση βάνεις μια σαΐτα με βάμβακα και μια σαΐτα το μάλλινο. Θα πατήσεις με τις δυο πατητήρες τους πισινούς, πατάς και τους δυο και περνάς τη σαΐτα με τη βάμβακα, όταν είναι να κάνεις το σχέδιο, θα πατήσεις ή πισινό με μεσακό μπροστινό επειδή είναι τέσσερα μιτάργια ειδικά μπορείς να πατήσεις και τους δύο τους μεσακούς είναι αναλόγως την περαμάτιση αναλόγως το σχέδιο που κάνεις,

Το διάσιμο γίνεται στο τοίχο, όπου γίνεται οι δύο σταυρώσεις μετά μπαίνουν τα καλάμια, για να μην χαλάσει η σταύρωση, τα έχω από την άκρη δεμένα με σπάγγο για να μην φεύγουνε και περνάς ύστερα τη θελιά μέσα όπως είναι έτσι και περνάς το καλάμι, το ένα από εδώ και το άλλο από εκεί και περνάς ύστερα μέσα στο αντί τις θηλιές. Την κλωστή την περνάς κι από το παράδι (αντιράδι), όταν τυλίγεται, βοηθάει το αντί. Όπως τυλίγεις, τραβούν τα καλάμια προς τα κάτω, δώστου δώστου και τα τραβάς κάτω και τυλίγεις από εκεί. Θέλει ένα στο αντί που να το γυρίζει, η άλλη που στέκει μέσα στον αργαλειό, πρέπει να την απλώνει, να την σάχνει, να την μοιράζει και από τη κάτω μεριά η άλλη παίρνει την κλωστή αλλά δεν πρέπει να την τραβάς μονομιάς αλλά να την μεταπιάνεις διότι όταν την αποσύρνεις, έτσι κατεβάζει από την μια μεριά νταντούλα, κρέμεται το ένα πιο πολύ από το άλλο και δεν μπορείς να το υφάνεις, δεν μπορείς να τραβήξεις τις κλωστές και πρέπει να ξετυλίξεις το αντί και να το ξανατυλίξεις από την αρχή. Για να τυλίξεις την κλωστή πρέπει να μετρήσεις, να είναι το ίδιο, η απόσταση, ότι είναι από την μια μεριά να είναι κι από την άλλη. Αφήνεις κάτω στο αργαστήριο, έχει μια κουρελού ή ότι θέλεις βάζεις χάμω και το

βάζεις από πάνω και το τραβάς καλά για να σφίχτεί εκεί. Εγώ το έχω σφίξει μοναχή μου, στην αρχή δεν μου τυλίχθηκε καλά, το ξετύλιξα, το έφτιαξα και το τύλιξα.

Όταν γίνεται η νταντούλα, το πέταλο δεν έρχεται κανονικά. Αν κόψεις το υφασμένο, το κοντύνεις, σου έρχεται συνέχεια, κατεβαίνει πιο μακρύ από τη μία μεριά και από την άλλη πιο κοντό.

Στο τέλος κομποδένεις τις κλωστές, γιατί είναι κομμένες οι κλωστές από κάτω, είναι η κάτω σταύρωση, που λέμε.

Τα μιτάργια (οι μίτοι) κρεμούνται στη βέργα που μπαίνει στο αντί. Τους μίτους κρατούν τα καλάμια, τα οποία κρατεί και κατεβάζει το ντοντόνι. Στην Αθήνα, στην Ελευσίνα που έμενα αρκετά χρόνια, εκεί υφαίνουν με άλλο τρόπο έχουν τους ίδιους μίτους αλλά σηκώνουν τους μίτους από πάνω κι όχι με τις πατητήρες. Εγώ έχω πλέξει τους δικούς μου μίτους με τη βοήθεια της μιτοσανίδας.

Στον αργαλειό μου δεν έχω καβαλάρηδες γιατί υφαίνω μονό. Οι καβαλάρηδες μπαίνουν σε διπλό όταν μπαίνουν τέσσερις μίτοι στη περαμάτιση.

Όταν είναι μονά η κλωστή μια-μια περνά από τους μίτους. Όταν είναι διπλά μπαίνουνε πάλλι τέσσερις μίτοι και μπαίνει μια-μια κλωστή στους μίτους και στο χτένι περνούνε δύο κλωστές, η περαμάτιση που λέμε.

1.Πώς ονομάζεστε;

Ουρανία Γιακουμάκη.

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 78 χρονών.

3.Πόσα χρόνια υφαίνεται;

Από τότε που ήμουν μικρή 12 χρονών, μέχρι πριν λίγα χρόνια.

4.Ποιος σας έμαθε αυτή τη τέχνη;

Η μητέρα μου ύφαινε πάρα πολύ καλά και μου έμαθε.

5.Τι υφαίνετε;

Ύφαινα σεντόνια, τραπεζομάντηλα, πατητές, βελέντζες, περαματιστές πετσέτες και σκεπάσματα (σαν κουβέρτες). Και κουρελούδες που τις χρησιμοποιούσαμε για χαλί.

6.Χειρίζεστε τον αργαλειό μόνη σας ή χρειάζεστε

Στην αρχή μάθαινα από την μητέρα μου και τα κάναμε μαζί. Η μία βοηθούσε την άλλη σε όλα, από την παραγωγή της υφαντικής ύλης μέχρι και την ύφανση. Μετά όμως που παντρεύτηκα αναγκαστικά να κάνω μόνη μου την ύφανση αλλά δεν συνέβη το ίδιο και στην παραγωγή της υφαντικής ύλης, κυρίως μαλλί και λινάρι. Με βοήθησε η μητέρα μου, ο άντρας μου και τα παιδιά μου αργότερα. Η κόρη μου με βοηθούσε στην ύφανση, στο κλώσιμο και συνάμα μάθαινε. Οι γιοι μου με βοηθούσαν πού στην παραγωγή του λιναριού που ήταν και η πιο δύσκολη.

7.Τι υφαντική ύλη χρησιμοποιούσατε;

Χρησιμοποιούσαμε μαλλί, λινάρι και ρούνια

8.Ποια ήταν η επεξεργασία του λιναριού;

Έχουμε το σπόρο του λιναριού και τον σπέρνουμε τον Οκτώβρη ή τον Νοέμβρη. Προτιμάμε όμως τον Οκτώβρη γιατί θα βγει μεγαλύτερη σοδιά. Μετά από 1-2 μήνες μεγαλώνει και γίνεται σαν το σιτάρι και το κριθάρι στο μπόι (ύψος). Είναι πράσινο και κατά τον Ιούνιο γίνεται κίτρινο και ξεραίνεται. Δεν το θερίζουμε το λινάρι αλλά το ξεριζώνουμε. Έπειτα το κάνουμε μάτσα-μάτσα, το αφήνουμε μερικές μέρες να ξεραθεί και βγάζουμε το σπόρο, κοπανίζοντάς το με κόπανο. Μετά το βάζαμε στην στέρνα (που έχει γλυκό νερό) δώδεκα μέρες. Ύστερα βγάζουμε τις μάτσες από την στέρνα και τις αφήνουμε να στεγνώσουν. Μετά τις κοπανίζουμε και τις σπαθίζουμε στη σπάθη για να φύγει το ξύλο από το λινάρι και να μείνει η ίνα. Μετά βάζουμε τις ίνες στην φουκόροκα για να τις κλώθουμε. Μετά στο τυλιγάδι το

κάνουμε δεκάδι. Ύστερα βράζουμε τα δεκάδια για να καθαρίζουν τις ίνες. Μετά τα βάζουμε στην ανέμη ένα-ένα δεκάδι, μετά στα μασούρια. Μετά περνάμε τις ίνες στην σαίτα και επιτέλους είναι έτοιμο για ύφανση. Έκανα πολλά λινά σεντόνια και ρούχα.

9.Πόσα υφαντά έχετε κάνει;

Αρκετά για την προίκα της κόρης μου όταν την πάντρεψα. Αλλά και για το σπίτι μου.

Σαρόνια είναι χρόνια ύφανη. Έχω καταφέρει να φτιάξω 12 χρόνια.

4.Ποιος σας όριζε κατά τη τέχνη;

Η γιαγιά μου έφτιατε πάρα πολλά καλά και η μητέρα μου.

3.Κάθε οικογενειακό είχε τα δικά του σεντόνια;

Ναι, όλα τα σεντά στο χωριό ήταν.

6.Τι τρέφεται;

Ύφανη σεντόνια, ντυσιμάκια, χάρτες, παγιέ, πορταλάντες, κουρτίες και άλλα πολλά. Τα χρόνια κατασκευάζονται με μαλλί και χρησιμοποιείται κάποια βελανίδα και κάποιας αμύγδαλης.

7.Πόσος χρόνος χρειάζεται να κατασκευαστεί ένα σεντόνι;

Ποιος χρόνος. Γιατί δεν είναι μόνο η ύφανση αλλά και η κατασκευή του μαλλιού.

8.Υπάρχει αρσενικός μέρος για την ύφανση;

Εγώ έφτιαχα το χωριό με το λόγο που έχω κάνει δουλειά στο χωριό και το καλοκαίρι υπήρχε πολλή δουλειά. Δεν πρόλαβα να φτιάξω την Ύφανη και από δεν φτιάχνω το υφαντό το Σαββατο γιατί όσες και η αδελφή. Φτιάχνω ύφανη την δουλειά την τον καλοκαίρι. Κάθε υφαν, να να πρόλαβα να φτιάξω ένα, η Δανάη, η Γεωργία και η Παναγιώτα.

9.Χαρίζετε τον αρχαϊκό ρονή σας ή χρειάζεστε βοηθήματα;

Όταν ήμουν μικρή, πριν παντρευτώ, έφτιαχα μαζί με τις αδελφές μου, τις Γεωργία και την Ανθοδία, αργότερα όμως που παντρεύτηκα έφτιαχα μόνο γιό.

10.Σε τι χρησιμεύει στην τεχνική;

Κάνουμε ρούχα για να φορέσει και να χρησιμοποιήσει. Δεν είναι εμείς που φτιάχνουμε μαρμαλά και κρέμα στο χωριό να αγοράσουν ρούχα αλλά να φτιάξουν και να κάνουν ρονή μας και όταν μας μιλάνε ότι τα ρούχα είναι καλά τα φτιάχνουμε τα μεγαλύτερα αδέρφια μας (ανδραγάτες πόλλοι). Τα κομμάτια αυτά τα φτιάχνω και τα φτιάχνω ρούχα και τα έχω ο ντυσίμω, κινέζικα και κομμάτια.

1.Πώς ονομάζεστε;

Ελευθερία Χριστάκη.

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 80 ετών.

3.Πόσα χρόνια υφαίνεται;

Σαράντα πέντε χρόνια ύφαινα. Έχω σταματήσει γύρω στα 13 χρόνια.

4.Ποιος σας έμαθε αυτή τη τέχνη;

Η γιαγιά μου ύφαινε πάρα πολύ καλά και η μητέρα μου.

5.Κάθε νοικοκυριό είχε το δικό του αργαλειό;

Ναι, όλα τα σπίτια στο χωριό είχαν.

6.Τι υφαίνατε;

Ύφαινα σεντόνια, ντρουβάδες, χιράμια, πατητές, περαματιστές πετσέτες και άλλα πολλά. Τα χιράμια κατασκευάζονται με μαλλί και χρησιμοποιούμε τέσσερις μίτους και τέσσερις πατητήρες

7.Πόσος χρόνος χρειάζεται να κατασκευαστεί ένα υφαντό;

Πολύς χρόνος. Γιατί δεν είναι μόνο η ύφανση αλλά και η παραγωγή του μαλλιού.

8.Υπήρχαν ορισμένες μέρες για την ύφανση;

Εγώ ύφαινα το χειμώνα με το λύχνο όταν δεν είχαμε δουλειές στο χωράφι γιατί το καλοκαίρι υπήρχε πολλή δουλειά. Δεν αρχίζαμε να υφαίνουμε την Τρίτη και ποτέ δεν τελειώναμε το υφαντό το Σάββατο γιατί όπως λει η παροιμία: «Σάββατο αρχίνα την δουλειά μην την τελειώνεις». Καλές μέρες για να αρχίσαμε να υφαίνουμε είναι η Δευτέρα, η Τετάρτη και η Πέμπτη.

9.Χειρίζετε τον αργαλειό μόνη σας ή χρειάζεστε βοήθεια;

Όταν ήμουν μικρή, πριν παντρευτώ, ύφαινα μαζί με τις αδελφές μου, την Ειρήνη και την Ανθούλα, αργότερα όμως που παντρεύτηκα ύφαινα μόνη μου.

10.Σε τι χρησιμοποιούσατε τα υφαντά;

Κάναμε ρούχα για να φοράμε και να ζεσταινόμαστε. Στην εποχή μας δεν είχαμε μαγαζιά και ειδικά στο χωριό να αγοράσουμε ρούχα αλλά και ούτε λεφτά έτσι τα κάναμε μόνη μας και όταν μας μίκραιναν δεν τα πετούσαμε αλλά τα φορούσανε τα μικρότερα αδέλφια μας (ανεξαρτήτως φύλλου). Τα υφάσματα αυτά, τα κόβαμε και τα κάναμε ρούνια, και τα ξανά υφαίναμε, κάνοντας τα κουρελούδες.

11.Τι υφαντική ύλη χρησιμοποιούσατε;

Χρησιμοποιούσαμε μαλλί, μετάξι, λινάρι και ρούνια.

12.Ποια ήταν η επεξεργασία του μεταξιού;

Ο μεταξοσκώληκας είναι κουκούλι. Τον Ιούνιο βγαίνει το σκουλήκι. Το βάζαμε σε ένα δίσκο και τον ταίζαμε φύλλο μουριάς. Μετά από 1-2 μήνες μεγαλώνει και το βάζουμε σε κλαδιά πεύκου και εκεί κάνει το δικό του κουκούλι και μπαίνει μέσα. Μετά παίρναμε τα κουκούλια και τα πηγαίναμε στη Σητεία στο εργοστάσιο για την κατεργασία μεταξιού. Ύστερα που το παίρναμε το βάζαμε στο τυλιγάδι ή δεκάδι και μετά στα μασούρια και ύστερα το παίρναμε στη σαίτα. Με 2-3 δεκάδια γίνεται ένα τραπεζομάντιλο. Κάθε φορά κρατούσαμε μερικά κουκούλια για να έχουμε την επόμενη φορά.

13.Πόσα υφαντά έχετε κάνει;

Έχω κάνει ένα ντιβάνι στην κάθε μία κόρη μου. Εκεί υπάρχουν διάφορα τραπεζομάντιλα, πετσέτες, χιράμια, και άλλα, πάντα το ίδιο αριθμό υφαντών στην καθεμία κόρη μου. Μια παροιμία λειει ότι ο αργαλειός έχει 101 εξαρτήματα και το ένα είναι το φτερό της κότας που μπαίνει στην τρυπούλα της σαίτα.

14.Βάφατε μόνη σας τα υφαντά;

Παλαιότερα περνούσε ο μπογιατζής από το χωριό μας και μάζευε όλα τα υφαντά και τα έβαφε ανάλογα με το χρώμα που ήθελες. Αργότερα βγήκαν στο εμπόριο έτοιμες μπογιές σε κουτιά και άρχισα να βάφω μόνη μου τα νήματα. Πρώτα διαλούσα το μπογιά σε κρύο νερό, ανάλογα τη ποσότητα των μαλλιών ήταν και η ποσότητα της βαφής. Στη συνέχεια έριχνα τη διαλυμένη βαφή σε μια μεγάλη κατσαρόλα με χλιαρό νερό, το *όργο* (σκουλί) ξύδι και μια χούφτα αλάτι. Όλα μαζί έβραζαν για μισή ώρα. Έπειτα κατέβαζα τα νήματα, τα άφηνα λίγο, μετά τα τυλιγάδια για να ισιώσουν τα νήματα. Στη συνέχεια τα στέγνωνα και τα χρησιμοποιούσα για την ύφανση.

B. Κεντητική.

1.Πως ονομάζεστε;

Περουλάκη Ελένη. (κάτοικος Ιεράπετρας)

2. Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 62 ετών.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Έχω τελειώσει τη 3η του Γυμνασίου.

4.Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων σας;

Η μητέρα ήταν δασκάλα και ο πατέρας μου είχε μαγαζί.

5.Πόσα παιδιά έχετε;

Έχω 3 παιδιά.

6.Πόσα αδέρφια είσαστε;

Είμαστε δύο αδέρφια.

7.Πόσα χρόνια κεντάτε;

Περίπου 35 χρόνια.

8.Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Είχα πάει σε σχολή Οικιακής Οικονομίας στα Χανιά.

9.Κεντάτε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή / και για

εμπορικούς λόγους;

Για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας.

10.Γνωρίζουν όλες οι γυναίκες να κεντούν;

Γνωρίζουνε.

11.Μήπως θεωρείται απαραίτητη γνώση των γυναικών;

Ναι απαραίτητη, άμα ξέρεις να φτιάχνεις μόνη σου κάθε εργόχειρο σου είναι καλό.

12.Μήπως υπάρχουν ειδικές κεντήστρες;

Υπάρχουνε, άλλες στα κοφτά, άλλες στα φουσκωτά, άλλες στα Λευκαδίτικα.

13.Θεωρείτε μεγάλο προσόν της κοπέλας να είναι «χρυσοχέρα»;

Βέβαια.

14.Ποια είναι η τεχνική του κεντήματος;

Πρέπει να ξέρεις για να το φτιάξεις αυτό το πράγμα (π.χ λευκαδίτικο καρέ) χωρίς να το ξέρεις δεν μπορείς να το φτιάξεις.

15.Πώς είναι το σχήμα των υφασμάτων πάνω στα οποία γίνεται το κέντημα;

Μακρόστενα, τετράγωνα άμα κάνεις τραπεζομάντιλο, το σεμέ μακρόστενο, το καρέ τετράγωνο, έχουμε διαφορετικές κατηγορίες.

16.Ποια είναι τα είδη υφασμάτων ανάλογα τον προορισμό τους;

Αν θα κάνουμε σεντόνια είναι ο χασές, αν θα κάνουμε λευκαδίτικα είναι σουφλιώτικα, πρέπει να μετριέται το ύφασμα και πρέπει το ύφασμα να μην είναι πολύ σφιχτό, πρέπει να μπορείς να μετρήσεις τις κλωστές.

17.Τι χρώμα είχαν τα φάσματα που κεντούσατε;

Περισσότερα λευκά.

18.Ποιες κλωστές χρησιμοποιείτε για κέντημα;

Μουλινέ, ντεμισέ.

19.Ποιες βελονιές γνωρίζετε;

Ρίζα, φουσκωτό, λευκαδίτικο, φεστόνι, κομποβελονιά και αλυσοβελονιά.

20.Παίρνατε πρωτοβουλία για τη δημιουργία νέων σχεδίων;

Την πρωτοβουλία την παίρνω μόνη μου, τα σχέδια τα φτιάχνω μόνη μου. Πρώτα τα σχεδιάζω και μετά τα περνώ στο ύφασμα. Αυτά τα λευκαδίτικα δεν περνιούνται στο χαρτί, είναι κατά φαντασία. Τα άλλα, σεντόνια, μαξελαροθήκες σε φουσκωτά, τα σχεδιάζεις πρώτα και μετά τα ράβεις. Έχω πάρει και από παλιά σχέδια αλλά τα περισσότερα είναι κατά φαντασία.

21.Ποιο είδος τεχνικής στο κέντημα επιτρέπει στην κεντήστρα να αυτοσχεδιάσει;

Σε σεντόνια, μαξελαροθήκες, καρέ, τραπεζομάντιλα.

22.Πώς γίνεται η αποτύπωση του σχεδίου πάνω στο ύφασμα;

Βάζω το σχέδιο από κάτω και το ύφασμα από πάνω, το βρέχω λίγο με ένα μπαμπακάκι και βλέπω το σχέδιο και το φτιάχνω γιατί άλλοι βάζουνε καρμπόν και λερώνεται το ύφασμα μετά.

23.Ποιοι είναι οι τρόποι κεντήματος;

Στο χέρι και στη μηχανή.

24.Υπήρχαν διακοσμητικά θέματα ανάλογα με τον προορισμό του κεντημένου υφάσματος;

Άλλο στη ποδιά, άλλο στο μαξιλάρι, άλλο στο σεντόνι. Στη ποδιά κρητικά σχέδια, την Κρήτη, πήλινα βάζα κ.α. Στα σεντόνια βάζαμε κλαδιά, την αμυγδαλιά, τριαντάφυλλα μικρά, μεγάλα, μπουμπούκια κ.α.

25. Ποιος είναι ο προορισμός των κεντημάτων;

Κυρίως για την διακόσμηση του σπιτιού και της φορεσιάς γιατί πολλές γυναίκες κεντούνε φορέματα και εκκλησιαστικά για την Αγία Τράπεζα.

26. Τραγουδάτε κατά τη διάρκεια του κεντήματος; Αν ναι τι τραγουδάτε;

Αναλόγως τη διάθεση. Άμα ράβω, μετράω και δεν μπορείς να τραγουδάς γιατί αν χάσεις το σειρά σου δεν μπορείς να το φτιάξεις. Ακούω καμιά φορά ραδιόφωνο.

27. Υπάρχουν προφυλάξεις για την έναρξη του κεντήματος;

Καμιά φορά υπάρχουν κι αυτά άμα δεν έχεις πολύ διάθεση. Να έχω ησυχία, να μην ακούω θορύβους όταν ξεκινάω, ιδιαίτερα αυτά τα Λευκαδίτικα, δεν θέλει φαντασία γιατί πρέπει να είσαι προσηλωμένη πάνω στο εργόχειρο σου. Όχι παρατηρήματα απλώς τις γιορτές δεν κάνω ποτέ δουλειές.

28. Πόσα κεντήματα έχετε φτιάξει;

Αμέτρητα, πάρα πολλά.

29. Τι χρώμα κλωστές χρησιμοποιείτε; Τις βάφατε; Αν όχι από πού τις προμηθευόσασταν;

Λευκό και εκρού. Όχι, έτοιμες από το εμπόριο.

30. Ποια χρώματα είναι επικρατέστερα και που οφείλεται αυτό;

Το λευκό και το εκρού γιατί έρχονται πιο αριστοκρατικά. Αναλόγως και το εργόχειρο που φτιάχνεις γιατί άμα είναι και κάνεις κρητικά πρέπει να βάλεις χρώματα, δεν γίνεται με λευκό και εκρού.

31. Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές για την κεντητική τέχνη;

Πάρα πολύ ενδιαφέρον.

32. Πώς κρίνετε την απασχόληση αυτή από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Είναι μια βοήθεια για το σπίτι σου. Αποφέρει οικονομικά οφέλη.

33.Εργάζεστε μόνη σας; Αν ναι, θα θέλατε βοήθεια ή συνεργασία;

Μόνη μου. Όχι δεν μπορείς να κάνεις συνεργασία σε αυτά τα πράγματα απάνω γιατί είναι πολύ λεπτή δουλειά που μπορεί ο άλλος να μην σου προσφέρει αυτό που θέλεις εσύ και έτσι να μην μείνεις ευχαριστημένη¹.

¹ Εκπαιδευτριά σε επιμορφωτικά σεμινάρια με θέμα το κέντημα, διοργανωμένα από τη Λαϊκή Επιμόρφωση της Νομαρχίας του Νομού Λασιθίου. Σ' ένα σεμινάριο που έγινε στο Ξερόκαμπο, χωριό έξω από την Ιεράπετρα, συμμετείχαν 45 γυναίκες 18-65 χρονών χωρίς περιορισμούς. Και η Γεωργική Υπηρεσία διοργάνωνε σεμινάρια με το ίδιο θέμα μόνο για αγρότισσες, οι οποίες πληρώνονταν.

πλείστον γίνονται σε δαντέλα γύρω-γύρω στις άκρες, τίποτα στη μέση γιατί είναι τόσο λεπτό που δεν μπορείς να βάλεις μέσα κόλλημα, δαντέλα ή γωνίες. Στα σεντόνια είναι ο χασές και στα τραπεζομάντιλα γαλλικό ή ελληνικό λινό.

15.Τι χρώμα είχαν τα υφάσματα που κεντούσατε;

Άσπρα και εκρού.

16.Ποιες κλωστές χρησιμοποιείτε για κέντημα;

Στη μηχανή όλα άσπρα εκτός αν είναι μπεζ το ύφασμα τότε και η κλωστή μπεζ.

17.Ποιες βελονιές γνωρίζετε;

Αραχωβίτικη, φουσκωτό, ρίζα κ.α.

18.Παίρνετε πρωτοβουλία για τη δημιουργία νέων σχεδίων;

Τα κάνω μόνη μου.

19.Ποιο είδος τεχνικής στο κέντημα επιτρέπει στην κεντήστρα να αυτοσχεδιάζει;

Υπάρχουν ορισμένα υφάσματα που δεν μπορούμε να τα σχεδιάσουμε τα σουφλιώτικα που είναι λεπτά.

20.Ποιοι είναι οι τρόποι κεντήματος;

Και στο χέρι, στο τελάρο και στην μηχανή. Εάν είσαι πιθήδεια και έχεις υπομονή και επιμονή θα το κάμεις καλύτερα στο χέρι από τελάρο. Όπως μπορεί ο καθένας.

21.Υπάρχουν διακοσμητικά θέματα ανάλογα με το προορισμό του κεντημένου υφάσματος;

Το σχέδιο να ταιριάζει με την δαντέλα. Αν η δαντέλα έχει μια μαργαρίτα θα μπορούσαμε να βάλουμε μέσα στο σχέδιο μια μαργαρίτα, που να μοιάζει λίγο το κέντημα με το πλέξιμο. Όταν είναι σκέτο και έχει αζούρι γύρω-γύρω το καρέ θα βάλουμε ότι σχέδιο μας αρέσει. Δεν περιοριζόμαστε σε ένα ειδικό σχέδιο. Υπάρχει σχέδιο που λες ότι αυτό το σχέδιο πάει για νυφικό κρεβάτι, σεντόνι, να έχει μαργαρίτες και άνθη, που δηλώνουν την καρπερότητα της γυναίκας.

22.Ποιος είναι ο προορισμός των κεντημάτων;

Για τη διακόσμηση του σπιτιού και εκκλησιαστικά, σπανίως, πάντα δωρεάν για την εκκλησία και τον Άγιο.

23.Τραγουδάτε κατά τη διάρκεια των κεντημάτων;

Όχι.

24.Υπάρχουν προφυλάξεις για την έναρξη του κεντήματος;

Για μένα όχι. Μου αρέσει κάτι που κάνω και είναι ωραίο να το πάρει όλος ο κόσμος και να το βγάλει.

25.Πόσα κεντήματα έχετε φτιάξει;

Όταν κανείς ασχολείται με πολλές δουλείες δεν προλαβαίνει να κάνει πολλά. Όταν έχω ευκαιρία και δεν έχω να κάνω κανένα ξένο τραπεζομάντιλο ή σεντόνι, θα κάτσω να κεντήσω ένα δικό μου. Μου παραγγέλνουνε, αλλά στα χωριά η ζωή είναι ακριβή, και να κεντάς, να βάζεις τις κλωστές και να βάζεις κόπο και να τις πεις ύστερα φέρτε μου 30.000δρχ. δεν στα δίνουνε. Οπότε καλύτερα είναι όταν έχεις ευκαιρία να κάτσεις να κεντήσεις ένα δικό σου, παρά να ‘τρως’ τα μάτια σου να κεντήσεις ένα ξένο και να μην πληρωθείς.

26.Τι χρώμα κλωστές χρησιμοποιείτε; Τις βάφατε; Αν όχι, από πού τις προμηθευόσασταν;

Στα άσπρα υφάσματα, άσπρες κλωστές και στα πολύχρωμα, ντεμισέ κλωστές διάφορα χρώματα. Από τα μαγαζιά τις παίρναμε.

27.Ποια χρώματα ήταν επικρατέστερα και πού οφείλεται αυτό;

Αν θες απαλά χρώματα θα βάλεις τρία χρώματα, ένα κιτρινάκι ένα εκρού και ένα μπεζάκι. Άμα θες πολλά χρώματα βάζεις κόκκινο, πράσινο, καφέ, κίτρινο, διάφορα χρώματα. Εγώ προτιμώ απαλά χρώματα.

28.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές για την κεντητική τέχνη;

Βέβαια, στα χωριά μας ασχολούνται με τέτοια. Δεν αφήνουν το παλιό έθιμο να ξεχαστεί.

29.Πώς κρίνετε την απασχόληση αυτή από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Μην τα συζητάς. Κέρδη δεν έχεις, μόνο για ένα χαρτζιλίκι.

30.Εργάζεστε μόνη σας; Αν ναι, θα θέλατε κάποια βοήθεια ή συνεργασία;

Μόνη μου. Όχι, δεν θέλω βοήθεια. Να μου κάνει ο βοηθός τι; Έχω και τις δουλειές του σπιτιού, τις κατσίκες και άμα μου περισσέψει μια ώρα θα κάτσω να κεντήσω, να πλέξω κανένα σεμεδάκι, κανένα καρεδάκι γιατί δεν με αφήνουν οι ξένες δουλειές. Τώρα μου έχουν παραγγείλει ένα τραπεζομάντιλο, τώρα θα κάτσω να

πλέξω δικά μου; Θα κάτσω να φτιάξω το τραπεζομάντιλο. Καμιά φορά με βοηθάει η
νύφη μου, για κανένα αζούρι².

² Φτιάχνει δεσιές: κορόνα, μπρισίμι. Το σχέδιο θέλει φαντασία, αυτοσχεδιασμό.
Εκπαιδεύτρια σε σεμινάρια διοργανωμένα από τη Λαϊκή Επιμόρφωση της Νομαρχίας Λασιθίου και το
τμήμα Γεωργικής Ανάπτυξης στην Ιεράπετρα με θέμα κεντητική, που συμμετείχαν 50 γυναίκες μέχρι
50 ετών για 20 ημέρες, όποια ήθελε. Έπαιρνε 110.000δρχ.

1.Πώς ονομάζεστε;

Πυτοπουλάκη Βασιλεία, είναι το όνομα του πρώτου μου άντρα. (κάτοικος Ιεράπετρας)

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 61 χρονών.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Έχω τελειώσει το Δημοτικό.

4.Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σας;

Αγρότες ήτανε.

5.Πόσα παιδιά έχετε;

Έκανα εννιά παιδιά αλλά έχω πέντε.

6.Πόσα αδέρφια είσαστε;

Είμαστε έξι αδέρφια.

7.Πόσα χρόνια κεντάτε;

Κεντώ 17-18 χρόνια, μετά που πέθανε ο άντρας μου γιατί δεν είχα πόρους ζωής.

8.Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Μια δασκάλα που μάθαινε τα παιδιά στο σχολείο γράμματα. Αρετούλα την λέγανε, ήταν Στειακιά από τα Αχλάδια. Δύο τρεις φορές μού `δειξε δεσιές κι από εκεί έμαθα σιγά-σιγά μόνη μου και εξασκήθηκα. Στην αρχή έκανα μια δεσά των ανθρώπων κι ήπερνα 1.500δρχ. στην πετσέτα, τότε. Τώρα είναι πιο ακριβά αλλά δεν μπορώ τώρα πια για λόγους υγείας. Μόνη μου άρχισα να κεντώ, βλέποντας από κάθε φύλη μου κεντήστρα κάτι, το έβαζα στο μυαλό μου και το έκανα μετά στο σπίτι. Αγόρασα μια μηχανή 25.000δρχ. μόνο την κεφαλή. Εξασκήθηκα δυο μέρες στη κίνηση του τελάρου που μού `δειξε μια γειτόνισσα, το ένα κακό, το άλλο καλό, πιο καλό και τώρα κάνω το καλύτερο κοφτό και έγινα η καλύτερη κεντήστρα.

9.Κεντάτε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή / και για εμπορικούς λόγους; Αν ναι, πού διαθέτετε τα προϊόντα σας;

Για εμπορικούς λόγους για επιβίωση. Στην αρχή, ο ένας μου παράγγελνε ένα ζευγάρι μαξιλάρια, ένα καρεδάκι. Μετά έκανα των παιδιών μου, καμιά ξένη παραγγελία και για την εκκλησία.

10.Γνωρίζουν όλες οι γυναίκες να κεντούν;

Μια κεντήστρα έχει μόνο, αλλά δεν κάνει δουλειά.

11.Μήπως θεωρείτε απαραίτητη γνώση των γυναικών;

Δεν πάνε οι γυναίκες (να μάθουν), σε μένα ήρθαν πολλές, μία κοπέλα εξάσκησα αλλά τα παραίτησε γιατί παντρεύτηκε.

12.Μήπως υπάρχουν ειδικές κεντήστρες;

Δεν γνωρίζω. Εγώ όλα τα σάζω. Πολλές μάθανε στο χωριό (Καλαμαύκα) δεσιές από μένα αλλά δεν κάθονται γιατί βαριούνται.

13.Θεωρείτε μεγάλο προσόν της κοπέλας να είναι «χρυσοχέρα»;

Ναι, οι περισσότερες κοπέλες φτιάχνουνε πλεχτά.

14.Ποιο είναι το σχήμα των υφασμάτων πάνω στα οποία γίνεται το κέντημα;

Μακρόστενα και τετράγωνα.

15.Ποια είναι τα είδη υφασμάτων ανάλογα τον προορισμό τους;

Για σεντόνι χασές, για τραπεζομάντιλο λινό ξένο ή ελληνικό. Ο χασές σιδερώνεται εύκολα.

16.Τι χρώματα είχαν τα υφάσματα που κεντούσατε;

Όλα λευκά.

17.Ποιες κλωστές χρησιμοποιείτε για κέντημα;

Πεταλούδα άσπρο και μπες, π.χ 10 λευκά και 1 μπες.

18.Ποιες βελονιές γνωρίζετε;

Ριζοβελονιά, φουσκωτό κ.α.

19.Παίρνετε πρωτοβουλία για τη δημιουργία νέων σχεδίων;

Βλέπω σχέδια και συμπληρώνω και δικά μου.

20.Ποιο είδος τεχνικής στο κέντημα επιτρέπει στην κεντήστρα να αυτοσχεδιάζει;

Να μοιάζει το χυτό, αζούρι με το σχέδιο που κάνεις απάνω να παρομοιάζει με αυτό που έχει η δαντέλα.

21.Πώς γίνεται η αποτύπωση του σχεδίου πάνω στο ύφασμα;

Το βάζω το σχέδιο σε χαρτί-λαδόκολλά με το μαρκαδόρο και μετά βάζω από κάτω χασέ (πανί) από πάνω το ύφασμα και το σχεδιάζω με το μολύβι ελαφρώς, δεν βάζω καρμπόν επειδή δεν βγαίνει μετά το καρμπόν από το ρούχο μόνο μετά από πολλά πλυσίματα αλλά εγώ ντρέπομαι να το δώσω έτσι των ανθρώπων.

22.Ποιοι είναι οι τρόποι κεντήματος;

Στη μηχανή και τελάρο.

23.Υπήρχαν διακοσμητικά θέματα ανάλογα με το προορισμό του κεντημένου υφάσματος;

Στο νυφικό (σεντόνι) ταιριάζει σχέδιο πιο μοντέρνο, πιο καλό, πιο ωραίο. Έχει άνθη, γράφει το μονόγραμμα του γαμπρού και της νύφης και έχει ιδιαίτερο, παράξενο σχέδιο.

24.Ποιος είναι ο προορισμός των κεντημάτων;

Εκκλησιαστικά, θύρες με δυσκοπότερο κοφτό, της εκκλησίας του Αγίου Αντωνίου που είναι πολιούχος του χωριού μας, στο Ιερό φτιάχνω βυζαντινά σχέδια, όλα κοφτά, τα οποία είναι δωρεάν φυσικά. Όχι για φορεσιές κεντήματα. Και για το σπίτι κεντήματα.

25.Τραγουδάτε κατά τη διάρκεια του κεντήματος;

Όχι, γιατί έχω βάσανα, πίκρες μεγάλες, έμεινα χήρα μικρή και είχα πολλές σκοτούρες για τα παιδιά μου.

26.Υπάρχουν προφυλάξεις για την έναρξη του κεντήματος;

Όχι, δεν με νοιάζει όποια γυναίκα θέλει κάτι της το δίνω, όποια γυναίκα θέλει να μάθω κάτι της το μαθαίνω, να της δείξω άμα θέλουνε, να τους βγάλω κάποια πλέξη. Θέλω να μάθει ο κόσμος για να μείνουνε (τα κεντήματα) και να με θυμούνται και να λένε ένα καλό λόγο.

27.Πόσα κεντήματα έχετε φτιάξει;

Πολλά.

28.Τι χρώμα κλωστές χρησιμοποιείτε; Τις βάφατε; Από πού τις προμηθευόσασταν;

Λευκό χρώμα, από το εμπόριο.

29.Ποια χρώματα ήταν επικρατέστερα και που οφείλεται αυτό;

Τα λευκά. Έτσι το ήθελαν οι πελάτισσες.

30.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές για την κεντητική τέχνη;

Υπάρχει, και έχω όρεξη να μάθω σε νέες γυναίκες.

31.Πώς κρίνετε την απασχόληση αυτή από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Αυτές τις δουλειές τις κάνεις στο σπίτι σου και βγάζεις τη δραχμή σου και δεν ζητάς του άντρα σου. Ας είναι και φτωχικό το εισόδημα, συντηρείς τον εαυτό σου.

**32.Εργάζεστε μόνη σας; Αν ναι, θα θέλατε κάποια βοήθεια ή συνεργασία;
Μόνη μου³.**

³ Εκπαιδεύτρια στα σεμινάρια που διοργάνωνε η Λαϊκή Επιμόρφωση και το τμήμα Γεωργικής Ανάπτυξης στην Ιεράπετρα, στα οποία συμμετείχαν 40-50 γυναίκες. Τα σεμινάρια με θέμα τις δεσιές και το κέντημα έγιναν στο Κεντρί, στο Πάνω και Κάτω Χωριό, στους Καλογέρους και δυο φορές στην Ιεράπετρα και στην Καλαμαύκα. (τα παραπάνω χωριά ανήκουν στον δήμο Ιεράπετρας και απέχουν γύρω στα 10χλμ. από την Ιεράπετρα)

1.Πως ονομάζεστε;

Φοφώ Αχλάτη. (κάτοικος Ιεράπετρας με καταγωγή μικρασιάτικη)

2.Τι ηλικία έχετε;

Γεννήθηκα το 1932.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Έχω τελειώσει το Δημοτικό και αργότερα μοδιστρική.

4.Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σας;

Οι γονείς μου έχουν τελειώσει το Δημοτικό. Η μητέρα μου ήταν μορφωμένη γνώριζε περισσότερα πράγματα την εποχή εκείνη.

5.Πόσα παιδιά έχετε;

Έχω τρία παιδιά.

6.Πόσα αδέρφια έχετε;

Είμαστε έξι κορίτσια και δύο αγόρια και ένα πέθανε.

7.Πόσα χρόνια πλέκετε;

Δέκα χρόνια κεντώ.

8.Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Η μάνα μου και μετά πήγα στην μοδίστρα.

9.Πλέκετε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή/και για εμπορικούς λόγους; Αν ναι, πού διαθέτετε τα προϊόντα σας;

Για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας.

10.Γνωρίζουν όλες οι γυναίκες να πλέκουν;

Αυτό το κέντημα που κάνω, το γνωρίζει η αδελφή μου και η νύφη μου.

11.Μήπως θεωρείτε απαραίτητη γνώση των γυναικών;

Μάλλον την εθεωρώ πρέπει να μάθουν να κάνουνε κεντήματα.

12.Μήπως υπάρχουν ειδικές γυναίκες στο πλέξιμο;

Υπάρχουν, εγώ κεντώ με την ραπτοβελόνα. (είδος πλεξίματος και όχι κεντήματος)

13.Ποια είναι η τεχνική του πλεξίματος;

Μικρά-μικρά μοντιφάκια και τα ενώνουμε σε καρέ και πετσέτες, γωνιές, δισκόπανα.

14.Ποια είναι τα είδη υφασμάτων ανάλογα με τον προορισμό τους;

Λινό για τα καρέ και μεταξωτό για τις πετσέτες.

15. Ποιες κλωστές χρησιμοποιείτε για πλέξιμο;

Βαμβάκι, κουβάρα πεταλούδα 40 νούμερο.

16. Παίρνετε πρωτοβουλία για την δημιουργία νέων σχεδίων;

Δικά μου τα σχέδια, αυτοσχεδιάζω, ότι σκεφτώ το κάνω. Τα σχέδια είναι αμυγδαλάκι, φιογκάκι, εβραϊκό νερό, μαργαρίτες κ.α.

17. Ποιες βελόνες χρησιμοποιείτε στο πλέξιμο;

Τη ραπτοβελόνα και είναι δύσκολο να γίνει ο κόμπο και να τον μάθεις. Εγώ θέλω δύο μήνες να φτιάξω ένα πλεκτό για καρέ.

18. Ποιος είναι ο προορισμός των πλεχτών;

Για το σπίτι, σε μπλούζες παλιά. Είχα κάνει στην κόρη μου μια μπλούζα μάλλινη και στο γιακά της είχα πλέξει με τη ραπτοβελόνα.

19. Τραγουδάτε κατά την διάρκεια του πλεξίματος; Αν ναι, τι τραγουδάτε;

Όχι τραγούδια, βάζω στο μυαλό μου τα παιδιά μου και τα εγγόνια μου και λέω ευχές. Κύριε Υμών Ιησού Χριστέ ελέησέ τα και βλέπετέ μου τα από την κακή την ώρα.

20. Υπάρχουν προφυλάξεις για την έναρξη του πλεξίματος;

Αν το πλεχτό το δει μάτι που ματιάζει τότε θα τύχει κάτι και δεν θα μπορώ να συνεχίσω αλλά θα ξηλώνω και θα ξαναφτιάχνω.

21. Πόσα πλεχτά έχετε κάνει;

Έχω εννιά εγγόνια και έχω κάνει στο καθένα εννιά πετσέτες και δύο με τρία δισκόπανα και γωνιές για τραπεζομάντιλο ή καρέ. Έχω κάνει και των παιδιών της νύφης μου αρκετά πλεχτά.

22. Τι χρώμα κλωστές χρησιμοποιείτε;

Άσπρες κλωστές.

23. Ποια χρώματα ήταν επικρατέστερα και που οφείλετε αυτό;

Το άσπρο χρώμα γιατί αλλιώς δεν δείχνει το σχέδιο, πιο καλά μου σκαμπάζει η άσπρη κλωστή, η μπεζ δεν μου αρέσει.

24. Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές για αυτό το είδος πλεξίματος;

Θέλω να δείξω να μάθει όποια θέλει για να συνεχίσει αυτό το είδος να μην χαθεί γιατί τα χνάρια μου εμένα τελειώνουν.

25.Πως κρίνετε την απασχόληση αυτή από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Πολλά χρήματα. Μια πετσέτα 70.000δρχ. χωρίς ύφασμα μόνο το πλέξιμο αλλά είναι δύσκολο θέλει πολύ καιρό.

26.εργάζεστε μόνη σας; Αν ναι, θα θέλατε κάποια βοήθεια ή συνεργασία;

Μόνη μου, όχι βοήθεια.

1.Πώς ονομάζεστε;

Χαρίκλεια Χαραλαμπίκη. (κάτοικος Ιεράπετρας)

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 73 ετών.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Έχω τελειώσει Δημοτικό, μετά στο Γυμνάσιο δεν πήγα γιατί ήταν Κατοχή.

4.Το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σας;

Η μητέρα μου οικιακά και ο πατέρας μου αξιωματικός.

5.Πόσα παιδιά έχετε;

Έχω τρία παιδιά.

6.Πόσα αδέρφια έχετε;

Έχω τρία αδέρφια.

7.Πόσα χρόνια υφαίνεται;

Από ανύπαντρη, 17 ετών.

8.Κεντάτε για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ή/και για εμπορικούς λόγους; Αν ναι, που διαθέτετε τα προϊόντα ας;

Μου αρέσει να ανανεώνω τα παλιά (κεντήματα, κάδρα, θήκες για εφημερίδες κ.α) που είχα, προκειμένου να πεταχτούνε. Κεντώ για το σπίτι.

9.Γνωρίζουν όλες οι γυναίκες να κεντούν;

Όσες ξέρω πλέκουνε με βελονάκι και κάνουν ωραία πλεκτά και εγώ πλέκω αλλά με κουράζει το πλέξιμο. Το κέντημα είναι πιο ευχάριστο, βάζεις διάφορες κλωστές, πράσινο, ροζ, κόκκινο και αυτό σε ανανεώνει από το όλο λευκό (όπως στο πλέξιμο συνήθως).

10.Μήπως υπάρχουν ειδικές κεντήστρες;

Άλλες είναι ειδικές για κοφτά.

11.Ποια είναι η τεχνική του κεντήματος;

Οι παραδοσιακές βελονιές, τις οποίες διδαχθήκαμε από τους δασκάλους μας στο Δημοτικό. Αυτό δεν υπάρχει σήμερα. Εγώ το φουσκωτό αυτό, το έχω μάθει από τη δασκάλα μου, μια Παπαστεφανάκη που ήταν από την Νεάπολη και μας το δίδαξε πολύ καλά. Όλες οι συμμαθήτρίες μου έρχονται και μου παίρνουν τα παλιά σχέδια για να τα κεντήσουν γιατί θυμούνται την τεχνική από τη δασκάλα μας. Σήμερα, τα παιδιά μαθαίνουν γράμματα αλλά όχι κέντημα όπως εμείς.

12.Τι κεντάτε;

Στην αρχή τραπεζομάντιλα αλλά επειδή έχουν πολύ δουλειά δεν ασχολήθηκα. Συνήθως κάνω κάδρα γιατί μου αρέσει να τα βλέπω και καρέ, μαζελαράκια για τον καναπέ και τις καρέκλες.

13.Τι χρώμα κλωστές χρησιμοποιείτε;

Από όλα τα χρώματα ανάλογα με την κορύφωση, βάζεις πράσινο, καφέ. Τα χρώματα είναι καλά και δεν χαλούνε. Αν δεις τα κεντήματα που έχουν γίνει πολλά χρόνια πριν διατηρούνται ακόμα σε καλή κατάσταση.

14.Ποιες κλωστές χρησιμοποιείτε για κέντημα;

Τις μουλινέ και κουβάρα, είναι καλές κλωστές και κρατάνε. Είναι αέτιτες.

15.Ποιες βελονιές γνωρίζετε;

Τη ριζοβελονιά, σταυροβελονιά, συνήθως χρησιμοποιώ φουσκωτό.

16.Παίρνετε πρωτοβουλία για τη δημιουργία νέων σχεδίων;

Τα σχέδια είναι παλιά και τα ανανεώνω. Προσθέτω ελάχιστα δικά μου, μπορεί να το διαμορφώσω, δηλ. όταν δω ότι πέφτουνε πολλά μαζεμένα, αφαιρώ κάτι. Συνήθως όμως βλέπω το σχέδιο και το κεντώ. Όταν ήμουν μικρό παιδί στο σπίτι μας, στο δωμάτιό μου, στο κρεβάτι μου επάνω είχα ένα κάδρο με λουλούδια, τριαντάφυλλα και φυλλαράκια και κλαδιά και αυτό το έκανα και σήμερα το ίδιο. Η μητέρα μου είχε μια εφημεροθήκη και την ανανεώσα. Είχε και θήκη για το ρολόι του πατέρα μου αλλά αυτό το σχέδιο δεν το ανανέωσα.

17.Πώς γίνεται η αποτύπωση του σχεδίου πάνω στο ύφασμα;

Το τυπώνω στο χαρτί ριζόκολλα και μετά το βγάζω (το σχέδιο). Το βάζω πάνω στο πανί και φαίνεται, το βγάζω με μολύβι και μετά από κάτω βάζω καρμπόν και το πατώ απάνω στο πανί και βγαίνει.

18.Ποιοι είναι οι τρόποι κεντήματος;

Στο χέρι, όχι με τελάρο.

19.Ποια είναι η τεχνική του κεντήματος;

Η τέχνη του κεντήματος είναι να μην βρέχνω το πανί γιατί με την κόλα του κεντιέται πιο καλά αλλά και να μην μαζεύει όταν το πιάνω γι αυτό βάζω στο δάκτυλό μου ένα χαρτί και από πάνω πιέζω το πανί και τεντώνει και το κεντώ και δεν έχω καθόλου πρόβλημα.

20.Τι ύφασμα χρησιμοποιείτε;

Μερσεριζέ κάτασπρο πανί, σε αυτό κεντώ όλα. Είναι αέτιτο και αυτό και οι κλωστές. Αυτό το ύφασμα το φέρνουν ορισμένα καταστήματα. Δεν έβρισκα και έκανα παραγγελία.

21.Υπήρχαν διακοσμητικά θέματα ανάλογα με το προορισμό του κεντημένου υφάσματος;

Ότι είχα τα παλιά σχέδια έκανα, δεν ζήτησα από πουθενά γιατί δεν έβρισκα. Όταν ρώτησα μου είπαν ότι υπάρχει μια παραδοσιακή σχολή στο Αγ. Νικόλαο ή στα Χανιά δεν θυμάμαι. Αν ήξερα θα πήγαινα να πάρω καινούργια σχέδια γιατί τα παλιά που είχα, τα έχω όλα κεντήσει. Έχω φέρει κι εδώ στο ΚΑΠΗ κεντήματα όπως ένα πολύ ωραίο και παλιό σταυρό και μια εφημεροθήκη. Υπήρχαν κάποιοι συμβολισμοί αλλά δεν ξέρω σχετικά να πω.

22.Ποιος είναι ο προορισμός των κεντημάτων;

Για τη διακόσμηση του σπιτιού.

23.Τραγουδάτε κατά τη διάρκεια του κεντήματος; Αν ναι, τι τραγουδάτε;

Ανάλογα με την περίπτωση αν τα πράγματα είναι ευτυχισμένα και χαρούμενα στο σπίτι, τα παιδιά είναι καλά. Πρέπει να κάτσω να ηρεμίσω, με υπομονή να κεντήσω. Αισθάνομαι ότι γίνομαι 18 χρονών με το κέντημα.

24.Υπάρχουν προφυλάξεις για την έναρξη του κεντήματος;

Όχι, θέλω αλλά δεν βρέθηκε καμιά. Οι παλιές μου συμμαθήτριες έρχονται στο σπίτι και παίρνουνε τα σχέδια και τα κεντούνε γιατί ξέρουνε τις βελονιές από τη δασκάλα που είχαμε την εποχή εκείνη. Προσπαθώ να μάθω στις εγγονές μου τις βελονιές για να κεντήσουν κι αυτές αλλά δεν έχουν χρόνο και μου λένε: «εμείς γιαγιά θα πάμε στα Γερμανικά, στα Αγγλικά φροντιστήριο». Καλά είναι τα γράμματα αλλά και αυτό είναι κάτι που χρειάζεται στη ζωή.

25.Πόσα κεντήματα έχετε φτιάξει;

Έχω φτιάξει και τα έχω δώσει, έκανα κάδρα, ένα με παγώνια με χίλια δυο χρώματα μέσα και ένα σταυρό και τα έδωσα στο ΚΑΠΗ.

26.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές για την κεντητική τέχνη;

Υπήρχε εδώ στο ΚΑΠΗ ναι κοπέλα κοινωνική λειτουργός που έκανε την πρακτική της και μου είπε να διοργανώσουμε μια σχολή, να έρχονται κορίτσια να μάθουν αυτές τις βελονιές και το κέντημα. Εμένα ευχαρίστησή μου είναι αλλά η

κοπέλα αυτή όμως έφυγε και πήγε αλλού. Σήμερα τα κορίτσια δεν ασχολούνται με το κέντημα έχουν φροντιστήρια και ξένες γλώσσες.

1.Πόσες θυγάριδες;

Ναζάριας Τσιμόπουλος

2.Τι ηλικία έχεις;

Είμαι 62 ετών

3.Ποια είναι το μαρτυρικό της ηλικίας;

Έχω βγάλει το εξαπύλο ματάκι.

4.Το μαρτυρικό εκτελείς κανονικά;

Οι γονείς μου έχουν βγάλει το δευτερό.

5.Πόση παιδεία έχεις;

Έχω τρία παιδιά

6.Πόση αλληλικία έχεις;

Έχω τέσσερα αδέρφια.

7.Πόσα χρόνια βόλεται;

Συρρίνω παστέρια χρόνια

8.Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Ο πατέρας μου

9.Οι βαρυαίς τίλες πωλούνται καλά ή κακά στην πόλη;

Δεν πωλούνται από αυτές αυτές

10.Χρησιμοποιείτε και άλλες μέθοδο για την αλληλικία και την πωλή των προϊόντων;

Ναι, αλλά, ζάχα και βούτυρο

11.Ποια είναι η τεχνική βουτιά αυτής της δουλειάς;

Καλή επιδεξιότητα με όργανο, η κατάλληλη διακονία και η καλή και θα υπαί το υακίμα και η βουτιά σε αυτό, η κατάλληλη διακονία και την αλληλικία των προϊόντων.

12.Ποια προϊόντα είναι απαραίτητα για να πουλήσει αυτή;

Κακάια, παστέρια, ζάχα, κρέμα και βούτυρο

13.Μήπως υπάρχει παραγωγή στη χρήση των προϊόντων ή στην παραγωγή;

Ναι.

Γ. Βαφική.

1.Πώς ονομάζεστε;

Νικόλαος Τζανόπουλος.

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 62 ετών.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Έχω βγάλει το εξατάξιο γυμνάσιο.

4.Το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σας;

Οι γονείς μου έχουν βγάλει το Δημοτικό.

5.Πόσα παιδιά έχετε;

Έχω τρία παιδιά.

6.Πόσα αδέλφια έχετε;

Έχω τέσσερα αδέλφια.

7.Πόσα χρόνια βάφετε;

Σαράντα τέσσερα χρόνια.

8.Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Ο πατέρας μου.

9.Οι βαφικές ύλες προέρχονται από φυτικές ουσίες;

Δεν προέρχονται από φυτικές ουσίες.

10.Χρησιμοποιείτε και άλλες ουσίες για την ενίσχυση και στερέωση των χρωμάτων;

Ναι, αλάτι, ξύδι και θειικό οξύ.

11.Ποια είναι η τεχνική βαφής κάθε χρώματος;

Καλή επεξεργασία υφάσματος, η κατάλληλη θερμοκρασία του νερού που θα μπει το ύφασμα και η βαφή σε αυτό, η κατάλληλη στιγμή για την στερέωση του χρώματος.

12.Ποια χρώματα είναι επικρατέστερα και που οφείλεται αυτό;

Κόκκινο, πορτοκαλί, ροζ, πράσινο και γαριβάδι.

13.Μήπως υπήρχε παράδοση στη χρήση των χρωματισμών στην περιοχή;

Ναι.

14.Μήπως οι παραδοσιακές φυτικές βαφές χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα;

Ναι, αλλά σπάνια.

15.Θεωρείτε πιο σταθερά τα χρώματα από φυτικές ύλες;

Είναι ανεξίτηλα.

16.Χρησιμοποιείτε παράλληλα χημικές βαφές του εμπορίου; Αν ναι από πότε αρχίσατε την χρησιμοποίηση τους;

Ναι, από το 1950.

17.Ποιοι λόγοι συντέλεσαν στην επικράτηση των χρωμάτων του εμπορίου κατά τη γνώμη σας;

Η μεγάλη παραγωγή.

18.Υπήρχαν προλήψεις σχετικές με το είδος του χρώματος, το χρόνο και τρόπο βαφής;

Όχι.

19.Θεωρείται ότι η βαφική είναι οικιακή απασχόληση ή υπάρχουν και επαγγελματίες βαφείς;

Παλιά οικιακή απασχόληση, μετά και επαγγελματική.

20.Γνωρίζετε χωριά με ιδιαίτερη επίδοση και βαφική νημάτων στην περιοχή;

Κριτσά και Άγιο Νικόλαο.

21.Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι δυσκολίες της βαφής;

Να πετύχεις το χρώμα και την στερέωση αυτών.

22.Χρειάζεστε βοήθεια κατά τη διάρκεια του βαψίματος; Αν ναι σε ποιο στάδιο του βαψίματος;

Ναι, στην σταθεροποίηση.

23.Γνωρίζετε αν υπάρχει κάποιος Άγιος προστάτης της βαφικής τέχνης; Αν ναι ποιος είναι και πότε γιορτάζει;

Όχι, δεν γνωρίζω.

24.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές της βαφικής τέχνης;

Μικρό ενδιαφέρον και σε μεγάλες βιομηχανίες.

25.Πως κρίνετε την απασχόληση από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Μικρά, όχι πολλά.

1.Πώς ονομάζεστε;

Δέσποινα Νίκταρη.

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 57 ετών.

3.Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

Έχω τελειώσει το Δημοτικό.

4.Το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σας;

Έχουν τελειώσει το Δημοτικό.

5.Πόσα παιδιά έχετε;

Έχω δύο παιδιά.

6.Πόσα αδέρφια έχετε;

Έχω τρία αδέρφια.

7.Πόσα χρόνια βάφετε;

Είκοσι χρόνια.

8.Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Ο πατέρας μου.

9.Οι βαφικές ύλες προέρχονται από φυτικές ουσίες;

Δεν προέρχονται από φυτικές ουσίες, είναι έτοιμες του εμπορίου.

10.Από πού τις προμηθεύεστε;

Από την Αθήνα.

11.Πως συντηρείτε τις βαφικές ύλες;

Τις κλείναμε αεροστεγώς σε νορμάλ θερμοκρασία.

12.Ποιος είναι ο τρόπος βαφής;

Πρώτα έβραζε το νερό σε ορισμένη θερμοκρασία σε ένα καζάνι. Μετά βάζαμε σε ένα κατσαρόλι την μπογιά με λίγο νερό και βιτριόλι, τα ανακατεύαμε καλά και έπειτα τα ρίχναμε στο καζάνι. Στη συνέχεια βάζαμε τα υφάσματα και τα ανακατεύαμε καλά περίπου μισή ώρα και μετά τα βγάζαμε, τα απλώναμε για να στεγνώσουν και ήταν βαμμένα.

13.Χρησιμοποιείτε και άλλες ουσίες για την ενίσχυση και στερέωση των χρωμάτων;

Το βιτριόλι ή οξύ ή στύψη.

14.Ποια χρώματα κατασκευάζετε;

Με το ξινίδι κάναμε το ανοιχτό κίτρινο, με τις φλούδες του ροδιού το ανοιχτό καφέ και με την καπνιά από την καμινάδα το σκούρο καφέ.

15. Ποια είναι η τεχνική βαφής κάθε χρώματος;

Η τεχνική της βαφής εξαρτάται από το ύφασμα, άλλη βαφή και επεξεργασία χρειάζεται για τα μάλλινα και άλλη για τα λινά.

16. Ποια χρώματα είναι επικρατέστερα και που οφείλεται αυτό;

Το κόκκινο και το πράσινο.

17. Μήπως υπήρχε παράδοση στη χρήση των χρωματισμών στην περιοχή;

Όχι.

18. Μήπως οι παραδοσιακές φυτικές βαφές χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα;

Δεν χρησιμοποιούνται σήμερα.

19. Θεωρείτε πιο σταθερά τα χρώματα από φυτικές ύλες;

Όχι και τόσο.

20. Χρησιμοποιείτε παράλληλα χημικές βαφές του εμπορίου; Αν ναι από πότε αρχίσατε την χρησιμοποίησή τους;

Ναι, από το 1944.

21. Ποιοι λόγοι συντέλεσαν στην επικράτηση των χρωμάτων του εμπορίου κατά τη γνώμη σας;

Είναι πιο ανθεκτικά και δεν ξεβάφουν.

22. Υπήρχαν προλήψεις σχετικές με το είδος του χρώματος, το χρόνο και τρόπο βαφής;

Όχι.

23. Θεωρείται ότι η βαφική είναι οικιακή απασχόληση ή υπάρχουν και επαγγελματίες βαφείς;

Ήταν και οικιακή αλλά υπήρχαν και επαγγελματίες βαφείς.

24. Γνωρίζετε χωριά με ιδιαίτερη επίδοση και βαφική νημάτων στην περιοχή;

Στον Άγιο Στέφανο Σητείας.

25. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι δυσκολίες της βαφής;

Να διαλυθεί καλά το χρώμα για να μην κάνει λουπακάδες.

26. Χρειάζεστε βοήθεια κατά τη διάρκεια του βαψίματος; Αν ναι σε ποιο στάδιο του βαψίματος;

Όταν είσαι νέα και μπορείς δεν χρειάζεσαι βοήθεια.

27.Γνωρίζετε αν υπάρχει κάποιος Άγιος προστάτης της βαφικής τέχνης;

Αν ναι ποιος είναι και πότε γιορτάζει;

Όχι, δεν γνωρίζω.

28.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές της βαφικής τέχνης;

Όχι.

29.Πως κρίνετε την απασχόληση από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Παλιά ναι, τώρα όχι.

1.Πώς ονομάζεστε;

Καλαϊτζάκης Παύλος.

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 82 ετών.

3.Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Ο κουνιάδος μου, Ατζαράκης Κωστής.

4.Οι βαφικές ύλες προέρχονται από φυτικές ουσίες;

Οι βαφικές ύλες ήταν γερμανικές και παίρναμε έτοιμα τα χρώματα, αλλά στην Κατοχή μέσα τις φτιάχναμε μόνοι μας με φυτικές ύλες. Με τον πλάτανο φτιάχναμε το καφέ χρώμα. Τα φύλλα του ροδιού τα ψήναμε και μετά βάζαμε καρέ μπογιά, δηλ. μαύρο και βάφαμε παλτά και παντελόνια.

5.Από πού τις προμηθεύεστε;

Από την Αθήνα, από τον κ.Οικονομίδη, τον κ.Μεταξά και τον κ.Κολοκοτρώνη.

6.Πότε συλλέγετε τις βαφικές ύλες;

Τον πλάτανο, όποια εποχή κι αν είναι. Τα ρόδια τον Σεπτέμβρη-Οκτώβρη που είναι η εποχή τους.

7.Πως συντηρείτε τις βαφικές ύλες;

Σε στεγνό μέρος οι χημικές. Τις φυτικές τις χρησιμοποιούσαμε αμέσως μόλις τις φτιάχναμε.

8.Ποιος είναι ο τρόπος βαφής;

Για να βάψουμε μία οκά νήμα ή ύφασμα έπρεπε να βάλουμε είκοσι οκάδες νερό σε ένα καζάνι. Όταν έβραζε το νερό παίρναμε μία οκά νερό και το βάζαμε σε ένα δοχείο με δώδεκα δράμια μπογιά του εμπορίου, το ανακατεύαμε καλά για να λιώσει καλά. Έπειτα το βάζαμε στο καζάνι, το ανακατεύαμε καλά πάλι μέσα στο καζάνι. Μετά ρίχναμε το ύφασμα ή το νήμα και το τινάζαμε καλά να μην κάνει λουπακάδες. Το αφήναμε δέκα λεπτά, μετά το βγάζαμε έξω. Μετά ρίχναμε το βιτριόλι με κρύο νερό στο καζάνι και μετά βάζαμε πάλι το ύφασμα ή το νήμα. Το ξετινάζαμε συνέχεια για να μην κάνει λεκέδες και το αφήναμε μέσα στο καζάνι μισή ώρα, να χοχλάσει. Μετά το βγάzaμε έξω και το πλέναμε. Σκοπός του βιτριόλι ήταν να τραβήξει το χρώμα (πάνω στο ύφασμα ή νήμα, δηλ. να στερεοποιήσει το χρώμα πάνω στο ύφασμα ή νήμα).

9.Χρησιμοποιείτε και άλλες ουσίες για την ενίσχυση και στερέωση των χρωμάτων;

Σε ορισμένα χρώματα όπως, μοβ ή λιλά ή τριανταφυλλί έβαζα αλάτι ή ξύδι γιατί απαγορευόταν το βιτριόλι. Και στα βαμβακερά μόνο αλάτι ή ξύδι και έπρεπε να κρυσώσουν μέσα στο καζάνι. Κάναμε και συνδυασμό χρωμάτων π.χ για να φτιάξουμε μία οκά χρυσαφί, βάζουμε δέκα δράμια κίτρινο και ένα δράμι πορτοκαλί, τα ανακατεύαμε και έβγαине το πορτοκαλί.

10.Ποια χρώματα είναι επικρατέστερα και που οφείλεται αυτό;

Όλα τα χρώματα.

11.Μήπως υπήρχε παράδοση στη χρήση των χρωματισμών στην περιοχή;

Όχι.

12.Μήπως οι παραδοσιακές φυτικές βαφές χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα;

Όχι.

13.Θεωρείτε πιο σταθερά τα χρώματα από φυτικές ύλες;

Ήταν πιο σταθερές οι φυτικές ύλες αλλά δεν είχαν ποικιλία χρωμάτων.

14.Χρησιμοποιείτε παράλληλα χημικές βαφές του εμπορίου; Αν ναι από πότε αρχίσατε την χρησιμοποίηση τους;

Ναι, από το 1912.

15.Ποιοι λόγοι συντέλεσαν στην επικράτηση των χρωμάτων του εμπορίου κατά τη γνώμη σας;

Οι φυτικές ύλες εγκαταλείφθηκαν μετά τον πόλεμο.

16.Υπήρχαν προλήψεις σχετικές με το είδος του χρώματος, το χρόνο και τρόπο βαφής;

Όχι.

17.Γνωρίζετε χωριά με ιδιαίτερη επίδοση και βαφική νημάτων στην περιοχή;

Υπήρχε μόνο ένας στον Άγιο Στέφανο Σητείας.

18.Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι δυσκολίες της βαφής;

Μόνο όταν θέλαμε να βάλουμε το βιτριόλι που ήταν επικίνδυνο και για τον άνθρωπο και για το ύφασμα ή το νήμα μα μην καεί, αυτό ήταν δύσκολο.

19.Χρειάζεστε βοήθεια κατά τη διάρκεια του βαψίματος; Αν ναι σε ποιο στάδιο του βαψίματος;

Δεν χρειάζονται βοήθεια.

20.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές της βαφικής τέχνης;

Δεν υπάρχει πια ενδιαφέρον.

21.Πως κρίνετε την απασχόληση από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Από οικονομική άποψη ήταν άριστη γιατί τα χρόνια εκείνα, την καλή εποχή έβγαζα 3.000δρχ. την ημέρα και τα έξοδα ήταν δεν ήταν 1.000δρχ., τα άλλα ήταν κέρδος. Όλο τον χρόνο είχα δουλειά αλλά πιο πολύ την μεγάλη Σαρακοστή και τον Αύγουστο που κούρευαν τα πρόβατα και είχαν μαλλιά και ήθελαν να τα βάψουν και να τα υφάνουν αργότερα.

1.Πώς ονομάζεστε;

Αριστέα Μπουρνέλη.

2.Τι ηλικία έχετε;

Είμαι 70 ετών.

3.Ποιος του έμαθε αυτή την τέχνη;

Ο πατέρας μου έμαθε μόνος του να βάφει.

4.Από πού τις προμηθευόταν;

Από το εμπόριο, συνήθως από το Ηράκλειο, σε κουτιά.

5.Ποιος είναι ο τρόπος βαφής;

Έβαζε μέσα σε ζεστό νερό την βαφή και την άφηνε για μια ώρα. Στην συνέχεια έριχνε τα υφάσματα για να βαφτούν.

6.Γνωρίζετε χωριά με ιδιαίτερη επίδοση και βαφική νημάτων στην περιοχή;

Το Λασιίθι, από εκεί κατάγονταν ο πατέρας μου.

7.Ποια χρώματα είναι επικρατέστερα και που οφείλεται αυτό;

Το πορτοκαλί, το κόκκινο και το μαύρο.

8.Βλέπετε να υπάρχει ενδιαφέρον και συνεχιστές της βαφικής τέχνης;

Όχι.

9.Πως κρίνετε την απασχόληση από οικονομική άποψη; Αποφέρει οικονομικά οφέλη;

Είχε κέρδη, ζούσε την οικογένειά του. Η αμοιβή ήταν συνήθως σε είδος, δηλαδή λάδι, σιτάρι. Έπαιρνε το γαιδουράκι του, το φόρτωνε με κουτιά μπογιάς, και πήγαινε από χωριό σε χωριό για να βάψει τα υφάσματα ή τα νήματα. Επέστρεφε μετά από ένα μήνα φορτωμένος με διάφορα πεσκεσία, όπως λάδι, σιτάρι, και πάρα πολύ κουρασμένος. Μόνος του έκανε αυτή τη δουλειά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΠΟ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ.

Στοιχεία για προγράμματα που διοργανώθηκαν από το τμήμα Λαϊκής Επιμόρφωσης, σχετικά με τις γυναικείες τέχνες, την τελευταία δεκαετία.

1. Η διοργάνωση των προγραμμάτων ήταν και είναι στη δικαιοδοσία της Ν.Ε.Λ.Ε Λασιθίου Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης). Οι προτάσεις για τα προγράμματα γίνονταν από τους υπεύθυνους Κέντρων Λαϊκής Επιμόρφωσης (Κ.Λ.Ε Ιεράπετρας κ. Πλατανάκη Καλλιόπη, Κ.Λ.Ε Αγίου Νικολάου κ. Κουτουλάκη Ολυμπία) προς τα μέλη της Ν.Ε.Λ.Ε Λασιθίου και αυτά στη συνέχεια αποφάσιζαν για την λειτουργία ή μη των προγραμμάτων. Οι υπεύθυνοι των Κέντρων στη συνέχεια είχαν την ευθύνη του στησίματος των τμημάτων, της παρακολούθησης της λειτουργίας τους, της καταγραφής των προβλημάτων και της τήρησης των απαραίτητων βιβλίων και παρουσιολογίων εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων. Πρέπει εδώ να επισημανθεί πως οι προτάσεις των υπευθύνων των Κέντρων προς τη Ν.Ε.Λ.Ε δεν ήταν αυθαίρετες αλλά προϊόν επαφών με τους κατοίκους των περιοχών και με τοπικούς φορείς. Το Κ.Λ.Ε Ιεράπετρας αναπτύσσει τις δραστηριότητες του στην πόλη και τα χωριά του Δήμου Ιεράπετρας, το Κ.Λ.Ε Αγίου Νικολάου στην πόλη και τα χωριά του Δήμου Αγίου Νικολάου.
2. Στα προγράμματα που διοργάνωνε και διοργανώνει η Ν.Ε.Λ.Ε συμμετέχουν άτομα ενήλικα από 18-65 χρονών.
3. Για να λειτουργήσει ένα τμήμα πρέπει απαραίτητα να έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον 15-25 άτομα, (minimum 15 άτομα, maximum 25 άτομα).
4. Οι συμμετέχοντες είχαν ηλικία από 18-65 (επισημαίνεται πως στο ίδιο τμήμα συνυπήρχαν άτομα που είχαν τελειώσει Γυμνάσιο ή και Λύκειο).
5. Οι συμμετέχοντες σε οποιοδήποτε πρόγραμμα της Ν.Ε.Λ.Ε ούτε πληρωνόταν, ούτε πληρώνονται.
6. Ο προγραμματισμός γινόταν ανά εξάμηνο και τα προγράμματα εφόσον είχαν ενημερωτικό χαρακτήρα, διαρκούσαν ένα μόνο εξάμηνο, εφόσον

είχαν επαγγελματικό χαρακτήρα τα θεωρούσαμε συνεχιζόμενα και διαρκούσαν μέχρι και δύο χρόνια (διάρκεια αρκετή για να δώσει στους συμμετέχοντες ικανοποιητική γνώση του αντικειμένου). Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο Επιμορφωτής-Εκπαιδευτής μπορούσε να κάνει εκπαίδευση μέχρι και 60 ώρες το μήνα. Με δεδομένη τη μικρή εκδήλωση ενδιαφέροντος εκπαιδευτών, τη συμμετοχή ενός εκπαιδευτή σε δύο ή και περισσότερα τμήματα, αντιλαμβάνεστε και το λόγο που τα προγράμματα επαγγελματικού χαρακτήρα είχαν μεγάλη διάρκεια.

7. Τα περισσότερα των προγραμμάτων που σας έχω αναφέρει έγιναν στην αρχή της δεκαετίας του 1990. τα περισσότερα από αυτά έκτοτε σταμάτησαν, είτε γιατί δεν υπήρχε ικανοποιητική εκδήλωση ενδιαφέροντος, είτε γιατί δραστηριοποιήθηκαν τα Κ.Ε.Κ (Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης), τα οποία με την επιδότηση έδιναν δελεαστικότερη πρόταση προς τους συμμετέχοντες.
8. Τα ονόματα των εκπαιδευτών /τριών είναι:
 1. Κέντημα Παραδοσιακό: Περουλάκη Ελένη, Άγιος Νικόλαος και Ιεράπετρα.
 2. Υφαντική: Λιοντάκη Αικατερίνη, Ιεράπετρα.
 3. Υφαντική: Ματθαιάκη Φωτεινή, Άγιος Νικόλαος.
9. Οι Εκπαιδευτές-Επιμορφωτές πληρώνονταν με 1.600δρχ. την ώρα και σήμερα η πληρωμή ανά ώρα είναι 4.000δρχ.
10. Τα προγράμματα αυτά (κέντημα παραδοσιακό και υφαντική) είχαν επαγγελματικό χαρακτήρα και όχι ενημερωτικό. Σημειώνεται ότι μετά το πέρας της εκπαίδευσης αρκετές από τις εκπαιδευόμενες, ασχολήθηκαν επαγγελματικά με το αντικείμενο εκπαίδευσής τους.
11. Τα προβλήματα που υπήρχαν και υπάρχουν είναι:
 - ✓ Η έλλειψη Επιμορφωτών /τριών. Έγινε πρόταση να γίνει καταγραφή σε επίπεδο Νομού, η οποία όμως μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει.
 - ✓ Μικρή ωριαία αποζημίωση των Επιμορφωτών /τριών. Σήμερα βέβαια είναι 4.000δρχ. όμως απέχει πολύ από την ωριαία αποζημίωση εκπαιδευτών των Κ.Ε.Κ (η αντίστοιχη αποζημίωση είναι 8.000-15.000δρχ. την ώρα).
 - ✓ Έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των φορέων που ασκούν επιμορφωτική δραστηριότητα.

- ✓ Μικρή συμμετοχή των εκπαιδευομένων σε περιόδους αιχμής – Τουρισμός και Γεωργία.
- ✓ Η διαφορά ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου, όπου φάνηκε πως δεν μπορούσαν να συνυπάρξουν άνθρωποι 20 ετών με ανθρώπους των 50-60 χρονών. Ούτε άνθρωποι που έχουν τελειώσει το Λύκειο με ανθρώπους που έχουν μόνο τη βασική εκπαίδευση. (ρατσισμός-ίσως;)
- ✓ Η μικρή συμμετοχή ανθρώπων μεγάλης ηλικίας.
- ✓ Η ανυπαρξία χώρων για τη λειτουργία των προγραμμάτων της Ν.Ε.Λ.Ε. Τα περισσότερα προγράμματα γίνονταν σε χώρους, σχολείων και ξέρουμε όλοι μας πως τα σχολεία λειτουργούν αρνητικά για κάποιους από τους συνανθρώπους μας που έχουν κακή ανάμνηση από το σχολείο.

Σήμερα τα τμήματα αυτά έχουν σταματήσει, το 2001 και 2002 δεν λειτουργεί κανένα πρόγραμμα Επιμόρφωσης της Ν.Ε.Λ.Ε Λασιθίου. Το 2002 έχουμε την πρόθεση να λειτουργήσουμε πάλι τα προγράμματα της Υφαντικής και του Παραδοσιακού κεντήματος, τα οποία παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη συμμετοχή εκπαιδευομένων.

Δεν μπορώ τώρα να σας απαριθμήσω τους χώρους που θα γίνουν τα προγράμματα αυτά, πρέπει να προηγηθεί ανίχνευση αναγκών, προγραμματισμός και μετά θα γίνει η χωροθέτηση των προγραμμάτων.

Τα προγράμματα σχετικά με τη παράδοση που έγιναν τα τελευταία δέκα χρόνια στη Ν.Ε.Λ.Ε Λασιθίου και συγκεκριμένα στα Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης (Κ.Λ.Ε) είναι:

1. Από το Κ.Λ.Ε Αγίου Νικολάου:
 - i. Παραδοσιακό κέντημα: Κριτσά, Έξω Λακώνια, Πρίνα, Καλό Χωριό.
 - ii. Παραδοσιακός χορός: Άγιος Νικόλαος, Καλό Χωριό, Κριτσά.
 - iii. Υφαντική: Κριτσά.
 - iv. Εκμάθηση παραδοσιακών μουσικών οργάνων: Άγιος Νικόλαος.
 - v. Ξυλογλυπτική: Κριτσά, Άγιος Νικόλαος, Λακώνια.
 - vi. Κεραμική: Άγιος Νικόλαος.
 - vii. Παραδοσιακή μουσική: Άγιος Νικόλαος.
2. Από το Κ.Λ.Ε Ιεράπετρας:
 - i. Παραδοσιακό κέντημα: Βασιλική, Μύρτος, Γρα-Λυγιά, Καλογέροι, Ανατολή, Κεντρί, Στόμιο, Καλαμαύκα, Ιεράπετρα.

- ii. Παραδοσιακός χορός: Γρα-Λυγιά, Ιεράπετρα.
- iii. Υφαντική: Καλαμαύκα.
- iv. Εκμάθηση παραδοσιακών μουσικών οργάνων: Ιεράπετρα.
- v. Κεραμική: Ιεράπετρα, Γρα-Λυγιά.

Στα προγράμματα της Ν.Ε.Λ.Ε Λασιθίου για το έτος 2002 θα συμπεριληφθούν όλα τα προαναφερόμενα προγράμματα, εάν υπάρξει ικανοποιητική επιχορήγηση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

Παραδοσιακές γυναικείες τέχνες στο Δήμο Αγίου Νικολάου και στο Δήμο Ιεράπετρας. Συμβολή του παραδοσιακού πολιτισμού στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη.

Στα πλαίσια της Πτυχιακής Μελέτης που εκπονώ, πραγματοποιείται μια έρευνα πεδίου με Ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε κάτοικους των παραπάνω Δήμων.

Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι η συλλογή στοιχείων σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση των γυναικείων τεχνών και κατά πόσο αυτές συμβάλλουν στη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, τα στοιχεία που θα δώσετε είναι αυστηρά εμπιστευτικά και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για την συγκεκριμένη έρευνα. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων πολύ για τη συνεργασία σας.

Αριθμός ερωτηματολογίου:

Ημερομηνία:

Περιοχή διεξαγωγής της έρευνας:

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Γιακουμάκη Ειρήνη

ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ - ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
2002

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A. ΑΤΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο: Άνδρας ☐ 1 Γυναίκα ☐ 2

2. Ηλικία

14-19	☐ 1
20-25	☐ 2
26-35	☐ 3
36-45	☐ 4
46-59	☐ 5
60 και ανω	☐ 6

3. Τόπος Καταγωγής _____

4. Τόπος Διαμονής _____

B. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Σε κάθε ερώτηση απαντήστε με Χ σε ένα μόνο κουτάκι, της απάντησης επιλογής σας.

5. Οικογενειακή σας κατάσταση:

Παντρεμένος/η	☐ 1
Διαζευγμένος/η	☐ 2
Ανύπαντρος/η	☐ 3
Χήρος/α	☐ 4

6. Ποιος είναι ο αριθμός των παιδιών σας;

7. Ποιος είναι ο αριθμός των προστατευόμενων μελών σας;

8. Το επίπεδο εκπαίδευσής σας:

Καθόλου σχολείο	☐ 1
Μερικές τάξεις	☐ 2
Απολυτήριο Δημοτικού	☐ 3
Απολυτήριο Γυμνασίου	☐ 4
Απολυτήριο Λυκείου	☐ 5
Τεχνικό Λύκειο/Τεχνικές Σχολές	☐ 6
ΤΕΙ	☐ 7
ΑΕΙ	☐ 8
Μεταπτυχιακό	☐ 9

9. Το επίπεδο εκπαίδευσης των γονιών σας:

- Καθόλου σχολείο
- Μερικές τάξεις
- Απολυτήριο Δημοτικού
- Απολυτήριο Γυμνασίου
- Απολυτήριο Λυκείου
- Τεχνικό Λύκειο/Τεχνικές Σχολές
- ΤΕΙ
- ΑΕΙ
- Μεταπτυχιακό

Πατέρας

	1
	2
	3
	4
	5
	6
	7
	8
	9

Μητέρα

	1
	2
	3
	4
	5
	6
	7
	8
	9

10. Το επίπεδο εκπαίδευσης των παιδιών σας:

- Καθόλου σχολείο
- Μερικές τάξεις
- Απολυτήριο Δημοτικού
- Απολυτήριο Γυμνασίου
- Απολυτήριο Λυκείου
- Τεχνικό Λύκειο/Τεχνικές Σχολές
- ΤΕΙ
- ΑΕΙ
- Μεταπτυχιακό

A1

A2

K1

K2

1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				

11. Ποιο είναι το συνολικό σας μηνιαίο εισόδημα;

- 0-200.000
- 201.000-300.000
- 301.000-400.000
- 401.000-500.000
- 501.000-600.000
- άνω των 600.000

	1
	2
	3
	4
	5
	6

12. Ποιο είναι το μηνιαίο εισόδημα από την τέχνη αυτή;

- 0-200.000
- 201.000-300.000
- 301.000-400.000
- 401.000-500.000
- 501.000-600.000
- άνω των 600.000

	1
	2
	3
	4
	5
	6

13. Ποια είναι η κύρια απασχόλησή σας;

- Κεντητική α. επιχείρηση
- Υφαντική α. επιχείρηση
- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Προσωπική Επιχείρηση

	1
	2
	3
	4
	5

β. σπίτι

β. σπίτι

Υπάλληλος Ξενοδοχείου
Αγρότης/τισσα
Οικιακά

	6
	7
	8

14. Ποια είναι η απασχόληση των γονιών σας;

Κεντητική
Υφαντική
Δημόσιος Υπάλληλος
Ιδιωτικός Υπάλληλος
Προσωπική Επιχείρηση
Οδηγός
Οικοδομικές εργασίες
Τεχνίτης
Αγρότης/τισσα
Οικιακά

Πατέρας	
	1
	2
	3
	4
	5
	6
	7
	8
	9
	10

Μητέρα	
	1
	2
	3
	4
	5
	6
	7
	8
	9
	10

15. Οικονομική κατάσταση της οικογένειάς σας;

Πολύ άνετη
Άνετη
Μέτρια
Κάτω του μετρίου

	1
	2
	3
	4

16. Πόσα χρόνια ασχολείστε με την τέχνη αυτή;

--

17. Ποιος σας έμαθε αυτή την τέχνη;

Μόνη μου
Η μητέρα μου
Η γιαγιά μου
Πήγα σε μοδίστρα, κεντήστρα
Πήγα σε σχολή Οικιακής Οικονομίας

	1
	2
	3
	4
	5

18. Παρακολουθήσατε κάποια επιμορφωτικά σεμινάρια σχετικά με τις γυναικείς τέχνες;

ΝΑΙ

	1
--	---

ΟΧΙ

	2
--	---

19. Είσασαν εκπαιδευτρια σε κάποια σεμινάρια;

ΝΑΙ

	1
--	---

ΟΧΙ

	2
--	---

20. Αν ΝΑΙ σε πόσα;

--

21. Αν ΝΑΙ, πληρωνόσασταν σε αυτά τα σεμινάρια;

ΝΑΙ

	1
--	---

ΟΧΙ

	2
--	---

22.Τίνος φορέα ήταν πρωταβουλία αυτές οι εκπαιδεύσεις:

- Της Γεωργικής Υπηρεσίας
- Της Λαϊκής Επιμόρφωσης
- Του Δήμου
- Της Κοινότητας ή του χωριού

	1
	2
	3
	4

23.Για ποιο λόγο εργάζεστε;

- α.για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας
- β.για εμπορικούς λόγους
- γ.και για τους δύο παραπάνω λόγους
- δ.για άλλο λόγο, (αναφέρετε)

	1
	2
	3

24.Αν απαντήσατε στο 21β, πού διαθέτετε τα προϊόντα σας;

- α.στα γεωγραφικά όρια της πόλης ή του χωριού
- β.στα γεωγραφικά όρια του Δήμου
- γ.στα γεωγραφικά όρια του Νομού Λασιθίου
- δ.εκτός Νομού Λασιθίου
- ε.εκτός Κρήτης

	1
	2
	3
	4
	5

25.Από ποια ηλικία ασχολούνται οι γυναίκες με την τέχνη αυτή στην περιοχή σας;

--

26.Οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιείτε είναι ντόπιας παραγωγής;

ΝΑΙ

	1
--	---

ΟΧΙ

	2
--	---

27.Αν ΟΧΙ από πού τις προμηθευόσαστε;

28.Πόσο χρόνο χρειάζεστε για να κατασκευάσετε ένα προϊόν;

1 μήνα

Από 1 μέχρι 6 μήνες

Από 6 μήνες μέχρι 1 χρόνο

Πάνω από χρόνο

	1
	2
	3
	4

29.Από τι εξαρτάται ο χρόνος κατασκευής;

α. από το μέγεθος του υφάσματος

β.από το είδος και πλήθος των διακοσμητικών σχεδίων

γ. από την εποχή και τις δουλειές του σπιτιού

δ. αναφέρεται κάποιο άλλο λόγο

	1
	2
	3

30.Εργάζεστε μόνος/η σας;

ΝΑΙ

	1
--	---

ΟΧΙ

	2
--	---

31.Αν ΝΑΙ θα θέλατε κάποια βοήθεια ή συνεργασία;

32.Υπάρχουν συνεχιστές και ενδιαφέρον για την τέχνη αυτή;
ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

33.Θα θέλατε τα παιδιά σας να ασχοληθούν με την τέχνη αυτή;
ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

32

34. Αν ΟΧΙ γιατί;
είναι δύσκολη τέχνη 1
δεν αποφέρει κέρδη 2
δεν έχει επαγγελματική εξέλιξη 3
αναφέρετε κάποιο άλλο λόγο _____

35.Πώς κρίνετε την απασχόληση αυτή από οικονομική άποψη; Αποφέρει κέρδη;
α. Καθόλου 1
β.Αρκετά 2
γ.Πάρα πολλά 3

36.Πιστεύετε ότι πρέπει να συνεχιστεί η τοπική παράδοση στον τομέα αυτό;
ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

[illegible]

6292

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΥΒΠ Χαροκοπίου Παν/μίου.9549169-70,libr

* 1 0 1 3 6 *

HU

